

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

Hidayet Önderleri

İMAM RIZA

(ONA SELAM OLSUN)

10. cilt

Telif Komisyonu
(Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı)

Çeviri:

Vahdettin İnce

Tashih & Tatbik:

Murtaza Turabî

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 105

Eserin Orijinal Adı:

A'lamu'l-Hidaye; Ali b. Musa er-Rıza
(aleyhi's-selâm)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Son Okur:

Musa Güneş

Kapak Tasarım:

Kevser

Cilt:

Erdoğanlar Mücellit

Baskı:

Selin Matbaacılık

1. Baskı: Nisan 2007

ISBN 978-975-6640-67-7 (Takım No)
978-975-6640-85-2 (Cilt No)

Adres:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.
Horhor Cad. Eren Apt. No: 78/3
Fatih – İSTANBUL
Tel: (0212) 534 35 28 Fax: 631 36 01

القرآن الكريم:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ
يُطَهِّرَكُم تَطْهِيرًا.

Kur'ân-ı Kerim:

**Allah ancak siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kötülüğü
uzak tutmak ve sizi tertemiz kılmak ister.**

(Ahzâb / 33)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَ عِزَّتِي أَهْلَ بَيْتِي،
مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا، وَاهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا
حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

Hz. Resulullah (s.a.a):

Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: -Biri- Allah'ın kitabı ve -diğeri- itretim, Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. Bu ikisi Kevser havuzunun başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i Daremî, c. 2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s. 14, 17, 26, 59; c.4, s.466, 471; c.5, s.182; Müstedrek-i Hâkim, c.4, s.109, 148, 533 vs.)

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Son dönemde düşmanların tüm çabalarına rağmen modern cehaletten bitkin düşen ve evrensel adalete susamış olan dünya gözünü bir kez daha İslâm dinine, Şia kültürüne ve Ehl-i Beyt (a.s) Ekolü'ne dikmiş durumda. Bu durum, sevindirici olmakla beraber bilinçli insanların sorumluluğunu kat kat artıran, başta Hz. Resulullah (s.a.a) olmak üzere hidayet önderleri olan Ehl-i Beyt'i tanıtmanın ne denli zaruret hâline geldiğini gözler önüne seren bir faktördür aynı zamanda.

İşte bu nedenle, Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslâm kültürünü yaymayı amaç edinen yayınevimiz bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmî faaliyetlerine kucak açıyor ve kendisini bu yüce kültürün yayılması için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyor.

Bu hususta Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı'nın, Şia'nın düşünürlerinden oluşturduğu bir komisyon aracılığıyla hazırlattığı "**Hidayet Önderleri**" unvanıyla 14 ciltten oluşan dev çalışması şayan-ı teveccühtür.

Bu titiz çalışmada bir taraftan Müslümanlar arası vahdet ve birliğin zaruretinin bilinci hâkim iken, diğer taraftan akıcı bir üslûpla kaleme alınması, gerçeklerin, konusunda kaynak kitaplar esas alınarak tüm çıplaklığıyla ortaya konulmasına dikkat edilmiştir. Ehl-i Beyt öğretileriyle ilgili olarak

merkez konumunda olan "Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı"ndan da ancak bu özellikleri haiz bir çalışma beklenirdi zaten.

Yayınevimizin, konusunda kaynak olacak 14 ciltlik bu dev eseri Türkçe'ye kazandırma yönünde birkaç yıldan beri çalışma başlattığı ve kısa aralıklarla okurlarına sunacağı haberini siz değerleri okurlarla paylaşmak isteriz.

Kitabın telifinde gösterilen titizlik, çeviri aşamasında da gözetildi. Güçlü çevirmenlerin akıcı çevirilerinden sonra aynen kaynak eserlerde olduğu gibi orijinal metni ile tatbik yapıldı. Tatbik aşamasında uzman kadrodan yararlanıldı. Bütün bu aşamalardan sonra yine uzman kardeşlerimiz ve ustalarımız tarafından bir kez daha gözden geçirildi.

Bu arada eserin hazırlanmasında emeği geçen bütün ustalara ve kardeşlerimize teşekkürü borç biliyoruz.

Kültürel cihad meydanında atılan bu küçük adımın, Mevla'mızın rızasını kazanmaya vesile olması ve Ehl-i Beyt öğretilerine susamış insanlara faydalı olması umuduyla...

KEVSER

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd, her şeyi yaratan ve ona yol gösteren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın kulları için rehber olarak seçtiği önderler, özellikle peygamberlerin sonuncusu, elçilerin ve seçkin kulların efendisi Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa (s.a.a) ile onun mübarek ve tertemiz Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.

Yüce Allah insanı yarattı ve onu akıl ve irade unsurları ile donattı. İnsan akli ile gerçeği görüp ortaya çıkarır ve onu batıldan ayırt eder. İrade ile de yararına gördüğü, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştireceğini düşündüğü şeyi seçer.

Yüce Allah, bu ayırt edici akli kulları için hüccet kıldı. Bu akıllara hidayet pınarından feyiz sunarak onları destekledi. Çünkü insana bilmediklerini öğreten, onu lâıyığı olduğu kemal yoluna yönlendiren, ona uğruna yaratıldığı ve gerçekleştirilmesi için dünyaya getirildiği amacı bildiren O'dur.

Kur'ân-ı Kerim bize ilâhî hidayetin kriterlerini, ufuklarını, gereklerini ve yollarını açık nasları ile belirtti.

Ayrıca bir yandan bu hidayetin sebeplerini açıklarken, öbür yandan onun meyvelerini ve sonuçlarını gözler önüne serdi.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

De ki, asıl hidayet Allah'ın hidayetidir.¹

1- En'âm, 71

Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir.¹

Allah gerçeği söyler ve O doğru yola iletir.²

Kim Allah'a sarılırsa, o kesinlikle doğru yola iletilmiştir.³

De ki, Allah hakka iletir. Hakka ileten mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa başkasının kılavuzluğundan yararlanmadıkça kendisi doğru yolu bulamayan mı?⁴

Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilen mesajın gerçek olduğunu, üstün iradeli ve hamde lâıyk Allah'ın yoluna ilettiğini görürler.⁵

Allah'tan kaynaklanan bir yol gösterme olmaksızın keyfi arzusuna uyandan daha sapık kim olabilir?⁶

Buna göre, hidayetin kaynağı yüce Allah'tır ve gerçek hidayet O'nun hidayetidir. İnsanı elinden tutup doğru yola ve sağlam gerçeğe ileten O'dur.

Bunlar ilmin desteklediği, bilginlerin idrak edip bütün varlıkları ile boyun eğdikleri gerçeklerdir.

Yüce Allah, insan fıtratını kemale ve cemale eğilimli bir yapıda yarattı. Sonra onu lâıyığı olduğu kemale yönlendirmekle ödüllendirdi ve ona kemale erdirecek yolu tanıma nimetini bağışladı. Bu yüzden yüce Allah; **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**⁷ buyuruyor. Nasıl ibadet edileceği bilinmeden bu görev gerçekleştirilemeyeceği için bilmek ile ibadet etmek kemal zirvesine erdirecek tek yol ve yegâne amaç olmuştur.

1- Bakara, 213

2- Ahzâb, 4

3- Âl-i İmrân, 101

4- Yûnus, 35

5- Sebe', 6

6- Kasas, 50

7- Zâriyât, 56

Öte yandan insanın kemale doğru hareketinde itici etken olması için onu öfke ve hırs içgüdüleri ile donattığından dolayı, öfkenin ve hırsın ve bunlardan kaynaklanan ve bunların gerekleri olan arzu ve duyguların egemenliğinden kurtulmasından emin olunamaz. Bundan dolayı insan aklının ve diğer bilgi edinme yöntemlerinin yanı sıra sağlıklı algılamayı ve görmeyi garanti edecek araçlara da muhtaçtır. Bu araçlar sayesinde yüce Allah'ın ona yönelik hücceti tamamlanmış, hidayet nimeti kemale ermiş ve böylece serbest iradesiyle iyilik ya da kötülük yolunu seçmesini mümkün kılacak bütün sebeplere sahip olmuş olur.

Bundan dolayı ilâhî hidayet yasası, insan aklını desteklemeyi gerekli gördü. Bu destek ilâhî vahiy ve kulları doğru yola yöneltme sorumluluğunu üstlenmek üzere Allah tarafından seçilen hidayet önderleri aracılığı ile gerçekleşti. Bu destekleme ise, gerekli bilgileri ayrıntılı şekilde sunmak ve hayatın her alanında gerekli olan yönlendirmeleri yapmakla gerçekleşmiştir.

Tarihin başlangıcından itibaren bütün çağlar ve yüzyıllar boyunca peygamberler ile onların vasileri ilâhî hidayet meşalesini elden ele taşımışlardır. Yüce Allah kullarını hiçbir yerde, hiçbir zaman hidayete ileten bir hüccetsiz, doğru yolu gösteren bir mürşitsiz ve aydınlatıcı ışıksız bırakmamıştır. Aklın delillerini destekler nitelikteki vahiy nasları açıkça belirtiyor ki, yeryüzü yüce Allah'ın kullara hitap edecek hüccetinden yana boş kalmaz. Çünkü böyle bir boşluk insanlar tarafından yüce Allah'a karşı bahane ve gerekçe olarak kullanılabilir.

Buna göre hüccet kullardan önce, kullarla beraber ve kullardan sonra hep vardır. Öyle ki, eğer yeryüzünde sadece iki kişi kalsa, onlardan biri hüccet olur.

Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle vurguluyor:

Sen sadece bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.¹

Yüce Allah'ın nebileri, resulleri ve onların yol gösterici vasileri doğru yola yöneltme görevini bütün aşamaları ile üstlenirler. Bu aşamalar şu maddelerde özetlenebilir:

1- Vahyi tam bir şekilde almak ve ilâhî mesajı en ince ayrıntısına kadar kapsamak. Bu aşama elçiliği üstlenmek için tam bir hazırlığı gerektirir. Bundan dolayı elçilerle ilgili seçim, tamamı ile Allah'a ait bir işittir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilir:

Allah elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir.²

Allah elçilerinden dilediğini seçer.³

2- İlâhî mesajı insanlığa ve mesajın hitap ettiği kitleye ulaştırmak. Bu ulaştırma görevi, ulaştırma görevini, ulaştırmanın amaçlarını ve gereklerini bütün ayrıntıları ile kapsamada somutlaşan tam bir yeterliliğin yanı sıra yanlış yapmaktan ve sapmalardan korunmuş olmaya dayanır.

Yüce Allah bu ilkeyi şöyle ifade ediyor:

İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere gerçeği içeren kitabı gönderdi.⁴

3- İlâhî risalete inanan bir ümmet oluşturmak ve bu ümmeti hidayete erdirici önderliği destekleyip güçlendirmeye hazırlamak. Bu hazırlığın amacı ilâhî risaletin amaçlarını gerçekleştirmek ve onun yasalarını hayata uygulamaktır. Kur'-

1- R'ad, 7

2- En'âm, 124

3- Âl-i İmrân, 179

4- Bakara, 213

ân-ı Kerim'in ayetleri bu görevi açık bir dille vurgularken tezkiye (arındırma) ve talim (öğretim) terimlerini kullanarak şöyle diyor:

Onları arındırıp yücelten, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.¹

Tezkiye, insana lâıyk kemal doğrultusundaki eğitimidir. Bu eğitim, kemalin bütün unsurları ile donanmış, elverişli bir örneğin varlığını gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır.²

4- İlâhî risaleti, onun için belirlenen süre boyunca bozulmadan, değişmeye ve kayba uğratmadan korumak. Bu görev de ilmî ve ruhsal yeterliliği gerektirir ki, buna "ismet" (yanılgıdan ve hatadan korunmuşluk) denir.

5- Manevî misyonun amaçlarını gerçekleştirmek, fertlerin vicdanlarında ve toplumların kurumlarında ahlâkî değerleri kökleştirmek için çalışmak. Bu da ancak ilâhî kriterleri yürürlüğe koymakla, ilâhî risaletin kriterleri uyarınca ümmetin işlerini yönetmeyi üstlenen siyasî bir yapı kurarak hanif dinin yasalarını topluma uygulamakla mümkündür. Bu yürütme görevi bilge bir yönetim kadrosu, üstün bir cesaret, büyük bir kararlılık, fertlerin psikolojileri ile toplumsal uygulamalarla, fikrî, siyasî ve sosyal akımlarla, yönetim, eğitim ve hayat tecrübeleri ile ilgili tam bir bilgiyi gerektirir.

Bunların hepsini evrensel bir dinî devleti yönetmeyi sağlayacak ilmî yeterlilikle özetleyebiliriz. Bu ilmî yeterliliğe dinî yönetimi her türlü sapmadan ve yanlış uygulamadan koruyacak ruhsal yeterlilikte ifadesini bulan "ismet" (yanılgıdan ve hatadan korunmuşluk) sıfatını da eklemek gere-

1- Cuma, 2

2- Ahzâb, 21

kir. Çünkü bu yönden bir yetersizlik hâlinde baş gösterebilecek olan sapmalar ve yanlışlıklar yönetimin ve ona uyan ümmetin takip ettiği yolda ilâhî risaletin amaçları ile çelişen olumsuz etkiler meydana getirebilir.

Tarih boyunca gelen peygamberler ile arkalarından gelen seçkin önderler özveriyi gerektiren hidayet yolunu izlediler, meşakkatli eğitim yolunda yürüdüler, ilâhî elçilik görevini yerine getirme yolunda her türlü zorluğa katlandılar, ilâhî elçilik hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda kendini ilkelere ve inançlarına adanmış bir insanın feda edebileceği her şeylerini feda ettiler. Bir an bile geri çekilmediler, göz açıp kapatacak bir süre kadar bile yerlerinde saymadılar.

Yüce Allah onların yüzyıllar boyu süren kesintisiz gayretlerini ve cihatlarını peygamberlerin sonuncusu olan Abdullah oğlu Muhammed'in (s.a.a) peygamberliği ile taçlandırdı, büyük emaneti ve bütün aşamaları ile hidayet sorumluluğunu ona yükledi, ondan bu emanetin hedeflerini gerçekleştirmesini istedi. Bu en büyük peygamber, bu sarp ve dikenli yolda müthiş adımlar attı, köklü değişimlere yol açan davetler ve inkılâpçı hareketler alanında son derece kısa sürede mümkün olan en büyük başarıyı gerçekleştirdi. Yirmi yıl kadar süren geceli gündüzlü çabalarının ve cihadının başlıca kazanımları şu maddelerde özetlenebilir:

1- İnsanlığa süreklilik ve kalıcılık unsurlarını içeren eksiksiz bir ilâhî mesaj sunmak.

2- Bu mesajı yozlaşmadan ve sapmadan koruyan unsurlarla donatmak.

3- İlke olarak İslâm'a, önder olarak Peygamberimize ve hayat yasası olarak şeriata inanan bir ümmet oluşturmak.

4- İslâm sancağını taşıyan ve ilâhî şeriati uygulayan bir siyasî yapı, bir İslâm devleti kurmak.

5- Peygamberimizin önderliğinde örneğini bulan hikmetli ilâhî önderliğin aydınlık saçı yüzünü sunmak.

Bu ilâhî risalet ve görevin hedeflerini eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmek için şunlar zarurîdir:

a) Bu ilâhî risaletin uygulamasını ve onu yozlaştırıp yıkmak için sürekli fırsat kollayan komplolardan korumayı garanti edecek yeterlilikte bir önderliğin devamlı şekilde var olması.

b) İlmî ve psikolojik bakımdan yeterli bir eğitimcinin eli ile verilecek sağlıklı bir eğitimin nesiller boyunca sürmesi, bu yeterli eğitimcinin ahlâkta ve davranışta Peygamberimiz gibi örnek olması, ilâhî risaleti bütün yönleri ile kapsayıp bütün davranışlarında ve tutumlarında somutlaştırması.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.a) ilâhî bir plân gereğince Ehl-i Beyt'i'ne mensup bazı seçkinleri bu görev için hazırlamakla ve bu seçkinlerin isimlerini ve fonksiyonlarını açıkça belirtmekle yükümlü kılındı.

Bu seçkin önderler, Peygamberimizin (s.a.a) başlattığı büyük hareketin ve kıyamete kadar hüküm sürecek olan ilâhî hidayetinin dizginlerini yüce Allah'ın emri ile teslim alacaklar, yüce Allah'ın ebedîlik bahşettiği ilâhî risaleti cahillerin bozmalarından ve hainlerin tuzaklarından koruyacaklar, yüz yıllar boyunca ve dünya durdukça kriterlerini açıklamayı, sırlarını ve hazinelerini gözler önüne sermeyi üstlendikleri mübarek şeriatın değerleri ve kavramları uyarınca nesilleri eğiteceklerdi.

Bu ilâhî plân, Resulullah'ın (s.a.a) sözlerinde şöyle somutlaşıyor:

Ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız takdirde kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar Allah'ın kitabı ile benim Ehl-i Beyt'imdir. Bunlar Havuz'da yanıma gelinceye kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır.

Ehl-i Beyt İmamları (hepsine Allah'ın selâmı olsun) Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın emri ile kendinden sonra üm-

metin önderliğini üstlenmek üzere tanıttığı en hayırlı kimse-lerdir.

On İki Ehl-i Beyt İmamı'nın hayat çizgisi, Hz. Peygamber (s.a.a) döneminden sonraki İslâm'ın gerçek çizgisini yansıtır. Onların hayatlarını kapsamlı biçimde incelemek, köklü İslâm hareketinin kapsamlı bir portresini gözlerimiz önüne sürer. O İslâm hareketi ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatının arkasından ateşli enerjisi zayıflamaya yüz tuttu, ama sonra ümmetin derinliklerinde içten içe yol almaya başladı. Bu süreçte Masum İmamlar (Allah'ın selâmı hepsine olsun) ümmeti bilinçlendirmeye, ümmetin enerjisini Peygamberimizin (s.a.a) kutsal devrimini kavrama doğrultusunda harekete geçirmeye çalıştılar. Fakat yönetimin ve ümmetin tutumları-na egemen olan evrensel yasaların müsaade ettiği ölçüde i-lerleyebildiler.

Bu râşid imamların hayatlarında dikkat çeken ortak özellikler şunlar oldu: Peygamberimizin (s.a.a) açtığı çağırışı ısrarla izlediler. Ümmet, teveccühünü onlara yönelterek onlarla kaynaştı, onları **Hidayet Önderleri** ve müminlerin yolunu aydınlatan yıldızlar olarak benimsedi. Onlar Allah'a ve O'nun rızasına ulaştırılan kılavuzlar, Allah'ın emrinde karar bulanlar, Allah sevgisinde kemale erenler, Allah özleminin ateşinde eriyenler, imrenilen insanî kemalin zirvelerine yönelik tırmanışta birbirleri ile yarışanlardır.

Onların hayatı cihadın, sabırla Allah'a itaat etmenin, zalimlerden gelen cefaya tahammül etmenin çeşitli örnekleri ile doludur. Öyle ki, yüce Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma uğrunda kararlı direnişin en üstün örnekleri oldular. Bu direnişin arkasından onurlu şehitliği, onursuz hayata tercih ederek yüce bir mücadelenin ve büyük bir cihadın arkasından Allah'a kavuşma başarısını elde ettiler. Tarihçiler ve yazarlar, bu İmamların hayatlarını her açıdan ele alıp tam anlamı ile incelediklerini iddia edemezler. Bundan dolayı

bizim bu girişimimiz onların hayatlarından bazı kesitler; kişilikleri, davranışları ve tutumları hakkında tarihçilerin kaydettikleri ve araştırma kaynaklarında bulabildiğimiz bazı a-lıntıları sunmaktan ibarettir. Yüce Allah'ın bu çalışmamızı faydalı kılmasını umarız. Hiç şüphesiz başarının sahibi O'dur.

Ehl-i Beyt hareketi hakkındaki bu incelememiz, İslâm Peygamberi ve elçilerin sonuncusu Abdullah oğlu Muhammed Mustafa (s.a.a) ile başlayıp, vasilerin sonuncusu ve beklenen Mehdi Muhammed b. Hasan Askerî ile son buluyor. Yüce Allah onun ortaya çıkışını çabuklaştırsın ve yer-yüzünü adaleti ile aydınlatsın.

Bu kitap, Resulullah'tan (s.a.a) sonra Ehl-i Beyt İmamları'nın sekizincisi ve masum hidayet önderlerinin onuncusu olan Ali b. Musa'nın hayatını incelemeye ayrıldı. İmam Ali Rıza (a.s) hayatının bütün alanlarında İslâm'ı tüm boyutları ile somutlaştırdı. Resulullah'tan (s.a.) sonra İslâm'ın parlak nuru, aşılmaz kalesi ve tüm insanlığa üstün bir örnek idi.

Bu kutsal projenin gerçekleştirilip gün ışığına çıkarılması için yoğun gayretleri ile katkıda bulunan bütün kardeşlerimize, özellikle Seyyid Munzir Hakim'in denetiminde çalışan yazarlar kurulunun üyelerine şükranlarımızı sunmaktayız.

Son sözümüz bizi bu kutsal projeyi gerçekleştirmeye muvaffak eden yüce Allah'a dua ve şükürlerimizi sunmak olacaktır. O, kâfidir ve ne güzel yardımcıdır.

Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı

Birinci Bölüm

- İmam Rıza'nın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış
 - İmam Rıza'nın (a.s) Kişiliğinden Yansımalar
 - İmam Rıza'nın (a.s) Kişiliğinden Görünümler
-

İMAM RIZA'NIN (A.S) HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

- İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s), yüce Allah'ın kendilerinden her türlü kötülüğü giderip tertemiz kıldığı Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) sekizincisidir.

Ehl-i Beyt ki, Kur'ân'dan ayrılmayan ağır/paha biçilmez emanettir. Onlara ve Kur'ân'a birlikte sarılan kimse sapmaz. Onlar, binenin kurtulduğu, binmeyeninse boğulduğu kurtuluş gemisidirler.

- Resulullah'ın (s.a.a), doğumunu müjdelediği bu büyük İmam, Abbasî halifesi Mansur zamanında ve dedesi İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şehit edilmesinden sonra dünyaya geldi. Kureyş'in en saygın evlerinden birinde, Haşimî-Alevî ailesinde, imamet ve şahadet yuvasında büyüdü. Babası İmam Kâzım'ın (a.s) kucağında gelişti, onunla birlikte üç dönem yaşadı. Bu dönemlerde Abbasoğulları halifelerinden Mansur, Mehdi, Hadi ve Harun Reşid'in hükümdarlıklarına tanık oldu. Bunlar ki, bu ulu ailenin nurunu söndürmek için hiçbir çabadan kaçınmıyorlardı.

- İmam Rıza (a.s), İslâmî siyaset sahnesine o dönemde İslâm tarihinin tanık olduğu en parlak siyasî bir şahsiyet olarak doğdu.

- İmam Rıza (a.s), siyasî tavır alışlarında sarsılmaz bir sertliğe sahipti, alabildiğine açtı. Abbasî halifelerinin en zekisi, en kurnazı Me'mun'un başvurduğu iğrenç, bir o kadar da sahte yöntemlerin hiçbiri onu yanıltmadı.

Me'mun, Alevî (Ehl-i Beyt soyuna mensup seyitlerin) ayaklanmanın Abbasî şahlarının tahtını sarstığı bir dönemde, onu, önce halifelik için aday göstermiş, sonra da veliaht olmayı kabul etmesini dayatmıştı.

- Me'mun'un hiç de iyi niyetli olmayan bu yöntemleri ve gerekçeleri İmam Rıza (a.s) tarafından bilinmiyor değildi. Aynı şekilde içinde yaşadığı dönemin özel koşullarından da habersiz değildi. Veliahtlığı kabul etmek zorunda bırakılmıştı; ama veliahtlığı kabul etmeye zorlandığı sırada, Me'mun'un gerçekleşeceğini umduğu nice altın fırsatın elinden kaçmasını sağlamıştı. Buna karşılık İmam Rıza (a.s), veliahtlığın kendisine sağladığı bu altın fırsatı, en güzel şekilde değerlendirdi. Bu fırsatı, İslâm'ın gerçek alametlerini yaymak, Ehl-i Beyt mezhebinin temel prensiplerini yerleştirmek için kullandı ve o dönemde yaygın olan bütün sapkın düşünce akımlarına ve mezhebî eğilimlere meydana okudu.

- Nihayet Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) yönetim mekanizmasının tam merkezinde bulunmasının, kendisi ve yönetimi için ne büyük bir tehlike oluşturduğunu fark etti. Ehl-i Beyt sevgisi esasındaki çizginin geliştiğini, belirginleştiğini ve iyice kökleştiğini de gördü. Artık batıl kıstasları uyarınca, İmam'ın şahsını ortadan kaldırmaktan, alçakça bir yöntemle suikast düzenlemekten başka çare yoktu.

- Sonunda bu büyük İmam, risaletin, İslâmî anlayışa dair hak mezhebin temellerini derinlere attıktan, onu kitlelere tebliğ ettikten sonra şehit edildi. Bu arada ileri görüşlü âlimler kuşağını da yetiştirmişti. Bu âlimler, İslâm ümmetinin Abbasî halifeliğinin egemenliği altında yaşadığı bu zor dönemde hidayet meşalesinin taşıyıcıları oldular.

İmam Rıza'nın (a.s) ilim medresesi, sayıları üç yüzü bulan yıldız âlimler mezun verdi.

- İmam Rıza'nın (a.s) müsnedini inceleyen, ondan bize ulaşan metinleri etüt eden bir kimse, onun ilmî faaliyetleri-

nin hacmini görebilir, İmam'ın (a.s) fikir ekolünün ulaştığı düzeyi gözlemleyebilir; bu büyük İmam'ın, Ehl-i Beyt medresesinin amaçlarını gerçekleştirmek, Ehl-i Beyt hareketinin ilim ve siyaset sahalarında hedeflediği zirvelere ulaşmak için olağanüstü yöntemler geliştirdiğini ve eşi görülmemiş kurallar koyduğunu anlayabilir.

Selâm üzerine olsun doğduğu gün, şehit edildiği gün ve diriltileceği gün!

İMAM RIZA'NIN (A.S) KİŞİLİĞİNDEN YANSIMALAR

İmam Ebu Muhammed er-Rıza'nın (a.s) şahsiyeti, her nesilden ve çağdan âlimlerin ve müelliflerin ilgisini çekmiştir. Bu ilginin, onun şahsiyetine ilişkin övgü ve saygı ifadelerinde somutlaştığını görebiliriz.

Aşağıda bu türden bazı övgü ifadelerine yer veriyoruz:

● İmam Musa Kâzım (a.s):

İmam Musa Kâzım (a.s), oğlu İmam Rıza'yı (a.s) yüceltmiş, seçkin evlatları içinde ona öncelik vermiştir. Ona hizmet etmelerini, dini işlerinde ona başvurmalarını tavsiye etmiştir.

Onlara şöyle demiştir:

Şu kardeşiniz Ali b. Musa, Âl-i Muhammed'in âlidir. Dininizle ilgili soruları ona sorun. Size söylediklerini aklınızda tutun. Çünkü babam Cafer b. Muhammed bana şöyle dedi:

"Al-i Muhammed'in âlimi senin sulbünden gelecektir. Keşke onun zamanına yetişseydim! O, Emirü'l-Müminin Ali ile adaştır."¹

● Me'mun:

Abbasoğulları halifelerinden Me'mun, değişik münasebetlerle İmam Rıza'nın (a.s) faziletini ilan etmiştir:

1- Me'mun, Fazl b. Sehl ve kardeşine şöyle demiştir:

1- Keşfu'l Gumme, 3/107; A'yanu's-Şia, c.4, Kısım: 2/100

Şu yeryüzünde bu adamdan -İmam Ali b. Musa'yı kastediyor- daha âlim birini görmedim.¹

2- Me'mun, İmam'ı (a.s) veliaht olarak tayin etmesinden dolayı kendisine öfke duyan Abbasî hanedanı mensuplarına gönderdiği mektupta İmam Rıza'nın (a.s) üstünlüğünü vurgulamıştır:

Me'mun, ona -yani İmam Rıza'ya- biat etmişse, bu, onun durumunu çok iyi gördüğü, yeryüzünde ondan daha üstün, daha faziletli, iffeti bu kadar açık, bu kadar vera sahibi, dünyadan bu kadar uzak duran, nefsi bu kadar arı, özel ve genel tüm halkın bu kadar memnun olduğu, Allah'ın zatına bu kadar bağlı -ondan başka- biri olmadığını bildiği ve ona biat etmenin Rabbin rızasına uygun olduğunu düşündüğü içindir.²

• Çağının önde gelen âlimlerinden biri olan Ebu Salt Abdusselam el-Herevî şöyle der:

Ali b. Musa er-Rıza'dan daha âlim ve bilgili birini görmedim. Onu gören bir âlim de mutlaka benim gördüğüm gibi görmüştür. Me'mun meclisinde çeşitli dinlerin adamlarını, fıkıh ve şeriat âlimlerini ve kelimcileri toplardı. İmam Rıza (a.s), baştan sona kadar hepsine üstünlük sağladı; öyle ki, onun üstünlüğünü ve kendisinin yetersizliğini ikrar etmeyen bir tek kişi kalmadı...³

• Şeyh Müfid lakabıyla bilinen ve Şia'nın önderlerinden olan Şeyh Muhammed b. Muhammed en-Numan el-Ukberî el-Bağdadî şöyle der:

Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'den (a.s) sonraki İmam, oğlu Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza'dır (a.s). Bunun nedeni bütün kardeşlerinden ve aile fertlerinden daha

1- el-İrşad, 2/261; A'yanu's-Şia, c.4, Kısım: 3/133

2- et-Taraif, s.279

3- İlamu'l-Vera, 2/64; bundan naklen Keşfu'l-Gumme, 3/106-107

faziletli olması; ilminin, ağır başlılığının ve takvasının belirgin olması, Şîî ve Sünnî'nin bu hususta görüş birliği içinde olması ve onun bu üstün niteliklere sahip olduğundan kuşku duymamasıdır.¹

• İbn Anbe diye meşhur olan Cemaluddin Ahmed b. Ali en-Nessabe der ki:

İmam Rıza'nın (a.s) künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Talibîler (Ebu Talib soyundan gelenler) içinde, o dönemde onun bir benzeri daha yoktu. Halife Me'mun, veliaht olarak onu tayin edip biat etti. İsmi dirhemlere ve dinarlara bastı. Minberlerde onun adına hutbe okuttu.²

• Cemaluddin Ebu'l-Mehasin Yusuf b. Tağri Berdî şöyle der:

İmam Ebu'l-Hasan el-Haşimî el-Alevî el-Hüseynî, imam ve âlim bir kimseydi. Kendi döneminde Haşimoğulları'nın efendisi ve en parlak simasıydı. Me'mun, ona saygı gösterir, onu yüceltir ve onun dediğini yapardı. O kadar çok severdi ki, sonunda onu veliahdı yaptı.³

• İbn Mace şöyle der:

İmam Rıza Haşimoğulları'nın efendisiydi. Me'mun ona saygı gösterir ve ona tazim ederdi. Ona halifelik sözünü verdi ve onun için biat aldı...⁴

• İbn Hacer şöyle der:

Rıza, şerefli bir nesebe sahip olmanın yanı sıra ilim ve fazilet ehliydi.⁵

1- el-İrşad, 2/247

2- Umdetu't-Talib, s.198

3- Müsnedu'l-İmami'r-Rıza, 1/136

4- A'yanu's-Şia, c.4, Kısım: 2/85

5- Tehzibu't-Tehzib, 7/389

- el-Yafiî şöyle der:

Büyük ve ulu imam, şerefli seyitler sülalesinin men-subu Ali b. Musa er-Rıza. On iki İmam'dan biri. İma-miye mezhebinin kendisine nispet ettiği nice menki-beleri var. İmamiye mensupları, mezheplerinin bina-sını onlara hasrederler.¹

- Ehl-i Beyt'e kin duymasıyla, onlara düşmanlık etme-siyle bilinen Zehebî dahi İmam Rıza'nın (a.s) faziletini itiraf etmekten kendini alamamıştır:

İmam Ebu'l-Hasan b. Musa el-Kâzım b. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynelabidin b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib el-Haşimî el-Alevî... Za-manında Haşimoğulları'nın efendisi, en ağırbaşlısı, en şerefli-siydi. Me'mun ona saygı gösterir, onun dediği-ni yapar ve onu aşırı derecede severdi; o kadar ki, o-nu veliahdı olarak tayin etti.²

- eş-Şebravî, İmam Rıza (a.s) şöyle der:

Allah ondan razı olsun; saygın ve ulu bir şahsiyet-ti. Heybetli ve vakar sahibiydi. Babası Musa el-Kâzım (a.s) onu çok severdi.³

- Meşhur şair Ebu Nuas onu öven şiirler yazardı. Sonra ona duyduğu saygıdan dolayı artık övgü şiirlerini yazmayı terk etmişti. Gerçekten yüksek edebî sanata sahip şiirler yaz-mıştı. İmam Rıza'yı (a.s), veliaht olduktan sonra artık meth-etmemesinden dolayı bazıları onu kınadıklarında onlara ce-vaben şöyle demişti:

Bana diyorlar ki: "Sen teksin bütün insanlar içinde
Uyarıcı söz söyleme sanatlarında
Söz cevherinden bir düzen oluşturansın

1- Mir'atu'l Cinan, 2/11

2- Tarihu'l-İslâm, 8/34

3- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.88

Ki devşiren ellerinden inciler dökülür
 Neden Musa'nın oğlunu övmekten vazgeçtin?
 Ve onda toplanan üstün meziyetleri?"
 Dedim ki: "İmam'ı övmeye yetemem ben
 Değil mi ki Cebrail babasını överdi?!"

• Bir gün İmam Rıza (a.s) göz alıcı bir katırın sırtında yola çıkmıştı. Ebu Nuas yaklaştı, selam verdi ve şöyle dedi: "Ey Resulullah'ın oğlu! Senin hakkında birkaç beyit yazdım, onları benden dinlemani istiyorum." İmam: "*Söyle.*" buyurdu. Ebu Nuas beyitleri okumaya başladı:

Arınmışlardır onlar, elbiseleri tertemiz
 Anıldıkları her yerde salât okunur onlara
 Nesebi açıklandığında Alevî çıkmayan (Ali'nin so-
 yundan gelmeyen) birinin
 Geçmişte övünecek bir şeyi olmaz
 Onlar Ehl-i Beyt topluluğudur ki, yanlarındadır
 Kitab'ın bilgisi ve surelerin getirdiği.¹

İmam (a.s) bu beyitleri çok beğendi ve Ebu Nuas'a dedi ki:

Bizim hakkımızda yazdığın bu beyitlerin benzeri-
 ni daha önce hiç kimse yazmamıştı...

Sonra hizmetçisine döndü ve "*İhtiyacımızdan fazlası ne vardır sende?*" buyurdu. "Üç yüz dinar var." dedi. Buyurdu ki: "*Dinarları ona ver.*"

İmam (a.s) evine gidince, hizmetçisine şöyle dedi: "*Belki de bu parayı az bulmuştur, şu katırı ona gönder.*"²

• Di'bil Huzaî büyük bir aşkla İmam Rıza'ya (a.s) bağ-
 lanmıştı. İmam'ın (a.s) hakkında söylediği şiirlerden biri de şudur:

1- Hulasetu'z-Zehebi'l-Mesbuk, s.200

2- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.60; Nuzhetu'l-Celis, 2/105; Keşfu'l-Gumme, 3/107

Musa'nın oğlu yüceliklerle göçtü
Yürüdü onun yürümesiyle şereflî ilim
Hidayet ve din tümüyle onu izledi
Elfi (bini) binlerin izlemesi gibi.¹

1- Divan-i Di'bil, s.108

İMAM RIZA'NIN (A.S) KİŞİLİĞİNDEN GÖRÜNÜMLER

İmam Rıza'nın (a.s) şahsiyeti, bütün boyutları ve şekilleriyle erdemlerin buluşma noktasıydı. İnsanın nitelendiği hiçbir şerefli nitelik yoktu ki, onun özelliklerinden biri olmasın. Yüce Allah, onun büyük atalarına bahsettiği gibi, ona da bütün kerametleri bahsetmiş ve onu nice kerim sıfatlarla bezemişti. Tüm şerefleri ona yüklemiş, dedesinin ümmetinin bir sembolü yapmıştı; şaşkınlar onunla yollarını buluyor, sapmışlar onunla doğru yola erişiyor, akıllar onunla aydınlanıyordu.

Kuşkusuz İmam Rıza'nın (a.s) sahip olduğu güzel ahlâk, dedesi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) güzel ahlâkından bir nefhaydı. Ki Resul-i Ekrem, bu mükemmelliğiyle diğer peygamberlerden daha üstündü. Hz. Peygamber (s.a.a) üstün ahlâkıyla, insan hayatını akılalmaz üstünlüklere ulaştırmış, insanlığı kör cahiliyenin karanlıklarından kurtarmıştı. İmam Rıza (a.s) da dedesinin ahlâkını taşıyordu. İbrahim b. Abbas onun üstün ahlâkı hakkında şunları söylüyor:

Ebu'l-Hasan er-Rıza'dan (a.s) daha erdemlisini, ne gördüm, ne de işittim. Hiç kimseye karşı sert davranmadı, kimsenin sözünü kesmedi, hiç kimsenin isteğini geri çevirmedi. Birileriyle beraber oturduğu zaman ayaklarını uzatarak oturmazdı. Kölelerine ve hizmetçilerine sövmezdi. Gülerken kahkaha atmazdı. Yemek yerken sofrasına kölelerini ve hizmetçilerini de otur-

turdu. Geceleri çok az uyurdu. Gecelerinin büyük kısmını başından sonlarına kadar ibadetle ihya ederdi. Çok iyilik eder, çok sadaka verirdi. Bunu da genellikle kimse kendisini tanumasın diye karanlık gecelerde yapardı.¹

Onun üstün ahlâkının bir göstergesi şudur:

İslâm devlet hiyerarşisinde en üstün makamlardan biri olan veliahtlık makamına tayin edildiği hâlde, hiçbir kölesine ve hizmetçisine özel işlerini yapmalarını emretmez, kendi işini kendi yapardı. Hatta anlatıldığına göre, bir gün yıkanması icap etmiş de, evdekilerden birine banyo için hazırlık yapmalarını emretmeyi istememişti. Bu yüzden şehir hamamına gitmişti. Hamamın sahibi, Veliaht'ın şehir hamamına gelip yıkanabileceğini aklına getirmemişti. Sultanların hamamları saraylarda olurdu. İmam (a.s) hamama girince, orada bir askerin olduğunu gördü. Asker, İmam'ı yerinden kaldırdı ve başına su dökmesini emretti. Bu sırada İmam'ı tanıyan bir adam hamama girdi. Hemen askere bağırdı: "Kahrolasıca! Resulullah'ın kızının oğluna mı hizmet ettiriyorsun?!" Asker büyük bir korkuya kapıldı ve İmam'ın ayaklarına kapanarak öpmeye başladı. Bir yandan da yalvararak şöyle diyordu: "Ey Resulullah'ın oğlu! Sana emrettiğimde bana karşı çıksaydın ya!" İmam yüzüne gülümseyerek baktı ve gayet yumuşak bir edayla şöyle dedi:

Bu sevaptır. Bana sevap verilecek bir şeyden dolayı sana karşı çıkmak istemedim.

Üstün ahlâkının bir göstergesi de, yemek sofrasına oturduğu zaman, seyisine, kapıcısına varıncaya kadar bütün kölelerini ve hizmetçilerini de oturtmasıydı. Bu davranışıyla, onlara bir ders veriyordu. İnsanlar arasında ayrıcalık olmadığını, bütün insanların eşit olduklarını anlatıyordu.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/184; Biharu'l-Envar, 49/90-91; Haya-tu'l-İmam Muhammed el-Cevad (a.s), el-Kureşî, s.35

İbrahim b. Abbas anlatıyor: Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Köle azat etmeye yemin ettim. Köle azat etmeye yemin ettiğim zaman mutlaka bir köleyi azat ederim, bundan sonra da sahip olduğum bütün köleleri azat ederim. O (İmam kendisini kastediyor) kendisini bundan (hizmetçilerinden olan bir siyah köleyi göstererek) üstün görmez. Bu üstünlük Resulullah'a (s.a.a) yakınlığıyla bile olsa. Salih bir ameli olur da o zaman bu hususta ondan daha faziletli olursa, bu başka.¹

Bir adam ona dedi ki: "Allah'a yemin ederim, yeryüzünde senden daha şerefli bir baba yoktur."

İmam (a.s) şu karşılığı verdi:

Takva onları şereflendirir ve Allah'a ibadet onları korur.

Bir başka adam ona şöyle dedi: "Sen, Allah'a yemin ederim ki, insanların en hayırlısısın..."

İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

Yemin etme ey adam! Allah'tan en çok korkan ve O'na en fazla ibadet eden kimse benden üstündür. Allah'a yemin ederim ki, şu ayet de neshedilmiş değildir: **"Birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır."**²

İmam'ın (a.s) Zühdü

İmam Rıza'nın (a.s) niteliklerinden biri de, dünyadan uzak durması, dünyanın göz alıcı güzelliklerinden ve süslerinden yüz çevirmesiydi. Muhammed b. Abbad, onun zühdünden söz ederken şunları söylüyor:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/95-96; Biharul-Envar, 49/95-96

2- Hucurât, 13. Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/236; Biharul-Envar, 49/95

(İmam) Rıza yazları bir hasır üzerinde otururdu, kışları ise keçe üzerinde otururdu. Üzerindeki elbiseler kaba ve sert olurdu. Ancak insanların yanına çıktığında, güzel elbise giyinirdi.¹

Bir gün Süfyan es-Sevrî İmam'la (a.s) karşılaştı. İmam'ın üzerinde yumuşak bir elbise vardı. Süfyan, bu durumdan hoşlanmadığını belirterek: "Bundan daha basit bir elbise giyseydin olmaz mıydı?" dedi. İmam (a.s), elini yumuşakça tuttu ve elbisesinin yanından içeri soktu. O yumuşak elbisenin altından keçeden bir giysi vardı. Sonra ona şöyle dedi: "*Ey Süfyan! Yumuşak elbise insanlar için, yün de Allah için...*"²

İmam Rıza (a.s) veliaht olunca, saltanat üniformalarından hiçbirini giymedi, hiçbir işareti takmadı. Bu göreve hayatında hiçbir değer ve ağırlık vermedi. Hiçbir resmî karşılama ve tören istemedi. Hatta insanların sultanlarına gösterdikleri saygıdan da hoşlanmadığını her fırsatta belirtti.

Cömertliği

İmam Rıza (a.s) için, dünyada, insanlara iyilik etmekten, yoksullara yardımcı olmaktan daha sevimli bir şey yoktu. Onun cömertliğine ve iyilikseverliğine dair birçok olaylar anlatılmıştır. Bunlardan birkaçını aşağıya alıyoruz:

1- Horasan'da olduğu sırada yanında olan bütün malını fakirlere infak etti. Arefe günüydü ve Fazl b. Sehl bu yaptığını beğenmediğini belirterek: "Bu zarardır..." dedi.

İmam (a.s) ona şu karşılığı verdi:

Tam tersine bu ganimettir. Sakın, Allah'ın ecrini ve keremini arzu ederek yaptığın bir harcamayı zarar olarak nitelendirmeyesin.³

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/178; el-Menakıb, 4/389

2- el-Menakıb, 4/389-390

3- el-Menakıb 4/390

Allah'ın rızasını umarak fakirlere destekte bulunmak ve zayıflara iyilik etmek amacıyla yapılan hiçbir harcama zarar sayılmaz. Asıl zarar, meşru bir amacı olmadan yapılan harcamalardır. Sultanların, vezirlerin ve zenginlerin şarkıcı türküçülere ve eğlenceli boş işlerle uğraşanlara verdikleri paralar zarardır.

2- Bir adam İmam Rıza'nın (a.s) yanına gelip selâm verdi ve dedi ki: "Ben, seni, babalarımı ve dedelerimi seven biriyim. Hac için evimden ayrıldım. Param bitti. Yanımda bir konak öteye gidecek kadar para dahi kalmadı. Benim memleketime dönmeme yardım etmeni istiyorum. Oraya varır varmaz, senin bana verdiğin parayı senin adına sadaka olarak veririm." İmam (a.s) ona buyurdu ki: "*Otur! Allah sana rahmet etsin.*"

Sonra oradaki insanlara dönüp konuşmasına devam etti. Derken insanlar dağılıp gittiler. O, Süleyman el-Caferî ve Hayseme kaldı. Sonra İmam (a.s) onlardan müsaade istedi. Eve girdi, çıktıktan sonra kapıyı kapattı ve kapının üstündeki bir yerden bir kese çıkardı. "*Nerede Horasanlı adam?*" dedi. Adam yerinden kalkıp İmam'ın yanına gitti. İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Şu iki yüz dinarı al, ihtiyaçların ve yiyeceklerin için kullan ve benim yerime de sadaka olarak verme.

Adam sevinerek oradan ayrıldı. İmam'ın (a.s) bu iyiliğinden dolayı çok memnun olmuştu. Süleyman İmam'a (a.s) döndü ve şöyle dedi: "Sana feda olayım. Çok büyük bir cömertlik yaptın ve merhamet ettin. Peki, niçin adama karşı (kapının arkasında durarak) yüzünü örttün?" İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

Bunu yapmamın sebebi, ihtiyacını karşıladığım sırada isteyen adamın yüzündeki isteme ezikliğini, aşışılmalılığı görmek istemememdi. Resulullah'ın (s.a.a) şu hadisini duymadın mı: "*İyiliği gizlice yapanın bu*

ameli yetmiş haccın sevabına bedeldir. Kötülüğü yayan kimse de yüzüstü yardımsız bırakılmaya mahkûmdur?"

Ya şairin şu sözünü de mi duymadın?:

"Ne zaman bir ihtiyacımı istemek üzere ona gelsem / Aileme dönerim de yüzümün suyu yerinde kalır.¹

3- Önüne yemek sofrası konulduğu zaman, sofradaki en güzel yemeği alır, tabağa koyar, sonra bunun yoksullara verilmesini emrederdi. Ardından şu ayeti okurdu: "**Sarp yokuşu aşamadı.**"² Sonra şöyle derdi:

Yüce Allah, her insanın köle azat edemeyeceğini bildiği için, buna güç yetiremeyenler için cennete götürün böyle bir yol açmıştır.³

4- Rivayet edilir ki, bir yoksul İmam'a (a.s): "Bana insanlığın kadar bağışta bulun." dedi. İmam (a.s): "*Bunu yapmam.*" cevabını verdi.

Yoksul adam sözlerindeki yanlılığı anladı ve şöyle dedi: "O zaman, benim insanlığım kadar bağışta bulun." Bunun üzerine İmam (a.s), yüzünde tebessüm belirerek ona: "*Şimdi oldu.*" dedi. Sonra şöyle dedi: "*Ey hizmetçi! Bu adama iki yüz dinar ver.*"⁴

5- Ahmed b. Ubeydullah el-Gıfarî, İmam'ın (a.s) yüksek cömertliği ile ilgili olarak şöyle rivayet eder:

Peygamber'in (s.a.a) azatlısı Ebu Rafi'nin soyundan gelen bir adamın bende alacağı vardı ve alacağını istiyordu. Durmadan beni sıkıştırıyordu. Derken Resulullah'ın (s.a.a) mescidinde sabah namazını kıldım, son-

1- el-Kâfi, 4/23-24; Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/390; el-Kâfi'den naklen Biharu'l-Envar, 49/101, hadis: 19

2- Beled, 11

3- el-Mehasin, el-Berkî, 2/146, hadis: 20; Biharu'l-Envar, 49/97, hadis: 11

4- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/390

ra İmam Rıza'nın (a.s) bulunduğu yere yöneldim. Urayd denilen yerde bulunuyordu. Kapisına yaklaştığımda İmam (a.s) dışarı çıktı, üzerinde bir gömlek ve bir de rida vardı. Onu görünce utandım. Biraz durdu; beni görünce, selâm verdim. Ramazan ayıydı. Dedim ki: "Sana feda olayım, senin sevenlerinden falancanın bende alacağı var ve her yerde alacağını vermediğimi yayıyor." Oraya oturmamı ve gelinceye kadar beklememi emretti. Akşam namazını kılıncaya kadar oradan ayrılmadım. Oruçluydum ve zaman da geçmişti.

Oradan ayrılmak istedim. Uzaktan İmam'ın (a.s) geldiğini gördüm. İnsanlar etrafını sarmışlardı. Yoksullara ve muhtaçlara sadaka dağıtıyordu. Evine gelinceye kadar onunla beraber yürüdüm. Sonra dışarı çıktı ve beni çağırırdı. Yanına gittim. Eve girmemi istedi. Eve girdim. Ona Medine Emîr'inden bahsettim. Sözlerimi tamamlayınca, bana dedi ki: "*İftarımı açtığını sanmıyorum.*" "Açmadım." dedim. Benim için yemek istedi. Hizmetçisine de benimle beraber yemek yemesini emretti. İftar yemeğini bitirince, yastığı kaldırmamı ve altındakini almamı istedi. Yastığı kaldırdım. Dinarları gördüm. Alıp cebime koydum. Bazı hizmetçilerine de evime kadar bana eşlik etmelerini söyledi. Benimle geldiler. Evime vardığımda, çırayı getirmelerini istedim. Dinarlara baktım. Tam kırk sekiz dinar vardı. Adamın benden alacağı ise, yirmi sekiz dinardı. Bir dinarın üzerinde şöyle yazıyordu: "*Adamın senden alacağı yirmi sekiz dinardır. Diğer yirmi dinar da senin içindir.*"¹

Konukseverliği: İmam Rıza (a.s), konuklarına ikram ederdi, onları iyi ağırlayarak sahip olduğu nimetleri ve iyilikleri onlardan esirgemezdi. Bizzat kendisi onlara hizmet e-

1- Usul-i Kâfi, 1/486, hadis: 4; el-İrşad, 2/255; Biharul-Envar 49-97, hadis: 12

derdi. Bir gün bir adam ona konuk olmuştu. Gecenin bir vaktinde İmam (a.s) konuğuyla sohbet ediyordu. Birden çıra sönecek gibi oldu. Adam çirayı düzeltmek için ayağa kalktı. İmam (a.s) derhal yerinden fırlayarak çirayı kendisi düzeltti ve konuğuna da şöyle dedi: *"Biz konuklarına hizmet ettirmeyen bir kavimiz."*¹

Köle azat etmesi: İmam Rıza'nın (a.s) en sevdiği şeylerden biri de köle azat etmek, onları kölelikten kurtarmaktı. Raviler, onun bin kadar köle azat ettiğinden söz ederler.²

Kölelere iyilikle muamele etmesi: İmam (a.s), kölelere karşı son derece iyi ve lütüfkâr davranırdı. Abdullah b. Salt, Belhli bir adamdan şöyle rivayet eder:

İmam Rıza (a.s) Horasan'a yolculuk ederken ben de yanımdaydım. Bir gün yemek sofrasının getirilmesini istedi ve zencilerden ve başkalarından oluşan kölelerini de sofranın başına topladı. Dedim ki: "Sana feda olayım, bunlar için ayrı bir sofraya hazırlasaydın, daha iyi olurdu." Bu, İmam'ın (a.s) hoşuna gitmedi ve şöyle dedi:

Yavaş ol bakalım; hepimizin Rabbi bir, annemiz bir, babamız bir ve herkesin alacağı karşılık da ameline göre olacaktır...³

Ehl-i Beyt İmamları'nın hayat çizgisi; insanlar arasındaki ırk ayırımını ortadan kaldırmayı, insanların hep birlikte aynı konumda bulduklarına ve aralarındaki tek üstünlüğün takva ve salih amel olduğunu vurgulamayı amaçlıyordu.

İlmi

İmam'ın (a.s) şahsiyetinin belirgin bir özelliği, bütün ilim ve irfan türlerini eksiksiz bir şekilde kuşatmış olmasıydı.

1- el-Kâfi, 6/283; Biharul-Envar, 49/102, hadis: 20

2- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.58

3- el-Kâfi, 4/23; Biharul-Envar, 49/101, hadis: 18

Bütün tarihçilerin ve ravilerin ortak görüşü, onun zamanının en âlimi, en faziletlisi, dinî hükümleri en iyi kavrayanı, tıp ve felsefe ve sair ilim dallarını en iyi anlayanı olduğudur. İmam'dan ayrılmayan dostlarından biri olan Abdusselam el-Herevî onun ilminin genişliğini şöyle anlatır:

Ali b. Musa er-Rıza'dan daha âlim ve bilgili birini görmedim. Onu gören bir âlim de mutlaka benim gördüğüm gibi görmüştür. Me'mun meclisinde çeşitli dinlerin adamlarını, fıkıh ve şeriat âlimlerini ve kelimcileri toplardı. İmam Rıza (a.s), baştan sona kadar hepsine üstünlük sağlardı; öyle ki, onun üstünlüğünü ve kendisinin yetersizliğini ikrar etmeyen bir tek kişi kalmazdı. İmam'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

*"Ravza'da oturdum. Medine'deki âlimler de mes-citte dağılmış vaziyette oturlardı. Biri bir meseleyi çözemediği zaman hep birlikte beni gösterirlerdi ve meseleyi bana havale ederlerdi; ben de cevap verirdim."*¹

Kuşkusuz İmam (a.s), döneminde yaşayan insanların en âlimiydi. İslâm âleminde âlimlerin ve fakihlerin şeriatın hükümleri ile ilgili olarak aydınlatamadıkları, fikhî ayrıntılarla ilgili olarak netleştiremedikleri hususlarda başvurdukları en yüksek ilmî merci ve otoriteydi.

İbrahim b. Abbas şöyle der:

Rıza'ya sorulan bir şeyi bilmediğini görmedim. İlk dönemlerden, kendi dönemine kadar olup bitenlerle ilgili olarak ondan daha âlim birini de görmedim. Me'mun her şeyden sorular sorarak onu imtihan ederdi, o da bunlara doyurucu, ikna edici cevaplar verirdi.²

Me'mun da şöyle der:

1- İ'lam'l-Vera, 2/64; Keşfu'l-Gumme, 3/106-107; Biharul-Envar, 49/100

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/180; el-Fusulu'l-Muhimme, s.251

Şu yeryüzünde şu adamdan -İmam Rıza'yı kastediyor- daha âlim birini görmedim...¹

Her Dili Bilmesi

İmam'ın (a.s) ilmi ile ilgili bir diğer olgu, bütün dilleri bilmesi ve anlamasıydı. Ebu İsmail es-Sindî şöyle der:

Hindistan'da iken Araplar arasında Allah'ın bir hüccetinin olduğunu duymuştum. Onu bulmak üzere yola çıktım. Bana Rıza'yı gösterdiler. Onun yanına gittim. Arapçayı iyi bilmiyordum. Sindçe selâm verdim. O da bana Sindçe karşılık verdi. Dedim ki: "Araplar arasında Allah'ın bir hüccetinin olduğunu bana söylediler. Ben de onu bulmak üzere yola çıktım." Dedi ki: "O, benim." Sonra bana dedi ki: "Dilediğini sor." Ben de ona birtakım sorular sordum, bana soruların cevaplarını benim dilimden verdi.²

İmam'la (a.s) görüşen çok kişi bu olguyu vurgulamıştır. Ebu Salt el-Herevî anlatıyor:

İmam Rıza (a.s), insanlara onların bildikleri dille konuşurdu. Bunun sebebini ona sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Ey Ebu Salt! Ben Allah'ın, kulları içindeki hücceti-yim. Allah, bir kavme, dillerinden anlamayan bir hüccet sunmaz. Yoksa sen, Emirü'l-Müminin'in (a.s): 'Bize en açık söz verilmiştir.' şeklindeki sözünü duymadın mı? Bu onun dilleri bilmesinden başka bir şey değildir."³

İmam'ın hadimi Yasir şöyle rivayet eder:

İmam'ın (a.s) evinde Slav ve Rum kökenli insanlar vardı. Ebu'l-Hasan onların yakınında olduğu zaman,

1- el-İrşad, 2/261

2- l-Haraic ve'l-Ceraih, 1/340, hadis: 5; Biharul-Envar, 49/50

3- el-Menakıb, 4/362

Slavca ve Rumca konuşmalarını anlardı. Bir keresinde şöyle konuştular kendi aralarında: "Biz memleketimizde iken senede bir kere hacamat yapıyorduk; fakat burada yapamıyoruz." dediler. Ertesi sabah İmam (a.s) onları hacamat yapacakları birine gönderdi.¹

İmam ve Bazı Olayları Önceden Haber Vermesi

İmam Rıza (a.s), birçok olayı meydana gelmeden önce haber vermiştir. Bu olaylar daha sonra, tam da onun haber verdiği gibi meydana gelmişlerdir. Bu da Şia mezhebinin, "Yüce Allah, resullerine bahşettiği gibi, Ehl-i Beyt İmamları'na da üstün meziyetler ve ilim bahşetmiştir" şeklindeki inancının ne denli isabetli ve köklü olduğunu ortaya koymaktadır. İmam'ın (a.s) önceden haber verdiği ve tam da bildirdiği gibi gerçekleşen bazı olayları aşağıya alıyoruz:

1- Hasan b. Beşşar rivayet eder:

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi: "*Abdullah -yani Me'mun- Muhammed'i -yani Emin'i- öldürecektir.*" Dedim ki: "Abdullah b. Harun, Muhammed b. Harun'u mu öldürecek?" Dedi ki: "*Evet, Horasan'da bulunan Abdullah, Bağdat'ta bulunan Muhammed b. Zübeyde'yi öldürecek...*" Bunu şöyle bir beyitle de sembolize etmişti:

"Kinden sonra şiddetli kin ifşa olacak / sana. Ve gizli hastalık dışarı çıkacak."²

Çok geçmeden Me'mun kardeşi Emin'i öldürdü.

2- İmam'ın (a.s) önceden haber verdiği olaylardan biri de şudur:

İmam Sadık'ın oğlu Muhammed Mekke'de başkaldırıp insanları kendisine tâbi olmaya çağırarak Me'mun'a ettiği biati attığını ilan edince, İmam Rıza (a.s)

1- el-Menakıb, 4/362

2- el-Menakıb, 4/363; Cevheretu'l-Kelam, s.146

ona yöneldi ve şöyle dedi: *"Ey amca! Baban ve kardeşin -İmam Kâzım'ı (a.s) kastediyor- hakkında yalan söyleme. Çünkü bu iş gerçekleşmeyecektir."* Bunları dedikten sonra oradan ayrıldı. Çok geçmeden Muhammed, Me'mun'un, Celudî komutasındaki askerleri ile karşılaştı. Muhammed ve beraberindekiler yenilgiye uğradılar. Muhammed, eman diledi. Celudî, kendisine eman verdi. Minbere çıktı ve hilafet iddiasından vazgeçtiğini ilan etti ve şöyle dedi: *"Bu görev, Me'mun'unundur. Benim bunda bir hakkım yoktur."*¹

3- İmam Musa Kâzım'ın (a.s) oğlu Hüseyin rivayet eder:

Haşimoğulları'ndan bir grup gençle Ebu'l-Hasan er-Rıza'nın (a.s) etrafını sarmıştık. Bu sırada Cafer b. Ömer el-Alevî yanımızdan geçti. Üstü başı pis ve perişandı. Birbirimize baktık ve üstünün başının bu hâlde olmasından dolayı güldük. İmam şöyle dedi: *"Çok yakın bir zamanda onun zengin ve tâbileri çok biri olduğunu göreceksiniz..."* Bir ay gibi bir süre geçmeden adam Medine'ye vali oldu ve durumu da düzeldi.²

4- Mihvel es-Sicistanî rivayet eder:

Haberci, İmam Rıza'nın (a.s) Horasan'a gitmesiyle ilgili haberi getirdiğinde, ben de Medine'deydim. İmam, Resulullah'a (s.a.a) veda etmek için mescide girdi. Defalarca veda etti. Dönüp dönüp tekrar Peygamber'in (s.a.a) kabrine veda ediyordu. İnleyerek ve yüksek sesle ağlıyordu. Yanına yaklaştım, selâm verdim, selâmımı aldı. Ona teselli vermek istedim. Bana dedi ki: *"Bırak beni. Çünkü dedemin yanından uzaklaşıyorum. Gurbette öleceğim ve Harun'un (Halife Harun Reşid) yanına defnedileceğim."* Ben de İmam'ın gittiği yolu izleyerek yola çıktım. Nihayet İmam Horasan'a var-

1- Uyunu Ahbari'r Rıza, 2/207; Biharu'l-Envar, 47/247

2- el-Fusulu'l-Muhimme, s.229; Biharu'l-Envar, 12/13

dı. Orada bir süre kaldıktan sonra vefat etti ve Harun'un yanına defnedildi.¹

İmam'ın dedikleri gerçekleşmişti. Horasan'a gitti ve orada fazla bir süre kalmadan, Abbasî halifesi Me'mun'un plânladığı bir suikastla vefat etti ve Harun'un yanına defnedildi.

5- Safvan b. Yahya rivayet eder:

Ebu İbrahim -İmam Kâzım'ı (a.s) kastediyor- vefat edip Ebu'l-Hasan (a.s) ondan sonraki imam olduğunu açıkça söyleyince, onun için korkmaya başladık. İmam'a (a.s) denildi ki: "Sen büyük bir şeyi açığa vurdun. Biz bu tağutun -Harun Reşid- sana bir şey yapmasından korkuyoruz." İmam (a.s) dedi ki: *"Bunun için çok çalışacak; ama benim aleyhime bir yol bulamayacaktır."*²

Bu öngörüsü de gerçekleşti. Çünkü Harun Reşid, İmam'a (a.s) hiçbir kötülük yapamadı. İmam (a.s) bu anlamdaki sözleri bazı arkadaşlarına defalarca vurgulamıştı. Muhammed b. Sinan şöyle rivayet eder:

Harun Reşid zamanında İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "İmamlık görevine sahip olduğunu ilan ettin. Babanın makamına geçtin. Harun Reşid'in kılıcından ise Ehl-i Beyt'in ve Şiîlerinin kanı damlıyor." Dedi ki:

*"Resulullah'ın (s.a.a) bir sözü bana cesaret verdi. Buyuruyor ki: 'Eğer Ebu Cehil benim saçımdan bir tel alırsa, benim peygamber olmadığuma şahitlik edin.' Ben de size söylüyorum: Eğer Harun benim saçımdan bir tel alırsa, benim imam olmadığuma şahitlik edin."*³

İmam (a.s) defalarca Harun Reşid'in kendisine bir kötülük yapamayacağını ve kendisinin onun mezarının yanına

1- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.59; Ahbaru'd-Duvel, s.114

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/226

3- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/368; Biharul-Envar, 45/59

defnedileceğini duyurmuştu. Hamza b. Cafer el-Ercanî şöyle rivayet eder:

Harun Reşid Mescidü'l-Haram'ın bir kapısından, Ali er-Rıza da bir kapısından çıktı. İmam (a.s) dedi ki: *"Kapılar ne kadar uzak ve buluşma anı ne kadar yakın. Tus beni ve onu bir araya getirecektir."*¹

İmam (a.s), birçok hadisinde Harun Reşid'in yanına defnedileceğini belirtmiştir. Musa b. Harun şöyle rivayet eder:

Ali er-Rıza'yı Medine mescidinde gördüm. Harun Reşid hutbe okuyordu. Rıza (a.s) dedi ki: *"Benim ve onun aynı eve defnedileceğimizi göreceksin."*²

6- Önceden haber verdiği hadiselerden biri de Bermekîlerin uğrayacağı felaketti. Musafir rivayet eder:

İmam Rıza'nın (a.s) yanında bulunuyordum. O sırada Yahya b. Halid el-Bermekî oradan geçti. Yüzünü tozdan koruması için bir mendille örtmüştü. İmam (a.s) dedi ki: *"Bunlar zavallıdır. Bu sene başlarına ne geleceğini bilmiyorlar."*

İmam şunu da ekledi: *"Bundan daha şaşırtıcı olanı benimle Harun Reşid'i durumudur; biz şu ikisi gibiyiz."* Bu sırada işaret parmağı ile orta parmağını birleştirdi.

Musafir der ki:

Allah'a yemin ederim Harun Reşid'le ilgili sözlerini anlamamıştım. Ta ki İmam Rıza (a.s) vefat edip Harun Reşid'in yanına defnedilinceye kadar.³

7- Muhammed b. İsa, Ebu Habib en-Nibacî'nin şöyle dediğini rivayet eder:

1- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.59

2- age.

3- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.59

Rüyada Resulullah'ı (s.a.a) gördüm. Nibac'a¹ gelmiş, hacıların her sene konakladıkları mescitte konaklamıştı. Yanına gidiyordum. Selâm verdim. İçinde Sayhan hurması bulunan bir tabak vardı elinde. Bu hurmadan bir avuç alarak bana verdi. Saydım, on sekiz hurmaydı. Rüyamı, hurmaların sayısı kadar yıl yaşayacağım, şeklinde yorumladım.

Aradan yirmi gün geçince, bana ait bir tarladaydım. Bir adam, İmam Rıza'nın (a.s) Medine'den geldiğini ve sözünü ettiğim mescitte konakladığını bana haber verdi. Baktım ki insanlar ona doğru koşuyorlar. Ben de o tarafa doğru gittim. Bir yerde oturmuştu. Tam da Resulullah'ın rüyada oturduğunu gördüğüm verdi. Elinde bir tabak vardı ve tabağın içinde Sayhan hurmaları bulunuyordu. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Yaklaşmamı istedi. Bana bir avuç hurma verdi. Saydım, rüyada Resulullah'ın (s.a.a) bana verdiği hurmaların sayısı kadardı. Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Biraz daha ver.

Dedi ki: *"Eğer Resulullah (s.a.a) sana daha fazla verseydi, ben de verirdim."*²

8- Cafer b. Salih rivayet eder:

İmam Rıza'nın (a.s) yanına geldim ve dedim ki: "Karım hamiledir. Allah'a dua et, doğacak çocuğum erkek olsun." Bana dedi ki: *"Karın ikiz doğuracak."* Döndüm ve dedim ki: "Birinin adını Muhammed, diğersinin de Ali koyarım." Sonra İmam'a geldiğimde bana dedi ki: *"Birinin adını Ali, öbürünün de Ümmü Amr koy."*

1- Basra hacılarının konakladıkları bir yer.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/21; Delailu'l-İmame, s.189; İlamu'l-Ve-ra, s.2/54, Hakîm el-Haskanî'den naklen; Keşfu'l-Gumme, 3/103; Camiu Keramati'l-Evliya, 2/156

Kûfe'ye vardığımda karımın biri erkek, biri kız iki çocuk doğurduğunu gördüm. Erkeğe Ali, kıza da Üm-mü Amr adını verdim.¹

İbadeti ve Takvası

İmam Rıza'nın (a.s) kişiliğinin en belirgin özelliği kendini tamamen Allah'a vermesi ve O'na sarılmasıdır. Bu özelliği; tamamen nur, takva ve veradan ibaret olan manevî hayatının büyük bir bölümünü oluşturan ibadetlerinde kendini gösterir. İbrahim b. Abbas şunları anlatıyor:

Geceleri çok az uyur, uzun süre uykusuz kalırdı. Gecelerinin çoğunu, başından sabahın ilk saatlerine kadar ibadetle ihya ederdi. Çok oruç tutardı; her ayın üç gününü oruçla geçirme geleneğini kaçırmazdı...²

İmam'ın (a.s) ibadeti ile ilgili olarak eş-Şebravî şunları söylüyor:

Abdest ve namaz ehliydi. Bütün gece boyunca abdest alır, namaz kılardı. Bu minval üzere (az) uyuyarak sabahlardı.³

İmam Rıza (a.s) zamanının en muttakisiydi, en çok ibadet edeniydi. Şimdi Reca b. Ebu Dahhak'ın İmam'ın (a.s) ibadetiyle ilgili olarak anlattıklarına kulak verelim. Me'mun, Reca'yı İmam'ı (a.s) Horasan'a yanına getirmesi için göndermişti. Medine'den başlayıp Merv'e kadar devam eden yolculukta İmam'ın (a.s) yanındaydı. Diyor ki:

Allah'a yemin ederim ki, onun kadar Allah'tan korkan, bütün vakitlerinde Allah'ı zikreden, Allah'ın azabından endişe eden başka bir adam görmedim. Şafak sökünce sabah namazını kılardı. Selâm verince namaz

1- Cevheretu'l-Kelam, s.146

2- Biharul-Envar, 49/91; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/184

3- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.59

kıldığı yerde oturur ve Allah'ı tesbih etmeye, hamt etmeye, tekbir ve tehlil getirmeye başlardı. Peygamber'e ve Ehl-i Beyt'ine salât getirirdi. Bu hâli, güneş doğuncaya kadar sürdürürdü. Sonra secdeye gider ve güneş iyice yükselinceye kadar secdede kalırdı.

Ardından insanlara döner, onlarla konuşur, güneş zeval vaktine girmeye yüz tutuncaya kadar onlara vaaz verirdi. Sonra abdestini yeniler ve tekrar namaz kıldığı yere dönerdi. Güneş zeval vaktine girince de kalkar ve altı rekât namaz kılardı. İlk rekâtta Fâtiha ve Kâfirûn surelerini okur, ikincisinde ise Fâtiha ve İhlâs surelerini okurdu. Geri kalan dört rekâtın her birinde Fâtiha'yı ve İhlâs Suresi'ni okur ve iki rekâtta bir selâm verirdi. Her iki rekâtın ikincisinde rükûdan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Sonra ezan okurdu. Ardından iki rekât namaz kılardı ve sonra kamet getirerek öğlen namazını kılardı. Selâm verince, Allah'a hamt eder, tekbir getirir ve Allah'ın dilediği kadar tehlil (lâ ilâhe illellah) getirirdi. Daha sonra şükür secdesine giderdi, bu secdede yüz kere "şükren lillah=Allah'a şükürler olsun" derdi. Secdeden başını kaldırıncı, ayağa kalkar ve altı rekât daha namaz kılardı. Her rekâtta Fâtiha'yı ve İhlâs Suresi'ni okurdu, iki rekâtta bir de selâm verirdi. Her iki rekâtın ikincisinde de rükûdan önce ve kıraattan sonra kunut okurdu. Sonra ezan okur, ardından iki rekât daha namaz, ikinci rekâtta kunut okurdu. Selâm verince kalkar ve ikindi namazını kılardı. Selâm verince, namaz kıldığı yerde oturur, tesbih eder, hamt eder, tekbir ve tehlil getirirdi. Sonra secdeye gider ve o esnada yüz kere "hamden lillah=Allah'a hamdolsun" derdi.

Güneş batınca, abdest alır ve akşam namazını ezanı ve kametini başta getirerek kılardı. İkinci rekâtta rükûdan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Sonra şükür secdesine giderdi. Başını kaldırır, hiç konuş-

mazdı. Derken ayağa kalkar ve dört rekât namaz kılar, iki rekâtta bir de selâm verirdi. Her iki rekâtın ikinci rekâtında rükûdan önce kıraatten sonra kunut okurdu. Bu dört rekât namazın ilk rekâtında Fâtiha ve Kâfirûn Suresi'ni, ikinci rekâtında Fâtiha ve İhlâs Suresi'ni okurdu. Selâm verdikten sonra yatsı namazının vakti girinceye kadar otururdu. Sonra iftar ederdi. Sonra gecenin üçte biri kadar süresi geçinceye kadar beklerdi. Ardından kalkar ve yatsı namazını dört rekât olarak kılar. İkinci rekâtta rükûdan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Selâm verince namaz kıldığı yerde oturur, Allah'ı zikreder, O'nu tesbih eder, hamt eder, tekbir getirir ve Allah'ın dilediği kadar teh-lil getirirdi. Bunun arkasından şükür secdesine gider, ardından yatağına geçerdi.

Gecenin son çeyreğinde tesbih, tahmid, tekbir ve tehlike yatağından kalkardı, istiğfar ederdi. Dışlerini misvakla temizler, sonra abdest alırdı ve gece namazını kılmaya kalkardı. Sekiz rekât kılar ve her iki rekâtta bir selâm verirdi. İlk iki rekâtın her birinde Fâtiha Suresi'ni ve otuz kere İhlâs suresini okurdu.

Dört rekâtlık Cafer b. Ebu Talib namazını kılar¹ ve iki rekâtta bir selâm verirdi. Her iki rekâtın ikinci

1- [Muteber hadislere göre Cafer-i Tayyar namazı diye bilinen bu namazı Resulullah (s.a.a), Ca'fer b. Ebu Talib'e öğretmiştir. Bu namazın kılınış şekli kısaca şöyledir: Dört rekâttır; ikişer rekât olarak kılınır. Birinci rekâtta Fâtiha Suresi'nden sonra Zilzâl Suresi okunur; ikinci rekâtta Fâtiha'dan sonra Ve'l-Adiyât Suresi, üçüncü rekâtta Nasr Suresi ve dördüncü rekâtta İhlâs Suresi okunur. Her rekâtta kıraati bitirdikten sonra on beş defa "subhanellahi vel-hamdulillahi ve lailahe illelahu vellahhu ekber" zikri okunur. Rükûda da aynı zikir (subhanellahi vel-hamdulillahi ve la ilâhe illelahu vellahhu ekber) on defa okunur. Rükûdan başını kaldırıncaya yine on defa okunur. Birinci secdede on defa aynı zikir okunur. Başını kaldırıncaya yine on defa, ikinci secdede yine on defa ve ikinci secdeden başını kaldırıncaya ayağa kalkmadan

rekâtında rükûdan önce kunut okurdu. Bu namazı da gece namazından sayardı. Sonra kalan iki rekâtı kıları. İlk rekâtta Fâtiha'yı ve Mülk Suresi'ni okurdu. İkinci rekâtta Fâtiha Suresi'ni ve İnsân Suresi'ni okurdu. İki rekât, şef=iki rekâtlı namazını kıları. Her rekâtta Fâtiha'yı bir kere ve İhlâs Suresi'ni de üç kere okurdu. İkinci rekâtta kunut okurdu. Sonra kalkar ve vitir=tek rekâtlı namazını kıları. Bu namazda Fâtiha'yı, üç kere İhlâs Suresi'ni, bir kere Felak Suresi'ni, bir kere de Nâs Suresi'ni okurdu. Bu namazda rükûdan önce ve kıraatten sonra kunut okurdu. Kunutta şunları söylerdi:

"Allah'ım! Muhammed'e ve al-i Muhammed'e salât et! Allah'ım! Doğru yola ilettiklerin arasında bizi de hidayete erdir. Esenlik verdiklerin içinde bize de esenlik ver. Dost edindiklerin arasında bizi de dost edin. Bağışladığın nimetlerde bize bereket ver. Takdir ettiğin şerden bizi koru. Çünkü takdir eden sensin ve sana rağmen kimse takdir edemez. Kuşkusuz senin dost edindiğin kimse alçalmaz ve senin düşman edindiğin kimse de aziz olmaz. Sen münezzehsin ve yücesin..."

Sonra şöyle derdi: *"Allah'tan bağışlanma diliyorum ve tevbemi kabul etmesini istiyorum."*

Bu sözü yetmiş kere tekrar ederdi. Selâm verince, Allah'ın dilediği kadar yerinde otururdu. Şafak vakti yaklaşıncaya, kalkar ve sabah namazını kıları. Birinci rekâtta Fâtiha'yı ve Kâfirûn Suresi'ni, ikinci rekâtta Fâtiha'yı ve İhlâs Suresi'ni okurdu. Sonra şafak sö-

önce yine on defa aynı zikir okunur. Diğer rekâtlar da böyle kılınır. Böylece bu zikir namazın tümünde üç yüz defa okunmuş olur. Bu namaz sahih senetlerle Ehl-i Beyt'en nakledilmiştir ve hadislerde bu namazın kılın-masına çok önem verilmiştir ve bunun için büyük faziletler zikredilmiştir. bk. Mefatihul-Cinan, Cuma Günün Amelleri bölümü.]

künce ezan okur, kamet getirir ve iki rekât namaz kıldırı. Selâm verince, güneş doğuncaya kadar yerinde otururdu. Sonra güneş iyice yükselinceye kadar şükür secdesini ederdi...¹

İmam'ın (a.s) kalbine Allah sevgisi nüfuz etmişti. Duyularına ve ilgilerine bu sevgi hâkimdi. O kadar ki, Allah sevgisi onun kişiliğinin ayrılmaz bir özelliği hâline gelmişti.

Dua Silahını Kuşanması

İmam'ın (a.s) manevî hayatının belirgin özelliklerinden biri, bütün işlerinde Allah'a dua etme, O'na sığınma silahını kuşanmasıydı. Duadan öyle bir lezzet alırdı ki, dünyevî hiçbir lezzet ona denk olamazdı.

İmam Rıza'nın (a.s) mübarek dualarından çok parlak örnekler rivayet edilmiştir. Bunlardan bazılarını aşağıya alıyoruz:

Ey beni kendisine kılavuzluk eden, tasdikiyle kalbime boyun eğdiren! Dünya ve ahirette senden güven ve iman istiyorum.²

Kısa olmasına rağmen bu dua, tevhidî olgulardan birini içermektedir. Şöyle ki: Allah, kendisine kılavuzluk etmekte ve kendisini mahlûkata tanıtmaktadır. Bunu da şu akıl almaz, şu akıllara durgunluk veren evrene yerleştirdiği kanıtlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Evrendeki her şey O'nun varlığını dile getirmektedir.

Allah'im! Bana doğru yolu göster ve beni doğru yol üzere sabit kıl. Beni doğru yol üzere emin bir hâlde haşret. Korkusu olmayan, güvende olan, üzün-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/180-183; Biharul-Envar, 49/93. Bu rivayetin devamında İmam'ın (a.s) bazı zikirleri, ibadetleri ve bazı nafîle namazlarda okuduğu bazı sureler zikredilir.

2- Usul-i Kâfi, 2/579

tü ve dehşetten emin olan biri gibi. Çünkü sen korkulmaya layıksın ve mağfiret bahşedensin.¹

İmam (a.s) burada, hidayet isteği ve Allah'a eksiksiz boyun eğme talebiyle dua etmiştir. Ki bu, yakınlaştırılmışların ve Allah'a yönelenlerin en yüce derecesidir.

1- A'yanu's-Şia, c.4, Kısım: 2/197

İkinci Bölüm

- İmam Rıza'nın (a.s) Doğumu
 - İmam Rıza'nın (a.s) Hayatının Aşamaları
 - Babası İmam Musa Kâzım (a.s)
Himayesinde İmam Rıza (a.s)
-

İMAM RIZA'NIN (A.S) DOĞUMU

İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s), temiz ve arınmış bir sülaleden dünyaya geldi, şeref ve kemal merdivenlerinde yüceldi. Bu sülalenin çocukları, bütün insanî değerlerde, düşünce, duygu ve davranışta zirve şahsiyetleri temsil ederlerdi. Onlar, insanlığın yolculuğunda semada parlayan birer yıldızdılar, İslâm tarihinin görkemli önderleriydiler. Bütünüyle Allah'a teslim olmuş ve Resulullah'ı (s.a.a) eksiksiz bir şekilde örnek edinmişlerdi. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim'e denk sayılmışlardı.

Babası İmam Musa b. Cafer el-Kâzım'dı (a.s). Bütün üstün meziyetlerin mirasçısı, bütün övgüye değer birikimlerin temsilcisi bir şahsiyetti. İbn Hacer el-Heysemî onu şöyle vasfeder:

İlim, irfan, kemal ve erdemde babasının vârisi oldu. İnsanların kusurlarını çokça hoş gördüğü, görmezlikten geldiği ve ağır başlılığı, yumuşaklığı nedeniyle "el-Kâzım=Öfkesini yutkunan" diye isimlendirildi.

Iraklılar nezdinde, Allah katında ihtiyaçların karşılanmasına açılan kapı olarak bilinirdi. Çağının en çok ibadet edeni, en âlimi ve en cömerdiydi.¹

Annesi "ümmü veled" (çocuk sahibi olduğu için azat edilen cariye) idi. Birçok isimle adlandırılmıştır: Necme, Erva, Seken, Seman ve Tektüm gibi. Bu, ona verilen son isim-

1- es-Savaiku'l-Muhrika, s.307

dir.¹ İmam Rıza'yı (a.s) dünyaya getirince, İmam Kâzım (a.s) ona et-Tahire adını verdi.²

Medine'de (zilkade ayının 11. günü) hicrî 148 tarihinde³, bazılarına göre 151, bazılarına göre de 153 senesinde⁴ dünyaya geldi. İlk görüş daha meşhurdur.⁵

İmam Rıza (a.s) dünyaya geldiği zaman babası annesini: *"Ey Necme! Mübarek olsun sana, rabbinin kerameti."* diyerek tebrik etti. Sonra çocuğu beyaz bir hırkaya sararak kucağına aldı; sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okudu. Fırat nehrinin suyundan getirilmesini istedi. Bu suyla damağını ovdu. Sonra şöyle dedi: *"Al onu; çünkü o, Allah'ın mülkündeki temsilcisidir."*⁶ Ona, dedesi Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) adını verdi.

Birçok saygın lakapla anılmıştır. En meşhurları şunlardır: er-Rıza, es-Sabir, ez-Zeki, el-Vafi, Siracullah (Allah'ın Kandili), Kurrat-u Ayni'l-Müminin (Müminlerin Göz Aydınlığı), Mekidetu'l-Mulhidin (Dinsizleri Tuzağa Düşüren), es-Sıddık, el-Fadıl gibi.⁷

En çok bilinen künyesi, Ebu'l-Hasan'dır. Onunla babası İmam Kâzım'ı (a.s) ayırt etmek için babasına Ebu'l-Hasan el-Mazi (el-Evvel), oğluna da Ebu'l-Hasan es-Sani denir.⁸

Emevî devletinin yıkılışından ve yerine Abbasî devletinin kurulmasından on altı sene sonra, Ehl-i Beyt taraftarlığının iyice yayıldığı, Ehl-i Beyt Ekolü'ne dair kavramların Müslümanların kahir ekseriyetinin zihinlerine nakşedildiği,

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/17

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/15

3- el-Vafi bi'l-Vefiyat, 22/248

4- Şezeratu'z-Zeheb, 2/6

5- el-Hayatu's-Siyasiye li'l-İmami'r-Rıza, s.140

6- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/20

7- Hayatu'l-İmam Ali b. Musa er-Rıza, 1/23-25

8- Hayatu'l-İmam Ali b. Musa er-Rıza, 1/125

Müslümanların Ehl-i Beyt'le yoğun ve dinamik bir iletişim hâlinde bulunduğu bir ortamda doğdu. Bu olguyu, Abbâsî halifesi Harun Reşid ile İmam Musa Kâzım (a.s) arasında geçen şu diyalogdan da anlayabiliriz:

Harun Reşid: "Halk sana gizlice biat etmiştir."

İmam: "*Ben kalplerin imamıyım; sen, bedenlerin imamısın.*"¹

Bütün gözler; ilim, erdemler ve kerametler bağrında yetiştirildiği için İslâm'ın yolculuğunda çok önemli bir rol üstlenecek olan bu çocuğa çevrilmişti.

İmam Rıza (a.s) anne sütünü çok emerdi ve bedensel yaratılışında bir noksanlık yoktu. Annesi: "Bir sütanne bulun, bana yardım etsin" dedi. Ona: "Sütün az mıdır?" diye soruldu. Dedi ki: "Allah'a yemin ederim, ne sütüm kesildi, ne de azaldı; fakat namaz ve tesbihat olarak yerine getirmem gereken yükümlülüklerim var. O doğduğundan beri bu görevlerimi eksik yerine getirmek durumunda kaldım."²

İmam Rıza (a.s) büyük kerametler ve asalet mirasının gölgesinde büyüdü; bütün yapıcı, salih değerler onun şahsında vücut buldu. Takva ve ihlâs pınarından kana kana içti. Babası İmam Kâzım'ı (a.s) ve saygıdeğer ecdadını örnek alarak salih gidişatı kendine şiar edindi. İmam Kâzım (a.s) ona ayrı bir ilgi gösterir ve büyük bir özenle üzerine titirdi.

Mufaddal b. Ömer şunları anlatır:

Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'in (a.s) yanına gittim. Oğlu Ali kucağında oturuyordu. Oğlunu öpüyor, dilini emiyor, omzuna koyuyor ve şöyle diyordu: "*Anam babam sana feda olsun, ne hoş kokuyorsun! Ne güzeldir ahlâkım ve ne kadar açıktır faziletin!*" Dedim ki: "Sana feda olayım, şu çocuğa karşı içime öyle bir

1- es-Savaiku'l-Muhrika, s.309

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/24

sevgi doğdu ki, bundan önce sadece sana karşı böyle bir sevgi duydum." Dedi ki: "*Ey Mufaddal! Babam için ben ne isem, o da benim için odur. Bazısı bazısından bir zürriyet. Allah rahmeti geniş olandır ve bilendir.*" Dedim ki: "Senden sonra bu işin sahibi (imam) o mudur?" "*Evet.*" dedi.¹

İmam Musa Kâzım (a.s), oğlu Rıza'yı (a.s) sevgi, takdir ve saygıyla kuşatmıştı. Ona lakabı ve künyesiyle hitap ederdi. Süleyman b. Hafs el-Mervezî rivayet eder:

Musa b. Cafer b. Muhammed... oğlu Ali'yi (a.s) er-Rıza ismiyle çağırırdı. Şöyle derdi: "*Oğlum, Rıza'yı bana çağırın... Oğlum Rıza'ya dedim ki... Oğlum Rıza bana şöyle dedi.*" vs. Ona hitap ettiğinde: "*Ey Ebu'l-Hasan!*" derdi.²

Babası İmam Musa Kâzım (a.s) sık sık onu anar, ondan övgüyle söz eder, yakın gelecekte üstleneceği öncü rolüne dikkatleri çekmek için faziletlerinden söz ederdi. Söze oğlu Ali'yi överek başlar ve onun faziletlerini sayardı. Erdeminde ve iyiliklerinden o kadar söz ederdi ki, başka hiç kimse için böyle davranmazdı. Sanki kendisinden sonraki imamın o olduğunu anlatmak istiyordu.³

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/32

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/14

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/30

İMAM RIZA'NIN HAYATININ AŞAMALARI

Ehl-i Beyt'in diğerk pak İmamları (a.s) gibi İmam Rıza'nın (a.s) hayatı iki ana devreye ayrılır:

Birinci devre: İmamlık görevini almadan, rabbanî önderlik dizginlerini tutmadan önceki aşama.

İkinci devre: Şer'î önderliği üstlenmekten, şehit edilmesine kadar süren aşama.

Bu devrelerin her biri de, İmamlar'ın her birinin hayatında bulunan koşullara göre değişik aşamalara ayrılır.

İmam Rıza (a.s), en az otuz sene, en fazla otuz altı sene babasının himayesinde yaşadı. Bu, imamlık görevini fiilen üstlenmeden önceki aşamadır.

Bu zaman zarfında, Mansur, Mehdi, Hadi ve Harun Reşid dönemlerini yaşadı. Bu dönem, hicrî 148 senesinde doğmasıyla başlar, hicrî 183 tarihinde babasının şehit edilmesine kadar devam eder.

Babasının şehit edilmesinden sonra, imamlığı devraldığı dönemde de Harun Reşid, Muhammed el-Emin ve Abdullah Me'mun dönemlerine tanık oldu.

Me'mun zamanında veliaht olarak görevlendirildi.

Bu bakımdan bu dönemi de iki ayrı aşama şeklinde algılamak mümkündür:

1- İlâhî imamlık görevini üstlenmesinden, veliaht olarak tayin edilmesine kadar süren aşama.

2- Mecburen veliahtlığı kabul etmesinden, şehit edilmesine kadar süren aşama.

Böylece İmam Rıza'nın (a.s) hayatı, üç aşamadan ibarettir diyebiliriz:

Birinci aşama: Doğumundan, babası İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hicrî 183 tarihinde şehit edilmesine kadar sürmüştür.

İkinci aşama: Babasının hicrî 183 tarihinde şehit edilmesinden, hicrî 200 tarihinde veliaht olarak görevlendirilmesine kadar sürmüştür.

Üçüncü aşama: Hicrî 200 tarihinde veliahtlığın kendisine zorla kabul ettirilmesinden, Abbasî halifesi Me'mun tarafından hicrî 203 tarihinde öldürülmesine kadar sürmüştür.

İMAM RIZA BABASI İMAM MUSA KÂZİM HİMAYESİNDE

İmam Rıza'nın (a.s) babasıyla yaşadığı tarihsel süreçte bazı olaylar meydana geldi ki, bunların, İmam Rıza'nın (a.s) imamlık görevini fiilen üstlendikten sonra gerçekleştirdiği faaliyetleri ve ortaya koyduğu tavırları üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur. Bu olayların en önemlilerini aşağıya alıyoruz:

1- Düşünsel ve Dinsel Sapma: Bu dönemde birçok sapık düşünce akımı ortaya çıktı; müşebbihe, mücessime, cebriye, mufavvide gibi. Bu arada kıyas, istihsan ve rey gibi yaklaşımlar da etkili idi. Bazı fakihler, zalim yöneticilere destek oluyorlardı; son derece tehlikeli bir dönemdi. Çünkü atmosferi, fikhî ihtilaflar, boğucu siyasal gerilimler kaplamıştı.

2- Ahlâkî ve Malî Bozulma: Babasının himayesinde yaşayan İmam Rıza (a.s), Müslümanların mallarıyla istedikleri gibi oynayan, bunu kendi özel malları olarak gören, bu hususta hiçbir kanun veya eleştiriyi dikkate almayan yöneticilere tanık oldu. Bunların gözünde infak; Abbasî yöneticisinin arzusuna göre, kişisel eğilimleri veya eşlerinin ve cariyelerinin zevkleri doğrultusunda olan bir harcamaydı.¹

Halife -Mansur öldüğü zaman, geride altı yüz milyon dirhem ve on dört milyon dinar bırakmıştı.²

1- Murucu'z-Zeheb, 3/308

2- Murucu'z-Zeheb, 3/308

Bir gün Mervan b. Ebu Hafsa, Abbasî halifesi Mehdi'nin huzuruna girer ve Abbasîleri övdüğü, Ehl-i Beyt'i (a.s) yerdiği bir şiir okur. Halife caize olarak ona yetmiş bin dirhem verir.¹

Abdullah b. Malik, Mehdi'ye şarkıcı bir cariye gönderir. O da bunun karşılığında ona kırk bin dirhem gönderir.²

Halife er-Reşid, Cafer el-Bermekî ve kız kardeşi Abbase binti Mehdi ile birlikte şarap içmeye pek düşküdü. er-Reşid şarap içmek istediği zaman kız kardeşi de yanında olurdu. Sonra oradan kalkar, sarhoş olan kız kardeşiyle Cafer el-Bermekî'yi yalnız bırakırdı.³

3- Siyasal Bozulma: İmam (a.s), Abbasîlerin hilafet makamını nasıl kullandıklarına tanık olmuştu. Onlara göre hilafet, Resulullah (s.a.a) tarafından amcası Abbas aracılığıyla kendilerine miras kalmıştı. Bu yüzden bu makamı babadan oğla miras bıraktılar ve Müslümanların görüşlerini dikkate almadılar. Ayrıca Resulullah'ın (s.a.a) Allah'ın emriyle bu göreve tayin ettiği meşru halifelik mirasçılarında da hiçbir konuda başvurmadılar.

Abbasîler, yargıyı politikalarının aracı hâline getirdiler. Dini, insanları kandırdıkları bir örtü olarak kullandılar. Suçlarını ve sapıklıklarını din kisvesi altında gizlediler. Bu bağlamda, Allah tarafından görevlendirildiklerini, dolayısıyla insanların kendilerini eleştirmelerinin, sorgulamalarının caiz olmadığı fikrini yaydılar.

4- Müslümanların Ehl-i Beyt'e (a.s) Duyduğu Sempati: İmam Rıza (a.s), Müslümanlar tarafından Ehl-i Beyt sevgisi ve dostluğu şeklinde belirginleşen ruhu yaşadı. Bu, geçmiş atalarının çabalarının bir semeresiydi.⁴

1- Tarihu't-Taberî, 8/182

2- Tarihu't-Taberî, 8/185

3- Tarihu't-Taberî, 8/294

4- Tarihu'l-Aleviyyin, Muhammed Emin Galib et-Tavil, s.200

Bunu, Harun Reşid'in kendisi de itiraf etmiş ve İmam Kâzım'a (a.s): "İnsanlar sana gizlice biat etmişlerdir." diyerek dile getirmişti.¹

Bunun yanında İmam Rıza (a.s) Harun Reşid'in hilelerine, babası İmam Musa Kâzım'a (a.s) karşı defalarca düzenlediği komplolara, uzun yıllar hapse atmasına ve sonunda bir suikastla ortadan kaldırmasına da tanık olmuştu.

5- Silahlı Hareketler: İmam Rıza'nın (a.s) babasıyla birlikte yaşadığı dönemin en belirgin özelliklerinden biri de, silahlı ayaklanmaların çokluğudur. Bu ayaklanmalar, İmam'ın (a.s) babasıyla birlikte yaşadığı dönem boyunca devam etti. Bu ayaklanmaların en önemlisi, "Fahh=Tuzak Sahibi" adıyla meşhur olan Hüseyin b. Ali b. Hasan b. İmam Hasan önderliğinde gerçekleşenidir.

Hüseyin, Abbasîlerin Medine Valisi'ne karşı ayaklanmış ve ayaklanma Hüseyin ve ailesinin (Allah hepsinden razı olsun) öldürülmesiyle son bulmuştu.

Abbasî yönetimine karşı silahlı isyan devam etti. Hicrî 176 senesinde Yahya b. Abdullah b. Hasan başkaldırdı. Haliife Harun Reşid, onun üzerine binlerce asker gönderdi. Sonra ona eman verdi, ardından hapse attı ve orada öldü.²

Bu ayaklanmalar, Abbasîlerin zulüm esaslı politikalarına yönelik doğal bir tepkiydi.

İmam Rıza'nın (a.s) babasının himayesinde yaşadığı dönemde meydana gelen olayların bir özetini sunduk ki, İmam'ın (a.s) daha sonra bunlara nasıl karşı koyduğunu, imametini fiilen üstlenirken bunlara karşı nasıl bir tavır geliştirdiğini görelim.

İnşallah önümüzdeki bölümlerde bu konuları etraflıca inceleyeceğiz.

1- es-Savaiku'l-Muhrika, s.309

2- es-Savaiku'l-Muhrika, s. 309

İmam Musa Kâzım ve İmam Rıza'nın İmamlığına Hazırlık

Resulullah efendimiz (s.a.a) İmam'ın sorumluluklarını şu sözüyle belirlemiştir:

Ümmetinden her kuşakta, Ehl-i Beyt'imden adil kimseler bulunacaktır. Bunlar dine bulaşan sapıkların tahriflerini, batıl taraftarlarının uydurdukları hurafeleri ve cahillerin tevillerini ayıklayacaklardır.¹

İmam Rıza (a.s), Masum Ehl-i Beyt İmamları'ndan biri olarak bu sorumluluğa sahipti. Fiilen Müslümanların imamet görevini üstlendiğinde de, bu sorumluluğu en belirgin bir şekilde yerine getirdi. Ancak babası Musa Kâzım'ın (a.s) imamlığı döneminde, sorumluluğu, fiilen imam olan babasının sorumluluğuna tâbiydi. Çünkü yükümlülüklerin altına girme önceliği fiilen imam olan kimseye aittir. Diğerleri özel durumlar hariç suskun kalırlar. İmam Cafer Sadık (a.s), aynı dönemde birden fazla İmam'ın bulunması ihtimaliyle ilgili bir soruya şöyle cevap vermiştir:

Hayır, biri hariç, diğerleri susmak durumundadırlar.²

Dolayısıyla İmam Rıza (a.s), fiilen imam olmamak anlamında suskundu. Diğer bir ifadeyle, bağımsız bir şekilde tavır almıyordu. Fiilen imamlık görevini yürüten babasına tâbiydi. Ama bu suskunluk; ıslahçı, ümmeti içten onarıcı eylemlerden uzak durmak anlamına gelmiyordu. Nitekim İmam Rıza (a.s), İslâmî kavramları ve değerleri yayıyor, inanç ve fıkıhla ilgili sorulara cevap veriyordu. Yirmi küsur yaşındayken Resulullah'ın mescidinde fetva veriyordu.³

Zehebî şöyle der:

1- es-Savaiku'l-Muhrika, s.231

2- el-Kâfi, 1/178

3- Tehzibu't-Tehzib, 7/339

Rıza, henüz gençken, Malik zamanında fetva verirdi.¹

Babasının imamlığı zamanında marufu emreder ve münkeri yasaklardı. Babasından ve dedelerinden hadis rivayet ederdi. Ehl-i Beyt hadislerini ve Resulullah'ın (s.a.a) Sünnetini yayardı.

Bir grup ravi de ondan hadis rivayet etmiştir. Bunlar arasında, Ebu Bekir Ahmed b. Habbab el-Himyârî, Davud b. Süleyman b. Yusuf el-Gazi, Süleyman b. Cafer gibi isimler vardır.²

İmam Musa Kâzım (a.s), dikkatleri ona çeker, ashabını ona yöneltir ve hakkında şöyle derdi:

Şu benim oğlum; yazdığı benim yazdığım, söylediği benim söylediğim, sözü benim sözüm, elçisi benim elçimdir. O bir şey diyorsa, dediği doğrudur.³

Oğullarına şöyle derdi:

Şu kardeşiniz Ali b. Musa, Âl-i Muhammed'in âlimidir. Dininizi ona sorun ve size söylediklerini aklınızda tutun.⁴

İmam Kâzım (a.s), kendisinden sonra imamlığı üstlenişini diye İmam Rıza (a.s) için ortamı hazırlıyordu. Bu hususta Ali b. Yaktin'e şöyle demişti:

Ey Ali b. Yaktin! Şu Ali, benim çocuklarımın seyyididir. Ona kendi künyemi verdim.⁵

1- Siyeru A'lami'n-Nubela, 9/388

2- Tehzibu'l-Kemal, 21/147

3- Usul-i Kâfi, 1/312; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/31; el-İrşad, 2/250; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.37; Ravdatu'l-Vaizin, 1/222; el-Fusulu'l-Muhimme, s.244

4- İlamu'l-Vera, 2/64; Keşfu'l-Gumme, 3/107; Biharul-Envar, 49/100

5- el-İrşad, 2/249; İlam'l-Vera, 2/43; el-İrşad'dan naklen Keşfu'l-Gumme, 3/60; el-Uyun'dan naklen Biharul-Envar, 49/13

İmametın Vasiyet Edilmesi

İmamlık, büyük ilâhî bir sorumluluktur. Bu yüzden bu görevi üstlenmek, ancak Allah'ın tayin etmesi ve Resulullah'ın (s.a.a) nass ile bildirmesiyle olabilir; bu hususta Müslümanların tercih ve seçim hakkı olmaz. Çünkü Müslümanlar, Masum İmam'ı belirleme gücüne sahip değildırler. Ki yüce Allah şu ayette İmam'ın masum olması gerektiğini vurgulamıştır:

Ahdim, zalimlere ermez.¹

Hız. Peygamber'in (s.a.a) hadisleri de bu gerçeği pekiştirmiştir. Hız. Peygamber (s.a.a), davetin başlarında bu gerçeği şu şekilde dile getirmiştir:

Yetki Allah'a aittir, onu dilediđine verir.²

Resulullah (s.a.a) birçok defa İmamlar'ın sayısının on iki olduğunu ve tamamının Kureyş'ten olduğunu belirtmiştir. Bununla ilgili değişik ifadelerle birçok nass rivayet edilmiştir.³

İmamlar'ın Haşimoğulları'ndan olacağını vurgulayan rivayetler de aktarılmıştır. Bunlardan biri Resulullah'ın (s.a.a) şu sözüdür:

Benden sonra on iki halife gelecektir... Hepsi de Haşimoğulları'ndan olacaktır.⁴

Haşimoğulları'ndan maksadın, Ali b. Ebu Talib ve çocukları olduğunu açıklayan, ardından bunu da Hüseyin (a.s) ve soyu ile sınırlandıran hadisler de rivayet edilmiştir.⁵

1- Bakara, 124

2- Tarihu't-Taberî, 2/350; es-Siyretu'l-Halebiye, 2/3; es-Siyretu'n-Nebeviyye, İbn Kesir, 2/159

3- Müsned-i Ahmed, 1/657; Sünen-i Ebu Davud, 4/106; Sünenü't-Tirmizî, 4/501

4- Yenabiu'l-Mevedde, 1/308; Meveddetu'l-Kurba, s.445; İhkaku'l-Hak, 13/30

5- Kifayetu'l-Eser, s.23, 29, 35

Resulullah'tan (s.a.a) rivayet edilen birçok hadiste, On İki İmam'ın ismi zikredilir. Bunların bazıısı genel, bazıısı ise özel ifadeler içermektedir. Bunlardan biri Peygamberimizin (s.a.a) şu hadisidir:

Benden sonra on iki imam gelecektir. Bunların ilki Ali'dir, dördüncüsü Ali'dir ve sekizincisi Ali'dir...¹

Bu nassların ışığında, imamlığın vasiyetle tayin etme şeklinde olduğunu anlayabiliriz. Buna göre her imam, kendisinden sonraki imamı vasiyet eder. Bu, önceki imamdan sonraki imama geçen Resulullah'ın ahdi ile gerçekleşir.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle der:

Siz, imamlığı istediğimiz kişiye verebilecek yetkiye sahip olduğumuzu mu sanyorsunuz? Hayır! Allah'a yemin ederim ki, bu, Resulullah'ın (s.a.a) ahdidir ki, bir adamdan diğerine geçer, ta ki sahibine varıncaya kadar.²

İmam Rıza'nın (a.s) Müslümanların imamı olarak tayin edilmesine gelince; İmam Kâzım (a.s), İmam Rıza'nın (a.s) ümmetin imamı olduğunu ispatlama hususunda, kendilerine düşen görevi yapmak için, bunu bazen ima yoluyla bazen de açık ifadelerle yakın ashabına söylemiştir. Toplulukların önünde imamlığını açıklamamıştır, çünkü Abbasî yönetiminin baskıları buna imkân bırakmıyordu.

İmam Kâzım'ın (a.s), kendisinden sonraki imam ve kendisinden sonraki yetkili olarak oğlu Rıza'yı (a.s) tayin ettiğine dair birçok nass vardır. Nuaym b. Kabus'tan Ebu'l-Hasan Musa Kâzım'ın (a.s) ona şöyle dediği rivayet edilir:

Ali, oğullarımın en büyüğüdür. Sözümü en çok dinleyen odur. Bana en fazla itaat eden odur. Benimle beraber cifir ve camia kitabını okuyor. Bu kitabı ise,

1- Camiu'l-Ahbar, s.62

2- Biharu'l-Envar, 23/70, Şeyh Saduk'un Kemalu'd-Din adlı eserinden naklen

bir peygamberden veya peygamberin vasisinden başkası okumaz.¹

İmam Kâzım (a.s), onun imamlığını, daha ilk yıllarında açıklamıştır. Bir rivayette belirtildiğine göre Mufaddal b. Ömer, İmam Kâzım'a (a.s) şöyle der: "Sana feda olayım, bu çocuğa karşı içimde öyle bir sevgi uyandı ki, senden başka kimseye karşı böyle bir sevgi uyanmamıştı." İmam da ona şu karşılığı verir: "*Ey Mufaddal! Babam için ben ne isem, benim için de o odur. Bir zürriyet ki, bazısı bazısındanadır. Allah rahmeti geniş olandır, bilendir.*"

Mufaddal şöyle der: Dedim ki: "Senden sonra imam o mudur?" "*Evet.*" dedi.²

İlk Aşamada Vasiyet (Hicrî 150–178)

İmam Musa Kâzım'ın (a.s), imamlık görevini üstlenmesinin ilk dönemlerinde, oğlu Ali Rıza'nın (a.s) imamlığını yakın ashabına ve sır saklayan ve herkese ifşa etmeyen güvenilir kişilere bazen açık ifadelerle, bazen ima yoluyla ilan ettiğini görüyoruz.

Davud b. Rezin'den rivayet edilir:

Ebu İbrahim'e (İmam Kâzım'a) bir miktar mal götürdüm. Bir kısmını aldı, geri kalanını da bana verdi. Dedim ki: "Sana feda olayım, niçin bu malı bana veriyorsun?" Dedi ki: "*Onu yanında sakla, sahibi gelip isteyinceye kadar.*" İmam Kâzım vefat edince, İmam Rıza bana: "*Yanımdaki malı getir.*" diye haber gönderdi. Ben de söz konusu malı kendisine gönderdim.³

1- Usul-i Kâfi, 1/311, hadis: 2; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/31, Kuleynî'den naklen; ondan naklen el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.36

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/32

3- Usul-i Kâfi, 1/313; İhtıbaru Marifeti'r-Rical, s.313; el-İrşad, 1/251, 252; buradan naklen İlamu'l-Vera, 2/47; Keşfu'l-Gumme, 3/61–62; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.93, hadis: 18; Biharul-Envar, 49/25

Bu rivayette İmam (a.s), Davud'a, vasiyet edilen imamın adını açıklamıyor, bunun yerine yetkiyi oğlu Rıza'ya (a.s) veriyor ki, imamlığı kendisinden sonra iyice anlaşılsın.

İmam Kâzım (a.s), İmam Rıza'nın (a.s) kendisinden sonraki imam olduğunu belirtirken, bazen bir ifadede açık lafızla imalı lafzı birlikte kullanırdı. Bunun nedeni de, herkesin bir sözü algılama ve kavrama düzeyinin farklı olmasıdır.

Örneğin Ali b. Abdullah Haşimî'den şöyle rivayet edilir:

Kabrin -Resulullah'ın (s.a.a) kabri- yanındaydık. Biz ve dostlarımız toplam altmış kişi kadardık. Bu sırada Ebu İbrahim Musa b. Cafer (a.s) geldi. Oğlu Ali'nin elini tutuyordu. Dedi ki: *"Benim kim olduğumu biliyor musunuz?"* "Evet." dedik, "Sen bizim efendimizsin, büyüğümüzsün." Dedi ki: *"Adımı ve soyumu zikredin."* Dedik ki: "Sen Musa b. Cafer b. Muhammed'sin." *"Peki, bu kimdir?"* dedi. Dedik ki: "Ali b. Musa b. Cafer'dir." Dedi ki: *"Şahit olun, o hayatta benim vekilim, ölümümden sonra da benim vasimidir."*¹

Bu hadis, imamete dair bir nass hükmündedir. Ama zahirî olarak tefsir edilmeye de açıktır. Bir babanın oğlu ile ilgili normal bir vasiyet yani. İmam (a.s); iktidar terörü, takibatlar ve özgürlüklerin sınırlandırılması gibi siyasal ortamdan kaynaklanan olumsuz koşullar nedeniyle elastiki bir ifade kullanma gereğini duymuştur.

İmam Kâzım (a.s), bazen kimi şahısların yanında Rıza'nın (a.s) imamlığını ilan etmiştir, kimi zaman da ashabından ve aile fertlerinden oluşan toplulukların önünde duyurmuştur. Bütün bunlarda koşulları gözeterek hareket etmiştir. Da-vud b. Kesir er-Rikkî şöyle rivayet eder:

Musa Kâzım'a (a.s) dedim ki: "Sana feda olayım, iyice yaşlandım. Elimden tut ve beni ateşten kurtar. Senden sonra imamımız kim olacak?" İmam (a.s) oğlu

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/27

Ebu'l-Hasan Rıza'yı (a.s) işaret etti ve *"Benden sonra sizin imamımız budur."* dedi.¹

Haydar b. Eyyüb'den şöyle rivayet edilmiştir:

Medine'de el-Kuba adıyla bilinen bir yerde bulunuyorduk. Muhammed b. Zeyd b. Ali orada bulunuyordu. Her zaman yanımıza geldiği vakitten biraz geç geldi. Dedik ki: "Allah bizi sana feda etsin. Neden geciktin?" Dedi ki: "Bugün Ebu İbrahim (Musa Kâzım), Ali ve Fatıma'nın (a.s) evladından toplam on yedi kişi olmak üzere bizi çağırdı ve hayatta iken ve öldükten sonra oğlu Ali'nin vasisi ve vekili olduğuna şahit tuttu, yetkisinin ona geçtiğini bildirdi."

Sonra Muhammed b. Zeyd, İmam'ın (a.s) maksadını açıklayarak şöyle dedi:

Allah'a yemin ederim ki, ey Haydar, bugün onun imamlığını ilan etti...²

Bazen onun imamlığını ilan etme bağlamında tevile yer bırakmayacak açık ve net ifadeler kullanırdı. Örneğin annesi Cafer b. Ebu Talib'in soyundan gelen Abdullah b. Haris'den şöyle rivayet edilmiştir:

Ebu İbrahim (a.s) bizi çağırdı ve şöyle dedi: *"Sizi niçin topladığımı biliyor musunuz?"* "Hayır." dedik. Dedi ki: *"Şahit olun; şu oğlum Ali, benim vasimdir ve benden sonra benim yetkilerime kaimdir. Benimle buluşmak zorunda olan bir kimse onun yazısı olmadan benimle buluşmasın."*³

İmam (a.s) bu açıklamaları özel toplantılarında yapmıştır. Ancak genel nitelikli toplantılarda bu kadar net ifadeler

1- el-Fusulu'l-Muhimme, s.243-244

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/28

3- Usul-i Kâfi, 1/312; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/27; el-İrşad, 2/250-251, el-Kelbî'den naklen; İ'lamu'l-Vera, 2/45; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.37; Biharul-Envar, 49/16

kullanmamış, daha çok benzeşen, elastiki ifadeler kullanarak toplantıda bulunanlara, sözleri için tevil ve açıklama özgürlüğü hakkı bırakmıştır.

Hüseyin b. Beşir şöyle der:

Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer (a.s), tıpkı Resulullah'ın (s.a.a) Gadir günü Ali'yi (a.s) halka vasisi olarak tanıtmak üzere ayağa kaldırdığı gibi, oğlu Ali'yi (a.s) ayağa kaldırıp tanıttı ve şöyle dedi: *"Ey Medineliler! -veya Ey mescittekiler!- bu, benden sonraki vasisimdir."*¹

Bir diğer rivayette Abdurrahman b. Haccac şöyle der:

Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer (a.s) oğlu Ali'yi vasi olarak tayin etti ve onun için bir yazı yazarak Medine'nin ileri gelenlerinden almış kişiyi buna şahit tuttu.²

Hicrî 178 tarihinde Muhammed b. Sinan, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) oğlu Ali Rıza'yı (a.s) vasi tayin ettiğini haber verdi.³

Tutukluluğu Sırasında Yaptığı Vasiyet

Bir rivayete göre, İmam Kâzım (a.s) hicrî 179 senesinde terviye gününden bir gün önce, yani zilhicce ayının yedinci gününde, bir diğer rivayete göre de hicrî 179 senesinin recep ayının 27. gününde tutuklandı.⁴

Tutukluluğunun üzerinden elli gün geçtikten sonra, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) oğulları İshak ve Ali, Mekke'de bulunan Abdurrahman b. Eslem'in yanına geldiler. Yanlarında İmam Kâzım'ın (a.s) kendi el yazısıyla yazdığı bir mektup

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/29

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/28

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/32

4- Biharu'l-Envar, 48/206-207

vardı. Bu mektupta yerine getirilmesini istediği bazı ihtiyaçları vardı. Dediler ki:

İmam (a.s) bu ihtiyaçların şu şekilde karşılanması emretti. Eğer başına bir şey gelirse, bunları oğlu Ali'ye verin. Çünkü o, İmam'ın halifesi ve işlerinin yöneticisidir.¹

İmam (a.s) Basra hapisanesine götürülürken, Abdullah b. Merhum'u çağırdı ve ona bir mektup vererek, onu oğlu Ali'ye ulaştırmasını emretti ve dedi ki:

O, benim vasimdir, işlerimin idarecisidir ve oğullarımın en iyisidir.²

Basra hapisanesinden ashabına bir mektup yazarak, oğlu İmam Rıza'nın (a.s) kendisinin vasisi olduğunu bildirdi.

Nitekim Hüseyin b. Muhtar'ın şöyle dediği rivayet edilir:

Hapishanede bulunan Ebu'l-Hasan'dan (a.s) bize bir levha ulaştı. Levhada, yetkilerim en büyük oğluma aittir, diyordu.³

Hicrî 180 senesinde -İmam'ın Basra'da bir sene kaldığını ifade eden rivayeti esas alırsak- İmam Kâzım (a.s) Bağdat'a geldi. Ali b. Yaktin İmam'ın yanına gitti ve yanında Ali Rıza'nın (a.s) olduğunu gördü. Dedi ki:

Ey Ali b. Yaktin! Bu, benim oğullarımın efendisidir. Ben ona kendi künyemi bağışladım.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/39

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/27

3- el-Kâfi, 1/312; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/300; el-İrşad, 2/250, Kuleynî'den; aynı eserden naklen el-Gaybet, Şeyh Tusî, 36/12; İlamu'l-Vera, 2/46; el-İrşad adlı eserden naklen Keşfu'l-Gumme, 3/61; el-İrşad adlı eserden naklen İlamu'l-Vera, el-Gaybet ve Biharul-Envar, 49/24

Bu meseleyi Hişam b. Hakem'e açınca, Hişam ona şöyle dedi: "İmam, kendisinden sonra yetkinin oğluna ait olduğunu anlatmış."¹

Hicrî 181–183 arası dönemde de hapisten Ali b. Yaktin'e şöyle yazdı:

Oğlum, benim çocuklarımın seyididir, ona kendi künyemi bağışladım.²

İmam Rıza'nın (a.s) İmamlığı ve İlan Edilme Zamanı

İmam Kâzım'ın (a.s) yaşadığı şartlar, siyasi kararları ve tavırları gizlemeyi gerektiriyordu. Özellikle kendisinden sonraki imamla ilgili kararların gizli tutulması çok daha kaçınılmazdı. Bu yüzden, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bunu ilan etmeyi gizlediğini görüyoruz. Ancak, İmam Rıza (a.s) için, bu görevi ilan edeceği özel bir zaman belirlediğini de anlıyoruz.

Yezid b. Selit ez-Zeydî'den şöyle rivayet edilir:

Mekke yolunda Ebu Abdullah (a.s) ile karşılaştık. Biz bir topluluktuk. Ona dedim ki: "Anam-babam sana feda olsun, sizler pak imamlarsınız, ancak ölüm size de mutlaka erişecektir. Bana bir şey söyle, bu hususta bana karşı çıkacak kimselere kanıt olarak göstereyim." Dedi ki: "*Evet, şunlar benim çocuklarım ve şu da onların seyididir.*" Oğlu Musa'yı işaret etti. Ondan sonra Ebu'l-Hasan'la (İmam Musa Kâzım) karşılaştım. Ona dedim ki: "Anam-babam sana feda olsun. Baba-

1- el-Kâfi, 1/311; el-İrşad, 2/249; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/21; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.35

2- el-Kâfi, 1/313. Öyle anlaşılıyor ki, rivayette ismin gizlenmesi raviden kaynaklanıyor. Burada ravi; şartların zorluğunu, olumsuzluğunu göz önünde bulundurarak ismi gizleme gereği duymuştur. "Oğlum" derken, İmam Rıza (a.s) kastediliyor. Dolayısıyla hadisin nassı: "*Oğlum Ali, çocuklarımın seyididir.*" şeklindedir.

nın bana verdiği haberin benzerini senin de bana bildirmeni istiyorum." Bana dedi ki:

*"Babam, bu günlere benzemeyen bir zamanda yaşadığı... Ben evimden çıkarken zahirde oğullarıma vasiyet ettim ve onları oğlum Ali'ye ortak kıldım. Ama batında vasiyetimi Ali'ye yaptım... Ey Yezid! Bu, sende bir emanet olarak kalsın. Bunu sadece akli başında olan bir kimseye veya yüce Allah'ın kalbini iman veya tasdikle sınıadığı bir kimseye söyle... Ama o da bunu ancak Harun'dan beş sene sonra açıklayabilir. Aradan dört sene geçince, ona dilediğini sor, o, inşallah sana cevap verecektir."*¹

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/24-26

Üçüncü Bölüm

- İmam Rıza ve Babası İmam Kâzım'ın Çektiği Zorluklar
 - İmam Rıza Döneminde Sapma Belirtileri
 - Veliht Olmadan Önce İmam Rıza'nın Rolü
-

İMAM RIZA VE BABASI İMAM KÂZİM'İN ÇEKTİĞİ ZORLUKLAR

Harun Reşid, İmam Kâzım (a.s) ile Müslümanlar arasındaki bağın derinliğini fark etmişti. Zaman geçtikçe, İmam'ın (a.s) etkisindeki halk tabanının gittikçe genişlediğini anlamıştı. İmam (a.s) yaşadığı sürece Müslümanlar iki çizgiyi karşılaştırma imkânına sahip olacaklardı: İmam Kâzım'ın (a.s) çizgisi ve Harun'un çizgisi... Bu karşılaştırma ile de doğru çizgiyi eğri çizgiden ayırabileceklerdi.

Bu yüzden Harun Reşid, İmam'ın (a.s) özgürce faaliyette bulunmasının kendisi için büyük bir tehlike oluşturduğunu gördü. Onu zindana atmak, faaliyetlerini dondurmak ve Müslümanlar üzerinde etkili olmasını engellemek için plânlar hazırlamaya başladı.

Bunun yanında İmam Kâzım (a.s), birçok meselede ona karşı çıkıyor, itiraz ediyordu ki, Harun Reşid gibi bir kişiliğin bunlar karşısında susması mümkün değildi. Nitekim İmam (a.s) da Harun Reşid'in İslâm ümmetine ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) şeriatına yönelik düşmanca saldırıları karşısında susmuyordu.

İmam Kâzım'ın (a.s) itirazları ve karşı çıkışları öyle meselelerle ilgili olarak belirginleşiyordu ki, Harun'un bunları hazmetmesi mümkün değildi. Harun Reşid ona: "Ey Ebu'l-Hasan! Fedek arazisinin sınırlarını belirle, onu sana geri vereyim." deyince İmam Musa Kâzım (a.s) ona şu cevabı vermişti: *"Ben de zaten onu ancak gerçek sınırlarıyla alırım."*

İmam (a.s) Fedek'in sınırlarını, Aden'den Semerkan'da, Afrika'dan Seyfu'l-Bahr'e ve Hazar denizi ve Ermenistan'a kadar uzanacak şekilde ifade etti. Böylece İmam (a.s) Fedek'in gasp edilmiş hilafet olduğunu söylemek istiyordu. İşte o anda Harun onu öldürmeye karar vermişti.¹

Harun Reşid, Hz. Peygamber'in (s.a.a) kabrinin başında: "Selâm üzerine olsun, ey Allah'ın Resulü, ey amcamın oğlu!" diye selâm verince, İmam Kâzım (a.s): "*Selâm üzerine olsun, babacığım!*" dedi. Harun: "Bu yaptığın övünmektir." dedi. Sonra bunu hep içinde sakladı. Nitekim hicrî 169 senesinde onu çağırdı ve hapse attı. Hapis süresini de uzun tuttu.² Daha sonra serbest bıraktı.

Bir gün İmam Kâzım (a.s), Harun Reşid'in yanına gitti. Harun: "Bu nasıl bir evdir?" diye sordu. İmam (a.s): "*Bu, fasıkların evidir.*" diye cevap verdi.³

Harun'un yanında İmam'ın (a.s) dedikodusu çok yapıldı. Bu dedikodular, Harun'u, ona karşı kışkırtıcı nitelikteydi. Özellikle Yahya el-Bermekî'nin tahrikleri çok kışkırtıcıydı. Harun'a şöyle dedi:

Doğudan, batıdan ona mal taşıyor. Kendine ait beytülmalı var.⁴

Bunların etkisinde kalarak Harun, hicrî 179 senesinde İmam'ı (a.s) hapse attı. Daha önce de söylediğimiz gibi İmam (a.s) Basra hapisanesinde tam bir yıl kaldı.

Hicrî 180 senesinde Bağdat'ta hapse atıldı. Böylece bir hapisaneden öbürüne aktarılıp durdu. Nihayet Halife'nin adamlarından biri, Halife'nin emriyle hapisanede ona suikast düzenledi.

1- Rebiu'l-Ebrar, 1/316; Tezkiretu'l-Havas, s.314

2- el-Bidaye ve'n-Nihaye, 10/183

3- el-İhtisas, s.262; Biharu'l-Envar, 48/156

4- Makatilu't-Talibiyyin, s.415

İmam Rıza (a.s) ilk yıllarda babasını ziyaret ediyordu. Ali b. Yaktin'in, imametın vasiyet edilmesiyle ilgili rivayetinden de bunu anlayabiliriz.¹

İmam Kâzım (a.s), İmam Rıza'ya (a.s), yaşadığı sürece kapısında uyumasını ve bunu, kendisiyle ilgili haber gelinceye kadar sürdürmesini emretti. İmam Rıza (a.s) dört yıl boyunca bunu sürdürdü. Bir gece yatağına gelmekte gecikti, evine gelmedi. Ailesi ürkütü. Sabah olunca, eve geldi, ailesinin yanına girdi ve babasının eşi olan Ümmü Ahmed'e giderek şöyle dedi: *"Babamın sana emanet ettiği şeyi getir."* Ümmü Ahmed bir çığlık atarak: "Allah'a yemin ederim, efendim öldü." İmam Rıza (a.s) onu susturdu ve dedi ki: *"Bir şey söyleme, kimseye açıklama, haber valiyeye gelinceye kadar sus."*²

Muhammed b. Fazl el-Haşimî, İmam Kâzım'ın (a.s) emriyle, onun şehadet haberini oğlu İmam Rıza'ya (a.s) ulaştırmış ve ona ulaştırması için bazı emanetler vermişti.

Aynı gün Muhammed, İmam Kâzım'ın (a.s) şehadet haberini ulaştırmak üzere Basra'ya gitti. İmam Rıza (a.s) da, onun Basra'ya ulaşmasından üç gün sonra peşinden gitti. Basralılardan bazıları onu kendilerine imam olarak kabul ettiklerini belirttiler. Aynı gün Medine'ye geri döndü.

Sonra İmam Rıza (a.s) Kufe'ye döndü ve bağlılarıyla buluştu, ardından Medine'ye döndü.³

İmam Kâzım'ın (a.s) vefat ettiği haberi Medine'de yayınlanca Ehl-i Beyt izleyicileri Ümmü Ahmed'in evinin önünde toplandı. İmam Kâzım'ın (a.s) oğlu Ahmed'le birlikte toplandı düzenlediler. Ahmed onları alıp kardeşi İmam Ali Rıza'ya (a.s) götürdü, imam olarak ona biat ettiler.⁴

1- el-Kâfi, 1/311

2- el-Kâfi, 1/381-382

3- el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/341, hadis: 1; Biharu'l-Envar, 49/73

4- el-Muhtar Min Tuhfeti'l-Âlem, Seyyid Cafer Bahru'l-Ulum, Biharu'l-Envar eki, 48/307-308

İmam (a.s), Müslümanların imamlığını üstlendiğini açıkça ilan etmedi. Bunu gizli tutuyordu. Babasının vasiyetine uyarak bunu dört yıl sonra ilan etti.

İmam Rıza (a.s), babasının çektiği zorluklara, şehit edilmeye kadar bir zindandan öbürüne nakledilişine tanık olmuş, bu acıları derinden yaşamıştı. Şartlar elverişli değildi. Yönetime karşı muhalefet bayrağını açmanın sağlayacağı pratik bir yarar yoktu.

İmam (a.s), genelde Müslümanların, özelde Ehl-i Beyt bağlularının geçtikleri bu zor sürecin koşullarına riayet ederek acısını, imtihanın yürek burkucu zorluğunu yutkunuyor, öfkesini içinde saklıyordu.

Harun Reşid Dönemindeki Nispî Rahatlama

İmam Kâzım (a.s), hicrî 183 senesinde Halife Harun Reşid'in emriyle zehirlenerek şehit edildi. Harun, zehirleme ve suikast haberinin İslâm toplumunda yayılmasından korkuyordu. Böyle bir ihtimale meydan vermemek için bir plân hazırladı. Ordu komutanlarını, kâtipleri ve kadıları, bir de Haşimoğulları'nu topladı. Sonra İmam'ın (a.s) yüzünü açtı ve "Ona bir suikast düzenlendiğine veya zehirlendiğine dair bir belirti görüyor musunuz?" dedi. "Hayır!" dediler.¹

Sindi b. Şahik, fakihleri ve Bağdat'ın ileri gelenlerini içeri aldı. İmam'ın (a.s) naaşını incelesinler diye. Naşa baktılar, bir yara izi veya boğularak öldürüldüğünü gösteren bir işaret tespit edemediler. Sonra İmam'ın (a.s) eceliyle öldüğüne onları şahit tuttu. Onlar da buna şahitlik ettiler. İmam Kâzım'ın (a.s) mübarek naaşı çıkarıldı, Bağdat'ta bir köprü'nün üzerine konuldu. Bir münadi şöyle seslendi: "Bu, Musa b. Cafer'dir. Eceliyle ölmüştür. Ona bakın."²

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/414

2- el-İrşad, 2/242; İlamu'l-Vera, 2/34, Keşfu'l-Gumme, 3/24

Vesveseler, Harun Reşid'in içini yiyip bitiriyordu. Ortanın, saltanatını tehdit eden geniş tabanlı bir halk hareketi şeklinde patlamasından endişe ediyordu. Bir önlem olarak ve de halkın intikam duygularını ortadan kaldırmak, tepkileri bertaraf etmek amacıyla İmam Rıza'nın (a.s) ve ailesinin etrafındaki kuşatmayı gevşetti. İmam'a (a.s) karşı şiddet içeren herhangi bir uygulama başlatmadı. Onu öldürmesini isteyenlerin bu önerilerine olumlu karşılık vermedi. Nitekim bunu, İsa b. Cafer'e karşı sergilediği tavrında da gözlemleyebiliriz. İsa, Harun'a şöyle demişti: "Ebu Talib ailesi hakkında ettiğin yemini hatırla. Musa'dan sonra imamlık iddiasında bulunan biri çıkarsa, mutlaka boynunu vuracağına yemin etmişsin. İşte oğlu Ali imamlık iddiasında bulunuyor. Babası hakkında söylenenler onun hakkında da söyleniyor." Harun ona öfkeyle bakmış ve şöyle demişti: "Ne düşünüyorsun? Hepsini öldürmemi mi istiyorsun?"¹

Halid b. Yahya el-Bermekî, Harun'u, İmam Rıza'yı (a.s) öldürmeye teşvik ettiğinde Harun şu cevabı vermişti: "Babasına yaptıklarımız yeter. Hepsini öldürmemizi mi istiyorsun?"²

Harun Reşid'in takındığı bu tavır, öncelikle halkın intikam duygularını yatıştırmak istemesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca casuslarının çokluğuna, durmaksızın kendisine iletilen jurnallere ve sıkı kontrole rağmen, İmam Rıza (a.s) tarafından yönetimine karşı bir muhalefet tavrını da gözlemlememişti.

İmameti Fiilen Üstlenmesi

Hicrî 183–187 tarihleri arasına denk gelen dönemde İmam Rıza (a.s) imamlığını ilan etmedi. Medine'de hutbe irat

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/226

2- el-Fusulu'l-Muhimme, s.245

etmek veya genel buluşmalar tertip etmek gibi açıktan bir faaliyet de gerçekleştirmedi. Halka açık genel yerlerde bulunduğuna ilişkin bir kayıt da yoktur.

Harun Reşid, casuslarından aldığı haberlerden, onun olaylardan uzak durduğu sonucunu çıkarıyordu. Bunu aşağıdaki rivayetten de anlamak mümkündür:

Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza (a.s) pazara geldi. Bir köpek, bir koç ve bir horoz satın aldı. Harun'un ajanı bunu iletince, Harun şöyle dedi: "Bu, onun tehlikesinden emin olduğumuz anlamına gelir."¹

Harun, gizli ajanlarının dışındaki kanallardan gelen ihbarlara itibar etmiyordu. Zübeyr b. Avvam'ın torunlarından birinin kendisine iletmiş olduğu şu haber gibi: "Rıza, kapısını açmış ve insanları kendisine tâbi olmaya çağırıyor." Bu haber ulaştığında Harun şu tepkiyi göstermişti: "Bu adama hayret ediyorum! Ali b. Musa'nın bir köpek, bir koç ve bir horoz satın aldığını yazıyor. Sonra da hakkında böyle şeyler yazıyor."²

Harun, Zübeyrî'nin sözlerini dikkate almıyor ve İmam Rıza'yı (a.s) kendi hâline bırakıyordu. Ta ki İmam Musa Kâzım'ın (a.s) şehit edilmesinin üzerinden dört sene geçti ve İmam Rıza (a.s) babasının vasiyeti uyarınca -nitekim daha önce buna işaret etmiştik- bu görevi üstlendiğini açıkça duyurdu. Yıl hicrî 187. Bu, aynı zamanda Harun'un Bermekîleri öldürdüğü senedir de.

Bermekîlerin öldürülmesi, siyasal sistemin karışmasında büyük rol oynadı. Çünkü Bermekîler yönetimin belkemiğini oluşturuyorlardı. Yönetimin en güçlü dayanağı onlardı. Onların öldürülmeleriyle İmam Rıza (a.s) aleyhindeki jurnaller son buldu, en azından büyük ölçüde azaldı. Ehl-i Beyt mensuplarının öldürülmesini en çok onlar teşvik ederlerdi çünkü. Bu koşullar, İmam'ın (a.s) fiilen imam olduğunu ilan

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/205

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/226

etmesine yardım etti. Görevi fiilen üstlenirken, Halife Harun'un kendisini hapse atamayacağından veya öldürmeyeceğinden emindi. Nitekim bazı arkadaşları, imamlığını ilan etmesinden dolayı onu uyarı ve şöyle demişlerdi: "Büyük bir işi açığa vurdun. Biz, bu tağutun sana bir şey yapmasından endişe ediyoruz." İmam onlara şu karşılığı vermişti:

Elinden gelen her şeyi yapacaktır; ama benim aleyhime hiçbir şey yapamaz.¹

Başka bir münasebetle de arkadaşlarına şunları söylemişti:

Harun, vücudumdaki herhangi bir yeri tırmalasa bile, bilin ki ben yalancıyım.²

İmam Rıza'nın (a.s) fiilen imam olduğunu ilan etmesi, siyasal bir muhalefet anlamına gelmiyordu. İmam (a.s), yıkıcı fikir ve inançlara karşı savaşmak üzere imamlığını açıklamıştı. İnanç ve şeriat alanında saf, katıksız İslâmî düşüncüyü yaymaya özel bir önem veriyordu. İktidarna yönelik siyasal bir muhalefet söz konusu olmadıkça, bu, Harun'u ilgilendirmiyordu.

Bu nispî rahatlığı sağlayan unsurlardan biri de, Harun'un önce Rey şehrine (hicrî 189), sonra Horasan'a (hicrî 192) gitmesi ve ardından ölmesiydi (hicrî 193).

1- İ'lamu'l-Vera, 2/60; el-Fusulu'l-Muhimme, s.245

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/213

İMAM RIZA DÖNEMİNDE SAPMA BELİRTİLERİ

Bu bölümde, genelde Abbasî devrinde, özelde Harun Reşid dönemi ile oğlu Muhammed'in kardeşi Me'mun orduları tarafından hicrî 198 tarihinde öldürülmesine kadar süren, yani hicrî 183–198 tarihleri arasındaki dönemde ortaya çıkan değişik sapma belirtilerini sunmaya çalışacağız. Bunun ardından ayrı bir bölüm olarak, İmam Rıza'nın (a.s) bu dönemde yaşanan sapmaları düzeltme ve onarma bağlamında oynadığı rolü açıklayacağız.

Düşünsel Sapma

Abbasîler döneminde sapık fikir akımları çok revaçtaydı. Bu akımlar, taraftar ve yardımcı bulmakta zorluk çekmiyordu. Her tarafta bir tartışmadır gidiyordu. Kuşkular, zihinleri kemiriyordu. Ümmet, işini gücünü bırakmış, bu gibi meselelerle ilgileniyordu. Bunun bir anlamı varsa eğer, o da Abbasîlerin özellikle bu tür fikirleri yaydıkları ve bu fikirleri savunanları yüreklendirdikleriydi. Amaç, ümmetin dikkatini, siyaset, ekonomi ve toplumsal hayat bağlamında aldıkları kararlardan başka yöne çekmekti, egemen sistemin politikalarına karşı muhalif bir tavır takınmalarını gerektirecek olgularla ilgilenemez hâle gelmelerini sağlamaktı.

Dinî alanda, Yahudilerin, Hıristiyanların, Mecusîlerin, Sabîîlerin, Brahmanistlerin, ayrıca mülhitlerin, dehrîlerin ve bilumum zındıkların inançlarını ve fikirlerini ifade etmede tam bir özgürlüğe sahip olduklarını görüyoruz.

İslâmî mezhepler alanında da neredeyse adam başına bir mezhep düşüyordu. Salt rasyonalist fikirler ile idealizm felsefesi yayılmış, cebir (insanın, amellerini kaderin zorlamasıyla yapması), tefviz (insanın, amellerini kadderden tamamen bağımsız olarak yapması), irca, tecsim ve teşbih etrafında yoğun tartışmalar yaşanıyordu.

Aslında siyasal niteliğe sahip olan mezhepler inanç mezheplerine dönüşmüşlerdi. Örneğin Zeydiye ve İsmailiye mezhepleri, önceleri silahlı cihadı öngören birer siyasal hareket iken, birer inanç ve düşünce mezhebi hâline gelmişlerdi. Ümmetin birliğini parçalayıcı ve batıl iddialar bir furya gibi ortalığı kaplamıştı. Peygamberlik iddiası gibi. Ya da bazı kimselerin Hz. İbrahim olduklarını iddia etmeleri gibi. Şayet yöneticiler cesaretlendirmeseydi, sapık akımlara ve mezheplere tam bir özgürlük tanınmasalardı, bu mezheplerin Müslümanlar arasında yayılmasına imkân yoktu.

Bazen yöneticiler, bizzat kendileri bazı görüşler ortaya atıyor ya da bir fikir ileri sürüyorlardı. Arkasından Müslümanlar bunun etrafında tartışmaya, münakaşaya tutuşuyor, dedikodu denizinde boğuluyorlardı. Böylece Müslümanların dikkati, yönetimin uygulamalarından başka tarafa çekiliyordu. Kendileri tarafından ortaya atılan fikirlere karşı çıkanları da ya hapse atıyorlardı ya da öldürüyorlardı. Buna rağmen söz konusu fikirlerin pratik bir etkisi söz konusu değildi. Örneğin Harun Reşid Kur'ân'ın kadim olduğu fikrini yaymaya çalışıyor, bu düşüncenin benimsenmesini teşvik ediyordu. Buna karşı çıkanları da öldürüyordu. Huzurunda bir kimseyi öldürmüştü. Bunun sebebi sorulduğunda: "Onu öldürdüm, çünkü o: 'Kur'ân mahlûktur.' dedi." diye cevap vermişti.¹

Oğlu Me'mun döneminde ise resmî görüş değişti. Me'mun babasının görüşünün aksini savundu ve Kur'ân-ı Keri-

1- el-Bidaye ve'n-Nihaye, 10/215

m'in mahlûk olduğu, kadim olmadığı fikrinin benimsenmesini mecbur kıldı. Bu konuda âlimleri sınavdan geçirdiği bile oluyordu.¹

Harun Reşid, Peygamber efendimize (s.a.a) dayandırılan uydurma hadislerin rivayet edilmesini teşvik edici bir tavır içindeydi, özellikle hurafe içeren rivayetleri. Bu gibi rivayetlerin yayılmasına engel olanlara ağır cezalara verirdi. Bunlara şu birkaç örneği verebiliriz:

Ebu Muaviye ed-Darir, Harun'un huzuruna girdi. Yanında Kureyş'in ileri gelenlerinden bir adam vardı. Söz döndü dolaştı, derken Ebu Muaviye, Ebu Hüreyre'nin Peygamberimize (s.a.a) dayandırdığı şu hadisi aktardı: "Musa, Âdem'le karşılaştı ve ona dedi ki: Sen bizim cennetten çıkarılmamıza neden olan Âdem'sin." Kureyşli adam: "Musa, nerede Âdem'le karşılaşmış?!" Kureyşlinin bu tavrına Harun çok kızdı ve "Çabuk kırbaç ve kılıç getirin! Zındık, Allah'a yemin ederim ki, Resulullah'ın hadisini eleştiriyor!" dedi. Ebu Muaviye onu sakinleştirmek için çok uğraştı ve "Bunu düşünmeden söyledi. Anlamadığı için ey Müminlerin Emîri!" dedi de Harun'u zar zor yatıştırdı.²

Harun Reşid, görüşlerine ve arzularına uygun hareket eden âlimleri cesaretlendiriyor, onlara ikramda bulunuyordu. Buna karşılık büyük âlimleri ve Ehl-i Beyt İmamları'nı hapislere atıyor, onları gözetim altında tutuyordu. Görüşlerine uygun hareket eden âlimleri cesaretlendirici tavırlarından biri şudur:

Ebu Muaviye'nin ellerine su döküyor ve şöyle diyordu: "Senin ellerine kimin su döktüğünü biliyor musun?" "Hayır." dedi. Dedi ki: "Ben döküyorum." Ebu Muaviye: "Sensin ey Müminlerin Emîri!" dedi. Harun:

1- Tarihu'l-Hamis, 2/334

2- Tarih-i Bağdad, 14/8

"Evet, bunu ilme gösterdiğim saygıdan yapıyorum."
dedi.¹

Harun Reşid, saltanatına kutsallık kisvesini giydirmeye yönelik fikirleri, görüşleri ve sözleri de teşvik ederdi. Şairin biri, Harun'u "Eminullah" diye nitelediği dört beyitlik bir şiir yazmıştı da Harun, her bir beyte karşılık bin dinar verilmesini emretmişti ve "Bizi daha fazla övseydin, biz de daha fazla verirdik." demişti.²

Şairler hazineden mal kapmanın derdine düşmüşlerdi. Yöneticilerin mukaddesliklerini anlatmak için akla hayale gelmedik ifadeler kullanıyorlardı. Hatta biri, Harun Reşid'i övmek maksadıyla şunları demişti:

Halifenin sevgisi, öyle bir sevgidir ki, ona boyun
eğmez / İlâha isyan eden, fitneler çıkarır.³

Selm el-Hasir, Emin ve Harun'u övmek maksadıyla şunları söylüyor:

Hidayet yol göstericisine insanlar ve cinler biat etti
Cafer'in kızı Zübeyde'nin oğlu Muhammed'e
Allah Halife'yi onayladı, bina ederken
Daru'l-Hilafe'yi en açık ve en görkemli yerde.

Bunun üzerine Zübeyde, yirmi bin dinara aldığı bir mücevheri şaire verir.⁴

Abbasîler, Müslümanları Ehl-i Beyt yolundan uzaklaştırmak için, Ehl-i Beyt'i destekleyen fakihleri gözetim altına aldılar. Buna mukabil yıkıcı akımların ortaya çıkmasını teşvik ettiler. Bunu, söz konusu akımların taraftarlarına ve sempatanlarına karşı herhangi bir takibat yapmamalarından anlıyoruz.

1- Tarihu Bağdad, 14/8

2- Murucu'z-Zeheb, 3/365

3- Tarihu'l-Hulefa, s.233

4- Tarihu'l-Hulefa, s. 233

Örneğin Vakıfiye ve Gulat Şiası akımları ortaya çıkmıştı. Buna karşılık Abbasîler, başta bu akımları kontrol etmek, kuşatmak için hiçbir şey yapmadılar. Bunun nedeni, söz konusu sapık akımları yaygınlaştırarak, Ehl-i Beyt yolunu bulanık göstermek, mektebin temel yapısını parçalamaktı.

Öte yandan Halife Me'mun, felsefe kitaplarının Yunan-cadan Arapçaya tercüme edilmesini sağladı.¹ Doğal olarak tercüme, pratikten uzak mantıksal fikir ve kavramların ve zihinsel teoremlerin yayılmasına neden oluyordu.

Abbasîler zamanında kişisel görüş (rey)le fetva vermek, kişisel görüşe dayalı olarak Kur'an'ı tefsir etmek yaygınlaştı. Fer'î bir hükmü başka bir fer'î hükme kıyas etme esasına dayalı batıl kıyas yöntemi temel kural hâline geldi. Fetvalar, yöneticilerin arzularına ve şehvetlerine uygun olarak verilmeye başladı.

İbn Mübarek'ten şöyle rivayet edilir:

Harun Reşid halife olunca, el-Mehdi'nin cariyelerinden birine gönlünü kaptırdı. Cariyeyle birlikte olmak istedi. Cariye: "Bunu yapman doğru olmaz. Baban benimle birlikte oluyordu." dedi. Harun cariyeye âşık olmuştu. Ebu Yusuf'u çağırdı ve sordu: "Buna bir çözüm bulabilir misin?" Ebu Yusuf: "Ey Müminlerin Emîri! Bir cariyeye ne zaman bir şey iddia etse, onu tasdik etmek mi gerekir? Onu doğrulama, çünkü ona güvenilemez."

İbn Mübarek şöyle der:

Bilmiyorum kime şaşırayım; Müslümanların kanına giren, onların malını talan eden, buna karşılık babasının haremını çiğnememek için bu duyarlılığı gösteren -öyle ya bir haramı işlemek için bakın ne kapılar çalıyor- bu adama mı?! Yoksa kendini Müminlerin Emîri'ne teslim etmekten kaçınan şu küstah cari-

1- Measiru'l-İnake Fî Maalimi'l-Hilafe, 1/209

yeye mi?! Yahut "babanın namusunu lekele ve şehvetini yatıştır, günahı benim boynuma olsun" diyen, şu yeryüzünün fakihine ve büyük kadısına mı?!¹

Abdullah b. Yusuf anlatır:

Harun Reşid, Ebu Yusuf'a dedi ki: "Bir cariye satın aldım ve satılma sonrası bekleme süresi dolmadan onunla yatmak istiyorum, buna dair bir çözümün var mı?" "Evet." dedi, "Onu oğullarından birine hediye et, sonra onunla evlen."²

İşte fakihler, bu şekilde yöneticilerin arzularına tâbi olmuşlardı. Onların arzularına, heva ve heveslerine uygun fetvalar verme yarışına girmişlerdi. Ama Ehl-i Beyt'e (a.s) tâbi olup da zalimlere karşı gerçeği haykırma cesaretine sahip olan fakihleri bu genellemenin dışında tutuyoruz. Onlar, yöneticiler ve onların yordakçuları tarafından sürekli bir şekilde sürgünlere gönderiliyor, takip ediliyorlardı.

Bu arada saray fakihleri, züht ile ilgili yanlış kavramları, sapık tasavvufî anlayış ve literatürü yaygınlaştırarak, Müslümanların siyasetle ilgilenmelerine veya yöneticilere muhalif bir tavır içine girmelerine engel oluyorlardı. Derken tasavvuf yayıldı, birçok insan inzivaya çekildi, hayattan uzaklaştı. Marufu emretme ve münkeri yasaklama görevini yerine getirmez oldular.

Müslümanların Mallarıyla Oynamaları

Abbasîler, İslâm ekonomi sisteminin temel prensiplerine aykırı hareket ettiler. İslâm ekonomi sistemine göre, mal, yöneticinin yanında emanettir; onun özel mülkü değildir. Bu malın dağıtımı ve harcaması da şer'î ölçülere göre olmalıdır.

1- Tarihu'l-Hulefa, s.233

2- Tarihu'l-Hulefa, s. 233

Ama Abbasîler, bu malları arzularına ve şehvetlerine göre harcıyorlardı. Öncelikle egemenliklerini pekiştirmek için insanların kişiliklerini ve fikirlerini satın almak üzere sınırsızca mal harcıyorlardı. Kelimenin tam anlamıyla çılgın bir debdebe ve şımarıkça bir konfor içinde bir hayat sürdürüyorlardı. Cariyelere, şarkıcılara ve dalkavuklara beytülmal-den/devletin hazinesinden büyük bir ödenek ayırıyorlardı.

Bir ara Harun Reşid'e, Musul'dan büyük bir meblağ tutan vergi ve çok sayıda mal getirildi. Derhal bu malın cariyelerinden birine verilmesini emretti. İnsanlar dehşete kapıldılar ve homurdanmaya başladılar. Ebu'l-Atahiye: "Bu malın tamamını bir kadına mı veriyor, hem de elime o maldan hiçbir şey geçmediği halde?" dedi. Sonra Harun'un huzuruna girdi ve üç beyitlik bir şiir okudu. Harun ona yirmi bin dirhem verdi. Fazl b. Rebi beş bin dirhem de fazladan verdi.¹

İbrahim b. Mehdi bir gün Harun'a bir şarkı okudu. Bunun üzerine Harun, ona bir milyon dirhem verilmesini emretti.²

Halife Harun Reşid, yetmiş bin dirheme bir cariye satın almıştı. Ona hediye olarak on iki bin dirheme bir mücevher aldı. O gün, cariyeye, kendisinden bir şey istediği zaman mutlaka vereceğine dair de yemin etti.³

Buna karşılık aynı dönemde birçok Müslümanın fakr-u zaruret içinde yaşadıklarını görüyoruz. Bunu, Harun'la konuşan Kureyşli iki adamın sözlerinden de anlamak mümkündür. Onlar: "Felaketler bizi mahvetti. Musibetler mallarımızı alıp götürdü." diyorlardı.⁴ Varlık içinde şımarıp konforlu hayat sürdürme, çılgınca mal harcama ise halifelerin, onlara yakın olan vezirlerin ve valilerin payına düşmüştü.

1- el-Eğani, 4/67

2- el-Eğani, 10/99

3- el-Eğani, 16/342-343

4- el-Eğani, 16/261

Harun Reşid'in Horasan Valisi'nin mal varlığı seksen milyon dirhemi bulmuştu.¹

Halife Harun Reşid'in servetininse haddi hesabı yoktu. Öldüğünde geride yüz milyon dinar değerinde ev eşyası, mobilya, mücevher, gümüş, hayvan, ayrıca yirmi beş milyon dinar para bırakmıştı.²

Çocukları da, lüks içinde yaşamak, çılgınlar gibi harcamak ve Müslümanların mallarıyla diledikleri gibi oynamak hususunda onun yolunu izlediler.

Örneğin oğlu Muhammed el-Emin kendisi için kubbeli bir saray yapmıştı. Buraya ipek ve atlastan, kızıl altın yaldızlı sergilerden ve ibrişim türlerinden sergiler ve perdeler yaptırmıştı.³

Müslümanların yoksulluk içinde yaşadıkları bir dönemde el-Emin'in sınır tanımadan Müslümanların mallarıyla oynadığını görüyoruz. Henüz küçük bir çocuk iken onun için bir balık avlanmıştı. Balığa altın iki küpe taktı. Küpelerde inci taneleri vardı. Bazıları küpelerin taşlarının yakut olduğunu söylemişlerdir.⁴ Hazinesinin mallarını eğlence için harcar, meclisine katılan arkadaşlarına dağıtır, içmiş edilmiş nedi-melerine verirdi.⁵

Me'mun evlenirken harcadığı malın haddi hesabı yoktu. Fars ve Ahvaz vilayetlerinin bir yıllık gelirinin eşinin babasına verilmesini emretti.⁶ Onun zamanında Bağdat Valisi'nin adamları, insanların mallarını ve mülklerini talan ederlerdi de kimse onlara engel olmazdı.⁷

1- Tarihu't-Taberî, 8/324

2- Tarihu'l-Hulefa, s. 237

3- Murucu'z-Zeheb, 3/392

4- Murucu'z-Zeheb, 3/394

5- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/294

6- Murucu'z-Zeheb, 3/443

7- Tarihu't-Taberî, 8/551

Ahlâkî Yozlaşma

Çılgınlar gibi eğlenme, varlık ve lüks içinde şımarmanın egemen olduğu bu atmosferde, Halife'nin hayatında, hükümet kurumlarında, dolayısıyla ümmette ahlâkî yozlaşma ve sapıklıklar alabildiğine yayıldı. Halife oyun ve eğlenceye dalmış, şehvetinin peşinden gidiyordu. İlk kez çevgen ve top oynayan, ok yarışı düzenleyen halife, Harun'dur. Abbasî halifeleri içinde satranç oynayan ilk halife de odur.¹

Harun Reşid at yarışları düzenlerdi. Bir gün onun atı birinci oldu. Şairlere, atı hakkında şiir yazmalarını emretti. Şairler içinde en önce Ebu'l-Atahiye şiirini okudu. Harun ona büyük bir ödül verdi.²

Yukarıda sözünü ettiğimiz şeylerin bazıları mubah olmakla birlikte geniş bir coğrafyaya yayılan, türlü tehlikelerle ve İslâm düşmanlarının komplolarıyla çevrilmiş bulunan bir İslâm devletinin yöneticisine yakışmazdı.

Müziğe düşküdü. Müziğe verdiği önemin, müzisyenleri teşvik edişinin bir göstergesi olarak şarkıcılara rütbeler ve sınıflar tahsis etmişti.³

Daha önce de söylediğimiz gibi şarkıcılara büyük paralar veriyor, pahalı hediyeler dağıtıyordu. Şarkı söyleyen caryelerden üç tanesine tutkundu. O kadar ki, onlar hakkında bir de şiir yazmıştı:

Üç kadın dizginlerime hâkim olmuşlar
Kalbimin her tarafını kaplamışlar
Ne oluyor, bütün dünya bana boyun eğerken,
Bana isyan eden bu üç kadına itaat ediyorum?
Bu, hevanın/arzunun hâkimiyetinden başka bir şey
değildir

1- Tarihu'l-Hulefa, s.237

2- el-Eğani, 4/43

3- Tarihu'l-Hulefa, s.237

Ona yenildim ve egemenliğimde bir delik açtılar.¹

Savaşlarda binlerce asker ölürken, ölülerin ve yaralıların çokluğuna aldırmadığını, buna karşılık Heylane adlı cariyesinin ölümünden dolayı acı duyduğunu görüyoruz. Adı geçen cariyesinin ölümü üzerine şu mersiye yazmıştı:

Ağlayanlar onun için ağlarlar
Onun için mersiyeler dizerler
Uzun bir hastalık yaratıldı
İşte bana kalan miras da budur.²

Devamlı şarap içerdi. Bazen meclisine katılanlara bizzat kendi elleriyle şarap sunardı.³

Gülmeyi ve şakalaşmayı o kadar severdi ki, İbn Ebu Meryem el-Medenî'yi yanından ayırmazdı. Ondan ayrı kalmaya tahammül edemezdi ve onunla konuşmaktan, şakalaşmaktan da usanmazdı. Bu adamı o kadar kendine yakın kılmıştı ki, sarayında bir eve yerleştirdi, haremine karışmasını, sırdaşlarının, kölelerinin ve hizmetçilerinin arasına katılmasını sağladı.⁴

Ayıp sözleri, hayâsızca lakırdıları dinlemekten sakınmazdı. Bunları meclisinde rahatlıkla dile getirilebilirdi. Bir gün Abbas b. Muhammed içi misk ve amber dolu bir kap hediye etti. Harun da bunu İbn Ebu Meryem'e hediye etti. Abbas buna üzüldü ve İbn Ebu Meryem için şöyle dedi: "Bunun anası o...dur. Eğer bu kokuyu sürünürse mutlaka ... büyür." Harun güldü. Sonra İbn Ebu Meryem yerinden fırladı. Elini kabın içine daldırıp çıkardı ve avret yerlerine, diğer bütün organlarına sürdü. Sonra hizmetçisine, kapta kalan diğer kokuyu karısına götürmesini ve ona şöyle de-

1- el-Eğani, 16/345; Fevatu'l-Vefiyat, 4/226

2- Fevatu'l-Vefiyat, 4/226

3- Hayatu'l-İmam Ali b. Musa er-Rıza, 2/224

4- Tarihu't-Taberî, 8/349

mesini emretti: "Bunu sür. Buradan gelince seni ..." Bu çirkin ve yüz kızartıcı sözleri duyan Halife Harun gülüyordu. Bununla da kalmadı, İbn Ebu Meryem'e yüz bin dirhem bağışladı.¹

el-Emin yönetime gelince, kendisine iğdiş edilmiş oğlanlar bulmalarını emretti. Bunlara büyük paralar ödeyerek satın aldı. Gece gündüz onlarla baş başa kalmaya başladı... Bir bakıma sarayında görevliler statüsüne getirdi. Sonra bütün ülke çapında soytarıların toplatılmasını emretti. Onları da sarayında oturtmaya başladı. Onlara yiyecek tahsis etti. Kardeşlerinden ve aile fertlerinden sakladı. Onlarla ve onların başındaki kişilerle gizlice buluşur oldu. Beytülmalde ve yanında bulunan mücevherlerden oğlanları, nedimeleri, sohbet arkadaşları için pay ayırdı. Gezileri için saraylar, yalnız kalacağı, eğleneceği ve oyun oynayacağı saraylar yapılmasını emretti. Dicle nehrinde, biri arslan, biri fil, biri kartal, biri yılan ve biri de at şeklinde beş tane gemi yaptırdı. Bunların yapımı için büyük paralar harcadı.²

Açık bir alanda bir yer hazırlanmasını emretti. Derhal en pahalı sergilerin serildiği, eşyaların döşendiği bir mekân hazırlandı. Altın, gümüş kaplar, türlü mücevherlerle donatılmış sofralar kuruldu. Cariyelerinin başındaki kadına, kendisi için yüz cariyeyi hazırlamasını emretti. Bunlar, onarlı gruplar hâlinde yanına çıkıyorlardı, ellerinde udlar vardı ve koro hâlinde şarkı söylüyorlardı...³

Horasan'da Fazl b. Sehl'in yanında, Muhammed el-Emin'den söz edildi. Dedi ki: Muhammed'in öldürülmesi nasıl helal olmaz? Kendisinin de bulunduğu mecliste şairi şöyle demişti:

Haberin ola! Şarap sun bana

1- Tarihu't-Taberî, 8/349-350

2- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/293-294

3- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/295

Ve bu şaraptır, de.
Sakın gizlici sunma
Açıktan sunma imkânı varsa¹

İbn Esir onu tanımlarken şunları söylüyor:

Onun hayatında, kendisi hakkında iyi şeyler söylememizi gerektirecek ağırbaşlılık, adalet veya deneyim gibi bir şeye rastlayamadığımız için, onun hakkında iyi şeyler söylememiz mümkün değildir.²

Halife Me'mun da babasının ve kardeşinin yolunu izledi; onlar gibi eğlenceye, oyuna daldı, müzik ve çalgıya düşkünlik sergiledi. İshak b. İbrahim b. Meymun şunları anlatıyor:

Me'mun, Allah'ın yarattığı kullar içinde kadınlara en düşkün olanıydı. Kadınlara eğiliminin şiddeti bakımından onun gibisi yoktu. Onun gibi kadınlarla oturup kalkan, onlarla oynaşan birini görmedim.³

Nedimeleriyle şarap içerdi ve sonunda sarhoş olurlardı; sarhoşluğun etkisiyle yemedikleri herze kalmazdı.⁴

Birçok kanaldan Me'mun'un nebiz adı verilen içkiyi içtiği rivayet edilmiştir.⁵

Geceleri, cariyeler, şarkıcılarla birlikte şarap içerek müzik dinleyerek sabaha kadar uyanık kalırdı. Bir gece Muhammed b. Hâmid, şarap içmekte olan Me'mun'un başında dikilmişti. Arib isimli cariyeye öne çıktı ve şarkı söylemeye başladı... Me'mun, bir gerekçe olmadan ileri atılıp şarkı söylemesinden hoşlanmadı. Muhammed b. Hâmid dedi ki: "Ben, efendim, bir öpücükle ona işaret ettim..." Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi: "Muhammed b. Hâmid'i cariyem Arib'le

1- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/295

2- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/295

3- el-Ikdu'l-Ferid, 8/156

4- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/437

5- Tarihu'l-Hulefa, s.260

evlendirdim. Mehir olarak da dört yüz dirhem verdim..." Ama Arib, sabaha kadar Me'mun'a şarkı söyledi. İbn Hâmid de kapıda bekliyordu.¹

Ahlâkî yozlaşmanın bir göstergesi de şudur: Emin döneminde, ardından Me'mun döneminde kadılık yapan bir adam vardı. Bu adam homoseksüeldi. Bunu bilmeyen kalmamıştı. Nihayet Müslümanlar Me'mun'a şikâyetle bulundular. Me'mun'un cevabı şu oldu: "Bundan dolayı değil de, verdikleri hükümlerden dolayı onu şikâyet etselerdi ya!" Nihayet şikâyetler artınca, onu görevden aldı. Fakat daha sonra bu adam onun nedimelerinden biri oldu ve birçok işte onu imtiyazlı kıldı.²

Ahlâkî sapma yönetime yakın kişiler de iyice belirginleşmişti. Me'mun'un yönetime geldiğinin ilk dönemlerinde bazı askerler ve polisler Bağdat ve Kerh gibi şehirlerde açıkta açığa günah işlerlerdi. Yol kesip insanları soyuyorlardı. Yoldan gelip geçen oğlanlara ve kadınlara her kesin gözü önünde el koyup kaçırıyorlardı. Topluca köylere giderlerdi. Ele geçirebildikleri kadarıyla mal ve eşya alarak geri dönüyorlardı. Sultan onların bu davranışlarına engel olmuyordu. Aslında buna gücü de yetmezdi. Çünkü sultan gücünü onlardan alıyordu ve onlar sultanın sırdaşlarıydılar.³

Siyasal Yozlaşma

1- Harun Döneminde Siyasal Durum

İmam Rıza (s.a.a) fiilen imamlık görevini üstlendiği dönemde, on sene Harun er-Reşid yönetimine tanık oldu. Hicrî 183 tarihinde 193 tarihine kadar süren bu dönemde, Harun'un yönetim tarzı kendisinden önceki sultanların yönetim tarzından farklı olmadı. Ne de İmam Kâzım'ın (a.s) imamlığı

1- Tarihu'l-Hulefa, s.260

2- Murucu'z-Zeheb, 3/435

3- Tarihu't-Taberî, 8/551

dönemindeki uygulamalarından farklı bir uygulama sergiledi. Ancak Harun İmam Rıza'ya (a.s) karşı açık bir cephe de almadı. Çünkü siyasal koşullar ve ortam buna elverişli değildi. İmam Kâzım'ın (a.s) zehirlenerek öldürülmesi, onun sürekli olarak endişe ve korku içinde yaşamasına neden oluyordu. Ehl-i Beyt'le (a.s) bağlantılı olarak tepkilerin silahlı kalkışmaya dönüşmesinden endişe ediyordu. Bu yüzden İmam Musa Kâzım (a.s) şehit edilince, komutanları, kâtipleri, Haşimîleri ve kadıları topladığını ve İmam'ın yüzünü onlara göstererek: "Onun suikastla öldürüldüğüne dair bir belirti görüyor musunuz yüzünde?" dediğini görüyoruz.¹

Bu yüzden İmam Rıza'ya (a.s) karşı aynı politikayı izlemedi. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, onu öldürmesi yönündeki önerileri reddetti. Bunun yanında İmam Rıza (a.s) da siyasal hareket alanında özel bir politika izledi. Harun'a, hareketinden endişe etmesine neden olacak en ufak bir gerekçe vermedi. Kaldı ki, Harun'a gönderilen raporların büyük bir kısmında, İmam Rıza'dan (a.s) siyasal bir hareket beklenmediği belirtiliyordu.

Şu hâlde Harun yönetimi, İmam Rıza (a.s) açısından çok daha esenlikli, çok daha selametli bir dönem olarak belirlenmişti. Bununla beraber bu yönetim, aşağıda işaret edeceğimiz özellikleriyle de tarihteki yerini almıştır:

Birincisi: Terör

Diğer Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları sultanları gibi Harun'un iktidara gelişi de, Resulullah efendimizin (s.a.a) nassına dayalı olarak gerçekleşmediği gibi, Müslümanların seçimiyle de olmuş değildi. O dönemde geçerli olan teorileri baz alırsak, ehlul'l-hal ve'l-akd olabilecek seçkinler tarafından da seçilmemişti. Aksine, kendisinden önceki sultanın vâliht olarak çok önceden tayin etmesiyle bu göreve gelmişti.

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/414

Bunun bilincinde olduğu için de saltanatını korumak için mümkün olan her yöntemi kullanma esasına dayalı bir yönetim tarzı benimsedi. Yönetimini güçlendirme amacına yönelik olarak aldatma ve hile yolunun yanı sıra terör estirme yöntemini de etkin bir şekilde kullandı. Barışçı yöntemleri benimsemiş olsa bile hiçbir muhalefet hareketine müsamaha göstermedi. Tıpkı hiçbir öğüte, marufun emredilmesi ve münkerin yasaklanmasına müsamaha göstermediği gibi. Bir keresinde halka hitap ederken, adamın biri ayağa kalktı ve **"Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılaşılır."**¹ ayetini okudu. Harun Reşid bu adama yüz kırbaç vurulmasını emretti.²

Hicrî 188 tarihinde Harun, Ahmed b. İsa el-Alevî'ye yakın adamlardan birini yakaladı. Adam, el-Alevî'nin nerede olduğunu söylemediği için, doksan yaşını aşkın olduğu hâlde, dövülerek öldürüldü.³

Harun Reşid, Yahya b. Abdullah b. Hasan b. Hasan'ı önce sürgün etti, sonra can güvenliği vererek geri getirdi. Adam yanına getirilince, hapse atılmasını emretti ve ölünceye kadar hapiste kaldı. Söylendiğine göre, hapishane görevlisi günlerce yiyecek verilmesini engellediği için açlıktan öldü.⁴

Onun zamanında Humeyd b. Kahtabe et-Taî, altmış tane Alevî'yi (Hz. Ali'nin soyundan olan) öldürdü ve Harun'un emriyle cesetlerini Tus'ta bulunan bir kuyuya attı.⁵

Tam bir terör estirmesine ve Ali taraftarlarını acımasızca öldürmesine rağmen, İmam'ı (a.s) öldürme girişiminde bulunmamıştır. Sadece tehditlerle yetinmiştir. Ya da öldürülmesi için plânlar yapmış, ama uygulamamıştır. Örneğin

1- Saff, 3

2- el-Ikdu'l-Ferid, 1/51

3- Tarihu'l-Yakubî, 2/423

4- Taruhu'l-Yakubî, 2/408

5- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/109

bir keresinde şunları söylemiştir: "Yemin ederim ki, bu sene Mekke'ye gideceğim, Ali b. Musa'yı yakalayacağım ve onu babasının yanına göndereceğim..."

Bu haber İmam'a (a.s) ulaşınca şöyle dedi: "*O, bana bir kötülük edemez.*"¹

Bir gün Harun Reşid, İmam'ın (a.s) huzuruna getirilmesini emreder. İmam (a.s) yanındaki görevliye şöyle der: "*O, bu vakitte ancak bir felaket için beni çağırıyor. Ama Allah'a yemin ederim ki, o istemediğim bir şeyi bana yapamaz.*" Nitekim İmam (a.s) Harun'un yanına girince, Harun ona ikramda bulunur, ailesinin ihtiyaçlarını yazmasını ister. İmam (a.s) çıkınca, Harun oradakilere şöyle der: "Ben bir şeyi istedim, Allah da bir şey yapmak istedi. Allah'ın istediği daha hayırlıdır."²

İmam (a.s), Harun'un casuslarının, ajanlarının sıkı takipleri ve kontrolleri altında kaldı. Her dediğini ve her yaptığını Harun'a rapor ediyorlardı. Buluşmalarını ve ziyaretlerini teker teker kaydediyorlardı. Ama İmam, Harun'un, kendisinden yana, kendisini güvende hissetmesi için, çok tedbirli davranıyordu.

İkincisi: İstibdat

Harun Reşid, baskıcı zorba bir yönetim anlayışını esas aldı. İstibdadı kendisinden sonraki üç oğluna miras bıraktı. Halifelğe ehil olmadığını itiraf ettiği hâlde, karısı Zübeyde'yi memnun etmek için Zübeyde'nin oğlu Muhammed'i veliaht olarak seçti. Şöyle demişti: "Muhammed'i öne geçirdim. Ama onun heva ve hevesine uyan, elinde avucunda olanları har vurup harman savuran bir müsrif olduğunu, cariyelerin ve kadınların etkisinde kalarak karar verdiğini biliyorum. Eğer Ümmü Cafer -yani Zübeyde- olmasaydı ve de Haşimî-

1- İsbatu'l-Vasiyet, s.174

2- Biharu'l-Envar, 49/116

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

lerin tercihi bu yönde olmasaydı, Abdullah'ı öne geçirirdim."¹

Zübeyde istediği için, oğlunu veliaht seçti. Oğulları arasında yaşanacak taht kavgaları dolayısıyla Müslümanların başına gelecek felaketleri dikkate almadı. Nitekim bu savaşlarda binlerce Müslüman öldü, Müslümanların malları heba oldu.

Diktatörlüğünün bir göstergesi, bütün yönetim ve askerî makamlara akrabalarını, yakın adamlarını ve dalkavukları getirmesidir. Bu makamlara getirdiği kişilerin dinî, ahlâkî ve idare anlamda ehil olup olmadıklarına bakmamıştır.

Üçüncüsü: Dış Tehlikeler

Devlet ve hükümet, dış tehlikelerle kuşatılmıştı. İmam Rıza'nın (a.s) imamlığının ilk dönemlerinde Hazarlar² Müslümanlara, derin etkiler bırakan, yıkıcı bir darbe indirdiler. Bu saldırıda binlerce Müslüman öldü, yüz binden fazla kadın ve erkek esir alındı. Tarihçilerin dediğine göre, Müslümanların başına, o güne kadar bir benzeri duyulmamış büyük bir felaket geldi.³

Bizanslılar da Müslümanlara saldırmak için fırsat kolluyorlardı. İki de birde yaptıkları anlaşmaları bozuyorlardı, ancak kanlı savaşların sonunda eski anlaşmaya bağlı kaldıklarını ilan ediyorlardı. Harun'un düzenlediği seferler, İslâm'ı yaymak veya İslâm devletinin egemenlik alanını genişletmek gibi bir amaca dayanmıyordu. Aksine, Müslümanları oyalamanın, onları siyasetten ve muhalefetten uzaklaştırmanın yanı sıra, sultanın arzusu ve de daha geniş alanlara ve daha çok insana hükmetme duygusu esas alınıyordu. Bizzat Ha-

1- Tarihu'l-Hamis, 26/334

2- [Tatarlardan bir topluluk.]

3- Tarihu'l-İslâm, ez-Zehebî, Havadisü Sene: 181-191, s.12

run Reşid'in hayat tarzı bunun en somut kanıtıdır. Çünkü İslâm'a ve Müslümanlara düşkün, onlara özen gösteren bir kimse cariyelerle düşüp kalkmaz, eğlenceler içinde gününü gün etmez, zevk ve safa içinde bir ömür geçirmez.

Dördüncüsü: İç Cephenin Çözülmesi

Yönetimi boyunca Harun Reşid'in uyguladığı yanlış politikalar yüzünden iç cephede çözümler ve karışıklıklar baş gösterdi. Hicrî 184 tarihinde Ebu Amr Hamza eş-Şari isyan etti. Bu isyan, hicrî 185 tarihine kadar devam etti. Harun, binlerce yandaşını ve onunla birlikte isyana katılanları öldürerek hareketi bastırdı.

Aynı sene içerisinde Taberistan halkı, Harun Reşid'in valisini öldürdüler.

Yine aynı senede Ebu'l-Hasib ikinci kez baş kaldırdı. Nesa, Ebiverd, Tus, Nisabur bölgelerini ele geçirdi. Merv ve Se-rahs üzerine yürüdü, günbegün güç kazandı. Bu hareket, iki taraftan binlerce kişinin ölmesinden sonra, ancak hicrî 186 tarihinde bastırılabilirdi.¹

İç cephedeki çözüme hicrî 187 tarihinde iyice genişledi. O tarihte Harun Reşid, yönetimin temelini oluşturan, yönetimin en büyük destekçileri konumunda olan Bermekîleri öldürmeye başladı.² Abbasîlerin rakiplerini ve muhaliflerini bertaraf etme, saf dışı bırakma hususunda en büyük rol bu ailenindi.

Aynı yıl içinde Harun, oğlunun ispiyonculuğu ve hilafet talebinde bulunduğunu iddia etmesi sonucu Abdümelik b. Salih b. Ali el-Abbasî'yi hapse attı.³

Bermekîlerin intikamını almak istediği için İbrahim b. Osman b. Nahik öldürüldü.¹

1- Tarihu't-Taberî, 8/272-273

2- Tarihu't-Taberî, 8/287

3- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/180

Hicrî 189 tarihinde Harun Reşid, Horasan Valisi Ali b. İsa b. Mahan'ın kendisine muhalefet ettiği haberini aldıktan sonra, Rey'e hareket etti. Bunun yanında kendisiyle Horasanlılar arasındaki bağlar da kesilmişti. Dört ay sonra, Vali'yi azletmeksizin Bağdat'a geri döndü.²

Yönetimdeki hassas mevkilerde bulunan görevlileri sıkça değiştirirdi Harun. Örneğin emniyetten sorumlu kuvvetlerin komutanlığına tam seksen kişi gelmişti. Birini atar, arkasından bir başkasını atardı.³

Yanlış politikalar, Harun Reşid ile ümmet arasındaki bağların zayıflamasına neden oldu. Bu zayıflık gitgide nefret ve kine dönüştü. Örneğin Harun Reşid Mekke'de Fudayl b. İyad'ın yanına uğradığı sırada, Fudayl: "İnsanlar, bu adamı sevmiyor." demişti.⁴

Kısaca özetleyecek olursak, Harun Reşid yönetiminin geçtiği siyasal süreç, onu, İmam Rıza'yı (a.s) öldürmekten alıkouyordu. Bir kere, babasını hapiste öldürdüğü tarih çok yakındı. Bir diğer husus da, bir Alevî isyanı o dönemde söz konusu değildi. Şayet böyle bir isyan gerçekleşmiş olsaydı, sorumluluğunu İmam'a (a.s) yüklemekten kaçınmayacaktı.

Bu dönemde İmam (a.s), her koşulu ve ortamı barışçıl bir yöntemle ıslah etme esasına dayalı bir hareket tarzı izliyordu. İmam (a.s), açıktan muhalefet bayrağını açmadan sahih siyasal kavramları yerleştirmeye çalışıyordu.

2- Muhammed el-Emin Döneminde Siyasal Ortam

İmam (a.s), Muhammed b. Harun'un, hicrî 193'ten hicrî 197'ye kadar süren beş yıllık yönetimine tanık oldu. Bu süre zarfında, Muhammed el-Emin, özelde İmam'a (a.s) ve ge-

1- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/186

2- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/191,192

3- Tarihu'l-Yakubî, 2/429

4- Tarih-i Bağdad, 14/12

nelde Ehl-i Beyt'e karşı herhangi bir terör ve sindirme hareketinde bulunmadı. Onu ve diğer Alevîleri ölümle tehdit etmedi. Tarih, böyle bir düşünceyi taşıdığına dair bir bilgi de aktarmamaktadır bize. Belki de içinde bulunduğu koşullar, böyle bir şeyi gerçekleştirmesine imkân vermiyordu. Tahta çıktığının ilk dönemlerinde, onunla kardeşi Abdullah Me'mun arasında ihtilaf baş gösterdi. İslâm devleti, iki ayrı yönetime bölündü. Her birinin destekçileri ve bağlıları vardı. Her birinin mal ve silah kaynağı bulunuyordu.

Hicrî 194 tarihinde Hıms halkı Abbasî yönetimine baş kaldırdı. Muhammed el-Emin'in ordusunun komutanı, Hıms'ın ileri gelenlerini öldürdü, halkın büyük bir kısmını zindanlara attı ve bölgeyi ateşe verdi. İsyan, ancak binlerce insanın öldürülmesinden ve ekonominin tamamen çökmesinden sonra bastırılabilirdi.

Aynı sene, el-Emin, minberlerde oğlu Musa'nın veliaht olarak tayin edildiğinin ilan edilmesini emretti. Sonra kardeşi Me'mun'dan, oğlunun veliahtlığını tanumasını emretti; ama Me'mun bunu reddetti.

Hicrî 195 tarihinde kardeşi Me'mun'la savaşmak üzere Horasan bölgesine bir ordu gönderdi. Ancak ordusu ağır bir yenilgi aldı. Hicrî 197 tarihine kadar peş peşe ordular göndermeye devam etti. Fakat orduları bir türlü Horasan'ı ele geçiremiyordu, her seferinde eli boş geri dönüyordu. Sonunda Me'mun, ordusunu Bağdat'a kadar takip etti ve tam bir yıl süreyle başkenti kuşatma altında tuttu.

Hicrî 198 tarihinde Me'mun'un orduları, uzun ve iki taraftan binlerce insanın hayatına mal olan kanlı bir savaştan sonra Bağdat'ı ele geçirdi. el-Emin ve yanında kalan adamları öldürüldü. Me'mun, kardeşini öldürdükten sonra, devletin rakipsiz tek hâkimi oldu.¹

1- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/222-282

Bu koşullar, İmam Rıza'nın (a.s) ve diğer Alevîlerin sıkı bir takibe alınmasına imkân vermiyordu. Doğal olarak İmam (a.s) da bu koşulları değerlendiriyordu. İslâm toplumunda bozulmuş yanların, ıslah edilecek durumda olanlarını ıslah ediyor, Şiî bir halk tabanının oluşması için gayret ediyordu. Sahih kavram ve fikirleri yayıyordu.

Bu arada Alevîler (Ehl-i Beyt soyundan gelen seyitler), askerî örgütlenmelerini yeniden oluşturmaya başladılar. Yönetimin ve İslâm ümmetinin geçmek üzere olduğu yeni aşamaya uygun bir tavır geliştirmeye hazırlık yapıyorlardı.

VELİAHT OLMADAN ÖNCE İMAM RIZA'NIN (A.S) ROLÜ

Bütün fakihlerin gözü İmam Rıza'nın (a.s) üzerindeydi. İlim talebelerinin kalpleri ona yöneliyordu. İmam'ın (a.s) şu sözü bunun tanığıdır:

Ravza'da oturdum. Medine'deki âlimler de mes-citte dağılmış vaziyette oturlardı. Biri bir meseleyi çözemediği zaman hep birlikte beni gösterirlerdi ve meseleyi bana havale ederlerdi; ben de cevap verirdim.¹

İmam Rıza (a.s), bağlılarına, insanların akıl düzeylerini gözetmelerini, akıllarının alamayacağı fikir ve inançları onlara dayatmamalarını emrederdi. Örneğin Muhammed b. A-bid'e şöyle demişti:

Abbasî'ye, tevhit gibi meseleler hakkında konuşma-sını, insanlarla bildikleri şeyleri konuşmasını, iste-medikleri, hoşlanmadıkları şeyler hakkında konuşma-sını söyle.²

Fikrî ve Dinî İslah

İmam Rıza (a.s), fikrî karışıklığın, Müslümanların zihin-lerinin bulanmasına neden olduğu gerçeğini açık bir şekilde dile getirmiştir. İslâm düşmanlarının, düşünceleri ve İslâmî

1- İlamu'l-Vera, 2/64; Keşfu'l-Gumme, 3/107; Biharul-Envar, 49/100
2- et-Tevhid, s.95

kavramları çarpıtmak maksadına yönelik olarak kullandıkları pratik ve teorik yöntemlere karşı bütünsel bir kaide ortaya koymuştur. Bu bağlamda şöyle demiştir:

Bize muhalif olanlar, bizim faziletlerimizle ilgili haberler uydurdular. Bunu üç kısım hâlinde ortaya koydular: Bir kısmı aşırılık, bir kısmı kusur isnat etme, bir kısmı da düşmanlarımızın ayıplarını açıkça dile getirme mahiyetindedir. İnsanlar aşırılıkları duyduklarında, bizim Şiamızı tekfir ettiler ve onları, bizim tanrılığımızı iddia etmekle suçladılar. Bize kusur isnat eden haberleri duyduklarında, bizim kusurlu olduğumuza inandılar. Bizim düşmanlarımızın isimlerini anarak ayıplarının açıklandığını duyduklarında, bu sefer bize isimlerimizle dil uzattılar...¹

İmam (a.s), fikrî ıslah alanında birkaç yöntemi esas almıştır. Aşağıda bu yöntemlerin açıklamasına yer vereceğiz:

Birincisi: Fikrî Sapmalara Cevap

İmam Rıza (a.s), her türlü fikrî sapmaya cevap vermiştir. Bununla, fikrî sapmayı savunanlarla bu fikirler arasındaki bağları koparmayı amaçlamıştır. Bazen bu tür fikir ve görüşleri hedef alırken, bazen de bu fikir ve görüşleri ortaya atanları ve bunlardan etkilenenleri hedef alırdı.

Örneğin Müşebbihe düşüncesine karşı çıkarken şunları söylemiştir:

İlâhî! Kudretin açıktır, zayıf değildir. Fakat seni hakkıyla bilemediler. Seni takdir ettiler; ama kendini vafettiğin şekilde değil. İlâhî! Ben, teşbihle seni arayanlardan uzağım. Senin benzerin yoktur.²

Cebriyecilerin ve kaderiyecilerin iddialarını reddederken de şöyle buyurmuştur:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/304

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/117

Kim, Allah'ın bizim fiillerimizi yaptığını, sonra bu fiillerden dolayı bize azap ettiğini söylerse, cebriye düşüncesini ileri sürmüş olur. Kim, Allah'ın, yaratma ve rızık işlerini Hüccetlerine (a.s) bıraktığını iddia ederse, kaderiyeciliği savunmuş olur. Cebriyeyi savunan kâfirdir, kaderiyeciliğe inanan da müşriktir.¹

Birçok yerde aşırılara (gulat), mücessimeye, kişisel görüşle ve kıyasla Kur'ân'ı tefsir edenlere cevaplar vermiş, onların anlayışlarını reddetmiştir. Bunun yanında zındıklar, Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi gayr-i İslâmî gruplara da cevaplar vermiş, onların inançlarını çürütmüştür.

İmam Rıza (a.s), sapık grupların inançlarına temel aldıkları rivayetlerin tümünün uydurma olduğunu ortaya koymuş, bunların Resulullah'tan (s.a.a) sadır olmalarının mümkün olmadığını açıklamıştır, Müslümanlara konuyla ilgili sahih rivayetleri göstermiştir. Örneğin Peygamber efendimize (s.a.a) isnat edilen "Allah, her cuma gecesi dünya semasına iner." şeklindeki uydurma hadis hakkında şunları söylemiştir:

Kelimeleri yerlerinden uzaklaştırıp tahrif edenlere Allah lanet etsin. Allah'a yemin ederim ki, Resulullah (s.a.a) bu şekilde söylememiştir. Tam tersine şunu söylemiştir:

*"Allah, her gecenin son üçte birlik bölümünde dünya semasına bir melek indirir. Cuma gecesi ise, gecenin başlarında indirir ve ona şöyle seslenmesini emreder: İsteyen var mı, vereyim; tövbe eden var mı, tövbesini kabul edeyim; bağışlanma dileyen var mı, onu bağışlayayım? ...Bunu babam bana anlattı; o dedemden, o da atalarından Resulullah'ın (s.a.a) böyle buyurduğunu rivayet etmiştir."*²

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/124

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/126-127

Öte yandan, İmam Rıza (a.s), cebriye, kaderiye, gulat (aşırılar) gibi sapık gruplarla her türlü ilişkiyi kesmeye davet etmiştir. Maksat, onların ümmet üzerinde etkili olmalarına engel olmaktır. Bu emirleri, bazen atalarına (hepsine selâm olsun) isnat ediyordu, bazen de doğrudan kendisi böyle emirler veriyordu.

Babam Musa b. Cafer, babası Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etti: "Kim Allah'ın, kullarını günah işlemeye zorladığını veya güç yetiremedikleri şeyleri onlara yüklediğini iddia ederse, onun kestiğini yemeyin, şahitliğini kabul etmeyin, arkasında namaz kılmayın, zekâtta ona hiçbir şey vermeyin..."¹

Gulat ve kaderiyeci gruplarla ilişkileri kesme hakkında şöyle buyurmuştur:

Gulat anlayışında olanlar kâfirdir, kaderiyeciler de müşriktir. Kim onlarla oturur, onların arasına karışır, onlarla beraber yer, içer, onlarla yakın ilişkilerini sürdürür, onlardan evlenir, onlarla bir yakınını evlendirir, onlara güvenir, onlara bir şeyini emanet bırakır, onların sözlerini tasdik eder veya bir cümlenin yarısı kadar dahi olsa onlara arka çıkarsa, Allah'ın, Resulullah'ın (s.a.a) ve biz Ehl-i Beyt'in (a.s) velayetinden çıkar.²

Hatta bütün gulat gruplarla her türlü ilişkiyi kesmeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

Allah gulata lanet etsin. Haberiniz olsun, onları Yahudidir, Mecusîdir, Hıristiyandır, Kaderiyecedir, Mürciedir, Haruriyedir... Onlarla oturmayın, onları tasdik etmeyin, onlardan uzaklaşın; çünkü Allah onlardan beridir.³

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/124

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/203

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/202

Vakıflara karşı takındığı tavrı da şu şekilde özetlemek mümkündür:

İmam Musa Kâzım (a.s) şehit edildikten sonra, İmam Rıza (a.s), babasının bazı vekillerinden, onun kendilerine emanet ettiği malları göndermelerini istedi. Ama onlar bu mala tamah ettiler ve İmam'a (a.s) şu cevabı verdiler: "Baban ölmedi, o diridir, şu anda görevinin başındadır. Kim onun öl-düğünden söz ederse, o, batıl ehlidir."¹

Bunlar, bazı insanlar arasında İmam Kâzım'ın (a.s) ölmediği ve onun beklenen Kaim İmam olduğu fikrini yayma imkânını da buldular.

İmam Rıza (a.s) da, ilk aşamada, ortaya atılan bu yıkıcı fikirlere karşı babasının öldüğünü ispat etmeye önem verdi. Bunlara karşı koyarken çeşitli yöntemlere başvurdu.

Bu sırada hükümet de böylesi yıkıcı fikirleri teşvik edici, yüreklendirici bir tavır içindeydi. Hükümetin amacı, Ehl-i Beyt (a.s) taraftarlarının saflarının dağılmasını, birliğin bozulmasını sağlamaktı. İmam'ın (a.s), Vakıfiye grubuna son vermek için bunlara karşı olduğunu ilan etmekten başka seçeneği yoktu. Nitekim yakın arkadaşlarının yanında onlara lanet okumuştı: "*Allah onlara lanet etsin, ne büyük bir yalan ortaya attılar!*"²

Bunların fikirlerinin lokalize edilmesi ve iddialarının fazla yayılmaması için onlarla oturulmamasını emretti. Örneğin Muhammed b. Asım'a şöyle demiştir: "*Duyduğuma göre sen Vakıfîlerle oturuyorsun?*" "Evet." dedi, "Sana feda olayım, onlarla oturuyorum; ama ben onların fikirlerine karşıyım." İmam (a.s) dedi ki: "*Onlarla oturma.*"³

Vakıfiye hakkında kendisine soru soran birine şöyle dedi:

1- el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.65, hadis: 67; Biharul-Envar, 48/253

2- er-Rical, el-Keşşî, s.458, hadis: 868

3- er-Rical, el-Keşşî, s.457, hadis: 864

Vakıfiye düşüncesini benimseyen kimse, haktan sapmış ve kötülük üzere kaim olmuştur. Eğer bu inanca sahip olarak ölürse, onun barınağı cehennemdir. Orası ne kötü bir dönüş yeridir!¹

Bunlara zekât verilmemesini de istemiştir. Örneğin Yunus b. Yakub'dan şöyle rivayet edilir:

Ebu'l-Hasan er-Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Senin babanın sağ olduğunu iddia eden şu adamlara zekâttan pay vereyim mi?" Buyurdu ki:

*"Onlara zekâttan bir şey verme. Çünkü onlar kâfir, müşrik, zındıktırlar."*²

Böylece İmam (a.s), onların, Ehl-i Beyt (a.s) taraftarları arasındaki rollerini sınırlandırmış, hareketlerini durdurmuştur. Bunun neticesinde fikirleri, ancak maddî çıkar ve kişisel arzular peşinde koşanlar arasında, yayılma imkânını bulmuştur.

İkincisi: Sahih Düşünceleri Yaymak

İmam Rıza (a.s), işe sapık düşünceleri çürütmeye başladı. Sonra bu fikirleri ortaya atanlarla, savunanlarla ve etkilenenlerle her türlü ilişkinin kesilmesini emretti. Ki daha emekleme döneminde olan bu fikirleri çembere alabilsin, realitede taraftar bulma imkânına kavuşmasın. Ardından sahih fikirleri yayarak, sapık düşünceleri her yönden kuşatma altına aldı.

Müslümanların düşünceleri ve tasavvurları üzerindeki hâkimiyet Kur'ân ve Sünnet'in olması için akide ve şeriata dair usul ve kaideleri içeren Kur'ân ayetlerini tefsir ediyor, atalarından ve Resulullah'tan (s.a.a) rivayet edilen hadislerin yayılmasına büyük önem veriyordu.

1- er-Rical, el-Keşşî, s.455, hadis: 860

2- er-Rical, el-Keşşî, s.456, hadis: 862

Sahih düşünceleri ve sahih şer'î kavramları açıklamak için ortaya çıkan her fırsatı değerlendiriyordu.

Örneğin tevhit bağlamında şöyle buyurmuştur:

Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek ve samed olduğuna, eş ve çocuk edinmediğine, her şey üzerinde egemen, işiten, güçlü, kaim, baki ve nur olduğuna tanıklık etmek; bilen olduğuna, cahil olmadığına, güçlü olduğuna, aciz olmadığına, gani olduğuna, muhtaç olmadığına, adil olduğuna, zalim olmadığına, her şeyi yarattığına, O'nun gibi hiçbir şey olmadığına, benzerinin, zıddının, eşinin ve denginin olmadığına inanmak bize yeter.¹

Tevhide inananları çeşitli gruplara ayırarak, şöyle buyurmuştur:

Tevhitle ilgili olarak insanlar üç mezhebe ayrılır: Nefiy, teşbih ve teşbihsiz ispat. Nefiy mezhebi caiz değildir. Teşbihi esas alan mezhep de caiz değildir. Çünkü yüce Allah hiçbir şeye benzemez. İzlenecek yol, teşbihsiz ispatı esas alan mezheptir.²

İmam'a (a.s): "Allah, güç yetirilmeyen yükümlülüğü emreder mi?" diye soruldu. Buyurdu ki: "*Allah, güç yetirilmeyen yükümlülüğü emretmeyecek kadar adildir.*" Ona denildi ki: "Peki, insanlar istediklerini yapabilirler mi?" Buyurdu ki: "*İnsanların buna güçleri yetmez.*"³

Düşünsel ıslah açısından İslâmî fikirleri yaymak, bir temel mahiyetindedir. Çünkü İslâmî fikirlerin yayılması demek, bir fikrin başka bir fikirle, bir düşüncenin başka bir düşünceyle ve bir yasama perspektifinin başka bir yasama perspektifiyle değişmesi demektir.

1- Tuhaful'-Ukul, s.310

2- Biharul'-Envar, 3/263

3- el-Vafi bi'l-Vefiyat, 22/249

Üçüncüsü: Ümmeti Âlimlere Yönelmek

Ehl-i Beyt taraftarları tabanda iyice yayılınca ve İmam'la (a.s) birebir ve sürekli olarak buluşmak güçleşince, İmam Rıza (a.s), ümmeti, dininin şiarlarını öğrenmek üzere bazı âlimlere yöneltti. Örneğin Abdülaziz el-Muhtedi'den şöyle ri-vayet edilir:

Rıza'ya (a.s) sordum ve dedim ki: "Seninle her zaman buluşamıyorum, dinimi kimden öğreneyim?" Bu-yurdu ki: "*Yunus b. Abdurrahman'dan öğren.*"¹

İmam'a (a.s) bağlı ve İslâm dünyasının her tarafına da-ğılmış fakihler vardı. İmam'ın (a.s) taraftarları ve diğer Müs-lümanlar, akide, şeriat ve ahkâmla ilgili dinî bilgileri onlar-dan öğreniyorlardı.

Bunlar arasında, Ahmed b. Muhammed el-Bezantî, Mu-hammed b. Fazl el-Kûfî, Abdullah b. Cundeb el-Becelî ve Hüseyin b. Said el-Ahvazî'yi sayabiliriz.

İmam (a.s), kendisine ve atalarına yalan söz uydurup isnat etmemeleri için ravilerin hareketlerini takip ediyordu. Örneğin, Ali b. Yaktin'in azatlısı Yunus hakkında şöyle bu-yurmuştur:

Allah lanet etsin, yalan söz uydurup babama isnat etti.²

Ekonomik İslah

İmam Rıza (a.s), yönetimin başında olmadığı için, eko-nomik rejimi fiilî olarak ıslah etme imkânından yoksundu. Bu yüzden ekonomi hayatıyla ve İslâmî ekonomi düzeniyle ilgili İslâmî kavramları yaymakla yetindi. Uzun bir risale kaleme alarak şer'î bütünsel kuralları belirginleştirip, İslâm'ın ekonomi sisteminden sapmayı, insanın azabı hak

1- er-Rical, el-Keşşî, s.483, hadis: 910

2- Biharu'l-Envar, 49/261-262; es-Serair, 3/580

etmesine neden olan büyük günahlardan biri olarak nitelendirirdi. Bu risalede şöyle buyuruyor:

Büyük günahlardan kaçınmak.. Bu günahlar şunlardır: ...Yetimlerin mallarını haksız yere yemek... Açık kanuttan sonra faiz ve haram yemek. Kumar. Ölçü ve tartıyı eksik yapmak. Darda olmaksızın başkasının hakkını vermemek... İsrاف ve savurganlık.¹

İnsanları zekât vermeye çağırırdı ve şöyle derdi:

Allah üç şeyi, üç şeyle bağlantılı olarak emretmiştir: Namaz kılmakla zekâta birlikte emretmiştir. Namaz kılıp da zekât vermeyen kimsenin namazı kabul edilmez...²

Öte yandan olumsuz gelişmelerin sebeplerini de açıklardı. Bunlardan biri olarak zekâtın verilmemesini gösteriyor ve şöyle buyuruyordu:

Valiler yalan söylediği zaman, memlekete yağmur yağmaz olur, sultanlar zalim olduğu zaman devlet zayıflar, zekât verilmediği zaman hayvanlar ölür.³

Zekâtın gerçek ihtiyaç sahiplerine, hak edenlere verilmesini söylerdi. Bir keresinde, mümin olduğu bilinmeyen birine zekât verilmesi hakkında bir soru yöneltildiğinde şöyle buyurmuştu: "*Hayır, böyle birine fitır sadakası da verilmez.*"⁴

Şöyle buyururdu:

Fitır zekâtı farzdır... Farz olduğu için, velayet ehli olmayanlara verilmesi caiz değildir.⁵

Bunlar, yöneticilerin, Müslümanların mallarıyla nasıl oynadıklarını, malları arzularına, keyiflerine göre dağıttıkları-

1- Tuhafu'l-Ukul, s.316

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/258

3- Vesailu'ş-Şia, 9/221; el-Emali, Şeyh Tusî, 1/77

4- Vesailu'ş-Şia, 9/221; el-Kâfi, 3/547

5- Vesailu'ş-Şia, 9/339

nı, şer'î ölçülere bağlı kalmadan hareket ettiklerini ortaya çıkaran manifesto niteliğinde açıklamalardır.

Humusun gerçek imama verilmesini, hilafeti gasp eden yöneticilere verilmemesini isterdi. Farslı bir tüccarın sorusuna cevap verdiği bir mektubunda şunları söylüyor:

...Malı, Allah'ın helal ettiği tarafın dışında harcamak, vermek helal olmaz. Humus; dinimiz, ailemiz ve hizmetçilerimiz için harcamak üzere bize verilmesi gereken bir yardımdır. Bu, bize musallat olmalarından korktuğumuz kimselere karşı ırzlarımızı korumaya yönelik tedbirlerde harcamamız için bize verilmesi gereken bir haktır. Bu malları bizden esirgemeyin. Bilesiniz ki, humusu belirleyip bize vermeniz, rızık kapılarınızı açan bir anahtardır ve günahlarınızın temizlenmesini sağlar.¹

İnsanları ekonomik dayanışmaya çağırır ve teşvik ederdi:

Cömert insan, insanlar kendi mallarından yesinler diye onların mallarından yer.²

Ali b. Yaktin'e şöyle demiştir:

Sen bana el-Kahilî'ye ve ailesine bakmayı garanti et, ben sana cenneti garanti edeyim.³

İsrafa ve savurganlığa savaş açmıştı. Hizmetçi Yasir'den şöyle rivayet edilir:

Hizmetçiler bir gün meyve yiyorlardı. Ama meyveyi tamamen yemeden attılar. Ebu'l-Hasan (a.s) onlara şöyle dedi: *"Eğer sizin ihtiyacımız yoksa, bilesiniz ki, buna ihtiyacı olan insanlar vardır. Bunları ihtiyacı olanlara yedin."*⁴

1- Vesailu's-Şia, 9/538; el-Kâfi, 1/460

2- Feraidu's-Sımtayn, 2/223

3- er-Rical, el-Keşşî, s.435, hadis: 820

4- el-Kâfi, 6/297

Kendisine getirilen malları fakirlere ve muhtaçlara dağıtırdı. Hatta Arefe gününde sahip olduğu bütün malı yoksullara dağıtmıştı.¹

Ümmetin kendisini örnek alması için, sadaka ve bağışta önderlik ediyordu. Bu davranışı, insanların, yöneticilerin malî uygulamalarını değerlendirdikleri bir kıstas mahiyetinde algılanırdı. İnsanlar bu sayede iki sistemi, Ehl-i Beyt sistemi ile Müslümanların mallarıyla keyiflerine göre oynayan yöneticilerin sistemini karşılaştırma ve birbirinden ayırma imkânını bulurlardı.

Tasavvufa ve yanlış züht kavramlarına savaş açmıştı. Yöneticiler ise, ümmetin, haklarını talep etme veya ekonomik adalet isteme düşüncesinden uzaklaşması için tasavvuf ve çarpıtılmış züht kavramlarını teşvik ediyor, yüreklendiriyorlardı.

İmam (a.s), yazları bir hasır, kışları ise yünden mamul bir sergi üzerinde otururdu. Kalın ve sert giysiler giyerdi; ancak insanların arasına karıştığı zaman süslenir, güzel giysiler giyerdi.²

Bir gün bir grup sofı yanına gelip şöyle dediler: "İmamların, kuru yiyecekler yiyen, kaba giysiler giyen, eşeğe binen ve hastaları ziyaret eden kimseler olmaları gerekmez mi?" Onlara şu cevabı verdi:

Yusuf bir peygamber olduğu hâlde, altın yaldızlı atlastan kaftan giyer, Firavun hanedanının koltuklarına oturur ve hükmederdi. Bir imamdan beklenen adaletidir. Konuştuğunda doğru söylemesi, hükmettiğinde adil olması, söz verdiğinde yerine getirmesidir. Allah elbiseleri ve yiyecekleri haram kılmamıştır.³

1- Biharul-Envar, 49/100; Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/390

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/178

3- Keşfu'l-Gumme, 3/100; el-Abî'nin Nesru'd-Durer adlı eserinden naklen; el-Fusulu'l-Muhimme, s.254

İmam'ın, çarpıtılmış züht kavramlarını reddetmeye ilişkin çağrısı, bu gibi kavramların yayılmasına hoşgörüle bakan yöneticilere yönelik sessiz bir protesto mahiyetindeydi.

Ahlâkî İslah

İmam Rıza (a.s), ahlâkî ve sosyal ıslah ve değişim için, insanların genelinin üzerinde bulunduğu pratikten ayrı yepyeni bir pratik oluşturmak için ortaya çıkan her fırsatı değerlendiriyordu. Bu yüzden değişik eğitsel metot izlemiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Birincisi: Resulullah'ı (s.a.a) Örnek Alma Ruhunu Yeniden Canlandırmak

İmam Rıza (a.s), gözleri ve kalpleri, beşeriyetin en yüksek modelini, yani Resulullah'ı (s.a.a) örnek almaya yöneltmeye dönük faaliyetler gerçekleştirmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.a), bir yönetici ve devlet başkanı olması itibarıyla yöneticiler için bir örnektir. Bunun yanında fakihler için, fert ve ya toplum olarak diğer Müslümanlar için de bir modeldir.

İmam Rıza'nın (a.s) dönemindeki yöneticiler, siyasete karışması durumunda, onu sıkıştırıyor, hareket alanını daraltıyor olsalar da, Resulullah'ın (s.a.a) ahlâkından, özellikle bir yönetici olarak davranış ve tutumlarından söz etmesini engelleyemezlerdi. Bu yüzden İmam (a.s), koşulların, insanları Resulullah'ı (s.a.a) örnek almaya davet etmesi için elverişli olduğunu gördü. Bu bağlamda, atalarından (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) ahlâkına dair hadisler aktarıyordu. Bunlardan biri, İmam Hasan'dan (a.s) rivayet edilen, onun da babasından (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) ahlâkî özelliklerine ilişkin aktardığı şu hadistir:

Resulullah'ın (s.a.a) temel özelliklerinden biri, ümmet içinde faziletli kimseleri kendi izniyle diğerlerine tercih etmesiydi. Ümmeti dindeki faziletlerine göre

ayırırdı. Bazısının bir ihtiyacı, bazısının iki ihtiyacı ve bazısının da daha fazla ihtiyacı olurdu. Kendisi meşgul olduğu gibi, onları da kendi yararlarına, ümmetin ıslahına dönük şeylerle ilgilendirirdi. Bu faziletli kimselere gerekli olan hususları kendisine haber vermelelerini isterdi. Şöyle derdi: *"Sizden burada olanlar, burada olmayanlara haber versin. Bana ihtiyacımı bildiremeyenlerin ihtiyaçlarını bana bildirin..."*

Resulullah (s.a.a), dilini, kendisini ilgilendirmeyen meselelerden alıkoyardı. Kavmin en saygına saygı gösterir, onu onların başlarına yönetici tayin ederdi. Arkadaşlarını göremediği zaman onları sorar, insanlara, insanlar arasında olup bitenleri sorardı. Onun yanında insanların en hayırlısı, insanlara en çok hayırlı nasihatte bulunan kimseydi. İnsanlar içinde onun katında en yüksek mertebeye sahip olan, insanlara en çok yardım eden, en fazla onların ihtiyaçlarını gideren kimseydi. İnsanlar, onun ahlâkını en geniş şekliyle görüp özümsediler. Onlara merhametli bir baba gibi davranırdı. Onlar da onun yanında hak bakımından eşit konumdaydılar. Daima tebessüm ederdi, yumuşak huylu ve sempatik biriydi. İnsanlarla ilgili olmak üzere üç şeyi terk etmişti: Kimseyi kötülemez, kimseyi ayıplamaz ve kimsenin kusurlarını ve gizli kabahatlerini araştırmazdı. Hem ağırbaşlıydı, hem sabırlıydı. Hiçbir şey onu kızdıramazdı, metanetini yitirmesine neden olmazdı. Tedbirliliğin yanında şu dört davranışı şiar edinmişti: Örnek alınsın diye iyiyi işlerdi. Vazgeçilsin diye batılı terk ederdi. Ümmetinin ıslahı için fikir üretir, çalışırdı. Onlar için hem dünya, hem ahiret hayrına olan işler yapardı.¹

Ümmet, iki hayat sistemini birbirinden ayırt edebilsin diye benimsenen sessiz bir çağrıydı bu: Yöneticilerin hayat

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/317-319

sistemini ve aynı zamanda Ehl-i Beyt'in (a.s) de sistemi olan Resulullah'ın (s.a.a) hayat sistemini... İmam Rıza (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) ahlâkî yönünü anlatmasını engellemelerine neden olacak fırsatı vermiyordu yöneticilere. Böylece Resulullah'ı (s.a.a) örnek almaya yönelik çağrı, aynı zamanda yöneticilerin ahlâkî gerçekliklerini gözler önüne sermeye yönelik barışçı ve sessiz bir çağrı işlevini de görüyordu.

İkincisi: Örneklilik Görevini Yerine Getirmek

İmam Rıza'nın (a.s) rolü, bir önderin rolüydü. İmam (a.s) bu rolü, İslâm'ın değişmez değerlerine uygun bir şekilde oynadı. Yüksek İslâm ahlâkının en üstün modellerinden birini Müslümanların gözlerinin önüne serdi. Doğrulukta, emaneti yerine getirmede, sözünü tutmada, tevazuda, başkalarına saygı göstermede, Müslümanların dertleriyle ilgilenmede ve ihtiyaçlarını gidermede bir zirveydi.

İnsanlar arası ilişkilere egemen olan fasit pratiği fiili olarak düzeltiyordu. Pratik tavırlarına dair bir örnek verecek olursak; bir gün yemek sofrasının getirilmesini istedi. Siyahlardan ve diğerlerinden oluşan bütün köleler, hizmetçiler sofranın başına toplandılar. İmam'a (a.s) denildi ki: "Bunlar için ayrı bir sofraya hazırlasan olmaz mı?" Şöyle buyurdu:

Hepimizin Rabbi bir, anası bir, babası bir. Ayrıca karşılık da amellere göre verilir.¹

Bir gün hizmetçilerine şöyle dedi:

Yemek yediğiniz sırada başınıza dikilirsem, yemeğinizi bitirmeden ayağa kalkmayın.

Hiçbir hizmetçisini, yemeğini bitirmeden, bir işte kullanmazdı.²

İbrahim b. Abbas, onu şöyle vafeder:

1- Biharul-Envar, 49/102, Furu-i Kâfi'den naklen.

2- el-Kâfi, 6/289

Ebu'l-Hasan Rıza'dan (a.s) daha faziletli birini ne gördüm, ne de duydum. Hiç kimseye kaba davranmaz, hiç kimsenin sözünü kesmezdi. Hiç kimseyi, ihtiyacını karşılamadan geri çevirmezdi. Biriyle otururken, yanında ayaklarını uzatmaz, ondan önce yaslanmazdı. Kölelerine ve hizmetçilerine sövmezdi. Kahkaha atarak gülmezdi. Kölelerinin sofrasına oturur, onlarla birlikte yemek yerdi... Gizlice iyilik etmeleri, sadaka vermeleri çoktu...¹

İnsanlara karşı mütevazıydı. Bir gün hamama gitti. Adamın biri: "Beni kesele." dedi. O da hemen adamı keselemeye başladı. Bazıları, onun kim olduğunu adama söylediler. Adam ondan özür dilemeye başladı. Ama o, bir taraftan adamın kalbini rahatlatıyor, bir yandan da onu keseliyordu.²

Çok affedici, çok hoşgörülüydü. Kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi. Merhametliydi; gerek avamdan, gerekse havastan kendisine eziyet eden kimselere karşı kin gütmez, düşmanlık beslemezdi. Harun Reşid zamanında, İmam Rıza'nın (a.s) evine saldıran ve Ehl-i Beyt (a.s) kadınlarının süs eşyalarına el koyan el-Celudî'yi affetmişti. Me'mun'dan da, ona bir kötülük etmemesini istemişti.³

Ümmet örnek alsın diye, yazdığı bir şiirde yüksek ahlâkını şöyle vasfeder:

Benden aşağı olanın cehaletine müptela olursam /
Cehalete cehaletle karşılık vermekten kendimi alıko-
yarım.

1- İ'lamu'l-Vera, 2/64; Keşfu'l-Gumme, 3/106; Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/389

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/391

3- A'yanu's-Şia, 2/25

Akılda benim gibi olan kimseyle aynı yerde olursam / Benzerimden daha üstün olmak için hilmime sığınırım.

Ama fazilet ve liyakat bakımından ondan aşağı olursam / Öncelik ve fazilet hakkını tanırım.¹

Üçüncüsü: Üstün Ahlâka Davet Etmek

İmam Rıza (a.s), insanları, üstün ahlâka ve ahlâkî güzelliklere davet ederdi. Bu daveti, Resulullah'ın (s.a.a) hadislerini yaymak suretiyle kökleştirmeye çalışırdı. Böylece Müslümanlar için sağlıklı bir hayat tarzı çizmiş oluyordu. İmam Rıza'nın (a.s) rivayet ettiği bu hadislerden birkaçını aşağıya alıyoruz:

Resulullah (s.a.a) buyurdu ki:

"İyiliği gizli yapan kimseye, yetmiş iyiliğe denk bir sevap verilir. Kötülüğü yayan kimse, yüzüstü bırakılır. Kötülüğü gizleyen ise başışlanır."²

"Allah beni rahmet üzere gönderdi; ana babaya asi olmam için göndermedi."³

"Müminin sözü, kefareti olmayan adaktır."⁴

İnsanları, İslâmî değerlerle, Allah'ın, Resul'ünün (s.a.a) ve velilerinin sünnetleriyle doğrulamaya, düzelmeye davet ederdi. Şöyle derdi:

Bir mümin, şu üç haslete sahip olmadıkça gerçek mümin olamaz: Rabbinden bir Sünnet, Peygamber'inden bir Sünnet ve Veli'sinden bir Sünnet. Rabbinin Sünnet'i, işini gizlemesidir. Peygamber'inin Sünnet'i,

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/402

2- el-Kâfi, 2/428

3- el-Kâfi, 2/159

4- Keşfu'l-Gumme, 3/58 el-Cenabizî'den, o da Hz. Peygamber'den

insanlarla iyi geçinmesidir. Veli'sinin Sünnet'i, darlıkta ve genişlikte sabretmesidir.¹

Genel ve kapsamlı bir davranış tarzı olan tevazu kavramının, gerçek anlamının sınırlarını belirginleşmiştir. Ki bu kavramın anlam alanı, fertten başlar, toplumda biter. Şöyle buyurur:

Tevazuun dereceleri vardır. Bu derecelerden bazıları şunlardır: Kişi kendisinin yerini bilmesi ve selim bir kalple kendini bu yere indirmesi. Sadece kendisine yapılmasını istediği şeyi başkasına yapmak. Bir kötülük gördüğünde onu iyilikle savmak. Öfkeyi yutmak. İnsanları affetmek. Ve Allah ihsan sahiplerini sever.²

İslaha yönelik adımlar atarken örnekler verir, akıllara ve ruhlara iyice nakşetsin diye Salihlerin kıssalarını anlatırdı. Buna şu sözlerini örnek verebiliriz:

İsrailoğulları'ndan bir adam, Allah'a kırk sene ibadet etti. Ama Allah ibadetini kabul etmedi. Bunun üzerine adam nefsine şöyle dedi: "Başıma ne geldiyse, senin yüzündendir. Bütün günahlar sana aittir." Allah ona şöyle vahyetti: *"Senin kendi nefsini kötüleyip yermen, kırk senelik ibadetten daha üstündür."*³

Daha büyük bir ilgiyle dinlendiği, daha çabuk etkilenildiği ve daha kolay ezberlendiği için şiir de okurdu. Bu özelliklerinden dolayı şiiri, ahlâkî ıslah aracı olarak kullanırdı. Aşağıdaki şiir, toplumsal ilişkiler üzerinedir:

Günahlarından dolayı kardeşini mazur gör
Ört, üzerini kapat ayıplarını
Beyinsizin iftirası karşısında sabret

1- el-Kâfi, 2/242

2- el-Kâfi, 2/124

3- Kurbu'l-İsnad, s.392

Kesin hâkimiyeti var, hallerinin üzerinde, zamanın
Cevap verme, erdemlilik et
Hesaba çekene bırak zalimi.¹

Müslümanları ahiret gününe sıkıca bağlamak, uzun dün-
yevî beklentilerin peşine düşmelerini engellemek, ahlâkî ıslâh
bağlamında büyük bir etkinliğe sahip bir olgu olduğu i-
çin ahiret gerçeğinin daima zihinlerde canlı olmasını sağla-
mak için şiiri kullanırdı:

Hepimiz ecelin uzun olmasını temenni ederiz
Ama ölüm, emellerin afetidir
Batıl arzular seni yanıltmasın
Orta yolu tut ve hastalıklardan kurtul
Dünya ancak az sonra yok olacak bir gölgedir
Onda bir binici ol ve yolculuğa çık.²

Müslümanları, kendi aralarında sahih sosyal ilişkiler kur-
maya davet ederdi; kardeşliğe, kaynaşmaya ve dayanışma-
ya çağırırdı. İlişkilerin kopmasına, yüz çevirmelere, ya da i-
lişkilerin bozulmasına neden olan yalan, gıybet, laf götürüp
getirme, iftira, insanların mallarına, canlarına ve namusları-
na saldırma gibi kötü huyları terk etmeye davet ederdi. Bü-
tün ahlâkî sapmaları nehyederdi. Ta ki ahlâk, Resulullah'ın
(s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) temellerini attıkları İslâm'ın sahih
sistemine uygun olsun.

Dördüncüsü: Salih Bir Toplum Kurmak

İmam Rıza (a.s) eğitim metodunu uygularken iki unsu-
ru temel alıyordu:

Birincisi: Bir bütün olarak İslâm ümmeti.

İkincisi: Salih bir toplum.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/176, hadis: 4; Keşfu'l-Gumme, 3/59, 119;
İ'lamu'l-Vera, 2/69

2- el-Bidaye ve'n-Nihaye, 10/250

Bir bütün olarak İslâm ümmeti bağlamında İmam Rıza (a.s), ümmeti, üstün ahlâktan ayrılmamaya ve övgüye değer niteliklere sahip olmaya yöneltirdi. Sapmaya götüren kaygan zeminlerden ve alçaltıcı ortamlardan uzaklaştırmaya çalışırdı. Diğer bir ifadeyle, marufu emretme ve münkeri nehyetme hususundaki görevini yerine getirirdi. Bütün olarak ümmet, yönetenlerden ve yönetilenlerden oluşuyordu. Yönetilenler de, Ehl-i Beyt tâbileri de dâhil olmak üzere Müslümanların tamamını oluşturunuyordu.

İkinci şık bağlamında meseleye baktığımız zaman İmam Rıza (a.s), salih bir topluluk meydana getirmekten sorumluydu. Bu topluluk, pratik hayatta, Ehl-i Beyt mezhebini temsil etmek durumundaydı. Böyle bir topluluğun varlığı, kadroları yetiştirmek, davetçi örnekliliğini oluşturmak bakımından önemliydi. O zaman ahlâkî islah, toplumda egemen olan sapmayı düzeltme işlevini görebilirdi.

İmam (a.s), bu bağlamda misyonunu en yoğun şekilde yerine getiriyordu. İslah ve değişim görevlerini yerine getirebilecek güçte olacak daha çok islahatçı yetiştirmek için bütün çalışmalarının yanında, bu hususta ek çabalar sarf ediyordu.

Bu yüzden İmam Rıza'nın (a.s) gece gündüz çalıştığını görüyoruz. Bağlılarıyla bazen tek tek, bazen de topluluklar hâlinde görüşüyordu.

Vekillerini ve bağlılarını İslâm dünyasının çeşitli bölgelerine temsilci olarak gönderiyordu ki, Müslüman kitlelerin salih hayat tarzlarını güçlendirsinsinler, ahlâklarını olumsuzluklardan arındırsınlar.

Tâbileri için dosdoğru bir hareket metodu çizmişti. Örneğin Hasan b. Hüseyin'den şöyle rivayet edilir:

Ahmed b. Hammad, bana ait değerli bir malı benden almıştı. Ben de Ebu'l-Hasan'a (a.s) bir mektup yazdım ve Ahmed b. Hammad'ı şikâyet ettim. Bana ce-

vap olarak: *"Ona, Allah'tan korkmasını söyle."* diye yazdı. Ben de öyle yaptım; ama fayda vermedi. Bunun üzerine İmam'a (a.s) bir mektup daha yazdım ve bildirdim ki: "Senin bana emrettiğini yaptım, ama bunun bir faydası olmadı." Şu cevabı yazdı:

"Allah ile korkutma da ona etki etmiyorsa, böyle birini nasıl bizimle korkutabilirsin ki?"¹

Sürekli olarak köle satın alırdı, sonra bu köleleri evinde eğitip, hazırladıktan sonra azat ederdi. Bütün hayatı boyunca, bin köle azat etmişti.² Bu büyük sayının, ahlâkın gelişimi üzerinde büyük bir etkisi olmuştu. Çünkü bu azat edilmiş köleler, eğitildikten, ahlâkî olarak hazırlandıktan sonra, bilinçli ve samimi kimselerin oluşturduğu bir akım hâline gelmişlerdi. Ümmet arasında pratiklerini sergiliyor ve önce kendilerinden başlayarak, sonra ailelerinde, ardından bütün toplumda kapsamlı ıslah misyonunu görüyorlardı.

Bu hazırlık ve donanım mektebinden yüzlerce eğitimci ve ıslahatçı mezun oldu. İmam Rıza'nın (a.s) zamanında tâbilerinin sayısı arttı, İslâm devleti çapında geniş bir halk tabanı oluştu.

Siyasal Islah

1- İmam Rıza ve Risalet Hareketinin Önderliği

İmam Rıza'nın (a.s), risalet hareketine önderlik ederken izlediği hareket metodunu tanımak için, Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) risalet hareketine önderlik ederken izledikleri metotlara açıklayıcı ve özetleyici bir gözle bakmak gerekir. Genel olarak Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) önderlik yöntemlerini kavradığımız zaman, özel olarak İmam Rıza'nın (a.s) izlediği yöntemleri anlamamız daha kolay olur çünkü.

1- er-Rical, el-Keşî, s.561, hadis: 1059

2- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.155

Hiç kuşkusuz önder bir imamın sorumluluğu; insanı ve toplumu, inanç, ahlâk, toplum ve siyaset olarak yeniden inşa etmektir. Bu anlamda inşa hareketi, Ehl-i Beyt'in (a.s) hareket metodunu izleyen, onların evrene, hayata ve topluma yönelik İslâmî bakışlarını benimseyen bir halk tabanını oluşturmakla başlar. Bu yüzden inşa hareketi, sırf siyasal bir faaliyetle veya iktidarı ve hükümeti ele geçirmekle sınırlı olmaz. Siyasal hareket, bütünden sadece bir parça konumundadır. İktidar, amaçları gerçekleştirmek için kullanılan araçlardan biridir; bizzat amaç değildir. Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) hareketlerinin kalkış noktası işte buydu.

Şartlar, İmam Ali, Hasan ve Hüseyin (üzerlerine selâm olsun) için, risalet hareketine, her alanda doğrudan önderlik etmeye elverişliydi; ancak İmam Zeynelabidin Ali b. Hüseyin (a.s) ve diğer Ehl-i Beyt İmamları için şartlar tamamen değişti. Bu nedenle İmamlar'ın (a.s), olayları, özellikle siyasal ve askerî gelişmeleri dolaylı olarak izleme esasına dayanan bir yöntemi izlediklerini görüyoruz. Aynı anda risalet hareketinin bütün çizgilerini yönlendirici bir işlev görüyorlardı. Buna karşılık mevcut iktidar, hareketin plânlarını, örgütlü faaliyetlerini, İmam'ın (a.s) kendisine uzaklığını veya yakınlığını, İmam'ın (a.s) hareketi kontrol etme boyutlarını bilmiyordu.

Masum İmamlar'ın (a.s) hareket yöntemlerini belirleyen etkenleri, şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- İslâm'ın Genel çıkarları.
- 2- Pratik ortamı ıslah etmekle yükümlü olan Ehl-i Beyt İmamları'nın hareketleriyle ilintili İslâm'ın özel çıkarları.
- 3- Hareketin ve halk tabanının gücüyle ilintili genel ve özel koşullar.

Dolayısıyla diyebiliriz ki, Ehl-i Beyt İmamları (a.s), yerrince silahlı hareketleri de içeren bütün faaliyetlere önderlik ediyorlardı; ama gizlilik olgusuyla kuşatılmış bir şekilde ve

dolaylı olarak. Ki daha imamlığının başlangıcında olan imam, öldürülmek durumunda kalmasın. Çünkü ümmetin ıslahı ve eğitimi her şeyden önce gelirdi. Eğer imam, askerî veya devrimci bir harekete doğrudan ve bizzat önderlik etseydi, kesinlikle öldürülecekti, dolayısıyla ümmet, fakihler ve âlimler yetiştirmek suretiyle, kendisini sahih bir düşünceyle besleyecek birine ihtiyaç duyacaktı. Abit, zahit, siyasetçi ve devrimci hareket önderlerinden oluşan öncü bir nesil yetiştirmek suretiyle önünü aydınlatacak bir rehberden yoksun kalacaktı. Diğer bir ifadeyle İmam (a.s), risalet misyonuna dair iki hareket çizgisini izliyordu:

1- Düşünce Çizgisi: Bu çizginin görevi, ilim öğrenmek ve yaymak, sakin ve barışçı bir yöntemle marufu/iyiliği emretme ve münkerden nehyetme görevini yerine getirmektir.

2- Karşı Koyma Çizgisi: Bu çizginin görevi, zalim yönetimlere başkaldırılı ilan etmek, asıl İslâmî hayat sisteminden sapmasını güç kullanarak durdurulmaktır.

Bu yöntemi, İmamlar'ın (a.s) hareket tarzlarından algılayabiliriz. Mesela İmam Zeynelabidin (a.s), İmam Hüseyin'in (a.s) şehit edilmesinden ve ailesindeki kadınların tutsak alınmasından sonra, bu yöntemi izledi. Çünkü siyasal koşullar artık değişmişti. Bunun yanında Ehl-i Beyt (a.s) hareketinin halk tabanı genişlemiş, Ehl-i Beyt'e destek veren kitlelerin güç ve imkânları, çeşitli düzeylerde etkin olabilecek düzeydeydi. Örneğin Tevabin, İmam Zeynelabidin (a.s) zamanında başkaldırdılar. Fakat Emevî hükümeti, İmam'ın onlarla ilişkili olduğuna dair bir tek kanıt elde edemedi.

Yine Muhtar, onun zamanında isyan etti ve amcası Muhammed b. Hanefiye de Muhtar'ın isyanını desteklemek hususunda onun görüşünü sordu. Buyurdu ki:

Ey amca! Bir zenci köle dahi, bizim adımıza, bizim tarafımızı tutmak adına harekete geçse, insanların o-

na destek olmaları gerekir. Seni bu işle görevlendirdim. Dilediğini yapabilirsin.¹

Bu çizgi son derece gizli tutuluyordu, ancak Ehl-i Beyt'e (a.s) tâbi olan belli kişilere açıklanıyordu.

Bir topluluk Muhammed b. Hanefiye'nin yanına gelmişti. İbn Hanefiye, onları, Muhtar'a destek olmaya teşvik etmiş ve İbrahim Eşter'e de bir mektup göndererek bu harekete destek olmasını istemişti.²

Nitekim Abdullah b. Zübeyr, Muhammed b. Hanefiye'yi muhasara altına alıp, öldürmek ve yakmakla tehdit edince, İbn Hanefiye, Muhtar'a bir mektup yazarak yardım istedi. Muhtar da, bir ordu göndererek onu bu muhasaradan kurtardı.³

Bu olaylar bize gösteriyor ki, İmam Zeynelabidin (a.s), İbn Hanefiye'yi askerî işlerden sorumlu olarak görevlendirmişti. Dolayısıyla askerî emirleri doğrudan İbn Hanefiye veriyordu, İmam (a.s) değil.

Muhtar, Kûfe'yi ele geçirdiğinde ve Emevîlerin Irak, Hicaz ve diğer bazı bölgeler üzerindeki egemenlikleri son bulduğunda, İmam Zeynelabidin (a.s), bazı yakınlarına Muhtar'ı övücü sözler söylemiş ve şöyle demişti:

Düşmanlarımızdan intikamımızı alan Allah'a hamdolsun. Allah, Muhtar'ı hayırla ödüllendirsin.⁴

Aynı esnada İmam Zeynelabidin (a.s), ümmete, bazı âlimler, fakihler ve raviler kazandırmıştı. Abdullah b. Hasan, Zührî, Amr b. Dinar, Ali b. Zeyd b. Ced'an ve Yahya b. Ümmü't-Tavil gibi.⁵

1- Biharul-Envar, 45/363-364

2- el-Kâmil Fi't-Tarih, 4/214-215

3- el-Kâmil Fi't-Tarih, 4/250-251

4- er-Rical, el-Keşşî, s.127, hadis: 203

5- Siyeru A'lami'n-Nubela, 4/391

İmam (a.s), bir sonraki aşama için öncü şahsiyetler yetiştirme faaliyetlerini sürdürdü. Oğlu Muhammed Bâkır'ı (a.s) imamlığa ve genel önderliğe hazırladı. Oğlu Zeyd'i de devrim ve silahlı hareketin önderliğine hazırladı.

Zeyd, isyan için harekete geçmek isteyince, İmam Muhammed Bâkır'a (a.s) gelerek ondan isyana katılmasını istedi.

İmam Bâkır da (a.s) ona şu cevabı verdi:

Yapma, ey Zeyd! Senin öldürülüp Kûfe sırtlarında darağacına asılmandan korkuyorum.¹

Nitekim Zeyd, İmam Muhammed Bâkır (a.s) zamanında başkaldırmadı.

Zeyd, İmam Bâkır'ın (a.s) ve ondan sonra da İmam Cafer Sadık'ın (a.s) imamlığını kabul ediyordu. Bunu Zeyd'in aşağıdaki şiirinden de anlamak mümkündür:

Geniş ilim sahibi (el-Bâkır) vefat etti / Evrenin imamı ve kutlu doğumlu.

Ondan sonra benim için Cafer'den başka kim olabilir / Evrenin biricik ve ulu imamı?²

İmam Bâkır'ın (a.s), Zeyd'i desteklediğini açıklaması, İmam'ın (a.s), askerî çizgiye dolaylı olarak önderlik ettiklerini gösteren bir kanıttır. İmam Bâkır (a.s) şöyle diyor:

Kardeşim Zeyd, başkaldıracak ve hak üzere iken öldürülecektir. Ona yardım etmeyenlere yazıklar olsun! Ona karşı savaşanlara yazıklar olsun! Onu öldürenlere yazıklar olsun!³

İmam Sadık (a.s) zamanında, Zeyd'in başkaldırısından hemen önce, bir topluluk, gelip Zeyd'e biat etme hususunda İmam'ın fikrini sordular. "*Ona biat edin.*" diye cevap verdi.⁴

1- el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/281

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/213; Biharu'l-Envar, 46/296

3- Maktelu'l-Hüseyn, el-Harezmi, 2/113

4- el-Kâmil Fi't-Tarih, 5/243

İmam Cafer (a.s) şöyle derdi:

Allah, beni o dökülen kanlara ortak etsin. Allah'a yemin ederim, amcam Zeyd ve arkadaşları, Ali b. Ebu Talib ve arkadaşlarının izledikleri yolu izleyen şehitlerdir.¹

İsyancılar, iş başındaki öner imamın adını açıkça zikretmezlerdi. Âl-i Muhammed'i (s.a.a) hoşnut etmek için harekete geçtiklerini söylemekle yetinirlerdi. Çünkü koşullar, imamın adının açıklanmamasını gerektiriyordu. İmam, arkadaşlarını, kendisiyle irtibatlı olmayan kimselerle birlikte harekete geçmemeleri hususunda uyarıyordu. Şöyle diyordu:

Bizden biri size geldiği zaman, ne üzere isyan ettiğine bakın. Zeyd, isyan etti, demeyin. Zeyd; âlimdi, doğru sözlü biriydi. O, sizi kendisine çağırmadı. O, sizi Âl-i Muhammed'i (s.a.a) memnun etmeye çağırdı. Eğer galip gelseydi, sizi çağırdığı bu amaca bağlı kalacaktı...²

Hareketin askerî çizgisi, iki açıdan İmamlar için bir zırh işlevini görmüştür:

Birincisi: Toplumun kıyam etmeye ve fedakârlık göstermeye her zaman hazır olması için toplumda devrim ruhunun, isyan hâlinin devamlılığı korunmuştur.

İkincisi: Hareketin askerî çizgisi sayesinde ıslah hareketini sürdürmek mümkün olmuştur. Yöneticiler, askerî çizginin taraftarlarını takip etmekle uğraşırken, askerî olmayan diğer tüm faaliyetlerin önü açılıyordu. Dolayısıyla askerî çizginin varlığı, Ehl-i Beyt'in (a.s) ve tâbilerinin selamette olmalarını sağlıyordu. Çünkü yöneticiler, herkesin askerî çizgiyi benimsemesine neden olacak bir takibat ve terör ortamı yaratmaktan korkuyorlardı. Bu yüzden silah taşımayan, görü-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/253

2- Furu-i Kâfi, 8/264

nürde ilimle uğraşan veya ticaret gibi zararsız işlerle meşgul olan kimselere, belli oranda özgürlük tanımakta bir sakınca görmüyorlardı.

Nitekim İmam Sadık (a.s) bu olguya şöyle işaret etmiştir:

Dilinize hâkim olun, evlerinizde oturun, yalnız size özgü olan bir sıkıntı ebediyen size isabet etmeyecektir ve Zeydiye hareketi sizin için ebedî bir koruma olacaktır.¹

Böylece askerî çizginin, İmam'ın (a.s) kontrolünde olduğu gerçeği, saklılık perdeleri altında kalmış, çok gizli bir olgu olarak devam etmiştir ve sadece risalet hareketi içinde etkin bir rolü olanlar bundan haberdar olabilmişlerdir. Yöneticiler de, isyancılar ile İmam (a.s) arasında strateji, eşgüdüm ve uygulama bağlamında herhangi bir irtibat olduğunu ortaya çıkaramamışlardır. Masum İmam (a.s), isyancılara destek olmakla, onları tahrik etmekle suçlanmıştır; ama buna da-ır bir kanıt ortaya konulamamıştır. Ebu Cafer el-Mansur şöyle derdi:

Bu Cafer'i (İmam Cafer Sadık'ı) ne yapayım? Bir ayağını öne atıyor, öbürünü arkada tutuyor. "Ben, Muhammed b. Abdullah b. Hasan'dan uzak durayım; eğer başarılı olursa, kuşkusuz iş (yönetim) benim olur; yok eğer yenilirse, o zaman da kendimi korumuş olurum." diyor.²

Askerî çizginin fiilî önderleri, İmam'ın (a.s) adını açıkça zikretmezlerdi; bunu, sadece tâbilerinin önünde ima ile söylediler. Örneğin Hüseyin b. Ali Sahib-i Fahh ve Yahya b. Abdullah b. Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir:

1- Usul-i Kâfi, 2/225

2- Muhecu'd-Daavat, s.188; Biharu'l-Envar, 47/192

Ailelerimizle istişare etmeden ve Musa b. Cafer'den isyan iznini almadan başkaldırmadık.¹

İmam Kâzım (a.s), Hüseyin b. Ali'ye şöyle derdi:

Sen öldürüleceksin. Şu hâlde darbelerini keskin kıl. Biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz. Allah katında sizden dolayı sevap umuyorum.²

Abbasî halifelerinden el-Hadi, İmam Musa Kâzım'ı (a.s) öldürmekle tehdit ediyor ve şöyle diyordu:

Allah'a yemin ederim ki, Hüseyin (Fahh'da) onun emriyle isyan etti ve Hüseyin'e tâbi olanlar da, onu sevdikleri için tâbi oldular. Çünkü o, bu ailede vasiyet sahibidir. Eğer onu yaşatırsam, Allah beni kahretsin.

Kadı Ebu Yusuf, bunun doğru olmadığı hususunda onu ikna edince, öfkesi dindi.³

İmam Rıza (a.s) da, risalet misyonunu yerine getirmeye yönelik hareketinde, işte aynı metodu izledi. Aynı anda bütün eylem çizgilerini gözetiyordu. Buna karşılık mevcut iktidar, gizlice yürütülen askerî faaliyetlerin farkına varamıyordu. Çünkü askerî hareket tam gizlilik içinde yürütülüyor, özelliklerini öğrenmeye imkân bırakmayacak kadar örtülü bir yöntem şeklinde sürdürülüyordu.

Hiç kuşkusuz Me'mun'un, daha sonra, İmam Rıza'yı (a.s) veliâht olarak tayin etme hususundaki ısrarı, Alevîlerin hareketlerinden korktuğunun bir kanıtıdır. Me'mun şunu düşünüyordu: İmam (a.s) veliâhtlığı kabul ederse, bu, İmam'ı kendilerine önder kabul eden bu hareketleri kontrol altına almak için bir ilk adım olur. Böylece Alevîler de, İmam'ın veliâht olarak bir parçası olduğu yönetime muhalefet etmek için bir gerekçe bulamayacaklardı.

1- Makatilu't-Talibiyyin, s.383

2- Makatilu't-Talibiyyin, s.376

3- Muhecu'd-Daavat, s. 217; Biharul-Envar, 48/151

2- Harun Reşid ve Muhammed el-Emin Dönemlerinde İmam Rıza'nın (a.s) Oynadığı Siyasî Rol

İmam Rıza (a.s), göreceli siyasî rahatlamanın oluşturduğu uygun ortamı ve atmosferi; halk tabanını oluşturmak, bu tabanı, Ehl-i Beyt dünya görüşüyle uyumlu sağlıklı bir siyasal düşünceyle donatmak, mevcut tabanı, uygun zamanda uygun tavrı koyabilecek şekilde yetkin bir güç ve enerji potansiyeliyle beslemek için değerlendirdi. Nitekim gerekli sayısal ve niteliksel donanım tamamlanamadığı için, her iki dönemde de herhangi bir Alevî ayaklanmanın çıkmadığını görüyoruz.

İmam Rıza (a.s), siyasal kavram ve fikirleri ümmete sunarken, son derece tedbirli davranırdı. Yöneticilere, kendisini engellemeleri veya tutuklamaları ya da öldürmeleri için bir gerekçe hazırlamak istemiyordu. Her zaman için imamlık misyonunun ne denli önemli olduğunu vurguluyor ve Ehl-i Beyt (a.s) akidesinin bir parçası olan bu siyasal kavramla ilintili hadisleri atalarından rivayet ediyordu. Resulullah'a (s.a.a) kadar varan bu altın silsile aracılığıyla şöyle rivayet eder:

Bütün topluluklar, zamanlarının imamı, Rablerinin kitabı ve peygamberlerinin Sünnet'iyle çağrılırlar.¹

İmam Rıza (a.s), ümmet, kavram kargaşasının yoğunlaştığı, gerçeklerin tersyüz edildiği bir ortamda, gerçek imamı tanıсын diye, İmam'ın özelliklerini şöyle belirlemiştir:

İmam'ın bazı işaretleri vardır: İmam; insanların en âlimi, en iyi hükmedeni, en muttakisi, en ağırbaşlısı, en cesuru, en cömerdi ve en çok ibadet edeni olur.²

İmam Rıza (a.s), imamlığın tekliğini ve birden çok değil, tek bir İmam'ın olmasının zorunluluğunu da vurgular.¹ Bu-

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 3/80

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/213

nun nedeni olarak da, bütün işlerin ve tavırların bütünlük içinde, tek kaynaktan beslenmesinin, ayrıca devlet ve ümmet bünyesinde karışıklığı önlemenin gerekliliğini gösterir. Bu demektir ki, imamların birden fazla olması, İslâm'ın, siyaset ve yönetimle ilgili inanç prensiplerine aykırıdır. Nitekim böyle bir durumda, yani imamların birden fazla olması durumunda, bu imamlardan birinin gerçek imam, diğerlerininse (bilfiil imametle ilgili işleri üstlenmeye kalkıştıkları takdirde), sapık imam olmaları kaçınılmaz olur ki, bu nitelikteki imamlara itaat etmek caiz değildir; bunlar dönemin iktidarının en üst makamında dahi olsalar.

İmam Rıza (a.s), Ehl-i Beyt'in (a.s) faziletine, onların İslâmî hayattaki rollerine ilişkin hadisleri yaymaya çalışmıştır. Ataları aracılığıyla Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Sizin içinizde benim Ehl-i Beyt'im durumunu, Nuh'un gemisine benzer. Ona binen kurtulur, ona binmekten kaçınan da ateşte yanar.²

Yine Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini nakletmiştir:

Yıldızlar gök ehli için güvence, benim Ehl-i Beyt'im de ümmetim için güvencedir.³

Yine Peygamber efendimizin (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Ey Ali! Sen, cennetliklerle cehennemliklerin ayrışmasını sağlayan kıstassın...⁴

Bu faaliyetleriyle İmam Rıza (a.s), dikkatleri Ehl-i Beyt'e (a.s), Ehl-i Beyt İmamları'nın ümmet içinde üstlendiği önderlik misyonuna çekmiştir. Bunun yanında Ammar, Ebu-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/101

2- Kenzu'l-Ummal, 12/98, hadis: 34180

3- Kenzu'l-Ummal, c.12, hadis: 34155

4- Avalimu'l-Ulum, 22/295, bab: Fadlu Emiri'l-Müminin Ali (a.s)

zer, Mıkdad ve Selman gibi Ehl-i Beyt dostlarının faziletlerini de vurgulamıştır ki, nesiller boyu yan yana ve iç içe bulunan hak taraftarları ile batıl taraftarları birbirinden ayırt edilebilsin. Nitekim İmam Rıza (a.s), Resulullah'ın (s.a.a), Ali b. Ebu Talib'e (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Cennet seni, Ammar'ı, Selman'ı, Ebuzer'i ve Mıkdad'ı özler...¹

Yine Peygamberimizden (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Ammar'ı, doğru yoldan ayrılmış azgın bir çete öldürecektir.²

Bunun yanında İmam Rıza (a.s) Ehl-i Beyt'i dost edinmenin ve Ehl-i Beyt (a.s) düşmanlarıyla her türlü (dinî, siyasî, akidevî) ilişkiyi kesmenin önemini şöyle vurgulamıştır:

Dinin kemali; bizi dost edinmek, düşmanlarımızla ilişkiyi kesmektir.³

Resulullah'tan (s.a.a) rivayet ettiği bir hadisle ümmeti, Resulullah'ın soyuna saygı göstermeye teşvik etmiştir:

Dört kişiye kıyamet günü şefaahat ederim: Benden sonra soyuma ikram edip saygı gösteren, onların ihtiyaçlarını gideren, kendilerine muhtaç oldukları zaman onların işlerini görmeye koşan ve kalbiyle ve diliyle onları seven.⁴

Yoğun ve karmaşık olayların art arda yaşandığı, gerçeklerin ve inançların çarpıtıldığı, batıla karıştırıldığı bir ortamda İmam Rıza (a.s), teşeyyü (Ehl-i Beyt taraftarı olma) kavramının gerçek anlamını ümmete açıklamış ve bu kavramın pratikte somutlaşmış örneklerini ön plâna çıkarmıştır. İmam Ali (a.s) Şiası hakkında şöyle der:

1- Sunenu't-Tirmizî, 5/594, Menakıbu'l-İmam Ali (a.s), hadis: 3718

2- Kenzu'l-Ummal, c.11, hadis: 33555

3- Biharul-Envar, 27/58

4- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/253

Onun Şiası (tarafdarları) Hasan, Hüseyin, Ebuzer, Selman, Mikdad, Muhammed b. Ebu Bekir ve emirlerine zerre kadar muhalefet etmeyen, onu rahatsız edecek hiçbir işte bulunmayan kimselerdir.¹

Bir keresinde de şöyle buyurmuştur:

Şiamız; namaz kılan, zekât veren, Beytu'l-Haram'ı ziyaret eden (hacca giden), ramazan ayında oruç tutan, Ehl-i Beyt'i sevip dost edinen (onları inanç ve yönetim bazında önder kabul eden) ve onların düşmanlarından teberri eden (dinî ve siyâsî bağlarını kesen) kimselerdir. İşte bunlar, iman ve takva ehlidir. Günahlardan sakınan muttakiler bunlardır.²

İmam Rıza (a.s), İmam Hüseyin'in (a.s), şehit edilmesinin yıldönümlerinde anılmasını da değerlendirmiş, bu günlerin, İmam Hüseyin'in (a.s), uğruna kendini feda ettiği değerlerle uyumlu bir şekilde gerçek anlamda ihya edilmesini sağlamıştır. Böylece, insanların yüreğinde İmam Hüseyin'in (a.s) devrimci hareket metoduna yönelik duygusal ve siyasal yakınlığın kökleşmesini amaçlamıştır. Kuşkusuz Hüseyin'i (a.s) anmak, sapıklığa karşı devrimci duyguları harekete geçirmenin kuvvetli etkenlerinden biridir.

Bu hususta İmam Rıza (a.s) şöyle buyuruyor:

Hüseyin'in günü (Aşura günü) yüreklerimizi parçaladı, yaralarımızı kanattı, gözyaşlarımızı sel gibi akıttı ve azizimizi zelil kıldı... Ağlayanlar, Hüseyin gibisine ağlasınlar. Hüseyin'e ağlamak, büyük günahların dökülmesine neden olur.³

Bu arada İmam Rıza (a.s), insanları, İmam Hüseyin'in (a.s) ashabının yanında bulunmayı temenni etmeye de teşvik etmiştir. Bu teşvikin amacı, kuşkusuz devrimci ruhu mo-

1- Biharul-Envar, 65/158

2- Sifatu's-Şia, Şeyh Saduk, s.4

3- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/93

ral olarak motive edip yükseltmek, bozguncu pratiğe karşı çıkışı pekiştirmektir. Şöyle buyurmuştur:

Eğer Hüseyin'in (a.s) yanında şehit düşenlerin aldıkları sevabın aynısını almak seni sevindiriyorsa, o zaman Hüseyin'i (a.s) her hatırladığında, "Keşke onların yanında olsaydım da o büyük kurtuluşa nail olsaydım!" de.¹

Hüseyin'in (a.s) cesaret şahikası tavırlarıyla bezenmek, sapıklığa, zulme ve tuğyana boyun eğmemek hususunda onunla ahit tazelemek maksadıyla kabrini ziyaret etmeyi de teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur:

Hüseyin'in (a.s) kabrini ziyaret etmek, makbul bir umre ziyaretinde bulunmaya denktir.²

Matem merasimleri düzenlemek, Hüseyin'in (a.s) mübarek kabrini ziyaret etmek, barışçı bir yöntemle yapılan bir muhalefet göstergesiydi. Üstelik bu, en kısa bir zaman diliminde Ehl-i Beyt yandaşlarının ve dostlarının bir araya gelmelerini sağlıyordu. Gerçekten İmam Rıza'nın bu uygulaması, semeresini vermiştir. Çünkü daha sonra Me'mun'a karşı isyan bayrağını açanlar, hareketi, İmam Hüseyin'in kabrinin yanında başlatmış ve ayaklanmayı ilan etmişlerdir.³

İmam Rıza (a.s), bu hareket metoduyla, mevcut iktidarın takibatına uğramadan veya siyasal faaliyetleri engellenmeden Ehl-i Beyt'e (a.s) taraftar kitle tabanını genişletebilmiştir. Bunun yanında vezirler, ordu komutanları ve fakihler gibi halifelere yakın bazı yeni unsurlar da kazanmıştır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, halifenin sarayından, ona haberler ulaşıyordu.

1- Biharu'l-Envar, 44/299, Emali-i Şeyh Saduk'tan ve Uyunu Ahbari'r-Rıza'dan naklen

2- Biharu'l-Envar, 98/29; Kâmilu'z-Ziyarat, İbn Kavleveyh, s.154; Sevabu'l-A'mal, s.114-115

3- Biharu'l-Envar, 10/351

İmam Rıza (a.s), bütün hareketlerini -daha önce de söylediğimiz gibi- tam bir gizlilik içinde yürütüyordu. Harun Reşid ve oğlu Muhammed el-Emin döneminde herhangi bir silahlı ayaklanma da meydana gelmedi. Çünkü Ehl-i Beyt taraftarları, "Sahib-i Fahh" ve başkalarının başlattığı önceki birçok isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, silahlı güçlerini yeniden toplama faaliyetleriyle meşguldüler.

Dördüncü Bölüm

- İmam Rıza (a.s) ve Veliahtlık Olayı
- İmam Rıza'nın (a.s) Veliahtlıktan Sonraki Faaliyetleri
- İmam Rıza'nın (a.s) Mirası
 - İmam Rıza (a.s) Medresesi
 - İmam Rıza'nın (a.s) Tartışmaları
 - İmam Rıza'nın (a.s) İlmî Mirası

İMAM RIZA (A.S) VE VELİAHTLIK OLAYI

Veliahtlıktan Önce Gerçekleşen Siyasal Olaylar

Me'mun, beş yıl süren kanlı bir savaştan sonra yönetimi tamamen ele geçirdi. Bu savaşta binlerce komutan ve asker öldü, Abbasî hanedanı arasında bölünmeler yaşandı; Me'mun'un yönetimini destekleyenler ve karşı çıkanlar olmak üzere hanedan ikiye bölündü. Bu ortamda İmam Rıza (a.s) ve ailesi açısından, geride kalan dört seneden sonra, siyasal serbestlik ortamı oluştu. İmam (a.s) tam bir özgürlük içinde konuşuyor, öncekinden çok daha geniş bir alanda faaliyetlerini yürütebiliyordu. Bu faaliyetler yönetim sarayını da içine alıyordu. Çünkü İmam (a.s), vezirlerle ve komutanlarla doğrudan ilişki kurmuştu.

Me'mun, babasının ve atalarının bir vârisi olarak önceki geleneksel Abbasî siyaset metodunun dışına çıkamadı; sadece dar bir alanla sınırlı birtakım açılımlar gerçekleştirebildi. O da, önceki Abbasî halifeler gibi, yönetimini mukaddes şerî çerçeve içindeymiş gibi gösteriyordu. Bunu, ona sunulan mektup ve raporların üslubundan da anlayabiliriz. Örneğin kardeşi el-Emin'i öldüren ordu komutanı Tahir b. Hüseyin'in kendisine yazdığı mektup şöyledir:

Allah, o utanmazı öldürdü, hainliği ve döneklği yüzünden onu teslim aldı, onun faaliyetlerini Emirü'l-Müminin'in lehine bitirdi. Çok önceden onunla ilgili olarak belirlediği akıbeti gerçekleştirdi. Emirü'l-Müminin'e hakkını geri veren, ona hainlik edenlere ve an-

laşmasını bozanlara tuzaklar kuran Allah'a hamdolsun! Nihayet ayrılıktan sonra bütünleşmeyi sağladı. Ayrılmış ümmeti onun etrafında topladı. İzleri silinmek üzere olan dinin şiarlarını onunla yeniden canlandırdı.¹

Me'mun, yönetiminin üzerine şer'î bir kılıf geçirmiş olmasına, bazı fakihler ve kadılar tarafından desteklenmesine rağmen, Müslümanların büyük çoğunluğu, onu, halifeliği gasp etmiş biri olarak görüyordu. Abbasî yönetimi boyunca süren ve katmerleşerek büyüyen zulmün ve İslâm hayat sisteminden sapmalarının neticesi olarak, Müslümanların içinde isyan ve başkaldırı ruhu coşmaya başlamıştı. Bu ruh, bazen isyancılar, bazen de kardeşi el-Emin'i destekleyenler tarafından temsil ediliyordu.

Örneğin, yönetime gelişinin ilk senesinde, yani hicrî 198 tarihinde Nasr b. Şit el-Akilî, Halep'te isyan bayrağını açtı. Halep civarındaki bölgeleri ele geçirdi. Bu isyan, el-Akilî'nin hicrî 199 tarihinde öldürülmesine kadar devam etti.²

Aynı yıl içinde Musul'da Yemanîlerle Nizarîler arasında büyük bir çatışma çıktı. Bu çatışmalarda altı bin kadar Nizarî öldürüldü.

Hicrî 199 tarihinde Benî Sa'lebe ve Benî Usame arasında savaşlar patlak verdi.³

Hicrî 199 senesi, Alevîlerin öncülük ettiği büyük bir isyanın başladığı tarihtir. O tarihte Ebu's-Seraya Seriy b. Mansur eş-Şeybanî Irak'ta başkaldırdı. Muhammed b. İbrahim b. İsmail el-Hasanî de yanında yer alıyordu. Ebu's-Seraya Kûfe'de kendi adına para bastı. Ordularını Basra, Vasıt ve çevresinin üzerine sevk etti.

İsyan birkaç cephede genişleyerek sürdü:

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/442

2- el-Kâmil Fi't-Tarih, Ahdasu Sene 198 hicrî

3- Tarihu'l-Mavsil, s.332-336

Abbas b. Muhammed b. İsa el-Caferî komutasındaki Basra cephesi.

Hüseyin b. Hasan el-Eftus komutasındaki Mekke cephesi.

İbrahim b. Musa b. Cafer (a.s) komutasındaki Yemen cephesi.

İsmail b. Musa b. Cafer (a.s) komutasındaki Fars cephesi.

Zeyd b. Musa b. Cafer (a.s) komutasındaki Ahvaz cephesi.

Muhammed b. Süleyman b. Davud b. Hasan b. Hasan (a.s) komutasındaki Medain cephesi.

Bu isyan, bir sene kadar sürdü ve nihayet bastırılabilirdi.¹

Hicrî 200 tarihinde Muhammed b. İmam Cafer es-Sadık (a.s) isyan etti. Ancak teslim alınıp Me'mun'a gönderildi.²

Alevîlerin bu isyanları, iç düzenin bozulmasına, askerî ve siyasal sistemin karışmasına neden olacak büyük etkiler bırakıyordu.

Hicrî 201 tarihinde Bağdat halkı büyük bir felakete maruz kaldı. Şehir neredeyse harap olacaktı. Yağmalama olayları, kıtlık ve evlerin yıkılması nedeniyle şehir sakinlerinin büyük bir kısmı başka yerlere göç etti.³

Me'mun'un, Alevî isyanlarının öncülerine af çıkarmış olması, onun artık terör estirmeyeceği anlamına gelmiyordu. Aksine, o da önceki halifeler gibi, terör silahına başvurdu, muhaliflerin seslerini susturdu, Abbasî yönetimini yıkmak isteyenleri çeşitli yöntemlerle ortadan kaldırdı. Hatta Herseme b. A'yen gibi kendisine samimiyetle bağlı olan bir adamı, sırf siyasî rakibi olan Hasan b. Sehl'in telkinleri sonucu öldürdü.⁴

1- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6, Ahdasu Sene 199-200 hicri

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/207

3- el-İber Fi Haber-i Men Ğaber, 1/263

4- Tarih-i İbn Haldun, 5/521

Muhalefetin niteliği ne olursa olsun, tavrına ve yaklaşımına aykırı olduktan sonra, hemen susturma, ezme yönüne gidiyordu. Me'mun'la alakası olan sapık bir kadıyı eleştiren bir şiir yazdığı için şairin birini ta Sind'e sürgün etmişti.¹

İç karışıklıkların yanında, Abbasî yönetimine yönelen önemli tehditler de baş göstermişti. Kâfir ve müşrik devletler, Abbasî devletini ve İslâm'ın varlığını ortadan kaldırmak için fırsat kolluyorlardı. Uygun zamanda harekete geçmek üzere hazırlık yapıyorlardı. Bu yüzden Me'mun, isyanların önderleri hakkında af ilan etmek zorunda kalmıştı.

İmam Rıza'nın (a.s) Siyasî Tavrı

İmam Rıza (a.s), uygun koşulları iyi değerlendirdi ve bu koşullara uygun bir tavır sergiledi. Gerçek anlamda bir açılım yaşıyordu. Ehl-i Beyt'in (a.s) siyasî düşüncesini ve siyasal inancını tam bir özgürlük içinde yayıyordu. Çünkü Emin ve Me'mun arasındaki çatışma, bu çatışmanın neden olduğu iç çalkantılar ve karışıklıklar Abbasî hanedanını kendi içinde bölmüştü. Bu da İmam'ın (a.s) sıkı bir takibat altında tutulmasına, bulunduğu konumdan uzaklaştırılmasına veya hareketlerini durduracak önlemlerin alınmasına engel olan bir konjonktördü. Böylece İmam (a.s), İslâm coğrafyasının her bölgesinde halk tabanını genişletecek faaliyetleri rahatlıkla yürütüyordu.

İmam Rıza (a.s) da tıpkı ataları gibi, doğrudan karşı çıkma yöntemi de dâhil olmak üzere bütün hareket yöntemlerini kontrolü altında tutuyordu. Ama bu hususta sıkı bir gizlilik ve saklılık prensibi uyguluyordu. Hareketin doğrudan önderliğini kardeşlerine ve amca çocuklarına teslim etmişti. Ta ki kendisi, mevcut yönetime açıkça karşı çıkmış bir pozisyonda görünmesin. Çünkü açıktan ve doğrudan önderliği

1- Murucu'z-Zeheb, 3/345

üstlenmesi, herhangi bir çatışmada öldürülmesi veya yönetimin ajanlarınca suikasta kurban gitmesi anlamına gelirdi. Kendisinden sonraki imam için gerekli ortamı hazırlamadan böyle bir durumun vaki olması ise, büyük bir tehlike arz ediyordu.

İsyan hareketine doğrudan önderlik etmemenin bir kazanımı, isyan esnasında işlenen hataların, isyancılar tarafından sergilenen yanlış uygulamaların İmam'ın (a.s) hanesine hata olarak yazılmamasıdır. Bunlar, askerî harekete doğrudan önderlik eden kişinin hanesine yazılır.

İmam Rıza (a.s), bütün hareketlerini tam bir gizlilik içinde yürütüyordu. Örneğin hicrî 199 tarihinde, Me'mun'a karşı isyan hareketi başlamadan önce, Muhammed b. Süleyman el-Alevî'nin taraftarları Medine'de toplandılar ve İmam Rıza'yı (a.s) kendisiyle birlikte kıyama katılmaya davet etmesini istediler. O da bu öneride bulunanlardan birini İmam'a (a.s) gönderdi. İmam (a.s), şu cevabı verdi: *"Yirmi gün geçsin, sana geleceğim."* İsyancılar birkaç gün beklediler. On sekizinci gün Abbasî kuvvetleri saldırıya geçti ve isyanı henüz hazırlık aşamasında bitirdi.¹

Siyasî koşullar, Müslümanlar üzerinde, İmam'ın (a.s) isyancılarla bir ilişkinin olmadığı yönünde bir intiba bırakıyordu. İmam (a.s), askerî çizginin öncülerine mutlak bir yetki vermiş de olabilirdi. Böylece komutanlar sürekli olarak İmam'la görüşmek durumunda kalmayacaklardı ve İmam da olayları ve sergilenen tavırları uzaktan takip edecekti. Nitekim İmam Cafer Sadık'ın oğlu belli bir günde isyan etme kararı aldığı anda, İmam Rıza (a.s) ona şu haberi gönderdi: *"Yarın isyanı başlatma. Eğer isyan edersen yenilirsin ve arkadaşlarının da öldürülür."*²

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/208

2- Usul-i Kâfi, 1/491; Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/368; el-Kâfi'den naklen Biharul-Envar, 49/57

Me'mun, yönetimi ele geçirdikten iki sene sonra, yani tam hicrî 200 tarihinde İmam Rıza'ya (a.s) bir mektup yazarak Horasan'a gelmesini istedi. İmam (a.s), gitmemek için ne kadar gerekçe ileri sürdüyse de, Me'mun mektuplar yazmaya ve gelmesini istemeye devam etti. Nihayet İmam (a.s), Me'mun'un vazgeçmeyeceğini anladı ve davetine icabet etti. Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) getirmesi için görevlendirdiği adamına, onu Kûfe ve Kum yolundan getirmemesini emretti. O da Basra, Ahvaz ve Fars yolunu takip ederek Merv'e vardı. İmam (a.s), Merv'e varınca, Me'mun hilafet ve emîrlik görevini ona önerdi. İmam (a.s) bunu kabul etmedi. Bu hususla ilgili olarak aralarında tam iki ay süren konuşmalar cereyan etti. İmam (a.s), Me'mun'un kendisine sunduğu öneriyi kabul etmiyordu. Bu konuyla ilgili konuşmalar ve tartışmalar uzayınca, Me'mun: "O zaman veliahtlığı kabul et." dedi. İmam (a.s), ısrarlı isteklerden ve kabul etmemesi durumunda öldürüleceğini ima eden sözlerden sonra, bu öneriyi kabul etti. Ama bazı şartlar da ileri sürdü ve dedi ki:

Ben veliahtlığı, hiçbir şeyi emretmemek, hiçbir şeyi yasaklamamak, hiçbir hususta hüküm vermemek ve süregelen hiçbir uygulamayı değiştirmemek şartıyla kabul ediyorum. Bütün bunlardan beni muaf tutacaksınız.¹

Me'mun bu şartları kabul ettiğini belirtti. Ardından İmam Rıza (a.s), hicrî 201 senesinin ramazan ayının beşinci gününde Me'mun'un veliahdı ilan edildi.²

Me'mun'un, Veliahtlığı Zorla İmam Rıza'ya Kabul Ettirmesinin Nedenleri

Me'mun'un, İmam Rıza'yı (a.s) veliahdı olarak ilan etmesinin nedeni, Ehl-i Beyt'e duyduğu sevgi ve dostluk duygusu-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/149-150

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/245

su değildi. Çünkü saltanat ve riyaset arzusu, hırsı her türlü dostluk ve sempati eğilimine baskın gelir. Ayrıca Me'mun, dostluğunda da samimi değildi. Alevîlere (Ali'nin soyundan gelenlere) olan eğilimi de yapmacıktı.¹ Onun derin bir sevgi ve dostluk duygusuyla yönetimden feragat ettiğini ve İmam Rıza'ya (a.s) içtenlikle teslim ettiğini veya kendisinden sonraki veliaht olarak ilan ettiğini tasdik etmek mümkün değildir. Me'mun'un, uğruna binlerce askerini, komutanını, hatta öz kardeşini ve ailesinin bazı fertlerini öldürdüğü saltanatu feda etmesi ve onu bırakıp bir başkasına devretmesi akla sığar mı?!

Nitekim bu durum uzun sürmedi, İmam'ı (a.s) zehirleterek şehit etti ve Me'mun da saltanatını sürdürmeye devam etti. O hâlde Me'mun'u böyle bir davranışa iten şey, yönetiminin maslahatı ve ailesinin geleceğiydi. Bu, iktidarı ellerinden kaçırmak üzere olduklarının hissine kapılan bütün yöneticilerin, en azından büyük ekseriyetinin başvurduğu bir yöntemdir. Yoksa Me'mun niçin ısrar etsin ve hatta kabul etmemesi durumunda, İmam'ı öldürebileceğini ima eden -ile-ride değineceğiz- sözler sarf etsin? Me'mun'un İmam Rıza'ya (a.s) veliahtlığı kabul ettirmek için uğraşmasının gerekçelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Kaotik Ortamın Yatıştırılması

Me'mun zamanında tam bir kaos ortamı hâkimdi. Kardeşlikle giriştiği kanlı savaşıardan ve saltanatu ele geçirmesinden sonra, beklenmedik bir şekilde birçok isyanla, silahlı kalkışmalarla yüz yüze geldi. Bunlar arasında Alevîlerin (Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin) öncülük ettiği isyanlar önemli bir yer tutar. Me'mun'un egemenliğine muhalif olanlar, İslâm ülkesinin hemen her bölgesine yayılmış vaziyetteydiler. Nitekim Me'mun, realiteyi şu sözleriyle izah etmiştir:

1- Şezeratu'z-Zehab, 2/3

Allah'a yemin ederim ki, Kays kabilesini, beytül-malimde tek bir dirhem kalmadığını gördüğüm zaman ancak atlarının sırtından indirebildim... Yemen'e gelince, Allah'a andolsun ki, ben onu sevmem, o da beni hiç sevmeydi. Kudaa ise, liderleri, benim zebun olmamdan başka bir şey beklemezler. Ki bu durumdan yararlanabilsinler. Rebia'ya gelince, Allah, Peygamber'ini Mudar'dan gönderdiği günden beri, Rablerine öfkeli dir.¹

Ardı arkası kesilmeyen silahlı ayaklanmalar, askerî ve siyâsî düzeni bozmuştu. Nitekim sicillere bakmış, Ebu's-Seraya isyanlarında Sultan'ın adamlarından iki yüz bin kişinin öldürüldüğünü görmüştü.²

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) kendisine yaklaştırmak ve onu veliaht olarak tayin etmekle yardımcıları ve taraftarlarını kuşatmayı, ilerleyişlerini durdurmaya, askerî faaliyetlerine son vermeye amaçlamıştı. Hatta mümkünse onları kendi tarafına çekmeyi bile amaçlamıştı. Böylece Alevî isyancılarla sayı bakımından mukayese edilmeyecek kadar sınırlı taraftarları olan diğer isyanları bastırmaya zaman ve imkân bulabilecekti.

Bir diğer amacı da, Müslümanların büyük bir kısmının sempatisini kazanmaktı. Çünkü Müslümanların kahir ekseriyeti, İmam'a (a.s) gönülden bağlıydı, ruhunun derinliklerinden onu seviyordu. Özellikle kardeşine karşı savaşırken Bağdat'ı ele geçirmesine yardım eden Horasanlıların gönlünü kazanmak istiyordu. Bunun somut kanıtı, İmam'ın (a.s), âlimler, fakihler ve hadis imamları sayılacak şahsiyetler tarafından karşılanmasıydı. Ki Nişabur'da bunların sayısı yirmi bini buluyordu.³

1- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/432,433

2- Makatilu't-Talibiyyin, s.550

3- el-Fusulu'l-Muhimme, s.251; Nuru'l-Ebsar, s.170

Me'mun da, İmam'a (a.s) yakın olmakla, muhalefetin öfkesini dindirebilir, saltanatı talep etme fırsatını ellerinden alabilirdi. Bunun yanı sıra, muhalefetin bir kısmını kendine yaklaştırmak, silahlı mücadeleyi bırakmaya ikna etmek suretiyle saflarını parçalayabilir, dağıtabilirdi.

2- Yönetimine Meşruiyet Kisvesi Giydirmek

Müslümanlar nazarında bir yöneticinin meşruiyeti, Hz. Peygamber'den (s.a.a) gelen bir nasstan kaynaklanır ki, bu Ehl-i Bey'tin görüşüdür. Ya da şûradan ve ehl-i hal ve akdin onayından ileri gelir. Yahut önceki yöneticinin ümmetin rızasına uygun olarak veliaht tayin etmesinden ileri gelir. Bu da geri kalan fırkaların görüşüdür. Bu fırkaların fakihleri gerçi Me'mun'un yönetimini onaylıyorlardı, ancak onların onaylamaları, Me'mun'un duruma göre teşvik, duruma göre tehdit şeklinde belirginleşen etkisinden kaynaklandığı açıktı. Ya da bu Fakihler kendilerini reel politik durumu onaylamak zorunda hissediyorlardı ve realiteyi değiştirecek güçten yoksundular.

Bu nedenle Me'mun, egemenliğinin meşruiyet kisvesine muhtaç olduğunu fark etti. Nitekim saltanattan feragat edip İmam Rıza'yı (a.s) bu makama oturtmak istediğini açıkladı. İmam Rıza (a.s), saltanatı kabul etmeyince, ona veliahtlık önerdi ve bunu kabul etmeye de zorladı. Çünkü İmam Rıza (a.s) bütün Müslümanların kabul ve rızasına mazhar olmuştu. Nitekim İmam Muhammed Cevad (a.s) bu gerçeği şu şekilde ifade etmiştir:

Kendisiyle beraber olan dostları ondan razı oldukları gibi, kendisine düşman olan muhalifleri de ondan razıydılar. Atalarından hiçbiri bu niteliğe sahip değildi. Bu yüzden bütün İmamlar arasında sadece ona er-Rıza adı verilmiştir.¹

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/13; Biharul-Envar, 49/3

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmesi, -hem Me'mun'un nazarında, hem de meselelerin içyüzünden habersiz olan birçok Müslüman'ın nazarında- Me'mun'un yönetiminin meşruiyetini itiraf etmesi anlamına geliyordu.

3- İmam'ın, İnsanları Kendisine Davet Etmesini Engellemek

İmam (a.s); ümmeti, gerçek imamla ve kendi imamlığında ve Ehl-i Beyt'in hayat tarzında somutlaşan gerçek hayat sistemiyle irtibatlandırmaya davet etmekle sorumludur. Bu yüzden bir İmam bu yükümlülüğünü savsaklayamaz. Bu bakımdan Me'mun'un düşüncesi, İmam'ı, insanları kendisine davet etmekten alıkoyma esasına dayanıyordu. En azından davetinin sınırlarını dondurmaya amaçlıyordu. Bilindiği gibi bir veliaht, öncelikle insanları mevcut sultana uymaya davet eder, sonra kendisinin veliahtlığını kabul etmeye çağırır. Nitekim Me'mun bu niyetini şu şekilde dile getirmiştir:

Bu adamın ne yaptığını bilmiyorduk, bizden gizli olarak insanları, bize değil, kendisine uymaya çağırıyordu. Onu veliaht yaptık ki, insanları bize itaat etmeye çağırsın.¹

4- İmam'ı, Tabanından Uzaklaştırılmak

İmam Rıza'nın (a.s) başkentte, Me'mun'un yanında bulunması, halk tabanından uzaklaştırılması, ülkenin doğusuna ve batısına dağılmış bulunan vekilleri ve naipleriyle bir araya gelip toplanabilmesi imkânından yoksun bırakılması anlamına geliyordu. İmam'ın (a.s) halk tabanından uzaklaştırılması, fiilen yürüttüğü yönlendirme ve irşat fonksiyonunu yerine getirmede önemli bir kısıtlamaya uğraması demektir. Nitekim yönetimin, İmam'ı sıkı bir şekilde denetim altında tutması, hareketlerini ve günlük buluşmalarını izle-

1- Feraidu's-Sımtayn, 2/214

mesi de mümkün olurdu. Nitekim Me'mun, Hişam b. İbrahim er-Raşidî ile temas kurmuş ve onunla yakınlaşmayı başarmıştı. Hişam b. İbrahim, İmam'a yakın birisiydi, İmam'ın (a.s) yanında özel bir yere sahipti. Me'mun, onu İmam'ın (a.s) muhafızlığı görevine getirdi. Bu adam Me'mun'a haberleri anında iletliyordu. Bu arada İmam'ın (a.s) sevenlerinin çoğunun İmam'la (a.s) görüşüp temas kurmasına da izin vermiyordu. İmam bir şey söylediği zaman, mutlaka Hişam onu Me'mun'a ulaştırırdı.¹

5- İmam'ın, Mevcut İktidar Açısından Oluşturduğu Tehdidi Durdurmak

Hiç kuşkusuz Müslümanların İmam Rıza'nın (a.s) etrafında toplanması, dolayısıyla İmam'ın (a.s) halk tabanının genişlemesi, mevcut yönetim açısından, özellikle Emin ile Me'mun, sonra Me'mun ile muhalifler arasında yaşanan kanlı ve yıkıcı savaşlardan çıkmış bir yönetim açısından büyük bir tehlike oluşturuyordu. Dolayısıyla İmam'ın (a.s) gücü, Me'mun'un zayıflığı anlamına geliyordu. Nitekim Me'mun bu hususu şöyle itiraf etmiştir:

Onu kendi hâline bırakmamız durumunda, bizim yönetimimizde bir daha kapatamayacağımız bir gedik açmasından ve üzerimize karşı koyamayacağımız bir güçle gelmesinden korktuk.²

6- İmam'ın (a.s) İmajını Zedelemek

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) veliaht tayin etmekle, aşamalı olarak, ajanları ve haberleşme organları aracılığıyla onun namına leke sürmeyi, imajını zedelemeyi amaçlıyordu. Ama İmam Rıza (a.s) bu gerçeği Me'mun'un yüzüne açıkça söylemişti:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/153, hadis: 22; Biharul-Envar, 49/139

2- Feraidu's-Simteyn, 2/214

Sen istiyorsun ki, insanlar: "Ali b. Musa Rıza dünyadan yüz çevirmemiş, dünya ondan yüz çevirmiştir. Görmüyor musunuz, halife olma hırsıyla nasıl veliaht olmayı kabul etti?" desinler.¹

Öte yandan Me'mun da, Abbasî hanedanına mensup bazı kimselere gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

Fakat biz, ondan bazı özellikleri azar azar koparmak zorundayız, ta ki halka, onun bu makamı hak etmeyen biri olduğunu gösterelim.²

7- Muhalefet Cephesini Bölmek

Me'mun'un muhalifleri, İmam'ın (a.s), mevcut iktidarın bir parçası olduğunu görecektirdi. İmam'ın (a.s) kardeşlerinin, oğullarının ve amcalarının çeşitli bölgelerin valileri olduklarını gördüklerinde de, bu görüşleri daha da derinleşecekti. Gerçekten de Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) iki kardeşi Abbas ve İbrahim'i, birini Kûfe, birini de Yemen Valisi olarak atadı.³

Böyle bir durumda, geride kalan muhalifler, İmam Rıza'nın (a.s) taraftarlarıyla karşı karşıya geleceklerdi. Bunun anlamı, muhalefet cephesinin parçalanmasıydı. Herhangi bir muhalefet grubu silahlı bir harekete kalkışacak olsa, doğrudan doğruya Hz. Ali'nin evlatlarından bir valiyle karşı karşıya gelecekti.

Me'mun'un istediği de buydu. Bu beklentisinin gerçekleşmesi için de İmam Rıza'yı (a.s) veliaht olarak atadı. Bunun yanında o, bazı idarî ve yönetsel bozuklukları da, Ehl-i Beyt'ten çeşitli bölgelere atadığı valilerin sırtına yıkmayı hedefliyordu.

1- İlelu'ş-Şerayi, s.238

2- Feraidu's-Sımtayn, 2/215

3- Tarih-i İbn Haldun, 5/527, 532

İmam'ın Velihtlığı Kabul Etmesinin Sebepleri

Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) şöyle dedi:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Senin erdemini, ilmini, züh-dünü, takvanı ve ibadetini biliyorum. Bu yüzden senin hila-fete benden daha lâıyk olduğunu düşünüyorum.

İmam (a.s) şu cevabı verdi:

– Allah'a kulluk etmekle iftihar ediyorum. Dünyadan yüz çevirmişliğimle dünyanın şerrinden kurtulmayı umuyo-rum. Haramlardan sakınmakla ilâhî nimetlere kavuşmayı te-menni ediyorum. Dünyada tevazu göstermekle, Allah katın-da yükselmeyi ümit ediyorum.

Me'mun şöyle dedi:

– Kendimi halifelikten azledip, sana halife olarak biat et-meyi düşündüm.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Eğer bu halifelik sana aitse ve Allah onu sana vermiş-se, Allah'ın sana giydirdiği bir elbiseyi çıkarıp başkasına giy-dirmen caiz olmaz. Şayet halifelik sana ait değilse, bu sefer de sana ait olmayan bir şeyi bana vermen caiz olmaz.

Me'mun şöyle dedi:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Bu işi kabul etmek zorundasın.

İmam dedi ki:

– Bunu kendi isteğimle hiçbir zaman kabul etmem.

Me'mun günlerce uğraştı, sonunda İmam'ın (a.s) bu gö-revi kabul etmesinden ümidini kesti. Sonra şöyle dedi:

– Eğer halifeliği kabul etmiyorsan ve benim sana biat et-memi istemiyorsan, o zaman benden sonra halife olman için veliahdım olmayı kabul et.

Sonra aralarında uzun konuşmalar geçti. İmam (a.s), bu konuşmalar esnasında Me'mun'un gerekçelerini açık bir şe-kilde ortaya koydu.

Me'mun öfkeleni ve şöyle dedi:

– Sen her zaman, istemediğim bir şeyle karşıma çıkıyor-sun. Öyle anlaşılıyor ki, benim öfkemden eminsin. Allah'a yemin ederim ki, ya benim veliahdım olmayı kabul edersin, ya da ben zorla sana kabul ettiririm. Bunu yaptın, yaptın, yapmazsan, boynunu vururum.

İmam (a.s) şöyle dedi:

– Allah, kendi elimle kendimi tehlikeye atmamı yasakla-mıştır. Eğer mesele bu raddeye gelmişse, o zaman nasıl uy-gun görüyorsan, öyle yap. Ben, bu görevi kabul ediyorum. Ama hiç kimseyi vali olarak görevlendirmeyeceğim, hiç kim-seyi görevinden almayacağım (kesinlikle bir protokol uygu-lamayacağım) ve süregelen bir protokolü değiştirmeyece-ğim. Yönetim için uzaktan bir müşavir olacağım.

Me'mun bunu kabul etti ve İmam (a.s) istemediği hâlde onu veliahdı ilan etti.¹

Bir diğer rivayette Me'mun'un İmam Rıza'ya (a.s) şöyle dediği belirtiliyor:

Ömer b. Hattab, şûra görevini altı kişiye verdi. Ki onlardan biri de, senin deden Ali b. Ebu Talib'ti. Bu altı kişiden, çoğunluğun emrine muhalefet edenin de boynunun vurulmasını şart koştu. Bu yüzden senin de benim bu teklifimi kabul etmen gerekiyor. Çünkü ben bunun yerine getirilmesinin gerekli olduğunu dü-şünüyorum.²

Öte yandan İmam Rıza (a.s), soran ya da veliahtlığı ka-bul etmesine itiraz eden kimselere, bu görevi kabul etmesi-nin sebeplerini şöyle açıklamıştır:

Allah bunu istemediğimi biliyor. Bu görevi kabul etmekle öldürülme arasında bir tercih yapmam öne-rildiği zaman görevi kabul etmeyi öldürülmeye tercih ettim. Yazıklar olsun onlara! Yusuf'un (a.s) bir nebi,

1- İlelu'ş-Şerayi, s.237-238

2- el-İrşad, 2/259-260

bir resul olduğunu bilmiyorlar mı? Şartlar, onu (kâfir birisi olan) Mısır azizinin hazinelerinin başına geçmeye zorlayınca, şöyle dedi: "**Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim.**"¹ Şartlar beni bu görevi kabul etmeye zorladı. Ama bunu istemedim ve ölümle tehdit edilerek mecbur bırakıldım. Kaldı ki, ben bu işe, doğrudan katılmadım, sadece dışarıdan bir katılım gibi gerçekleşti. Ben Allah'a şikâyetinde bulunuyorum ve O'ndan yardım istenir."²

İmam'a (a.s) soruldu: "Ey Resulullah'ın oğlu! Neden veliahtlığı kabul etmek zorunda kaldın?"

Buyurdu ki:

Dedem Emirü'l-Müminin'i (a.s) şûraya katılmaya zorlayan nedenden dolayı.³

Kuşkusuz İmam (a.s), sırf canından korktuğu için veliahtlığı kabul etmiş değildi. Ama öldürülmesi, risalet hareketi için bir ziyan olurdu. O ortamda ümmet, her alanda onun önderliğine muhtaçtı. İmam (a.s) öldürülecek olsaydı, kaos ve bozulma süreci halk tabanını da kaplayacaktı. Ayrıca onun öldürülmesi; ailesinin, yardımcılarının ve destekçilerinin de öldürülmesi için bir başlangıç olacaktı. Bunun yanında, teenniden ve hazırlıktan yoksun fevri ayaklanmalar da patlak verecekti. Bir ön hazırlık ve strateji belirlenmeksizin salt intikam amaçlı beklenmedik duygusal isyanlar çıkacaktı. Bunun da neticesinde, pratikte hiçbir değişikliğe yol açmaksızın askerî güç boşa harcanmış olacaktı.

Evet, anlaşıldığı kadarıyla, İmam'ın (a.s) veliahtlığı zorla kabul etmesinin tek nedeni budur. Bunun yanında İmam'ın (a.s), mümkün merteye, bu yeni durumdan yararlanması doğaldı. Sünnet'i yeniden ihya etmek, bidatleri yok

1- Yûsuf, 55

2- Uyunu Ahabri'r-Rıza, 2/139

3- Uyunu Ahabri'r-Rıza, 2/141

etmek, taraftarlarının gücünü pekiştirmek, Me'mun'un geleceğe da-ir plânlarını boşa çıkarmak, yapabildiği kadarıyla yanlış si-yasî fikir ve kavramları tashih etmek için bu fırsatı değerlen-dirmesi yadsınamaz.

İmam'ın (a.s) Koşulları Değerlendirmesi

1- Koşulları, Dini Egemen Kılmak ve Sünnet'i İhya Etmek İçin Değerlendirmesi

Hiç kuşkusuz İmam'a (a.s), ailesine ve destekçilerine tanınan nispi özgürlük, değişik toplumsal ve siyasal ortamlarda dinin şiarlarını açıklamak, Sünnet'i ihya etmek ve Ehl-i Beyt'in hayat nizamını anlatmak için uygun bir fırsattı. Çünkü İmam (a.s) sarayda istediği gibi hareket edebiliyor, vezirlerle, ordu komutanlarıyla ve Me'mun'un has adamlarıyla görüşebiliyordu. Vali olan kardeşleri de buldukları bölgelerde geniş hareket imkânına kavuşmuşlardı. Ayrıca İmam'ın destekçileri de ümmet içinde daha önce sahip olmadıkları bir hareket özgürlüğüne sahip olmuşlardı. İmam (a.s) bu hususta şunları söylemiştir:

Allah'ım! Kendi ellerimle kendimi tehlikeye atmamı yasakladın. Sana ayan olduğu üzere, Abdullah Me'mun, veliahtlığı kabul etmezsem beni öldüreceğini söyleyerek, istemediğim hâlde beni veliahtlığı kabul etmek zorunda bıraktı. Allah'ım! Senin ahdinden başka ahit, senden gelen velayetten başka velayet yoktur. Beni, senin dinini ikame etmeye, peygamberin Muhammed'in Sünnet'ini ihya etmeye muvaffak kıl. Çünkü Mevla sadece sensin ve yalnızca sen yardım edersin. Sen ne güzel dost ve ne güzel yardımcıydın!

Şartlar, İmam'ın (a.s) dosdoğru hayat sistemini vezirlerle, kadınlara, fakihlere ve Me'mun'un İmam'la (a.s) tartışmaları için topladığı başka dinlere mensup bilginlere açıklamasının yolunu açmıştı. Bunun yanında Me'mun'u da en doğru

görüŖü benimsemeye, en uygun tavrı sergilemeye yöneltiyordu. Nitekim içinden çıkılmaz meseleleri de hallediyordu.

2- Güçleri Toparlamak

Alevî ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlanmasının ve askerî gücünün kırılmasının ardından şartlar, güçlerini yenilemelerine elverişli hâle gelmişti. Sürekli takibatlar, izlenmeler ortadan kalkığı için de, Alevî güçlerin yeniden toparlanmaları mümkün olabildi. Toparlanmış bu güçlerin ileride gerekli hareketi sergileyebilmeleri için belli bir süre sükûnete, rahata ihtiyaç vardı. Bu kazanımlar, ancak İmam'ın (a.s) veliahtlığı kabul etmesiyle mümkün olabilirdi.

3- Me'mun'un Plânlarının Başarısızlıkla Sonuçlanması

İmam'ın (a.s) veliahtlığı kabul etmemesi durumunda Me'mun'un, İmam'ı zorlamaktan veya öldürmekten vazgeçip veliahtlığı Ali soyundan başka birine vermesi de muhtemeldi. Velihtlığı kabul edecek olan bu Alevâ ya aç gözlü bir fırsatçı yahut samimi ama bilinci zayıf veya samimi olmakla birlikte saltanatın baştan çıkarıcı yollarında, o kaygan zeminlerde yürüme becerisini gösteremeyen biri olacaktı. Her hâlükârda Ehl-i Beyt destekçilerinin safları bölünecek veya iktidarı paylaşan Alevîlerin yanlış uygulamaları, Ehl-i Beyt'in adına leke sürecek nitelikte olacaktı. Yahut yapılan yanlışlıklar Ehl-i Beyt'e mal edilecekti. Sonra saray entrikalarına yenik düşerek ayağa kayan bu Alevî, sorumluluğu üzerinden atmak için İmam'a (a.s) muhalefet edecek veya İmam'ın (a.s) taraftarlarını, tâbilerini sıkı takibat altına alacaktı.

İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmekle, Me'mun'a, Ali soyundan gelenlerin saflarını parçalamaya veya yönetimde-

ki bozuklukları onlara yüklemeye yönelik plânlarını uygulama fırsatı vermemiştir.

4- Yanlış Siyasal Düşünceleri Düzeltmek

Müslümanların büyük kısmında, dinin siyasetle ilgisinin olmadığı, imamların ve fakihlerin siyasetle uğraşmalarının uygun bir davranış olmadığı, iktidardan ve hilafetten sarfı nazar etmenin doğruluğun kıstası olduğu yönünde yaygın bir kanaat vardı. Abbasîler, bu anlayışın Müslümanların zihninde kök salması için büyük çaba sarf ediyorlardı. İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmekle bu yanlış siyasî düşünceleri düzeltmek, Müslümanlara, eğer şartlar uygunsa yönetimde bulunmanın bir zorunluluk olduğunu göstermek istedi.

Bu yanlış fikirler, realitenin temel bir gerçeği hâline gelmişti. Nitekim İmam Rıza'nın (a.s) destekçilerinden biri yanına gitmiş ve şöyle demişti: "Ey Resulullah'ın oğlu! İnsanlar, senin dünyadan yüz çevirmiş biri olarak görmene rağmen veliahtlığı kabul ettiğini söylüyorlar."

Bu yanlış fikirleri sadece açıklamalarla düzeltmek, ortadan kaldırmak mümkün değildi. Çünkü böyle bir yükümlülük uzun bir zaman, ek bir çaba gerektirirdi. Ama fiilî olarak harekete geçildiği zaman, bunların yok edilmeleri mümkün olurdu. Bu pratik hareket de veliahtlığı kabul etmektir.

Veliahtlık Biati Nasıl Gerçekleşti?

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı zorla kabul etmesinden sonra, Me'mun, emirlerden, vezirlerden, muhafızlardan, kâtiplerden ve ehl-i hall ve akd niteliğine sahip kişilerden oluşan yakınlarını topladı. Fazl b. Sehl'e, veliahtlık konusunda onlara bilgi vermesini emretti. Siyah elbiseler yerine yeşil elbiseler giymelerini istedi. Sonra bir sonraki seneye ait istihkaklarını verdikten sonra dağılmalarını söyledi. Bir hafta sonra insanlar geldiler ve her biri meclisteki yerine oturdu. Me'

mun da oturdu. Sonra İmam Rıza (a.s) çağırıldı. İmam da gelip oturdu. Üzerinde yeşil bir elbise ve başında sarığı bulunuyordu. Kılıcını kuşanmıştı. Me'mun, oğlu Abbas'a İmam Rıza'ya (a.s) ilk önce biat etmesini emretti. İmam elini kaldırıp yukarıdan aşağıya doğru indirdi. Me'mun ona dedi ki: "Elini uzat." İmam (a.s): *"Resulullah'a (s.a.a) bu şekilde biat ediliyordu. Resulullah (s.a.a) ellerini kendisine biat edenlerin ellerinin üzerine koyardı."* Me'mun: "İstedığın gibi yap." dedi.

Sonra mecliste hazır bulunanlara hediyeler dağıttı. Hatipler ve şairler birer birer kalkıp veliahtlık üzerine sözler söylüyorlardı. İmam'ın (a.s) erdemlerini ve ağır basan faziletlerini sayıp döküyorlardı.

Me'mun, İmam'dan (a.s) bir konuşma yapmasını istedi. İmam (a.s) kalktı. Önce Allah'a hamdetti, senada bulundu, Peygamber'ine salât ve selâm getirdi; sonra şöyle dedi:

Ey insanlar! Resulullah'tan (s.a.a) dolayı bizim sizin üzerinizde bir hakkımız vardır. Sizin de Resulullah'tan (s.a.a) dolayı bizim üzerimizde bir hakkınız vardır. Siz, bizim hakkımızı verdiğiniz zaman, bizim üzerimizde size hükmetmeyi kabul etme hakkınız doğar. Vesselam.¹

Sonra Me'mun minbere çıktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib'e veliaht olarak biat edildiğinin haberini almışsınızdır. Allah'a yemin ederim ki, eğer bu saydığım isimleri sağır ve dilsizlere okusaydım, Allah'ın izniyle iyileşirlerdi."²

İmam Rıza (a.s), veliahtlığın gerçekleşmeyeceğini önceden söylemişti. Azatlılarından birinin sevdiğini görünce ona şöyle fısıldamıştı:

1- el-İrşad, 2/262; İ'lamu'l-Vera, 2/74; el-Fusulu'l-Muhimme, s.255-256. Hutbe için bk. Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/146

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/147

Gördüğün bu işle kalbini meşgul etme ve sevinme,
çünkü gerçekleşmeyecektir.¹

Nitekim İmam'ın (a.s) dediği çıktı. İmam (a.s), Me'mun'-
dan önce vefat etti.

Me'mun'un Kendi Eliyle Yazdığı Velihtlık Vesikasından Bölümler

Me'mun, veliahtlık vesikasını kendi eliyle yazdı. Bu ve-
sikada İmam'ı (a.s) veliaht olarak seçmesinin sebeplerini
açıkladı. Bu vesikadan bazı bölümler sunuyoruz:

er-Rıza Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali
b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib... Yüksek bir erdeme,
yaygın bir ilme, herkesçe kabul edilen açık bir takva-
ya, samimi ve yararlı bir zühde sahip olduğu, dünya-
dan tamamen uzaklaştığı, insanlar arasında eşsiz bir
konumda olduğu görülmüştür. Hakkında söylenen söz-
lerin gerçeğe uygunluğu, bütün dillerin hakkında itti-
fak ettiği, sözlerin onunla ilgili olarak bir noktada bu-
luştugu kanıtlanmıştır. Erdemiyle ilgili haberler çok
geniştir. Biz de büyük-küçük, genç-yaşlı hepimiz onun
faziletini bildiğimiz için, önce veliaht, ondan sonra da
halife olmak üzere tayin edilmiştir. Emirülmüminin,
oğlunu, ailesini, yakınlarını, komutanlarını ve hizmet-
çilerini çağırmıştır. Onların tamamı emre itaat ederek,
mutlu ve sevinçli bir şekilde koşup biat etmişlerdir...²

İmam'ın (a.s) Kendi El Yazısıyla Velihtlık Vesikasına Düştüğü Notlardan Bölümler

İmam Rıza (a.s) da kendi el yazısıyla veliahtlık vesika-
sına bazı notlar düşmüştür. Bu notlarda şöyle deniyor:

1- el-İrşad, 2/263, Müverrih Medainî'den naklen; İ'lamu'l-Vera,
2/74; Biharu'l-Envar, 49/147; el-Fusulu'l-Muhimme, s.256

2- el-Fusulu'l-Muhimme, s.258

...Beni veliahdı yaptı ve kendisinden sonra yaşarsam, en büyük emîrliği bana verdi... Dinin parçalanmasından, Müslümanların yönetimine kaosun hâkim olmasından korktuğu, fırsatın kaçmasından ve felaketlerin baş göstermesinden endişe ettiği için. Kendi içimde Allah'a bir söz verdim. Eğer beni Müslümanların yönetimine getirir ve onların işlerini yönetme görevini bana verirse... onlar arasında Allah'a ve Resul'üne (s.a.a) itaat esasına göre amel edeceğim. Hiçbir haram kanı dökmeyeceğim, hiçbir ırzı mubah saymayacağım, kimsenin malını helal saymayacağım. Ancak Allah'ın hadlerinin dökülmesini emrettiği kanlar, farzlarının mubah kıldığı mallar hariç. Çabamın ve takatimin karşılığını tercih edeceğim... Eğer yeni bir bidat icat edersem, ya da ilâhî kuralları değiştirirsem veya başka bir kurala uyarsam, azledilmeyi ve cezayı hak edeceğim... Bana ve size ne yapılacağını bilmiyorum. Hüküm yetkisi sadece Allah'a aittir. Allah hakkı söyler ve eğri ile doğruyu birbirinden en güzel ayırandır...¹

İmam Rıza (a.s) ümmete, İslâmî bir yöneticinin siyasal sisteminin, şer'î hükümlerin uygulanmasındaki rolünün, azledilmesini gerektiren sebeplerin ve diğer siyasal kavramların nasıl olması gerektiğinin bir örneğini sunmuştur. Her iki yazı da hicrî 201 senesinin ramazan ayının yedisinde kaleme alınmıştır.

Me'mun'un Biatten Sonraki Emirleri

Me'mun, Abbasîlerin sembolü olan siyah bayrağın kaldırılmasını, onun yerine yeşil bayrağın kullanılmasını emretti. Herkese bu değişikliğe uymasını ve İmam Rıza'ya (a.s) biat etmesini zorunlu kıldı. Ülkenin her tarafına bu emrini

1- el-Fusulu'l-Muhimme, s.258-259. İki yazının örneği için bk. Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/154-159

duyurdu. İmam'ın (a.s) adına para bastırdı. Me'mun'un mektubu Bağdat'a varınca, bazıları emre uydu, bazıları bu emri uygulamaktan kaçındı.¹

Me'mun, İmam'a (a.s) biat etmek istemedikleri için üç komutanını hapse attı.²

Abbasî hanedanı Me'mun'a karşı çıktı. Hanedan mensupları İmam Rıza'ya (a.s) biat etmekten kaçındılar ve Bağdat'ta el-Mehdi'nin oğlu İbrahim'e biat ettiler.³

Kûfe'de de direniş sergilediler. Sloganları şuydu: "Ey İbrahim, ey Mansur! Me'mun'a itaat etmek yok!"⁴

Fakat daha fazla direnemediler. Ülkenin her bölgesi Me'mun'a itaatini bildirip İmam'a (a.s) biat etti. İmam (a.s) şöyle çağırılırdı:

Müslümanların veliahdı Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali; hepsine selâm olsun.

Atalarının altısı; onlar / yeryüzünde bulutların, üzerine yağmur yağdırdığı en faziletli kimselerdir.⁵

Biatten Sonraki Hadiseler

Bayramdı. Velihtlık vesikasının yazılmasının üzerinden yaklaşık olarak yirmi üç gün geçmişti. Me'mun, İmam'a (a.s) Müslümanlara Bayram Namazı'nı kıldırması ve hutbe okuması için haber gönderdi. Maksudı, insanların bu seçimden mutmain olmalarını, böylece bu devletten dolayı gönüllülerinin memnun olmasını sağlamaktı. İmam (a.s) ona şu cevabı

1- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/326

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/150

3- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/327

4- Tarihu't-Taberî, 8/560

5- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/145; Makatilu't-Talibiyin, s.565; el-İrsad, 2/262. Şiir Nabiğa ez-Zubyanî'ye aittir. Bu şiiri şahit olarak gösteren de, Medine Valisi Abdulcabbar Said el-Musahikî'dir.

verdi: "Bu görevi üstlenirken, aramızda hangi şartları koştuğumuzu biliyorsun."

Me'mun ona şu karşılığı iletti: "Bu işi senden istememin sebebi, halkın genelinin, askerlerin ve bu yönetime şükran borçlu olan kimselerin içlerine bu atamayı yerleştirmek ve kalplerinin mutmain olmasını sağlamaktır. Böylece Allah'ın sana verdiği üstünlükleri bizzat görebilsinler."

İmam (a.s) her seferinde isteği geri çeviriyordu. Me'mun ısrar edince, şöyle dedi:

...Eğer beni bu işten muaf tutarsan, bu benim için daha iyi olur. Şayet beni muaf tutmazsan, o zaman Resulullah'ın (s.a.a) ve Emirü'l-Müminin'in (a.s) çıktığı gibi çıkarım.

Me'mun: "Nasıl istersen, öyle çık." dedi.

Me'mun, komutanlara ve halka İmam'ın (a.s) kapısında oturmalarını, yollara ve düzlüklere dizilmelerini emretti. Güneş doğunca İmam (a.s), başına beyaz bir sarık sarmış hâlde dışarı çıktı. Sarığın bir ucunu göğsünün üzerine sarkıtmış, bir ucunu da omuzlarının arasına atmıştı. Elbisesinin eteğini yukarı doğru çekmişti. Ayakları yalındı. Yanında köleleri de aynı vaziyetteydiler. Sonra başını göğe kaldırdı ve dört defa tekbir getirdi: "Allahu ekber. Allahu ekber bizi hidayete erdirdiği için. Allahu ekber, bize rızık verdiği için..." Sesini yükseltti. İnsanlar hıçkırıklarla ağlamaya başladı. Komutanlar atlarından inerek yaya yola devam ettiler. Merv şehrinin her tarafında aynı ses yükseliyordu. Hep bir ağızdan aynı sözleri tekrarlıyorlardı. İnsanlar ağlamaktan ve inlemekten kendilerini alamıyorlardı. İmam (a.s) yürüyor, her on adımda bir duruyordu. Me'mun bunu haber alınca, Fazl b. Sehl ona şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Rıza namaz kılınacak yere bu vaziyette varırsa, insanların aklı karışır, onun etkisinde kalırlar." Bunun üzerine Me'mun, geri dönmesinin daha iyi olacağını düşündü. Bir adam göndererek geri dönmesini iste-

di. Bunun üzerine İmam (a.s) ayakkabılarını istedi. Ayakkabılarını giyerek geri döndü.¹

Bu hareketiyle İmam (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) Bayram Namazı'na ilişkin Sünneti'ni yeniden ihya edebildi. Halifeler ve valiler gerekli özeni gösteremedikleri için bu Sünnet de diğer birçok Sünnet gibi silinip gitmişti. Ayrıca İmam (a.s), bu beklenmedik hareketiyle bu Sünnet'in insanların kalplerinde yer etmesini de sağlamıştı. Nitekim başta Me'mun'un komutanları olmak üzere hemen hemen bütün halk ondan etkilenmişti.

Veliahtlığı Kabul Etmenin Kazanımları

İmam Rıza'nın (a.s) sergilediği bu tavrın, İslâm, Müslümanlar ve Ehl-i Beyt izleyicilerine dönük birtakım maslahatlar içermesi kaçınılmazdı. Nitekim İmam, veliahtlığı kabul etmek zorunda kaldıktan sonra birçok kazanımlar elde etti. Eğer veliahtlığı kabul etmiş olmasaydı, bu kazanımları elde edemezdi. Bu kazanımları şöyle sıralamak mümkündür:

1- Me'mun'un Ehl-i Beyt'in Hak Sahibi Olduğunu Kabul Etmesi

Emevîler, onların ardından Abbasîler, Ehl-i Beyt'in (a.s) faziletlerinin üzerini örtmek ve itibarlarını düşürmek için yoğun çaba sarf ettiler. Bazen insanları teşvik ederek, bazen tehdit ederek sonuç almak için bütün imkânlarını kullandılar. Ancak İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul edilmesinden sonra durum değişti. Bizzat Me'mun Ehl-i Beyt'in (a.s) faziletlerini açıkça dile getirdi. Ehl-i Beyt'in (a.s) önceki halifeler tarafından zulme uğradığını vurguladı.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/150-151

Nitekim Me'mun, Haşimoğulları'nın kendisine yazdıkları bir mektuba cevap verirken, bu gerçekleri en açık bir şekilde ifade etmiştir. Mektupta şunları söylüyor:

...Muhacirler içinde hiç kimse Ali b. Ebu Talib gibi Resulullah'ın (s.a.a) yanında duramamıştır. Ali, ona her bakımdan yardım etmiş ve onu canıyla korumuştur. O, Gadir Hum Hadisi'nde dile getirilen velayetin sahibidir. O, "Musa için Harun neyse benim için de sen olsun. Şu kadarı var ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir." hadisinde zikredilen iltifatın sahibidir. O, Allah'ın ve Resulü'nün (s.a.a) en çok sevdiği insandır. O, mescide açılan kapının sahibidir. Mescide açılan tüm kişilerin kapıları kapatılmış, sadece onun kapısı açık bırakılmıştır. Hayber günü sancağı taşıyan odur. Amr b. Abduvedd'in karşısına çıkan yiğit odur. Müslümanlar arasında kardeşlik akdi ilan ettiği gün Resulullah'ın kardeşi ilan edilen odur.

Me'mun, aynı mektupta Ehl-i Beyt'in (a.s) mazlumluğunu açıklamakta ve Abbasîlerin onlara karşı işledikleri suçları şu şekilde itiraf etmektedir:

...Sonra sizin de iddia ettiğiniz gibi biz ve onlar tek bir eldik. Allah yönetimi bize verinceye kadar. Bu sefer onları görmezlikten geldik, faziletlerini örtbas ettik, onların etrafındaki çemberi daralttıkça daralttık. Ümeyyeoğulları'ndan çok daha fazla öldürdük onları.¹

Başka bir yerde Me'mun, fakihlere karşı İmam Ali'nin (a.s) faziletlerini anlatır, onun hilafete daha lâyık olduğunu belirtir. Fakihler söylediklerini tasdik etmekten başka bir yol bulamazlar. Kadı Yahya b. Eksem ona şöyle der: "Ey müminlerin emîri! Hiç kuşkusuz Allah'ın hayra yöneltmek istediği kimseler için hakkı açıkladın. Gerçeği, hiç kimsenin çürüte-

1- Biharul'-Envar, 49/210, İbn Miskeveyh'in "Nedimu'l-Ferid" adlı eserinden naklen

meyeceği şekilde kanıtladın." Fakihler de: "Hepimiz müminlerin emîrinin -Allah onu aziz kılsın- dediğini onaylıyoruz." diyerek onu tasdik ederler.¹

Me'mun, oturumlarının çoğunda Ehl-i Beyt'in (a.s) faziletlerinden söz ederdi. Bu, valiler ve emîrlere için tam bir özgülük içinde Ehl-i Beyt'in (a.s) faziletlerini anlatmaları yönünde bir teşvik sayılıyordu. Bu da, Ehl-i Beyt taraftarlarının oluşturduğu halk tabanının düşünce, duygu ve davranış bakımından daha bir genişlemesini sağlıyordu.

Me'mun ayrıca İmam Rıza'nın (a.s) daha faziletli olduğunu ve hilafete daha lââyık olduğunu da kabul etmiştir. Yakın adamlarına şu açıklamada bulunmuştu:

Abbasoğulları'na baktım. Sonra Allah onlardan razı olsun Alioğulları'na baktım. Fakat bunların içinde kendi zamanında emîrlik için Ali b. Musa er-Rıza'dan daha faziletli ve daha lââyık birini bulamadım.²

2- İletişim Araçlarının İmam'ın Yararına Olacak Şekilde Görevlendirilmesi

Me'mun, zamanın kitle iletişim araçlarını İmam Rıza'nın (a.s) yararına olacak şekilde görevlendirdi. Bunun neticesinde İmam (a.s), ünü insanlar arasında en çok yayılan kimse oldu. Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar onu tanıma fırsatını buldular. Valiler, emîrlere, Cuma İmamları her gün ve cuma namazlarında, diğer tüm münasebetlerde ona dua ederlerdi. Bunun yanında ülkenin her tarafında tedavülde olan dinarlara ve dirhemlere adı basıldı.

Bu, hatipler ve şairler için İmam'ın, atalarının şahsiyetini ululamak için bulunmaz bir fırsattı. İmam'ı öven, onun ve

1- el-İkdu'l-Ferid, 5/358-359

2- Murucu'z-Zeheb, 3/441; eş-Şezeratu'z-Zehebiye Fî Teracimi'l-Emmeti'l-İsna Aşer İnde'l-İmamiyye/el-Eimmetu'l-İsna Aşer, İbn Tolun, s.97

ailesinin faziletinden bahseden konuşmalar ve şiirler çoğaldı, bunlar ülkenin her tarafına yayıldı. Bunun bir tek anlamı vardı. O da, insanların İmam'la (a.s) olan bağlarını kökleştirmesi, İslâm'ın sahih düşünce sistemine uygun fikir ve görüşlerini yaymasıydı. Eğer İmam Rıza (a.s) veliahtlığı kabul etmeseydi, bu durum örnek alınacak bir ideal mahiyetinde ve bu genişlikte gerçekleşmezdi. Çünkü ülkenin her tarafında kullanılan zamanın kitle iletişim araçları İmam'ın hizmetindeydi. Dolayısıyla İmam'ın (a.s), ülkenin her tarafına kendi düşünce sistemini ve Ehl-i Beyt'in hayat tarzını yaymak için davetçiler göndermesine gerek kalmıyordu.

Me'mun şiir yazma hususunda diğer halifelere göre bir önceliğe ve yetkinliğe sahipti. İmam Rıza'nın (a.s) veliaht olarak ilan edilmesinden sonra yazdığı bir şiirde şöyle diyor:

Vasi Ebu'l-Hasan'ı sevdiğim için kınanıyorum
 Bu bana göre zamanın acayıpliklerinden biridir
 O, insanların en hayırlısının halifesidir ve başında
 gelir
 Gizli-açık Resulullah'a yardım edenlerin.

Bir diğer şiirinde de şöyle diyor:

Tövbe eden birinin tövbesi kabul edilmez
 Ancak Ebu Talib'in oğlunu severse, bu başka
 Resulullah'ın kardeşi ve hidayet müttefiki
 Kardeşse dosttan ve arkadaştan ileridir.¹

Me'mun'un bu ve benzeri Ehl-i Beyt'i (a.s) öven şiirleri sonraları meyvesini vermiştir. Hatta İmam'ın (a.s) şehit edilmesinden sekiz sene sonra, yani hicrî 211 senesinde Me'mun şu çağrının yapılmasını emretmiştir:

Muaviye'den hayırla söz edenin zimmetinden teberri ettim. Resulullah'tan (s.a.a) sonra insanların en üstünü Ali b. Ebu Talib'tir.¹

1- Tezkiretu'l-Havas, s.320, Savlı'nın "Kitabu'l-Evrak"ından naklen

3- İmam'ın Başka Din ve Mezheplerden Kimselerle Tartışma Özgürlüğüne Sahip olması

Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) inandığı fikirleri, akidesini ve siyasî görüşlerini anlatması için bir tür özgürlük tanımıştı. Me'mun, Fazl b. Seh'l'e görüş sahibi kimseleri İmam'la tartışmak üzere toplamasını emretmişti.

Bu tartışmaya çağırılanlar arasında, Baş Piskopos el-Caslik (Katolik'in Arapça söylenişi), Yahudi âlimi Re'sul-Calut, sabilerin dini liderleri, Mecusilerin soyundan gelen Hinduizm büyükleri, Zerdüş'tün tâbileri, Bizans âlimleri ve Müslüman kelimciler vardı.

İmam Rıza (a.s) bu tartışmalarda kanıtlarını onlarca mu-teber kabul edilen kitaplardan getirirdi. Karşı tarafın kanıtlarını birer birer çürüttükten sonra hepsi de İmam'ın kendilerinden daha âlim olduğunu itiraf etmiş, sözlerine kulak vermiş ve fikirlerinin, görüşlerinin doğruluğunu kabul etmişlerdir.

Uzun tartışma ve mücadeleden sonra el-Caslik: "Doğru görüş seninkidir. La ilâhe illallah." demiştir.²

Yine uzun süren bir diyalogdan sonra, Sabîlik dinine mensup İmran Müslüman olarak şöyle dedi:

Allah'ın senin vafettiğin gibi ve senin birlediği nitelikte olduğuna şahitlik ederim. Muhammed'in, O'nun, hidayetle ve hak dinle gönderilmiş peygamberi olduğuna şahitlik ederim.

Sonra kibleye dönüp secdeye kapandı.

Müslüman kelimciler, kimsenin kanıtlarını çürütemediği tartışmacı biri olan Sabî İmran'ın İmam (a.s) karşısında bu

1- Tezkiretu'l-Havas, s.319; Tarihu'l-Hulefa, s.247

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/352

şekilde konuştuğunu görünce, İmam'a (a.s) yaklaşmadılar, ona herhangi bir şey sormadılar.¹

Bir diğer mecliste Me'mun, Horasan kelamcısı Süleyman el-Mervezî ile tartışması için İmam'ı çağırıldı. Önce Beda konusu üzerinde tartıştılar. Sonra Allah'ın sıfatları, zatî sıfatları ile fiilî sıfatları arasındaki fark hakkında tartıştılar. İmam onun bütün sorularına cevap verdiği gibi, ortaya attığı bütün delilleri de çürütüyordu. Sonunda susmak zorunda kaldı. İmam'ın (a.s) görüşlerine cevap veremiyordu. Bunu gören Me'mun: "Ey Süleyman! Bu, Haşimîlerin en âlimidir." dedi.²

Bir başka toplantıda Me'mun değişik dinlerin âlimlerini ve Müslümanlardan değişik görüş sahibi bilginleri bir araya getirmişti. Kim konuştuysa İmam (a.s) onun kanıtını çürüttü ve susmak zorunda bıraktı. Ali b. Muhammed el-Cehm karışısına çıktı ve Kur'ân'da yer alan bazı müteşabih ayetlere dayanarak peygamberlerin masumiyetleri ile ilgili şüpheler ortaya attı. Bu arada Hz. Peygamber'in (s.a.a) masumiyeti hakkında da kuşkularının olduğunu söyledi.

İmam (a.s) ona ikna edici cevaplar verdi ve kafasındaki şüphelerini giderdi. Aklî ve naklî delillerle bütün peygamberlerin masum olduklarını ispat etti. Ali b. Muhammed b. Cehm ağladı ve dedi ki:

Ey Resulullah'ın oğlu! Bugünden sonra Allah'ın peygamberleri hakkında senin dediğinden başka bir şey söylememek üzere tövbe ediyorum.³

Bir başka toplantıda Me'mun, peygamberlerin masumiyetleri hakkında bir soru sordu ve buna dair müteşabih ayetlerden bazı örnekler de verdi. İmam (a.s) ona ikna edici cevaplar verdi. Söz konusu ayetleri de zahirinden farklı şekilde tevîl etti. Me'mun dedi ki:

1- el-İhticac, Tabersî, 2/419

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/179-191

3- el-İhticac, Tabersî, 2/423

Ey Resulullah'ın oğlu! İçimdeki şüpheleri giderdin, beni ikna ettin. Bana karışık gelen bir meseleyi çok güzel bir şekilde açıkladın.¹

Şeyh Saduk'un da dediği gibi Me'mun'un asıl amacı, bu bilgilerden biri aracılığıyla İmam Rıza'yı (a.s) susturmak, kanıtını çürütmektir. Bu hususta büyük bir hırs içindeydi. Onun için böyle bir sonucun gerçekleşmesi, İmam Rıza'nın (a.s) itibarının düşürülmesi ve ilmî mertebesinin aşağıya çekilmesi anlamına gelirdi.²

4- Ehl-i Beyt Kavramlarının ve Erdemlerinin Yayılması

İmam Rıza (a.s), önüne çıkan bu fırsatı, Ehl-i Beyt (a.s) kavramlarının ve erdemlerinin yayılması için değerlendirdi. Özellikle fakihler, kadılar, komutanlar, vezirler ve bir şekilde sarayla ilişkisi olan kesimler arasında bu anlayışın etkili olmasını sağladı.

Bugüne kadar başa gelen bütün halifelerin bastırmaya, silmeye çalıştığı bu değerleri İmam Rıza (a.s) açıklama fırsatını buldu, Resulullah efendimizin (s.a.a) Ehl-i Beyt'le ilgili hadislerini yaydı. Bu hadislerden bazılarını aşağıya alıyoruz:

Ali, benden sonra her müminin imamıdır.³

Ey Ali! Sen Allah'ın hüccetisin. Sen Allah'ın kapısısın. Sen Allah'a giden yolsun. Sen büyük habersin (nebe-i azim). Sen, dosdoğru yolsun (sırat-ı müstakim). Sen en yüksek örneksin. Ey Ali! Sen Müslümanların imamısın, müminlerin emîrisin, vasilerin en hayırlısı ve doğruların efendisidir. Ey Ali! Faruk-i azam

1- el-İhticac, 2/436

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/191. Bu tartışmaların bir kısmına, elinizdeki kitabın "İmam Rıza'nın Ekolü" bölümünde de yer verilmiştir.

3- Keşfu'l-Yakin, Allâme Hillî, s.17

(hak ile batılı birbirinden ayıran) ve siddık-ı ekbersin (doğruların en büyüğün). Senin hizbin benim hizbidir. Benim hizbim de Allah'ın hizbidir. Senin düşmanlarının hizbi ise şeytanın hizbidir.¹

Allah bana Fatıma'yı seninle evlendirmemi emrettiği için onu seninle evlendirdim.²

İmam Rıza (a.s) bu hususta rivayet edilen onlarca hadisi aktarmıştır.

Me'mun, Irak ve Horasan âlimleri için tertipledeği bir toplantıda: "**Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik.**"³ ayetinin anlamını sorar. Âlimler şu cevabı verirler: "Yüce Allah, bu ayette bütün ümmeti kastediyor."

Me'mun der ki: "Sen ne dersin ey Ebu'l-Hasan?"

İmam (a.s) şöyle der:

Ben onlar gibi düşünmüyorum. Yüce Allah, bu ayette tertemiz Ehl-i Beyt'i kastediyor.

Sonra İmam (a.s), Ehl-i Beyt'in üstünlüğüne delalet eden on iki Kur'ân ayetini örnek olarak gösterir. Me'mun âlimlere şöyle derler: "Allah size hayır versin, Allah'ın Peygamber'inin Ehl-i Beyt'i! Bize karışık gelen ifadelerin açıklamasını ve şerhini ancak sizin yanınızda bulduk."⁴

Me'mun, İmam Rıza'dan (a.s) İslâm'ın özünü en kısa ve en öz bir şekilde yazmasını ister. İmam (a.s) ona akidenin temel prensiplerini, bu arada imameti yazar. Bu kitapta şöyle deniyor:

Peygamber'den (s.a.a) sonraki delil, müminler üzerindeki hüccet, Müslümanların işlerinin idarecisi, Kur'ân'dan konuşan, Kur'ân'ın hükümlerini bilen, Peygamber'in (s.a.a) kardeşi, halifesi, vasisi ve velisi,

1- Biharu'l-Envar, 28/111

2- Feraidu's-Simteyn, 1/90

3- Fâtır, 32

4- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/228-240; Tuhafu'l-Ukul, s.425-436

Peygamber'in yanındaki yeri Musa'nın yanında Harun'un yeri gibi olan müminlerin emîri, muttakilerin imamı, vasilerin en üstünü, nebi ve resullerin ilminin vârisi Ali b. Ebu Talib'dir. Ondan sonra da cennet gençlerinin efendileri Hasan ve Hüseyin'dir.

Sonra Ehl-i Beyt İmamları'nın (Hepsine selâm olsun) isimlerini zikreder ve şöyle devam eder:

Kim bu İmamları bilmeden ölürse, cahiliye ölümü üzere ölür. Onların dini; takva, iffet, doğruluk, salah, istikamet, çalışmak, iyi-kötü herkesin emanetini vermekten ibarettir...¹

İmam Rıza (a.s), imamet kavramlarını ve İmam'ın sorumluluklarını açıklamak bağlamında şunları söyler:

İmamet, İslâm'ın gelişen kökü ve yükselen dalıdır. Namazın, zekâtın, haccın, cihadın tamamlanması, ganimetlerin ve sadakaların çoğalması, hadlerin ve hükümlerin uygulanması, sınır boylarının ve civarın savunması İmam'la mümkün olur. İmam, Allah'ın helalini helal, haramını da haram kılar. Allah'ın koyduğu hadleri uygular. Allah'ın dinini savunur, hikmetle, güzel öğütle ve üstün hikmetle Rabbinin yoluna çağırır.²

İmam Rıza (a.s) her buluşmasında ve çeşitli sorulara verdiği cevaplarda İmam'ın özelliklerini, imamlığın teklifini anlatmış, İmam'ın hak ve görevlerini vurgulamıştır. Ki ümmete, gerçek imama elini uzatmış olmasa da, onu tanıma fırsatı verilmiş olsun. Çünkü yönetimi ele geçiren herkes imam olmaz. İmam, İslâm'da belli ve sabit özellikleri olan kimsedir. Bu özelliklerden bazıları; *"İnsanların en bilgilisi, en hikmetlisi, en muttakisi, en halîmi, en cesuru, en cömerdi ve en çok ibadet edeni olması"* dir.³

1- Biharu'l-Envar, 68/263, hadis: 20

2- el-İhticac, Tabersî, 2/441-442

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/213

İmam (a.s), önüne çıkan fırsatı, Ehl-i Beyt'in (a.s) tevhi-de dair hadislerini yaymak için değerlendirdi. Bu bağlamda Allah'ın sıfatları ve teşbih meselesi ile ilgili olarak ortaya atılan bütün şüphelere cevaplar verdi. Müşebbihe (Allah'ı mah-lûkata benzetenler), mücessime (Allah'ı bir cisim gibi tasav-vur edenler), mücebbire (kulun, fiillerini kendi iradesi olmak-sızın tamamen kaderin zorlaması ile yaptığını savunanlar), müfavvide (kulun fiillerini kendisinin yarattığını savunan-lar) ve gulat (Ehl-i Beyt hakkında aşırı inançlara sahip olan-lar) gibi grupların bütün görüşlerini çürüttü.

5- Ehl-i Beyt'in Kanını Korumak

İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlığı kabul etmesinin kazanım-larından biri de, Ehl-i Beyt'in (a.s) kanını dökülmekten koru-masıdır. Nitekim Me'mun, İmam'a (a.s) yakınlığını göstermek için ayaklanmaların tüm liderleri hakkında af çıkardı. Affe-dilenler arasında İmam'ın kardeşi Zeyd ile birlikte, İbrahim ve Muhammed b. Cafer de vardı. Af ile birlikte bunlardan bazılarını da bazı bölgelere vali olarak tayin etti. Bu, onlar için ortamı barışçı bir şekilde ve sükûnetle ıslah etmenin en güzel fırsatıydı.

Bu, Ehl-i Beyt taraftarlarından oluşan halk tabanını ye-niden inşa etmek, saflarını düzenlemek, karşılına çıkan bu durumu risalet hareketinin gelişmesi amacıyla yönelik ola-rak kullanmak için de bir fırsattı. Eğer İmam Rıza (a.s) veli-ahtlığı kabul etmeseydi, birçoğu, ümmet içindeki rolünü gerçekleştirme imkânını bulamadan öldürülecekti.

İmam Rıza (a.s) öyle bir zamanda veliahtlığı kabul etti ki, Ehl-i Beyt Mektebi'nin bağlıları, iç durumun daha da ka-rışmasına neden olan, kılıçların kınlarından çıkıp parıldadı-ğı savaş ortamından uzak sakin ve barışçı bir ortamda risa-let çizgisini kalıcı kılmaya, kökleştirmeye ihtiyaç duyuyor-du.

İMAM RIZA'NIN (A.S) VELİAHTLIKTAN SONRAKİ FAALİYETLERİ

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) veliaht olarak tayin ettikten sonra bazı kısıtlı kazanımlar sağladı. Bunlar arasında silahlı ayaklanmaları durdurmasını, İmam Rıza'nın (a.s), Irak, Hicaz ve Yemen'deki halk tabanı ile bağlarını büyük ölçüde kesmiş olmasını gösterebiliriz.

Buna karşılık İmam Rıza (a.s) ve Ehl-i Beyt (a.s) çizgisi, daha büyük kazanımlar sağladı. İmam (a.s) bu yeni konumu, ıslahatçı ve değişimci rolünü en güzel şekilde yerine getirmek hususunda büyük ölçüde değerlendirdi. Bu aşamayı, aşağıda işaret edeceğimiz belirti ve uygulamalarla tanımlamak mümkündür:

Me'mun'un Stratejisinin Başarısızlığa Uğraması

Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s), yönetimine meşruyet niteliğini kazandırmanın bir aracı olarak kullanmak istemişti. Böylece marufu emretme ve münkeri yasaklama amacıyla ortaya çıkan hareketlerin faaliyetlerini durdurmak istiyordu. Nitekim İmam Rıza'dan (a.s), yönetimine başkaldıran bölgelerden birine, bağlılarından birini vali olarak tayin etmesini istemişti. Çünkü vali, İmam Rıza'nın (a.s) başlısı olduğu zaman isyan dururdu. Ya da muhalefetin bir bölümünü diğer bir bölümüyle yüz yüze getirmiş olacaktı.

Ancak İmam (a.s), Me'mun'un taktiğini gayet sakin ve rahat bir şekilde boşa çıkardı. İlk başta koştuğu şartları ge-

rekçe gösterdi. Nitekim bu hususla ilgili olarak İmam Rıza'dan (a.s) şöyle rivayet edilir:

Me'mun bana dedi ki: "Ey Ebu'l-Hasan! Güvendiğin adamlarından birini, bize karşı ifsat çıkaran şu bölgelere vali tayin et." Ona dedim ki: "Bana verdiği sözünü tut, ben de sana verdiğim sözünü tutayım. Ben bu görevi, hiçbir emir vermemek, hiçbir yasak koymamak, hiç kimseyi azletmemek, hiç kimseyi vali tayin etmemek ve Allah senden önce benim canımı alıncaya kadar hiç kimseyi esir almamak şartıyla kabul etmiştim. Allah'a yemin ederim ki, hiçbir şekilde halifeliği içimden geçirmedim. Ben Medine'de bineğimin sırtında şehrin yollarında dolaşırdım. Medineliler ve yabancılar benden ihtiyaçlarını karşılamamı isterlerdi, ben de onların ihtiyaçlarını karşılardım. Onlar benim amcalarım gibiydiler. Benim yazdığım mektuplar her tarafta itibar görür, yazdıklarım uygulanırdı. Rabbimin bana bahsettiği nimete ek bir nimet vermiş değilsin." Me'mun: "Sana verdiğim sözünü tutacağım." dedi.

Bundan sonra Me'mun, bu meseleyi hiç açmadı. Ayaklanmaları durdurmak ve silahlı başkaldırıları sona erdirmek için yapabileceği tek şey, genel durumu düzeltmeye çalışmaktı.

İmam Rıza (a.s), kadılar, ordu komutanları, beytülmal görevlileri gibi makamlara yapılacak tayinlere de karışmadı. Me'mun'un yönetimini meşru gördüğü anlamına gelecek hiçbir açıklamada bulunmadığı gibi, bu anlamı çağrıştıracak bir tavır da sergilemedi. Sadece yargı meselelerine dair kavramların düzeltilmesine müdahale etti, İslâm'ın ve Müslümanların çıkarına olacak tutumlar sergiledi.

Yargının Islahı

Me'mun pazartesi ve perşembe günleri "Divanu'l-Mezalim"de (Haksızlıkları Giderme Divanı) otururdu. İmam Rıza

(a.s) da sağ yanında otururdu. Yine böyle bir günde, Kûfeli bir sofinin hırsızlık yaptığına dair bir dava önüne getirildi. Me'mun sofinin getirilmesini emretti. Sofi iyi bir adam intibahını uyandırıyor. Dedi ki: "Bu güzel ve iyi görünümle bu çirkin fiil birbiriyle bağdaşmıyor." Adam dedi ki: "Bu fiili isteyerek işlemedim, mecbur kaldım. Humustan ve ganimetlerden hakkım olan payım verilmedi. Sen benim hakkımı aldın. Ben yoksul ve yolcu bir adamım. Ayrıca Kur'ân ilimlerine sahibim."

Me'mun dedi ki: "Söylediğin bu masallardan dolayı, bir hırsıza uygulanması gereken Allah'ın hadlerini tatil edecek değilim."

Adam şöyle dedi: "Önce kendinle işe başla, önce nefsini temizle, sonra başkasını temizle. Allah'ın hadlerini ilk önce kendine uygula, sonra başkasına."

Me'mun, İmam'a (a.s) döndü: "Ne dersin?" dedi.

Dedi ki: "*Diyor ki, sen çaldın, ben de çaldım.*"

Me'mun kızdı ve "Allah'a yemin ederim ki, elini keseceğim." dedi.

Adam dedi ki: "Benim kölem olduğun hâlde, elimi mi keseceksin? Annen, ganimet malıyla satın alınmış bir cariye değil mi? Dolayısıyla sen, doğudaki ve batıdaki bütün Müslümanların kölesisin. Onlar seni azat etmedikçe, özgür olamazsın. Ben de onlardan biriyim ve seni azat etmiyorum. Ayrıca pislik pislikle temizlenmez, pisliği ancak temiz bir şey temizler. Kendisi hakkında had uygulanması gereken bir kimse, bu haddi kendisine tatbik etmediği sürece bir başkasına had uygulayamaz..."

Me'mun, İmam'a (a.s) döndü: "Ne dersin?" dedi.

Dedi ki: "*Yüce Allah, Peygamber'ine (s.a.a) hitaben şöyle buyurmuştur: 'De ki: Kesin delil, ancak Allah'ındır.'*¹ Allah'ın

1- En'âm, 149

kanıtı öyle bir şeydir ki, cahile ulaşır ve cahil, onu cehaletiyle bilir, tıpkı âlim insanın ilmiyle onu bilmesi gibi. Dünya ve ahiret delil üzere kaimdirler. Adam kesin kanıtını ortaya koydu."

Me'mun, sofi adamın serbest bırakılmasını emretti.¹

İmam (a.s) bu gibi davalara, mazlumlara ve yoksunlara yardım etmek maksadıyla katılırdı. Yargısal hükümlerin sahih İslâm'ın sistemi doğrultusunda gerçekleşmesini sağlardı. Yine böyle bir günde Me'mun'un huzuruna bir adam getirildi. İmam'ın da hazır bulunduğu bu yargılamada Me'mun adamın boynunu vurmak istedi. Me'mun, İmam'a (a.s): "Ne diyorsun, ey Ebu'l-Hasan?" dedi.

İmam (a.s) dedi ki: "*Güzellikle affedersen, Allah, senin izetini arttırır.*" diyorum. Me'mun, İmam'ın (a.s) dediğini yaptı ve adamı affetti.²

Bir gün Me'mun'un huzuruna Haşimî bir kadınla zina yapan bir Hıristiyan çıkarıldı. Adam Me'mun'u görünce Müslüman oldu. Bu durum karşısında Me'mun ne yapacağını bilemedi. Fıkıhçılara sordu. "Bir insanın Müslüman olması, bundan önce işlediği suçları ortadan kaldırır." dediler. Me'mun, İmam Rıza'ya (a.s) sordu. İmam (a.s) şu cevabı verdi: "*Onu öldür; çünkü o, cezayı görünce Müslüman oldu. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: 'O çetin azabı gördükleri zaman: 'Allah'a inandık...' derler.'*"³

İdarî İşlerin Islahı

İmam Rıza (a.s) idarî işlere müdahale etmezdi. Sadece İslâm ve Müslümanlara özgü ve genel niteliğiyle de İslâmî maslahata uygun olduğunu gördüğü durumlarda müdahil

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/237-238; Menakıbu Âl-i Ebi Talib, 4/398-399; Biharul-Envar, 49/288

2- Nesru'd-Durer, 1/362

3- Mü'min, 84. bk. Nesru'd-Durer, 1/361; Biharul-Envar, 49/173

olurdu. İslâm düşmanlarının yönetim mekanizmasına veya resmî uygulamalara sızmalarını engellemeye çalışırdı. Bu bağlamda çok değerli direktifler ve öğütler verirdi.

Sözünü ettiğimiz yönetsel işlerden biri, henüz Müslüman olmuş bazı kimselerin vali olarak atanmalarıydı. Bir keresinde Fazl b. Sehl, Me'mun'un huzuruna girdi ve dedi ki: "Falan sınır bölgesine falan Türk'ü vali olarak atadım." Me'mun herhangi bir şey söylemedi. Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

Allah, Müslümanların imamına, dinin işlerini yürütmekle görevli âlemlerin Rabbinin halifesine, Müslüman ülkenin sınır bölgelerinden birine, o bölgelerden esir alınan birini vali olarak tayin etme hakkını vermemiştir. Çünkü nefisler, vatanlarına karşı özlem duyar, kendi ırkdaşlarına şefkatle yaklaşır, dinine aykırı da olsa onların çıkarlarını gözetmeyi sever.

Me'mun şöyle dedi: "Bu sözleri altın harflerle yazın."¹

Çünkü İmam (a.s) bu sözleriyle valilerin ve sınır boylarına atanacak emîrlerin belirlenmesine ilişkin olarak bütünsel bir kural koymuştu.

Bu, Me'mun'un imamlığının kabul edilmesi anlamına gelmiyordu; aksine bu, mutlak olarak Müslümanların imama dair olmak üzere konulmuş bir kuraldı ve adil imamla ilintiliydi.

Sarayda Doğru Görüşleri Yayması

İmam Rıza (a.s), sarayda bulunmasını, düşünce ve akindenin değişik yönlerine dair doğru inançları yaymak için bir fırsat olarak değerlendirdi. Halife ve vezirlerine, komutanlar, emîrler, fakihler, hizmetçiler ve nöbetçiler gibi yakın o-

1- el-Envaru'l-Behiyye Fî Tevarihî'l-Hüceci'l-İlâhiyye, s.219-220; ed-Durru'n-Nazim Fî Menakibi'l-Eimme, s.683, bab: 10, Zikru Mevlana Ali b. Musa er-Rıza (a.s)

lanları Ehl-i Beyt Mektebi'nin görüşleriyle, düşünsel ve akitdevî dinamikleriyle, faziletleriyle ve kerametleriyle tanıştırdı.

İmam Rıza (a.s), önce ortamı gözetererek konuşurdu, ardından başka bir ortamda kendisine yönelen sorulara cevap verirdi.

Bir gün Me'mun'un meclisinde Fazl b. Sehl İmam'a soru: "Ey Ebu'l-Hasan! İnsanlar fiillerini işlerken ilâhî bir zorlama ile mi hareket ederler?" Dedi ki:

Allah, insanları fiillerini işlerken zorlama altında tutup sonra da onları bu fiillerden dolayı cezalandırmayacak kadar adildir.

Fazl dedi ki: "Şu hâlde bütünüyle serbest midirler?" İmam (a.s) şu karşılığı verdi:

Allah, kulunu ihmal edip onu kendi nefsiyle baş başa bırakmayacak kadar hikmet sahibidir.¹

Bir keresinde Me'mun şöyle dedi: "Ey Ebu'l-Hasan! Bana deden Ali b. Ebu Talib'in nasıl cennetliklerin ve cehennemliklerin birbirinden ayrılmasını sağlayan bir kıstas olduğunu anlat?"

Dedi ki:

Baban atalarından, onlar da Abdullah b. Abbas'tan sana şöyle rivayet etmediler mi?: Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini duydum:

"Ali'yi sevmek iman, ona buğz etmek de küfürdür."

"Evet, bana rivayet edildi." dedi. İmam (a.s) bunun üzerine şöyle dedi:

Cennetliklerin ve cehennemliklerin belirginleşmesi, ayrışması onu sevmek ve ona buğz etmekle ilgili olduğuna göre, o, cennetlikleri ve cehennemlikleri birbirinden ayıran bir kıstastır.

1- Nesru'd-Durer, 1/361

Me'mun şöyle dedi: "Allah senden sonra beni sağ koymasın, ey Ebu'l-Hasan! Senin, Resulullah'ın (s.a.a) ilminin vârisi olduğuna şahitlik ederim."¹

İmam Rıza (a.s), etkili düşüncesi ve bilinçli üslubuyla, Me'mun'un ve diğerlerinin sürekli kendisine sorular sormalarını ve kendisine yakınlıklarını, sempatilerini göstermek için onları, Ehl-i Beyt'in faziletlerini itiraf etmek durumunda bırakmıştı. Me'mun, tartışma toplantıları düzenler, bu toplantılara Ehl-i Beyt'e muhalif kimseleri çağırır, Ali b. Ebu Talib'in (a.s) imamlığı ve bütün sahabelerden üstünlüğü hakkında onları konuştururdu. Bunu, Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza'ya yakınlığını göstermek için yapardı.²

Ehl-i Beyt'e muhalif olan bu kimselerin, gerek gönüllü, gerekse korkudan olsun, Me'mun'un sözlerine itiraz etmemeleri son derece doğaldı. Bunun da o meclislere katılan dinleyici konumundaki kimseler üzerinde büyük bir etkisi olurdu. Çünkü fakihlerin, ister delillerinin zayıflığından, ister Me'mun'un korkusundan olsun, ortaya atılan fikirler karşısında suskun kaldıklarını görüyorlardı. Bu şekilde İmam Ali Rıza (a.s), önüne çıkan her fırsatta Ehl-i Beyt'in (a.s) fikirlerini yayıyordu.

İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'a Verdiği Öğütler

Baş başa kaldıkları zaman İmam Rıza (a.s) Me'mun'a durmadan öğüt verirdi. Onu Allah'ın azabıyla korkutur, işlediği kabahatlerin çirkinliğini dile getirirdi. Me'mun, bu öğütleri kabul eder gibi görünmesine karşın, içten içe bundan hoşlanmaz, küçümsenmesini hazmetmezdi.³

Bir gün Me'mun'un yanına girdiğinde, abdest aldığı görüldü. Hizmetçi, Me'mun'un eline su döküyordu. Dedi ki:

1- Nesru'd-Durer, 1/364

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/184-185

3- el-İrşad, 2/269

"*Rabbine sunduğun ibadete kimseyi ortak etme.*" Bunun üzerine Me'mun hizmetçiyi gönderdi ve abdesti kendisi almaya devam etti.¹

Bir gün Me'mun'a şöyle dedi:

Ne zaman iki grup karşı karşıya gelmişse, Allah mutlaka onlardan en çok affedici olanına zafer vermiştir.²

Me'mun bir gün İmam'ın (a.s) yanına geldi ve ona Kabil civarındaki köylerin fethedildiği haberini içeren mektubu okudu. Mektubu bitirince, İmam (a.s) ona dedi ki: "*Ve sen şirk köylerinden birinin fethedilmesinden dolayı seviniyorsun, öyle mi?!*" Me'mun: "Bunda sevinilecek bir şey yok mu sen-ce?" dedi. İmam (a.s) şöyle dedi:

...Muhammed (s.a.a) ümmeti hakkında Allah'tan kork. Allah, seni bunun için ümmetin başına getirmede; sadece bunu yapmak değildir görevin. Sen Müslümanların işlerini zayi ettin, yönetimi başkalarına bıraktın, onlar da ümmete, Allah'ın hükümlerinin dışındaki hükümlere göre hükmediyorlar. Bu diyarlara yerleştin, hicret yurdunu, vahyin indiği mekânı terk ettin. Senin yokluğunda muhacirlere ve ensara (onların çocuklarına demek istiyor) zulmediliyor, oradaki yöneticiler müminlerin hiçbir akdini ve zimmetini gözetmiyorlar. Bazen mazlumlar öyle durumlarla karşılaşır ki, kendilerini alabildiğine yordukları, çabaladıkları hâlde nafakalarını temin etmekten aciz olurlar, buna şikâyet edecekleri bir kimse bulamazlar. Bütün bunlar sana da ulaşmaz.

Ey müminlerin emîri! Müslümanların işleri ve yönetimi hakkında Allah'tan kork, peygamberlik yurduna, muhacir ve ensarın madenine geri dön...

1- Mecma'ul-Beyan, 6/771; Biharu'l-Envar, 69/283

2- Tarihu'l-Yakubî, s.453

Me'mun: "Efendim! Neyi uygun görüyorsunuz?"

Dedi ki:

Bu diyarlardan ayrılıp atalarının yurduna geri dönmeni uygun görüyorum. Müslümanların işlerinin idaresini eline al, onları başkalarına bırakma. Çünkü Allah, seni yönetici kıldığı işler hakkında sorguya çekecektir.

Me'mun: "Ne güzel söyledin, efendim! Yapılması gereken budur." dedi.¹

Me'mun, bu öğütte, en güzel siyasî tavra işaret edildiğini anladı ve bunu yerine getirmenin gerekliliğini fark etti. Nitekim bu öğütten sonra Bağdat'a geri döndü.

İslâm'ın Varlığını Koruma

Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) bir görevi, fiilen halifelik etme imkânından yoksun bırakıldıktan sonra, İslâm'ın varlığını korumak, düşmanların ve dünya hırsıyla hareket edenlerin komploları karşısında onu himaye etmektir. Bu uğurda sahip oldukları bütün imkânları kullanırlardı. İslâm'ın varlığını ve hayat sistemini korumak ve İslâmî sistemin yıkılmasını engellemek için, yöneticilerin üstesinden gelemedikleri meseleleri çözmek için çalışırlardı.

Bunlardan biri, Fazl b. Sehl'in komplosunun ortaya çıkmasıdır. İbn Sehl, Me'mun'u öldürmek istemişti. İmam (a.s) onun sözlerini dinlememiş ve ona lanet etmişti. Fazl'ın amacı yönetimi ele geçirmektir. İmam'ı da Müslümanları susturmak için kullanacaktı. İmam (a.s) sarayda hapsedilmiş göstermelik halife olacak, Fazl da fiilî halife olacaktı. Bunun yanında böyle bir komplonun başarılı olması, İslâm'ın sisteminde tehlikeli bir bölünmenin meydana gelmesi anlamına gelirdi. Ümmetin ve devletin birliği bozulurdu. İmam (a.s)

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/159-160

derhal Me'mun'u Fazl ile ilgili olarak uyardı ve ona karşı tedbirli olmasını tavsiye etti.¹ Çünkü komplonun amacı Me'mun'un şahsını ortadan kaldırmak değil, bizzat İslâmî yönetimdi.

Bir gün Me'mun'a şöyle demişti:

Halk bana yaptığın saray erkânı da Fazl b. Sehl'e yaptığın hoşlanmıyor. İşinin düzelmesi için bizi kendinden uzaklaştırman daha uygun olur.²

İmam Rıza'nın (a.s), Me'mun'a verdiği öğütler, İslâm'ın büyük çıkarlarıyla örtüşüyordu. Çünkü iç kargaşadan ve tahiti ele geçirme amacına yönelik kanlı savaşlardan dolayı İslâm sistemi yıkılmayla, çöküşle yüz yüze gelmişti.

Fazl b. Sehl öldürülünce, adamları, onun katili olarak Me'mun'u suçladılar ve Me'mun'un kapısının önünde toplanarak: "Ona suikast düzenleyip öldürdü. Biz onun kanını istiyoruz." dediler. Me'mun, İmam'a (a.s) dedi ki: "Ey Efendim! Onların karşısına çıkıp onları dağıtsan, nasıl olur?"

İmam Rıza (a.s) dışarı çıktı. Adamlar, kapının önünde toplanmış ve ellerinde meşaleler vardı. Kapıyı yakacaklardı. İmam (a.s) haykırdı, eliyle dağılmalarını işaret etti. Hepsi dağılıp gitti. İnsanlar dağılırken birbirinin üzerine düşüyorlardı. Birine parmağıyla işaret ettiği zaman mutlaka büyük bir hızla kaçıyordu. Hiç kimse onun karşısında duracak cesareti kendinde göremedi.³

Bu şartlarda Me'mun'un öldürülmesi, İslâm devletinin birçok devletçiğe bölünmesi anlamına gelirdi. Fazl'ın adamlarının Horasan'da kendi yönetimleri olacaktı. Hasan b. Sehl de yönetimindeki sarayda kalacaktı. Abbasîler de, meşhur şarkıcı İbrahim b. Mehdi'ye biat edeceklerdi. Bu arada sınır boylarında bekleyen ordu bünyesinde de karışıklıklar mey-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/167

2- Nesru'd-Durer, 1/363

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/164

dana gelecekti. Bütün bunları gören İmam Rıza (a.s), Halife Me'mun'un evinin yakılmasını ve kendisinin öldürülmesini engelledi.

İmam'ın Gösterdiği Kerametler ve Bunları İslah Amacına Yönelik Olarak Kullanması

Kendisine veliaht olarak biat edildikten sonra İmam (a.s) birçok keramet gösterdi. Bu kerametleri, insanları doğruya yöneltmek ve onları düzeltmek maksadıyla değerlendirdi. Örneğin İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık döneminde bir süre yağmur yağmadı. Me'mun'un çevresindeki bazı adamlar: "Bakın, Ali b. Musa veliahdımız olduktan sonra Allah üzerimize yağmur yağdırmaz oldu." demeye başladılar. Me'mun da bu sözleri duydu ve İmam'dan, insanların üzerine yağmur yağdırması için Allah'a dua etmesini istedi.

İmam (a.s) çöle doğru çıktı. İnsanlar ona bakıyorlardı. Bir minbere çıktı. Allah'a hamdüsenalar etti, sonra şöyle dedi:

Allah'ım, ey Rabbimiz! Biz Ehl-i Beyt'in hakkını yücelten sensin. İnsanlar da senin emrettiğin gibi bizi vesile kıldılar, senin lütfunu ve rahmetini bekliyorlar. İhsanını ve nimetini umuyorlar. Onlara yağmur yağdır. Yararlı, kapsamlı bir yağmur olsun; dağınık ve az olmasın, zarar vermesin. Yağmur, onlar bu manzarayı gördükten, evlerine dönüşlerinden sonra yağmaya başlasın.

Bu haberi rivayet eden İmam Muhammed Cevad (a.s) şöyle der:

Muhammed'i (s.a.a) hak üzere peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, bir anda rüzgâr gökteki bulutları sürüklemeye başladı. Şimşekler çaktı, yıldırımlar düşmeye başladı. Bir anda toplanan kalabalıkta bir dalgalanma başladı. Herkes yağmurdan kaçıp bir yerlere sığınmak istiyor gibiydi.

İmam (a.s), bu bulutun falanca memlekete yağmur yağdıracağını söyledi. Böylece tam on bir bulut gelip geçti. On birinci bulut gelince İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Ey insanlar! İşte bu, yüce Allah'ın size gönderdiği buluttur. Size bahşettiği lütuftan dolayı Allah'a şükredin. Evlerinize gidin, işlerinizin başına dönün. Çünkü bu yağmur siz burada bulunduğunuz sürece üzerinize yağmayacaktır. Evlerinize girdiğiniz anda, Allah'ın yüceliğine ve celaline yaraşır bir hayır size ulaşacaktır.

İnsanlar dönüp evlerine gittiler. O sırada şiddetli bir yağmur yağdı. İnsanlar: "Allah'ın kerametleri Resulullah'ın (s.a.a) evladına mübarek olsun!" diye haykırdılar.

İnsanlar bir kez daha toplanınca, İmam Rıza (a.s) karşlarına çıktı ve bu kerameti vaaz ve irşat vesilesi olarak kullandı. Çünkü insanlar, Allah katında kerameti, saygınlığı olan kimselerden etkilenir ve onun dediklerini tutarlardı. İmam (a.s) onlara şu konuşmayı yaptı:

Ey insanlar! Yüce Allah'ın size bahşettiği nimetleri hususunda Allah'tan korkup sakının. Günahlar işleyerek nimetlerin sizden uzaklaşmasına neden olmayın. Aksine, Allah'ın size bahşettiği nimetlerinden dolayı şükrederek bu nimet ve lütufların devamlı olmasını sağlayın. Bilin ki, imandan ve Âl-i Muhammed'den evliyaullahın/Allah velilerinin hukukuna riayet etmekten sonra Allah'a yapacağınız en güzel şükür, dünyalık ihtiyaçları hususunda mümin kardeşlerinize yapacağınız yardımlardır ve bu sayede, onların Alla-h'ın cennetlerine varmalarına sebep olursunuz. Bunu yapan kimse Allah'ın seçkin kullarındandır.¹

Bunun ardından toplanan halka Hz. Peygamber'in (s.a.a) insan terbiyesine dair bazı hadislerini aktardı.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/168-169

İmam Rıza (a.s) başka kerametler de gösterdi ve bu kerametleri, onlara tanık olan insanların kalplerine tesir etmenin vesilesi olarak kullandı. İmam Rıza'nın (a.s) gösterdiği kerametlerden biri şudur:

Saray mensuplarından bazıları İmam'a (a.s) hizmet ederlerdi. Her girip çıktığında perdeyi kaldırırlardı. Bir gün İmam'ın (a.s) önündeki perdeyi kaldırmamak üzere anlaştılar. İmam (a.s) her zaman âdeti olduğu üzere gelince, hizmetçiler kalkıp her zamanki gibi perdeyi kaldırdılar. İmam (a.s) içeri girince, birbirlerini kınamaya başladılar. Bir kez daha karar aldılar. İkinci gün, perdeyi kaldırmadılar. Bu sırada şiddetli bir rüzgâr esti ve İmam tam içeri girerken perdeyi açtı. Dışarı çıkarken de öyle oldu. Hizmetçiler birbirlerine şöyle dediler: "Bu adamın Allah katında yüksek bir menzili vardır ve Allah ona büyük inayet gösteriyor. Gördünüz mü, rüzgâr nasıl esti ve giriş-çıkışında perdeyi nasıl kaldırdı? Her zaman olduğu gibi ona hizmet etmeye devam edin."¹

Kerametler, insanlar üzerinde büyük etki bıraktığı için, insanların İmam'a (a.s) karşı eğilim gösterdiklerini görüyoruz. Nitekim İmam Rıza'nın (a.s) halk tabanı, iyice genişlemişti. Bu taban artık yoldan çıkmış bazı insanları bile kapsıyordu. Bunun örneği şudur: Bazı kimseler, İmam'ın (a.s) kendisine hediye ettiği çüppeyi kendilerine bereket getirsin diye almak için Di'bil Huzaî'nin yolunu kesmişlerdi.² Bir rivayette ise bu soyguncuların, Di'bil'in birlikte olduğu kafiledekilerin tüm mallarını geri verdikleri belirtiliyor.³

Risalet Çizgisine Bağlı Şairlerin Teşvik Edilmeleri

Ehl-i Beyt'in (a.s) erdemlerinin ve ümmet içindeki öncü rollerinin yaygınlaştırılması, tarih boyunca uğradıkları zu-

1- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.157

2- Siyeru A'lami'n-Nubela, 9/391

3- el-Fusulu'l-Muhimme, s.250

lümelerin açıklanması için İmam Rıza (a.s), şairleri bu hususta şiirler yazmaya teşvik etmiştir. Çünkü o dönemin en iyi enformasyon aracı buydu. Bilindiği gibi şiir çok çabuk yayılan ve kolayca ezberlenen bir edebî türdür. Nitekim Şair Di'bil el-Huzaî, İmam'ın (a.s) yanına girmiş ve ona şu beyitleri içeren kasidesini okumuştur:

Ayetlerin medreseleri tilavetten halidir şimdi
 Vahiy menzili çöl meydanlarını andırıyor
 Âl-i Resul'ün Mina yokuşundaki,
 Kabe'de, Arafat'ta ve cemrelerdeki menzilleri
 Ali'nin, Hüseyin'in, Cafer'in yurtları
 Ve Hamza'nın, alını nasırlı Seccad'ın.
 O evler ki Emin Cibril iniyordu oralara
 Allah'tan selâm ve rahmet getirerek.
 Onlar adalet imamlarıdır, davranışlarına uyulur.
 Ayakların sürçmelerinden onlar sayesinde emin olunur.

Ne yazık ki, haklarının başkalarına pay edildiğini görüyorum

Ellerinde, hiçbir şey yok, haklarından.

Sonra şair, Ehl-i Beyt'in uğradığı zulümleri, peş peşe gelen sultanların onlara yaptıkları haksızlıkları dile getirmiş ve sonra kasideyi, yeryüzünü adaletle dolduracak, milletlerin ve halkların beklediği adil imamın, yani Mehdi'nin (a.s) zuhurunu anlatarak kasidesine son vermiştir.

Şair, kasideyi tamamlayınca, İmam Rıza (a.s) yerinden kalkar ve ona içinde yüz dinar bulunan bir kese verir.¹ Bazılarına göre kesede altı yüz dinar vardı.² Di'bil keseyi geri

1- el-Fusulu'l-Muhimme, s.249

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.504, hadis: 970; el-İrşad, 2/263, 264; İ'lamu'l-Vera, 2/66-68; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/263-266; Kemalu'd-Din, s.373-376; Delailu'l-İmame, s.182; Siyeru A'lami'n-Nubela, 9/391. Ayrıca kaside için bk. Divan-i Di'bil b. Ali el-Huzaî, s.124

verir ve şöyle der: "Allah'a yemin ederim ki, bunun için gelmedim. Ben ona selâm vermek ve uğur ve bereket bahşeden yüzüne bakmak için geldim. Benim paraya ihtiyacım yoktur. Eğer bana bir şey vermeyi uygun görürse, teberrük için bir giysisini versin. Bunu daha çok isterim." İmam Rıza (a.s) ipek cübbesini ona verir ve keseyi de tekrar Di'bil'e iade eder.¹

İmam Rıza'nın (a.s) İlmî Faaliyetleri

Gerçi İmam Rıza (a.s), sıkı bir kontrol altında yaşıyordu; ancak bu, içinde yaşadığı ortamda ilmî görevini yerine getirmesine engel olamazdı. Hizmetçilerin ve diğer insanların yanı sıra her gün karşılaştığı vezirlere, saray fakihlerine, kadılara ve ordu komutanlarına imkân buldukça ilmî telkinlerde bulunması, sözünü ettiğimiz bu sıkı denetimlere rağmen devam ediyordu.

İmam (a.s) Ehl-i Beyt'in (a.s) ilmini en kusursuz şekilde yayıyordu. Bunun yanında gerek Me'mun, gerekse başkaları ondan kendilerine hadis aktarmasını veya sordukları sorulara cevap vermesini isterlerdi. İmam Rıza (a.s), Me'mun için İslâm'ın özüne ve dinin şerî hükümlerine dair bir risale yazmıştır. Başkalarına da namaz, oruç, hac, zekât, humus, marufu emretme ve münkeri yasaklama gibi farzların illetlerini, büyük günahların ve münkerlerin haram kılınmasının sebeplerini açıklayan risaleler kaleme almıştır. Öte yandan Tıp ile ilgili bir risale de yazmış ve bunu Me'muna'a göndermiştir. Me'mun bu risaleyi altın suyu ile yazmıştır.

İmam Rıza (a.s), Kur'ân'ı tefsir etme görevini de eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Masum atalarından rivayet edilen duaları insanlara öğretmiştir. Bunun yanında insanlara, nebi ve resullerin, geçmiş ümmetlerin tarihlerini doğru

1- el-Fusulu'l-Muhimme, s.249-250

olarak öğretmiştir. Sonra Resulullah'ın (s.a.a), Emirü'l-Müminin'in (a.s) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) hayatını da en doğru şekilde aktarmıştır.¹

İmam Rıza (a.s), sürekli ajanların takibinde olmasına ve halk tarafından anlaşılmayacak şekilde siyasal bir kuşatma altında tutulmasına rağmen, önüne çıkan fırsatları ve içinde bulunduğu koşulları ilmin yayılması için kullanmıştır. Çarpıtılma, yozlaştırılma ve tahrif tehdidi altında bulunan dedesinin (s.a.a) şeriatını koruma adına her türlü zorluğa göğüs germiştir. Sahip olduğu tüm imkânları doğrudan veya dolaylı olarak bu amaç uğruna seferber etmiştir. Şeriatın belirlendiği, Resulullah'ın (s.a.a) açıkladığı ve pak atalarının da işaret ettiği risalî amaçları gerçekleştirme uğruna, destansı bir mücadele vermiştir.

Bu yüzden İmam Rıza (a.s), (a.s) Ehl-i Beyt'in (a.s) önderlik ettiği risalet çizgisini esas alan bir hareket yürütmüştür. Bu çizginin karakteristik özelliklerini, ayırıcı hususiyetlerini ve temyiz edici alametlerini açıklamıştır. Böylece risalet çizgisinin, Müslümanlara egemen olan halifelik çizgisinden farklı olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, kıyamet gününe kadar, Müslümanların risalet çizgisinin hâkim kılmakla yükümlü olduklarını vurgulamıştır. Bu yüzden İmam Rıza'nın (a.s), ümmetin mutluluğunu önemseyen bir önder olarak geleceğe bakması ve Müslümanların genelini de mutlu geleceğe yöneltmesi de zorunluydu.

İmam Rıza (a.s) ve Gelecek

Bir İmam'ın (a.s) rolü, içinde yaşadığı zaman merhaleleriyle sınırlı değildir, bilakis, İmam'ın rolü, zaman uzadıkça devam eder. Bir İmam'ın kuşkusuz, konjonktürel bir rolü vardır. Ama evrensel bir rolü de vardır. İmam, İslâm hayat

1- Müsnedü'l-İmam er-Rıza (a.s), 1/307

sisteminin zaman durdukça durmasını, onunla birlikte kalıcı ve sabit olmasını sağlamakla yükümlüdür. İslâm hayat sisteminin çarpıtılmasına, tahrif edilmesine engel olması, İmam'ın başlıca görevlerinden biridir. Dolayısıyla İmam'ın görevlerini şu şekilde belirginleştirebiliriz:

1- Sahih fikir ve inançları ortaya koymak, şer'î hükümleri açıklamak, karşıt fikir ve hükümleri ise geçersiz kılıp iptal etmek.

2- Pratik hayatı, İslâm hayat sistemine göre ıslah etmek.

3- Ümmeti; fikir, inanç ve hükümlerin yayılmasına, pratik hayatın ıslah edilmesine güç yetirebilen samimî unsurlarla desteklemek, pekiştirmek.

4- Resulullah'tan (s.a.a) rivayet edilen ve her İmam'ın kendisinden önceki İmam'dan alıp sonraki İmam'a naklettiği nas doğrultusunda kendisinden sonraki İmam'ı tayin etmek.

5- İmam Mehdi'nin (a.s), ahir zamanda önderlik edeceği aydınlık geleceğe, bakışları ve kalpleri yöneltmek. Doğum, büyüme ve gaybet gibi özellikleri bağlamında İmam Mehdi'nin (a.s) üzerinde yoğunlaşmak. Onun risalî rolünün ayrırcı özelliklerini, insanların dikkatine sunmak.

Bundan önceki bölümlerde İmam Rıza'nın (a.s) ilk üç şıkla ilgili görevlerini yerine getirdiğini gördük. Dördüncü şıkta ve imamet çizgisinin kendisinden sonra devamını sağlayan misyona gelince, şunu belirtelim ki, İmam Rıza (a.s), bu misyonun şartlarının gerektirdiği gibi, içinde bulunduğu ortamı da gözetererek, oğlu İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) kendisinden sonraki İmam olduğunu açık olarak bildirmiştir.

İmam Cevad'ın İmamlığına İlişkin Nass

İmam Rıza (a.s), doğumundan çok önce oğlu Muhammed Cevad'ın (a.s) imamlığını ilan etmiştir. Kendisiyle birlikte kısa bir süre yaşamasına rağmen, imamlığını belirten ifadeleri doğduktan sonra da insanlara sunmuştur.

Aşağıda, zaman aşamalarını da gözeterek, bu nasların nasıl bir süreklilik hâlinde sunulduğunu gösteriyoruz:

1- Safvan b. Yahya rivayet eder:

İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Allah, sana Ebu Cafer'i (a.s) bağışlamadan önce sana sorardık ve sen de: '*Allah bana bir erkek çocuk bağışlayacaktır.*' derdin. Allah da sana bir erkek çocuk bağışladı ve gözlerimiz aydınlandı, mutlu olduk. Allah senin ölümünü bize göstermesin. Yine de emr-i Hak vaki olursa, İmamımız kim olacaktır?"

İmam Rıza (a.s), önünde duran oğlu Ebu Cafer'i (a.s) işaret etti.

Dedim ki: "Sana feda olayım, bu henüz üç yaşındadır?"

Dedi ki: "*Üç yaşında olması ona bir zarar vermez. İsa (a.s) da hüccet görevini yerine getirirken, üç yaşındaydı.*"¹

Bu konuşmanın geçtiği seneyi, hicrî 198 olarak belirlemek mümkündür. Yani İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) hicrî 195 tarihinde doğmasından üç sene sonra.

Öte yandan bu rivayet, ayrıca İmam Rıza'nın (a.s) daha doğmadan önce oğlunun imamlığına işaret ettiğini de göstermektedir.

Evet, İmam Rıza (a.s), bazen açık bir ifadeyle, bazen de ima ederek oğlu Muhammed Cevad'ın (a.s) imamlığına işaret ediyordu. Bu hususla ilgili sözlerinden biri de şudur:

2- Şöyle buyurmuştur:

Bu, öyle bir çocuktur ki, bunun gibi, Şiamız için büyük bir bereket kaynağı olan başka bir çocuk dünyaya gelmiş değildir.²

1- el-Kâfi, 1/321; el-Fusulu'l-Muhimme, s.265

2- el-Kâfi, 1/321

Bu hadisin ifadesinden, İmam Rıza'nın (a.s), İmam Cevad'ın (a.s) doğumundan hemen sonra bu ifadeyi dile getirdiğini anlıyoruz.

3- Muammer b. Hallad rivayet eder:

İmam Rıza'nın (a.s), bir şeyden söz ettiğini ve bu meyanda şunları söylediğini duydum:

*"Sizin buna ne ihtiyacınız olacak? Bu Ebu Cafer'dir. Onu meclisime oturttum, ona yerimi verdim. Bizim toplumumuzun öyle bir özelliği vardır ki, küçüklerimiz büyüklerimizden kılı kılına her şeyi miras alır."*¹

4- İmam Rıza (a.s), Medine'den uzaklaştırılmış olmasına rağmen, oğlu Cevad (a.s) ile daima iletişim hâlindeydi. Ona yazdığı mektuplarda, saygı ve tazim ifadeleri kullanırdı. Oğlu Muhammed'den söz ederken mutlaka künyesini kullanırdı ve *"Ebu Cafer bana mektup yazdı... Ebu Cafer'e mektup yazıyordum..."* gibi ifadeler kullanırdı. Ona hitap ederken saygılı bir ifade esas alırdı. Ebu Cafer'in mektuplarını üstün bir belâğat ve güzellik örneği olarak gösterirdi. Ravi -Ebu'l-Hüseyn b. Muhammed b. Ebu Ubad- İmam Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duyduğunu söyler:

Ebu Cafer, benim vasim ve benden sonra ailem içinde benim halifemdir.²

İmam Rıza (a.s), oğluna bazı direktifler ve telkinler yöneltirdi ki, Ehl-i Beyt (a.s) tâbileri, bunların, onun imamlığa hazırlanması amacına yönelik olduklarını anlasınlar. Bu açıklamalar, Allah'ın onu yükselttiği gerekçesiyle sunulurdu. Nitekim İmam Rıza (a.s) oğluna şöyle yazmıştır:

Ey Ebu Cafer! Haber aldığıma göre, atna bindiğin zaman, köleler seni küçük kapıdan çıkarıyorlar. Bu, onların senden birilerine hayır ulaşmasına cimrilik et-

1- el-Kâfi, 1/320 el-Fusulu'l-Muhimme, s.265

2- es-Sıratu'l-Mustakim, 2/166; Biharul-Hüme, 50/18

tiklerinin bir göstergesidir. Senin üzerindeki hakkım adına senden, sadece büyük kapıdan girip çıkmanı istiyorum. Atına bindiğin zaman, yanında altın ve gümüş olsun. Senden isteyenlere mutlaka ver. Amcalarından biri senden kendisine iyilik etmeni isterse, eli dinardan az verme, bundan fazlasını vermek sana kalmıştır. Halalarından biri senden bir şey isterse, ona da yirmi beş dinardan az verme, fazlasını vermek sana kalmıştır. Allah'ın seni yüceltmesini temenni ediyorum. Arşın sahibinin seni geçim sıkıntısına düşürmesinden korkma.¹

İmam Cevad'ın (a.s) imamlığına dair nasslar çoktur ve değişik kanallardan rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayetlerin zahirleri arasında bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıklar ise, İmam Rıza'nın (a.s), oğlu Cevad'ın (a.s), tâbilerinin ve yardımcılarının içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal koşulların farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu ihtilafların belirginleşmesinde belirleyici olan bir diğer unsur da, Ehl-i Beyt tâbilerinin bilinç, kavrama, sır saklama düzeylerinin farklı olmasıdır. Siyasal ve duygusal açıdan İmam Rıza'ya (a.s) yakın veya uzak olmak da belirleyici olmuştur.

5- Cafer b. Muhammed en-Nevfelî rivayet eder:

İmam Rıza'nın (a.s) yanına geldim, selâm verdim, sonra oturdum. Dedim ki: "Sana feda olayım. Bazı insanlar, senin babanın yaşadığını iddia ediyorlar." Dedi ki: "*Yalan söylüyorlar, Allah onlara lanet etsin.*" "Bana ne emredersin?" dedim. Dedi ki: "*Benden sonra öğlum Muhammed'e tâbi ol. Bana gelince ben bir seyahate çıkacağım, ama bu seyahatten geri dönmeyeceğim.*"²

Yine Biharu'l-Envar adlı eserde, aynı raviden şöyle aktarılır:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/8

2- Biharu'l-Envar, 48/260; 49/285

Bir tarafa gideceğim ki, oradan geri dönmeyeceğim.¹

6- el-Bezenti rivayet eder:

İbn Necaşî bana: "Senin arkadaşından sonraki İmam kimdir?" diye sordu ve ekledi: "Gidip ona sormanı istiyorum ki, ben de ondan sonraki İmam'ı öğreneyim." Bunun üzerine İmam Rıza'nın (a.s) yanına gittim ve bu konuşmayı ona bildirdim. Bana dedi ki: "*İmam, benim oğlumdur.*"²

7- Bir grup insan İmam Rıza'nın (a.s) yanında toplandı. Oradan ayrılmak üzere ayağa kalktıklarında, İmam (a.s) onlara dedi ki:

Ebu Cafer'le buluşun, ona selâm verin ve onunla ahdinizi yenileyin.

Sonra şöyle buyurdu:

Allah Mufaddal'a merhamet etsin. O, buna gerek olmadan ikna olurdu.³

Allâme Meclisî, "*buna gerek olmadan ikna olurdu.*" Sözü-nü: "Benden sonraki İmam'ın kim olduğunu bilme hususunda size söylediğimden çok az bir şey söylediğimde onun kim olduğunu anlardı." şeklinde açıklamış ve şöyle eklemiştir:

Burada İmam (a.s), kendilerine söylediği bu nası, Mufaddal'a iletmelerini istemiştir. Ancak takkiye gereği, bu isteğini net olarak ifade etmemiştir.⁴

İmam Rıza (a.s), kendisine yakın olanlara, samimî bağlarına, gelecek için hazırladığı risalet çizgisinin kadrolarına ve güvendiği vekillerine, İmam Cevad'ın (a.s) kendisinden sonraki İmam olduğunu net bir biçimde ifade etmiştir.

1- Biharul-Envar, 50/18

2- el-Kâfi, 1/320

3- el-Kâfi, 1/320

4- Biharul-Envar, 50/25

İmam Rıza (a.s), Ehl-i Beyt düşünce sisteminin ve İmam Cevad'ın (a.s) imamlığının dayanakları olsunlar diye bilinçli kadrolar yetiştirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Amcası Ali b. İmam Cafer es-Sadık (a.s), Safvan b. Yahya, Ahmed b. Muhammed b. Ebu Nasr.

İmam Rıza'nın (a.s) tâbileri, İmam Cevad'a (a.s) tâbi oldular. Çok azı müstesna, kendisine bağlı olan halk tabanı da oğluna tâbi oldu. Böylece babasından, dedesinden ve atalarından gelen rivayetler doğrultusunda İmam Cevad'ın (a.s) imamlığında karar kılındı, imamlığı Abbâsî hanedanından, valilerinden ve komutanlarından dahi gizlenmedi.

Beklenen Mehdi (a.s) Devletine Hazırlık

İmam Mehdi'nin (a.s) imamlığı, farklı mezheplere mensup bütün Müslümanlar nezdinde sabit, tartışılmaz bir hakikattir. O, en büyük ıslahatçı, insanlığı her türlü sapmadan kurtaran en büyük kurtarıcıdır. Zulüm ve zorbalıkla dolan yeryüzünü adaletle dolduracaktır.

İmam Rıza (a.s), İmam Mehdi (a.s) meselesi olarak somutlaşan bu İslâmî prensip hakikatine dikkatleri çekmek için üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmiştir. Çünkü Mehdi'nin (a.s) doğumu ve ardından gaybeti yaklaşmıştı. İmam Rıza'dan (a.s) ve Hz. Resul'den (s.a.a) gelen rivayetlerle örtüşen sözler aktarılmıştır. Resulullah (s.a.a) buyurmuştur ki:

Dünyanın ömründen sadece bir gün kalmış olsa, yine de Allah, benim Ehl-i Beyt'imden, zulümle dolmuş yeryüzünü adaletle dolduracak bir adamı gönderecektir.¹

Mehdi benim Ehl-i Beyt'imden, Fatıma'nın soyundan gelecektir.²

1- Sünen-i Ebu Davud, 4/107

2- Sünen-i Ebu Davud, 4/107; Sünen-i İbn Mace, 2/1368; Ikdu'd-Durer, s.42

Mehdi, Hüseyin'in soyundandır.¹

İmam Mehdi'nin (a.s) kaybolacağına (gaybet) dair hadisler de Hz. Peygamber'den (s.a.a) rivayet edilmiştir:

Beni hak üzere müjdeleyici peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki, benim soyumdan gelecek Kaim İmam, benden kendisine ulaşacak bir ahit üzere gaybete çekilecektir. Hatta insanların birçoğu: "Artık Âl-i Muhammed'e ihtiyaç yoktur!" diyecektir. Bazıları da onun doğumundan kuşkuya düşeceklerdir. Kim onun zamanına yetişirse, onun dinine sarılsın. Ondan şüpheye düşerek onun hakkında şeytanın telkinlerine aldanmasın...²

İmam Rıza (a.s), kendisine yakın olan kimseler arasında bu İslâmî prensibin yayılmasını sağlamıştır. Nitekim sırf İmam Rıza'dan (a.s) aktarılan bu İslâmî meseleyle ilgili birçok hadis vardır. Müsnedu'l-İmami'r-Rıza'da (a.s) bunların sayısının otuz altı olduğu belirtilmektedir. Bunlardan bazı- larını aşağıya alıyoruz:

1- Eyyub b. Nuh rivayet eder:

İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Biz, bu işin sahibinin sen olmasını ve yüce Allah'ın bu işi kılıca gerek kalmadan sana döndürmesini diliyoruz. Çünkü sana veltiaht olarak biat edildi ve senin adına dirhem bastırıldı." Buyurdu ki:

*"Biz Ehl-i Beyt'ten kendisine mektuplar yazılan ve sorular sorulan, parmakla gösterilen ve kendisine mal taşınan hiç kimse yoktur ki, mutlaka kendisine suikast düzenlenir veya yatağında ölür. Ta ki yüce Allah, bu iş için bir adam gönderir, doğduğu yer ve büyüdüğü yer gizli olur; ama nesebi gizli olmaz."*³

1- Ikdu'd-Durer, s.46; Kifayetu't-Talib, s.503

2- Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Nimet, 1/51

3- el-Kâfi, 1/341; Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Nimet, 2/370

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

2- Muhammed b. Ebu Yakub el-Belhî rivayet eder:
Ebu'l-Hasan er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Daha şiddetli ve daha büyük bir olayla sınanacaklardır. Ana karnındaki ceninle ve süt emen yavruyla sınanacaklardır. Hatta: "Kayboldu, öldü." diyenler olacaktır. Bazıları: "İmam yoktur." diyecektir...¹

3- İmam Rıza (a.s), İmam Mehdi'nin (a.s) özelliklerini sayarken, onun, üçüncü kuşaktan torunu olduğunu belirtmiş ve şöyle buyurmuştur:

Üçüncü kuşaktan torunumu kaybedip her tarafı arayıp bulamayan Şiamı görür gibiyim.

Ali b. Hasan b. Faddal dedi ki: "Niçin böyle olacak, ey Resulullah'ın oğlu?!" Buyurdu ki:

Çünkü İmamları onlardan gizlenecektir... Ki kılıçla kıyam ettiği zaman hiç kimsenin onun üzerinde biati olmasın...²

4- İmam Rıza (a.s) bundan fazla açıklama yapmış ve Mehdi'nin (a.s) ismini de zikretmiştir:

İnsanı sağır eden ve kasıp kavuran, her sırdaşı ve yoldaşı kaçırılan büyük fitne mutlaka kopacaktır. Bu, benim üçüncü kuşaktan torunumu yitiren Şia'nın yaşadığı bir fitne olacaktır. Gök ehli, yer ehli, Harra ve Harran ehli ona ağlayacaktır. Her hüznü kimse ona yanacaktır. Anam babam sana kurban olsun. Adı, dedemin adı, bana ve İmran oğlu Musa'ya benzeyen!...³

Abbasîler, Mehdi (a.s) meselesinin, kaçınılmaz olarak gerçekleşecek bir İslâmî hakikat olduğunu biliyorlardı. Onun eliyle, hâkimiyetlerinin son bulmasından korkuyorlardı. Bu yüzden Mehdi (a.s) hakkındaki rivayetler büyük bir gizlilik

1- Biharul-Envar, 51/155, Gaybet-i Nu'manî'den naklen

2- Biharul-Envar, 51/152

3- Kemalü'd-Din ve Tamamü'n-Nimet, 2/372; el-Fusulu'l-Muhimme, s.251

içinde aktarılırdı. Belki de İmamları (a.s) sarayda, başkentte ikamet etmeye mecbur kılmalarının nedeni, Mehdi'nin (a.s) doğmasını beklemeleriydi. Dolayısıyla onun doğumunu engelleyemeyeceklerine göre, doğduktan sonra beşikte öldürmeyi düşünmüş olabilirler.

Örneğin Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) Horasan'a getirtti. Oğlu İmam Cevad'ı (a.s) da, başkenti Bağdat'a taşıdıktan sonra oraya getirtti. Belki de kızını İmam Cevad'la (a.s) evlendirmesi, Abbasîlerin soyu ile Ehl-i Beyt'in soyunu karıştırmayı amaçlamanın yanı sıra, bu amaca da yönelikti. Böylece Ehl-i Beyt'in kişisel hayatına girmiş olabileceklerdi ve Ehl-i Beyt'in hayatında meydana gelen gelişmeleri anında öğrenebileceklerdi.

Nitekim Me'mun'dan sonraki halifeler de, İmam Cevad, İmam Hadi ve İmam Hasan Askerî (hepsine selâm olsun) gibi imamları başkentte ikamet ettirmişlerdir.¹

Büyük bir ihtimalle, bu imamların onlar tarafından zehirlenmeleri ve halifelerle, onların valileri tarafından suikasta uğratılmaları bu çerçevede gerçekleşmiştir. Örneğin İmam Cevad (a.s) zehirlenerek ölürken yirmi beş yaşındaydı. İmam Hadi (a.s) kırk iki yaşında iken zehirlenmiştir. İmam Hasan Askerî de zehirlenerek öldüğü sırada yirmi sekiz yaşındaydı.²

İmam Ebu Muhammed Hasan el-Askerî'den (a.s) rivayet edilen aşağıdaki sözler de, bu analizi destekler mahiyettedir:

1- İmam Rıza'dan (a.s) sonraki İmamlar'ın, ataları kadar çok çocuklarının olmaması, bir tarih araştırmacısı için dikkat çekicidir. Bu, ne kadar sınırlı bir çerçevede hareket etmek durumunda bırakıldıklarının ve sıkı bir takibat altında tutulduklarının bir göstergesidir. Bunun yanında, halifelerin, vaat edilen Mehdi'nin (a.s) onların soyundan zuhur edecek olmasından duydukları derin korkunun da bir tanığıdır.

2- bk. Muntahabu'l-Eser, bab: 34, Erbain, Hatunabadî, 2. bölüm.

Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları, kılıçlarını bizim üzerimizden eksik etmediler. Bunun iki sebebi vardı: Birisi; halifelikte haklarının olmadığını biliyorlardı; bu yüzden bizim halifelik üzerinde hak iddia etmemizden, ardından bu hakkı ellerinden almamızdan korkuyorlardı. İkincisi; tevatür derecesine ulaşan rivayetlerden, zorba ve zalimlerin egemenliklerinin bizim soymuzdan gelecek Kaim İmam'ın eliyle yıkılacağını öğrenmişlerdi. Bu arada kendilerinin zorba ve zalim olduklarından kuşku duymuyorlardı. Bu yüzden Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beyt'ini öldürmek ve nesillerini kurutmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Maksatları, Kaim İmam'ın doğumunu engellemek, değilse doğar doğmaz öldürmektir. Ama Allah, emrine kimsenin muttali olmasını istemedi. Allah sadece nurunu tamamlamak ister, müşrikler istemese de.

İmamlar'ın (a.s) saraydaki varlıkları sayesinde halifeler onların faaliyetlerini, hareketlerini kolaylıkla takip edebiliyor, onların özel işlerine müdahale edebiliyorlardı. Nitekim İmam Mehdi'nin (a.s) babası İmam Hasan Askerî normal ve resmî bir evlilik yapmadı. İmam Mehdi (a.s) dünyaya gelince, doğumunu gizledi, durumunu herkesten sakladı. Çünkü vakit çok zor ve Halife'nin takibi çok sıkıydı. Halife, ısrarla durumu öğrenmek istiyordu. Artık Şia-İmamiye Mezhebi'nin takipçilerinin Mehdi'ye (a.s) inanmaları ve onu beklemeleri her yana yayılmıştı.¹

Halifelerin sergiledikleri bu tavır ve aldıkları bu önlemler yüzünden İmam Mehdi (a.s), sultanlar tarafından yakalanmamak için saklanmak durumunda kalmıştır. Bu, İmam Rıza'nın (a.s) Mehdi'ye (a.s) iman etmek ve onun doğumu ve ismiyle ilgili olarak yaptığı gizli açıklamaları ve imalı konuşmalarıyla başlatmış olduğu plânın bir aşaması sayılırdı.

1- el-İrşad, 2/337; Biharul-Envar, 50/334

Kısaca söyleyecek olursak: İmam Rıza (a.s), oğlu Cevad'ın (a.s) imamlığını, onun ardından Ali el-Hadi'yi, onun ardından Hasan Askerî'yi ve ondan sonra da Beklenen İmam Mehdi'yi (üzerlerine selâm olsun) vasiyet etmek suretiyle gerçekleştirdiği hazırlık aracılığıyla risalet hareketinin geleceğini plânlamıştır. Ki ümmet, kesintisiz olarak risaletin yönetimi altında olsun; fikirsel, duygusal ve hareketsel olarak risalete bağlansın.

İmam Rıza'ya (a.s) Suikast Düzenlenmesi

Kuşkusuz İmam Rıza (a.s) ileride öldürüleceğini biliyordu. Çünkü bu hususla ilgili olarak ataları Resulullah'tan (s.a.a) çeşitli hadisler rivayet etmişlerdi. Bunun yanında yüce Allah da bu durumu ona ilham etmişti. Çünkü İmam Rıza (a.s) yüceliğin zirvelerine ve ruhî yükselişin nihayetine ermişti.

Bunda bir gariplik yoktur. Nitekim bizler de günümüzde bazı muttaki insanların, gördükleri bir rüyadan veya alışıksız olunmadık bir ilâhî ilhamdan dolayı vefat edecekleri günü veya seneyi önceden bildirdiklerine tanık olabiliyoruz. Duruşunda, hareketinde Allah ile gerçek bir bağ kuran ve O'na eksiksiz bir ihlâsla bağlanan İmam Rıza (a.s) gibi büyük bir şahsiyetin, öldürüleceğini önceden haber vermesinin önündeki engel ne olabilir?!

İmam Rıza (a.s), bir topluluğa Harun Reşid'in mezarının yanına defnedileceğini bildirmiştir: *"Ben ve Harun şu iki parmak gibiyiz."* buyurmuştur. Bu sırada şahadet parmağıyla orta parmağını birbirine bitiştirerek işaret etmiştir.¹

İmam Rıza'nın (a.s) da hazır bulunduğu bir sırada, Harun Reşid Medine mescidinde hitap ediyordu. İmam (a.s) yanındakilere şöyle demiştir:

1- el-Kâfi, 1/491; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/225-226; el-İrşad, 2/258; İ'lamu'l-Vera, 2/60; el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.158

Benimle onun, aynı evde defnedildiğini göreceksiniz.¹

Bir keresinde Halife Harun, Mescid-i Haram'ın bir kapısından, İmam Rıza (a.s) da diğer bir kapısından çıktı. İmam (a.s) şöyle dedi:

Ev ne kadar uzak ve buluşma yeri ne kadar yakın!
Ben ve o, Tus'ta bir araya geleceğiz.²

İbn Hacer şöyle der:

Me'mun'dan önce öleceğini ve er-Reşid'in yanına defnedileceğini haber vermişti. Gerçekten haber verdiği gibi oldu.³

Halife Me'mun, Horasan'a gelmesini isteyince, İmam Rıza (a.s) ailesini toplamıştı. Bu olayı şöyle anlatır:

Benim Medine'den çıkmamı istedikleri zaman, ailemi topladım ve benim duyabileceğim şekilde üzerime ağlamalarını istedim. Sonra on iki bin dinarı aralarında bölüştürdüm. Sonra şöyle dedim: "Bana gelince, bir daha ailemin yanına dönmeyeceğim."⁴

Şair Di'bil el-Huzaî, İmam Rıza'nın (a.s) veliaht olarak tayin edilmesinden sonra ona meşhur kasidesini okumuştur: "Nefs-i Zekiye'nin Bağdat'taki kabrine / Ki Rahman odalarına rahmet indirir." beytine gelince, İmam (a.s) ona dedi ki: "*Buraya, kasideni tamamlayacak şekilde iki beyit ekleyeyim mi?*" "Evet, ey Resulullah'ın oğlu!" dedi. Bunun üzerine İmam (a.s) şu beyitleri okudu:

Ve Tus'ta bir kabir ki, ne büyük musibet / İnsanın içinde yangınlar çıkarır.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/216; Keşfu'l-Gumme, 3/93; İ'lamu'l-Vera, 2/59; el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.158

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/216; İ'lamu'l-Vera, 2/59; Keşfu'l-Gumme, 3/105; el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.158

3- es-Savaiku'l-Muhrika, s.309

4- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/218; İ'lamu'l-Vera, 2/59-60

Di'bil dedi ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Tus'taki bu kabir kimindir?" İmam (a.s) dedi ki:

Benim kabrimdir. Birkaç gün ve gece geçer geçmez Tus, Şiamın ve ziyaretçilerimin buluşma yeri olacaktır...¹

Daha önce, İmam'ın (a.s), veliahtlığın gerçekleşmeyeceğini haber verdiğini belirtmiştik.

İmam Rıza'nın Zehirlenerek Şehit Edildiğinin Kanıtları

İmam Rıza'nın (a.s) ölüm sebebine ilişkin rivayetler arasında farklılıklar vardır. Bazısında doğal olarak öldüğü, bazısında ise zehirlenerek öldüğü belirtilmektedir. Çoğunluk, zehirlenerek öldürüldüğü kanaatindedir. Buna ilişkin bazı rivayetleri özetleyerek aşağıya alıyoruz:

Salahaddin es-Safdi şöyle der:

Derken Me'mun sonunda onu zehirli bir narla öldürdü... Bunu Abbasî hanedanına hoş görünmek için yaptı.²

Yakubî şöyle der:

Söylendiğine göre Ali b. Hişam ona zehirli bir nar yedirmiştir.³

İbn Hibban şöyle der:

Ali b. Musa er-Rıza, Tus'ta Me'mun'un kendisine içirdiği bir şerbetten hemen sonra öldü.⁴

Şihabuddin en-Nuveyrî anlatıyor:

...Söylendiğine göre Me'mun, zehirli üzümle onu öldürdü. Bazıları bunu uzak bir ihtimal olarak görüp inkâr etmişlerdir.⁵

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/263-264

2- el-Vafi bi'l-Vefiyat, 22/251

3- Tarihu't-Taberî, 5/148, Ahdasu Sene 203 Hicri

4- es-Sikat, 8/457

5- Nihayetu'l-İreb, 22/210

el-Kalkaşandî şöyle der:

Söylendiğine göre, zehirli nar yedirilerek öldürülmüştür.¹

Tus halkı Me'mun'un onu zehirlediğine inanıyordu. Nitekim Me'mun da, halkın kendisini bu şekilde suçladığını itiraf etmiştir. Me'mun, ölümünün hemen öncesinde İmam'ın (a.s) yanına gitmiş ve şöyle demiştir:

Ey Efendim! Allah'a yemin ederim ki, benim için hangi musibetin daha büyük olduğunu bilmiyorum? Seni yitirmem, senden ayrılmam mı, yoksa insanların beni, seni öldürmekle, sana suikast düzenlemekle itham etmeleri mi?²

Ölümünün ikinci gününde halk toplanıp, Me'mun'u kastederek: "Onu bu adam öldürdü, ona kalleşçe suikast düzenledi." dedi.³

Me'mun'un İmam Rıza'yı (a.s) zehirleyerek öldürdüğünün kanıtlarından biri de, İmam'dan kurtulmanın plânlarını yapmasıdır. Me'mun, Abbasî hanedanının mensuplarına şöyle dedi:

...Onun durumunu basite almak doğru değildir. Ama biz, azar azar onu gözden düşürmek durumundayız. Ki insanlara, onun bu görevi hak etmediğini göstermiş olalım. Daha sonra onun oluşturduğu belâyı bizden savacak kesin bir çözüm yolunu buluruz.⁴

Me'mun'un Irak'a gitme ve başkenti oraya taşıma kararını almasından sonra İmam Rıza (a.s) vefat ediyor. Me'mun, Irakta bulunan Abbasî hanedanı mensuplarının, İmam Rıza (a.s) veliahdı olarak kaldığı sürece, kendisine muhalif kalacaklarını anlamıştı. Bu yüzden, hanedan mensuplarının gön-

1- Measiru'l-İnake Fî Maalimi'l-Hilafe, 1/211

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/241

3- Yunu Ahbari'r-Rıza, 2/241

4- Feraidu's-Sımtayn, 2/214, 215

lünü almak, onların desteğini sağlamak maksadıyla şu mektubu yazdığını görüyoruz:

Benden sonra halife olsun diye Ali b. Musa er-Rıza'yı veliaht olarak tayin ettiğim için bana öfke duyuyorsunuz. Bu muhalif tavrınızı bırakın, emirlerimi dinleyip itaat edin.

Sonra Me'mun gibi bir adamın İmam Rıza'yı (a.s) öldürmüş olması, uzak bir ihtimal değildir. Çünkü o, mülk ve saltanat için öz kardeşiyle birlikte, hem kendi ordusunda, hem de kardeşinin ordusunda yer alan binlerce Müslüman askeri öldürmüştür. Daha önce babasının da söylediği gibi saltanat bereketsiz ve kırsırdır.

Me'mun'un İmam Rıza'yı Zehirleyerek Öldürmesinin Sebepleri

Me'mun'u, İmam Rıza'yı (a.s) zehirlemeye iten sebeplerden biri, onu veliaht tayin etmekle beklediği sonuçları elde edememesidir. Çünkü yeni bir fitne baş göstermişti; Abbasî hanedanının mensupları ona baş kaldırmış, hatta onu öldürme girişimlerinde dahi bulunmuşlardı.

Ahmed b. Ali el-Ensarı'nın Ebu Salt el-Herevî'den aktardığı rivayette bir diğer sebebe şöyle işaret edilir:

Me'mun, onu veliahdı ilan ederek, insanlara onu, dünyanın peşinde olan biri olarak göstermek istemişti. Böylece insanlar nezdindeki değeri düşecekti. Ancak bu beklentinin tam tersi oldu; insanlar nezdinde fazileti biraz daha büyüdü. Onların kalplerinde daha yüksek bir yer edindi. Bunun üzerine Me'mun, ülkenin çeşitli bölgelerinden kalamcılar çağırdı. Maksadı, bu kalamcılardan birinin, onun delillerini çürütmesini, böylece âlimler nezdindeki değerini düşürmesini sağlamaktı. O zaman âlimler aracılığıyla İmam Rıza'nın (a.s) ilmî yetersizliği (!) halk nezdinde bilinir

olacaktı. Ama ne var ki, Yahudi, Hıristiyan, Mecusî, Sa-bîî, Brahmanist, mülhit ve natüralist herhangi bir bilgin ya da Müslüman gruplara mensup herhangi bir â-lim ona karşı çıktığı zaman, İmam derhal onun ka-nıtını çürütüyor, onu susmak zorunda bırakıyordu.

Bu arada halk: "Allah'a andolsun o, Me'mun'dan daha çok halifelğe lâyıktır." diyordu. Me'mun'un ca-susları, bu gibi şeylerin konuşulduğunu mutlaka ona iletiyorlardı. Me'mun da bunlardan dolayı öfkeleniyor ve kıskançlığı bir kat daha artıyordu.

İmam Rıza (a.s), hak söz konusu oldu mu Me'mun'a müsamaha göstermezdi. Birçok durumda Me'mun'un hoşuna gitmeyen cevaplar verirdi. Bu da Me'mun'u kızdırırdı, kinini daha da arttırırdı. Ama bu kinini dışa vurmazdı. Ancak onunla ilgili hileyi bulunca da, onu zehirleyerek öldürmekte tereddüt etmedi.¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi, İmam Rıza (a.s), bazılarınun bundan hoşlanmamasından dolayı, kendisini veliahtlıktan uzaklaştırmasını Me'mun'a önermişti. İbrahim es-Sav-lî, bu öneri üzerine şu değerlendirmeyi yapar: "Allah'a yemin ederim ki, işin bu noktaya varmasının sebebi buydu."²

Bunun yanında Me'mun'un bazı vezirleri ve komutanları İmam'a (a.s) öfke duyuyorlar, onu kıskanırlardı. İmam'ın (a.s) aleyhine jurnalcilik yaparlardı. Bunların neticesinde Me'mun İmam'ı (a.s) zehirledi.³

İmam Rıza (a.s), Me'mun'un kendisine verdiği narı veya üzümü yedikten sonra, ölüm belirtileri görünmeye başladı. Me'mun'un ayrılmasından sonra sağlık durumu gittikçe kötüleşmeye başladı. Son sözleri şunlar oldu:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/239-240

2- Nesru'd-Durer, 1/363

3- İmam Rıza'nın (a.s) şehit edilışinin mahiyeti ile ilgili rivayetler için bk. el-Avalim, s.488-498

De ki: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi.¹

Allah'ın emri mutlaka yerine getirilecek, yazılmış bir kaderdir.²

Me'mun ağlayarak İmam'ın (a.s) naşının bulunduğu yere girdi. Sonra yalın ayak, başı açık olarak cenazesinin arkasından yürüdü. Şöyle diyordu: "Ey Kardeşim! Hiç şüphesiz senin ölümünle İslâm'ın duvarında bir gedik açılmış oldu. Kader, seninle ilgili plânlarım galip geldi." Sonra Harun Reşid'in lahdini yarıp İmam'ı (a.s) da yanına defnetti.³

Di'bil el-Huzaî, İmam Rıza'nın (a.s) ardından şu mersi-yeyi yazmıştı:

Öldürürlerse, Emevîleri mazur görürüm
Ama Abbasoğulları'nı mazur göremem
Tus'ta pak zatın bulunduğu kabrin başında ağla
Eğer tehlikede olan din için ağlayacaksan
Tus'ta iki kabir; biri bütün insanların en hayırlısının
Öbürü bütün insanların en şerlisinin; işte bu bir ib-
rettir
Pislik tertemize yakın olmakla bir fayda sağlamaz;
gelmez

Temiz olana da pise yakın olmasından bir zarar.⁴

İmam Rıza (a.s) hicrî 203 senesi safer ayının sonunda şehit edildi. Ravilerin ve tarihçilerin çoğunluğu bu görüştedir.

İmam Rıza'nın Kabrini Ziyaret Etmenin Kerametleri

İbn Hibban şöyle der:

Kabrini birçok kere ziyaret ettim. Tus'ta kaldığım

1- Âl-i İmrân, 154

2- Ahzâb, 38

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/241

4- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/251

sürece herhangi bir yerimde bir ağrı duyduğumda, bir zorluğa düştüğümde, Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) kabrine gider, Allah'tan bu ağrımı gidermesini, içinde bulunduğum zorluğu ortadan kaldırmasını dilerdim ve mutlaka duam kabul olurdu, sıkıntılarım ortadan kalkardı. Bu, defalarca dendiğim bir olaydır. Her seferinde mutlaka bu sonuçla karşılaşmışımdır.¹

Bu kerametler, aradan geçen asırlarla birlikte şöhret bulmuştur. Özellikle şu çağımızda çok yaygındır. Hatta İmam Rıza'nın (a.s) ziyaretgâhının işleriyle ilgilenenler, bu kerametleri kayda geçirmek maksadıyla özel bir birim oluşturmuşlardır. Bu birim, yaşanan bu olağanüstülükleri şahitleyiyle birlikte sicil defterlerine kaydederler.

Bu kerametlerin ünü bütün dünyaya yayılmış, her tarafta ilgi uyandırmıştır. Müminlerin geneli açısından bir hakikat mertebesindedir. Hatta tıbbî açıdan tedavisi olmayan bazı hastalıklarla uğraşan hekimler dahi, İmam Rıza (a.s) ziyaretinin bu bağlamdaki kerametini itiraf etmişlerdir.

1- es-Sikat, 8/457

İMAM RIZA'NIN (A.S) MİRASI

İmam Rıza (a.s), İslâm ümmetinin başka kültürlerle etkileşime girdiği bir dönemde yaşadı. Arap olmayan milletler İslâm dairesine girmiş ve İslâm medeniyeti binasının yükseltilmesi çabasında Araplarla omuz omuz mücadele vermişlerdi.

Yabancı kültürlerle açılım, İmam Rıza (a.s) zamanında büyük mesafe kat etmişti ve bu, toplumda açık bir şekilde görülüyordu. Hatta İslâm kültürünü tehdit eder hâle bile gelmişti. Eğer İslâm kültürünün orijinalliğini korumak, şu veya bu şekilde İslâm toplumunun bünyesine sızan yabancı kültürlerin İslâm kültürünü asimile etmesini engellemek için yoğun çaba sarf eden şahsiyetler olmasaydı, kuşkusuz bu ciddi bir tehditti.

İmam Rıza (a.s) da, bu önemli mesele üzerinde yoğunlaşmıştır. İmam (a.s) bir âlimler nesli yetiştirdi. İslâm kültürünün asimile olmasını ve çökmesini engelleme misyonunu onlara tevdi etti. Bunlar, dosdoğru İslâm düşüncesini İslâm dünyasının her tarafına yaydılar ve bu mesajı bütün dünyaya yayacak nesiller yetiştirmekle ilgilendiler.

Dolayısıyla İmam Rıza'nın (a.s); öğreten, öğrenen, eşsiz risalet kültürünü özümsemiş unsurlara dayanan dinamik bir medresesi, bir ekolü oluşmuştu.

Bu arada İmam Rıza (a.s), değişik mezheplere ve dinlere mensup kimselerle çeşitli konulara dair uzun tartışmalara da girmiştir. Bu da, İmam Rıza'nın (a.s) hayatının dikkat çeken

bir diğer ayırıcı alametidir. Bereketli mirasının bir parçasını da bunlar oluşturmaktadır.

İmam Rıza'dan (a.s) rivayet edilip tedvin edilen İslâmî bilginin değişik dallarıyla ilgili hadisler, risaleler ve mektuplar da onun İslâm ümmetine, daha doğrusu bütün insanlığa bıraktığı ölümsüz mirasının bir diğer parçasını oluşturmaktadır.

Bu nedenle art arada gelecek üç bölümde onun (a.s) mirasının bu üç boyutunu ele alacağız.

İMAM RIZA (A.S) MEDRESESİ

Kaynaklarda zikredildiği kadarıyla İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet eden ravilerin sayısı, 313 ile 367 arasında değişiyor. Bu kimseler İmam Rıza (a.s) medresesinin talebeleri ve onun mezunları kabul edilmektedirler. "Müsnedu'l-İmami'r-Rıza" adlı eserin müellifi bu ravilerin sayısını vermiş ve bunlardan 313 tanesinin hayatını özet bir şekilde sunmuştur. Bu konudaki açıklamalardan bazıları çok kısadır ve sözünü ettiğimiz Müsned'de yer alan rivayet zincirlerindeki bilgiler esas alınmıştır.

Buna karşılık Şeyh Tusî (r.a), İmam Rıza'nın (a.s) ashabından 315 kişiden söz etmiştir. Şeyh Bâkır Şerif el-Kureşî ise bu sayıyı 367 olarak verir.¹

Müsnedu'l-İmami'r-Rıza adlı esere kısaca göz gezdirdiğimiz zaman, İmam Rıza medresesinin yönelişlerine, ilmî ve ahlâkî eğitim bağlamında o dönemin karakteristik özelliklerine ilişkin genel bir fikir edinebiliriz. Kuşkusuz bütün bu hususların belirginleşmesinde İmam Rıza'nın yaşadığı çağın gerektirdiği koşulların etkisi büyüktür. Bunun yanında belirleyici bir diğer husus da Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) yakın ve uzak geleceğin plânlarını belirlemiş olmalarıdır.

İmamlar'dan sadır olan metinlerin toplamına, Ehl-i Beyt tâbilerini bekleyen geleceğin ufuklarını aydınlatıcı direktiflerine, yönlendirmelerine göz atanlar, bu gerçeği bütün çıp-

1- bk. Müsnedu'l-İmami'r-Rıza ve Hayatu'l-İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s) adlı eserler.

laklığıyla görebilirler. Ehl-i Beyt tâbileri derken, İmamlar'ın düşünsel ve siyasal çizgilerinden ayrılmayan, sahih akide ve hak ilkeler uğruna fedakârlıkta bulunmaktan kaçınmayan sahililer topluluğunu kastediyoruz.

O dönem, Ehl-i Beyt Şiasının ilmî faaliyetlerinin arttığı bir dönemdir. Bu dönemin bir özelliği, telif ve tedvin faaliyetlerinin çokluğudur. Ders halkaları, hadis rivayeti gibi faaliyetler, o çağda mümkün olabilecek her ortamda, her imkân kullanılarak gerçekleştiriliyordu.

Ehl-i Beyt ravilerinin oluşturduğu fukaha medresesine mensup olan kimselerin sayısı da dikkat çekecek şekilde artıyordu. Bunu, İmam Rıza'dan (a.s) hadis rivayet eden ravilerin sayısından da anlamak mümkündür. Ravi listesi, onların, İmam Rıza'nın (a.s) o çağda risalet ekolü olarak belirginleşen medresesinden ilim öğrenmeye verdikleri önemi yansıtmaktadır. Özellikle bu ravilerin düzeylerinin farklılığı, eğilimlerinin çeşitliliği ve her birinin geldikleri bölgenin ayrılığı; sordukları soruların, İmam Rıza'dan (a.s) rivayet ettikleri hadislerin çok yönlülüğü dikkat çekicidir.

Aşağıda İmam Rıza'nın (a.s) ashabından bazılarının isimlerini ve eserlerinden bazılarını sunuyoruz:

Ravilerin hayatlarını ele alan kitaplarda, İmam Rıza'nın (a.s) ashabından olan Yunus b. Abdurrahman'ın¹ şu kitapları zikredilir:

1- Yunus b. Abdurrahman; künyesi Ebu Muhammed'dir. Âli Yaktin'in azathılarından. İmam Kâzım (a.s) ve İmam Rıza'nın güvenilir (sıka) ashabından biridir. Şia'da gözde bir yeri vardır. Öncü bir şahsiyettir ve yüksek bir mertebeye sahiptir. İbn Nedim onun hakkını da şunları söyler: "Yunus b. Abdurrahman, Musa b. Cafer'in (a.s) ashabından olup Âli Yaktin'in azathılarından. Zamanının Allâmesi sayılır. Şia mezhebine dair birçok eser kaleme almıştır." Müellif daha sonra eserlerinin isimlerini zikreder.

Yunus icma ashâbı diye bilenen üstün şahsiyetlerdendi. Hişam b. Abdulmelik zamanında dünyaya geldi. Cafer b. Muhammed'i (a.s) Sa-

- 1- Kitabu's-Şerayi
- 2- Cevamiu'l-Asar
- 3- el-Camiu'l-Kebir Fi'l-Fikh
- 4- es-Salât
- 5- el-Vudu'
- 6- Yevmun ve Leyle
- 7- es-Sehv
- 8- ez-Zekât
- 9- İhtilafu'l-Hacc
- 10- el-İlelu'l-Kebir
- 11- İlelu'l-Hadis
- 12- el-Feraid
- 13- el-Feraidu's-Sağir
- 14- el-İhticac Fi't-Talak
- 15- et-Ticaret
- 16- el-Muzaraat
- 17- el-Adab ve'd-Delaletu Ale'l-Hayr
- 18- İlelu'n-Nikâh ve Tahlilu'l-Mut'a
- 19- el-Buyu'
- 20- ed-Diyat
- 21- el-Hudud

Safvan b. Yahya'ya¹ ait olarak da aşağıdaki eserler zikre-dilmiştir:

fa ve Merve arasında görmüş, ama ondan hadis rivayet etmemiştir. İmam Kâzım ve İmam Rıza'dan hadis rivayet etmiştir. İmam Rıza (a.s) ilim ve fetva hususunda ona müracaat edilmesini emrederdi. Vakıfı mezhebine uyması için kendisine büyük miktarda mal bağışlanmış ama o bu teklifi kabul etmemiştir. Hicrî 208 tarihinde vefat etti. Allah rahmet etsin.

1- Ebu Muhammed Safvan b. Yahya el-Becelî el-Kufî; kumaş satıcısıydı. Yedinci ve Sekizinci İmam'ların ashabıdır. İmamlar onun fakih ve âlim olduğunu belirtmişlerdir. İcma ashabı diye bilinen sık/güvenilir on sekiz kişiden biridir. İmam Rıza'nın (a.s) vekiliydi. Birçok kitap

- 1- Kitabu'l-vudu'
- 2- es-Salât
- 3- es-Savm
- 4- el-Hacc
- 5- ez-Zekât
- 6- en-Nikâh
- 7- et-Talak
- 8- el-Feraid
- 9- el-Vasaya
- 10- eş-Şira ve'l-Bey'
- 11- el-Itk ve't-Tedbir
- 12- el-Bişarat
- 13- en-Nevadir

Hüseyin b. Mahbub'a ait olmak üzere şu eserlerin isimleri zikredilir:

yazmıştır. Takva ve ibadet bakımından, aynı kuşaktan bir dengi daha yoktu. Şeyh şöyle nakleder:

Hadis ehline göre zamanının en güvenilir ve en abid şahsiyetiydi. Her gün yüz elli rekât namaz kıları. Her sene üç ay oruç tutardı. Malının zekâtını senede üç kere verirdi. Bu davranışının ilginç bir hikâyesi vardır: O, Abdullah b. Cündeb ve Ali b. Numan birlikte Kâbe'yi ziyarete gittiler. Üçü orada birbirine söz verdi: İçlerinden biri ölecek olsa, diğerleri yaşadıkları sürece onun namazını kılacak, orucunu tutacak, onun adına hac ziyaretinde bulunacak ve zekâtını verecek. İki arkadaşı ölür, sadece Safvan kalır. Safvan onlara verdiği sözü eksiksiz yerine getirir. Nitekim onların günlük namazlarını kılar, onlar adına zekât verir, onların orucunu tutar ve onlar adına hacca giderdi. Kendi adına yaptığı her türlü iyiliğin aynısını bu iki arkadaşı için de yapardı... Ebu Abdullah'ın (a.s) ashabından kırk kişiden hadis rivayet etmiştir. Birçok kitapları vardır. Hüseyin b. Said'in kitapları gibi. Ebu'l-Hasan Musa Kâzım'a (a.s) birçok soru sormuş ve ondan çok sayıda hadis rivayet etmiştir."

Medine'de vefat etti. Ebu Cafer el-Cevad (a.s), naaşına sürülecek kâfuru ve kefeni gönderdi, İsmail b. Musa'ya da namazını kılmasını emretti.

- 1- Kitabu'l-Meşîha
- 2- el-Hudud
- 3- ed-Diyat
- 4- el-Feraid
- 5- en-Nikâh
- 6- et-Talak
- 7- en-Nevadir (Yaklaşık bin varaktır.)
- 8- et-Tefsir
- 9- el-İtk

Aynı şekilde Osman b. İsa er-Ruasî'ye, Muhammed b. Ebu Ümeyr'e, Ali b. Yaktin'e ve Muhammed b. İsa el-Yaktini'nin İmam Rıza'ya ait kitaplardan da söz edilir. Hatta İbn Şehraşub'un el-Menakıb'ında Muhammed b. İsa el-Yaktini'nin İmam Rıza'ya (a.s) sorulan sorulardan ve onun verdiği cevaplardan oluşan on sekiz bin veya on beş bin mesaili derlediği belirtilmektedir.¹

1- bk. Abdulhadi el-Fadlî, Tarihu't-Teşrii'l-İslâmî, s.180

İMAM RIZA'NIN (A.S) TARTIŞMALARI

Hiç kuşkusuz, İslâm ümmetinin başka milletlere ve kültürlere -hangi sebeple olursa olsun-¹ açılması, birinci vazifesi İslâm risaletini ve Müslüman ümmeti çöküşten ve yıkımdan korumak olan risalet önderliğinin, ümmeti ve İslâm toplumu-nu, bilinçli ya da bilinçsiz kültür sızmalarına karşı ilmî ve kül-türel açıdan sağlamlaştırmasını, muhkemleştirmesini gerektiriyordu.

Daha önce İmam Rıza'nın (a.s) yaşadığı çağın, bu kapıların ardına kadar açıldığı bir çağ olmakla belirginleştiğini vurgulamıştık. Ümmete yönelik tehlike kapıya dayanmıştı.

Ayrıca Me'mun, İmam Rıza (a.s) ile başka dinlere mensup bilgileri, değişik İslâmî mezheplerin bağlılarını, o günkü İslâm toplumunda etkin olan kanaat önderlerini bir ara-

1- Bu açılma, İslâm'ı benimsedikten veya Müslümanlarla bir arada yaşamak durumunda kaldıktan sonra başka milletlerin İslâm hinterlandına girmelerinin doğal bir sonucu olabileceği gibi, bu milletlerden bazılarının İslâmî fetihlere boyun eğmek zorunda kalmalarına rağmen bilinçli olarak kültürel bir sızma çabası içine girmelerinin neticesi de olabilir. Bunun yanında halifelerin başka kültürlere ait eserlerin tercüme edilmesini teşvik etmeleri de bunda rol oynamış olabilir. Bu gibi faaliyetleri teşvik eden halifelerin amacı, ilmin alanını genişletmek, başka kültürler hakkında bilgi sahibi olmak olabileceği gibi, ilim adamlarını başka kültürlerle oyalayarak, Ehl-i Beyt'in Nebevî kaynağına yönelmelerini engellemek de olabilir. Çünkü ilim adamlarının Ehl-i Beyt membarına yönelmeleri, onların ilmî merciliklerini, ardından uzun vadede de olsa siyasal merciliklerini gündeme getirecekti. İşte halifelerin hiçbir durumda buna tahammül etmeleri mümkün değildi.

ya getirip tartıştırmak hususunda, karşı konulmaz bir istek duyuyordu.

Nitekim bu tartışmalar, çeşitli düzlemlerde gerçekleşti. Bu tartışmaların tümünde İmam Rıza (a.s), İslâm âleminin parlak ve eşsiz bir ilmî şahsiyeti olarak, bütün dinlerin, mezheplerin ve fırkaların mensuplarına meydan okudu ve hepsine de üstünlük sağladı. Bununla İslâm âlemine ilmî üstünlüğünü ve kendileri açısından ilmî otorite olduğunu kanıtla-dı. Bunun neticesinde İmam Rıza'nın (a.s) kişiliği bir yıldız gi-bi ümmetin semasında parladı.¹

Kültürel mirasa dair eserlerde İmam Rıza (a.s) ile diğer din ve mezheplerin mensupları arasında geçen tartışmaların ilgili olduğu alanlar ve bu konuşmaların metinleri kaydedilmiş midir, bilmiyoruz.

Yalnız bize kadar ulaşan diyaloglar, kendi alanında ve konu çeşitliliği itibariyle yeterli bir fikir verecek zenginliktedir. Tarihi karinelere ulaşıldığı üzere, Me'mun'un bu tartışmalarda geçen konuşmaların yayılmasını engellemesine rağmen, elimize ulaşan mevcut metinler bile, bir fikir edinmek için yeterlidir.

Tartışma (ihticac) konusunu ele alan eserler, bu tartışmalardan bazılarını kaydetmişlerdir. Bunları Tabersî'nin el-İhticac ve Meclisî'nin Biharu'l-Envar adlı eserlerinde bulmak

1- Belki de Me'mun'un, İmam Rıza'nın (a.s) şahsını ortadan kaldırma hususunda acele etmesinin sebebi, onun kanıtlandığı bu üstünlüğüydü. Çünkü İslâm ümmeti, bu şahsiyetin nasıl parladığını bizzat gözlemlemişti. Ümmet, Me'mun'un onu kontrol edemediğini, sınırlayamadığını görüyordu. Bu durumda Me'mun'un varlığı, gerçekte olduğu gibi, gölgede kalıyordu. Ama dünyevî hırsların kulu kölesi olan kimseler sonu kesik saltanattan, ellerindeki hilafet tahtından vazgeçemelerdi. Bu yüzden Me'mun, bütün acımasızlığıyla, giderek halkın gözünde rakibi olmaya başlayan ve alternatifi ortaya çıkarılmayacak bir üstünlüğü sergileyen bu parlak şahsiyeti ortadan kaldırma plânlarını yapma cüretini gösterdi.

mümkündür. Bunun yanında, Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s) adlı eserde de, bu tartışmalarda geçen konuşmalar yer almaktadır.

Bu tartışmalar aşağıda sıralayacağımız şu önemli sonuçlara yol açmıştır:

1- Başka dinlere ve mezheplere mensup âlimlere meydan okunmuş ve risalet Ehl-i Beyt'inin (a.s) ilmî üstünlüğü kanıtlanmıştır.

2- Ehl-i Beyt (a.s) kültürünün İslâm toplumu arasında yayılmasının kapısı açılmıştır.

3- Müslümanların risalet Ehl-i Beyt'inin (a.s) çizgisine yönelmeleri sağlanmış ve derin etkili bir çağrı olarak Ehl-i Beyt'e (a.s) sarılmaları, başka kaynaklara yönelmemeleri telkin edilmiştir.

4- İslâm devleti, insanlığa İslâm medeniyetinin sahip olduğu ilmî birikimi sunmak suretiyle dayanaklarını sağlamlaştırmıştır.

5- Bizce, İmam Rıza'nın (a.s) sağladığı bu göz kamaştırıcı başarıların, İmam'ın (a.s) şahsının bir an önce ortadan kaldırılması girişimlerinin başlatılmasına sebep olması uzak bir ihtimal değildir. Çünkü onun üstünlüğü ve bir yıldız gibi parlaması halifenin şahsı açısından olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Dolayısıyla onun varlığı, Me'mun gibi bütün İslâm âlemine hükmetmek arzusuna sahip biri açısından bir engel teşkil ediyordu.

Her hâlükârda tartışmalar çeşitli alanlarla ilgiliydi; tevhit, peygamberlik ve peygamberler, imamet ve imamlar, İslâm mezhepleri, hilafet ve sahabeler gibi, Müslümanlar arasında ihtilaf konusu olan meseleleri kapsıyordu.

İmam'ın (a.s) ilmî azametinin ve bu önemli alanlarda sergilediği müthiş faaliyetinin bazı boyutlarını kavramak için aşağıda bu tartışmalardan örnekler vereceğiz.

Senevîlerle Tartışması

Şeyh Saduk, Fazl b. Şazan'dan rivayet eder:

Benim de hazır bulunduğum bir ortamda, senevî (düalist/Tanrı'nın iki olduğuna inanan) biri İmam Rıza'ya (a.s) sordu: "Ben diyorum ki, evrenin yaratıcısı ikidir. Onun bir olduğuna ilişkin deliliniz nedir?" İmam (a.s) buyurdu ki:

*"Onun bir olduğuna ilişkin delilimiz, senin 'Yaratıcı ikidir.' sözündür. Çünkü sen, biri kanıtladıktan sonra ikiyi iddia edebiliyorsun. Dolayısıyla bir, üzerinde ittifak edilendir. İki ve sonrası ise, üzerinde ihtilaf edilendir."*¹

Diğer Dinlerin Mensuplarıyla Tartışması

Hasan b. Muhammed en-Nevfelî anlatıyor:

İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s) Me'mun'un yanına geldiğinde Me'mun, Fazl b. Sehl'e; Casilik (Katolik), Re'sul-Calut (Hahambaşı), Sabîilerin önderleri, Mecusilerin büyük kâhini, Zerdüştilerin din adamı, Bizans keşişi ve Müslüman kelmacıları toplantıya çağırmasını emretti. Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) ve çağırıldığı bilginlerin sözlerini dinlemek istiyordu. Fazl b. Sehl sözü edilen isimleri çağırdı. Sonra Me'mun'a sayılan kişilerin toplandıklarını haber verdi. Me'mun: "Onları yanıma gönder." dedi. Denileni yaptı. Me'mun hepsine, hoş geldin dedi.

Sonra onlara dedi ki: "Sizi hayırlı bir iş için topladım. Medine'den yanıma gelen şu amcazademle münazara etmenizi istedim. Sabah erken yanıma gelin. Hiçbiriniz gemlemelik etmesin. Dediler ki: "Duyduk ve uyduk, ey Müminlerin Emîri! İnşallah sabah erkenden geleceğiz."

Hasan b. Muhammed en-Nevfelî anlatıyor: Ebu'l-Hasan er-Rıza'nın (a.s) yanında aramızda konuşuyorduk. Birden hiz-

1- et-Tevhid, s.250

metçi Yasir geldi. Ebu'l-Hasan'ın (a.s) hizmetlerini görme görevi ona verilmişti. Dedi ki: "Ey efendim! Müminlerin Emîri sana selâm söylüyor ve diyor ki: Kardeşin sana kurban olsun, görüş sahipleri, değişik dinlerin mensupları ve bütün dinlerden kelimcılar yanımda toplanmışlardır. Eğer onlarla konuşmak istersen, sabah erken yanımıza gel. Şayet onlarla konuşmak istemezsen, kendini zorlama. Eğer bizim senin yanına gelmemizi istiyorsan, bunu bir an önce bize bildir."

Ebu'l-Hasan (a.s) dedi ki: *"Ona selâm söyle ve de ki: Ne istediğini anladım. İnşallah sabah erkenden sana geleceğim."*

Yasir gidince İmam (a.s) bize döndü ve bana dedi ki:

– Ey Nevfelî! Sen Iraklısın. Bir Iraklının inceliği ise kaba bir kimse gibi değildir. Sence amcanın oğlu şirk ehlini ve çeşitli görüş sahiplerini niçin bize karşı toplamaktadır?

Dedim ki:

– Sana feda olayım, amacı imtihandır. Senin yanındaki ilmin ne olduğunu bilmek istiyor. Ama binayı sağlam olmayan bir temel üzerine kurmuştur. Vallahi, ne kötü binadır onun kurduğu bu bina!

Bana dedi ki:

– Bu konuda nasıl bir bina kurmuş ki?

Dedim ki:

– Bidat ehli ve kelimcılar âlimlere benzemezler. Bir âlim münkerden başkasını inkâr etmez. Görüş sahipleri, kelimciler ve şirk ehli olanlar ise inkârcıdırlar, iftira atmakta üzerlerine yoktur. Eğer onlara, Allah'ın bir olduğunu kanıtlasan, "Allah'ın birliğini sahih olarak ortaya koydu." derler. Şayet "Muhammed (s.a.a) Allah'ın Resul'üdür." desen, "Onun risaletini ispat ettin." derler. Sonra kanıtıyla kendilerini çürüten adama iftira atarlar ve o, kendi görüşünü terk edinceye kadar muğalâta yapıp dururlar. Onlardan sakın, sana feda olayım.

İmam (a.s) tebessüm etti, sonra şöyle dedi:

– Ey Nevfelî! Benim kanıtlarımı çürütmelerinden mi korkuyorsun?

Dedim ki:

– Allah'a yemin ederim ki, senin hakkında hiçbir korku duymuyorum ve Allah'ın seni onlara üstün getirmesini temenni ediyorum.

Bana şöyle dedi:

– Ey Nevfelî! Me'mun'un ne zaman pişman olacağını bilmek ister misin?

– Evet, dedim.

Dedi ki:

– Tevrat ehline Tevratlarından, İncil ehline İncillerinden, Zebur ehline Mezamirlerinden, Sabîilere İbranicelerinden, Mecusî kâhinlere Farsçalarından, Rumlara Rumcalarından, görüş sahiplerine kendi dillerinden kanıtlar getirdiğimi duyduğuş zaman pişman olacaktır. Bütün grupların aleyhine olan kanıtları ortaya koyduğuş ve ileri sürdükleri kanıtları çürüttüğüş ve sözlerini terk etmek durumunda bıraktığış zaman, söylediklerim hak olarak bana dönecektir. O zaman Me'mun, gittiğı yolun ehli olmadığını anlayacak ve büyük bir pişmanlık duyacaktır. Ulu ve azamet sahibi Allah'tan başka güç ve kudret yoktur.

Sabah olunca Fazl b. Sehl yanımıza geldi ve İmam'a (a.s) şöyle dedi:

– Sana feda olayım, amcazaden seni bekliyor. İnsanlar toplanmış bulunuyor. Yanına gelmek hususunda fikrin nedir?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Sen benden önce git. İnşallah sizin tarafa geleceğiş.

Sonra namaz için abdest aldı, (arpa ve buğday unundan hazırlanan) sevik çorbasını içti, bize de ondan ikram etti. Sonra yola çıktı, biz de beraberinde yola çıktık. Me'mun'un yanına geldik. Baktık meclis dopdolü. Muhammed b. Cafer,

Ebu Talib Oğulları ve Haşimîlerden oluşan bir topluluğun arasında oturuyordu. Bütün komutanlar hazır bulunuyordu.

İmam Rıza (a.s) içeri girince, Me'mun ayağa kalktı. Muhammed b. Cafer'le birlikte bütün Haşimîler de ayağa kalktılar. İmam Rıza (a.s) Me'mun'un yanında oturmuş ve onlar ayakta dikiliyorlardı. Nihayet oturmalarını emretti, onlar da oturdular. Bir süre Me'mun sadece ona yönelmiş ve sohbet ediyorlardı. Sonra Casilik'e döndü ve şöyle dedi:

– Ey Casilik! Bu benim amcam oğlu Ali b. Musa b. Cafer'dir. Peygamberimizin (s.a.a) kızı Fatıma'nın (a.s) ve Ali b. Ebu Talib'in (a.s) oğludur. Onunla konuşmanı, ona karşı kanıtlar sunmanı ve onun kanıtlarını insafla kabul etmeni istiyorum.

Casilik dedi ki:

– Ey Müminlerin Emîri! Bana inkâr ettiğim bir kitaptan ve iman etmediğim bir peygamberden kanıt getiren bir adama karşı nasıl kanıt sunabilirim ki?

İmam Rıza (a.s) ona dedi ki:

– Ey Hıristiyan adam! Sana karşı İncil'inden delil getirirsem, kabul eder misin?

Casilik şöyle dedi:

– İncil'in söylediği bir şeyi reddedebilir miyim hiç? Allah'a yemin ederim ki, burnum da sürtülse İncil'den gelen delili kabul ederim.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– O hâlde istediğini sor ve verdiğim cevapları dikkatle ve anlayarak dinle.

Casilik dedi ki:

– İsa'nın (a.s) peygamberliği ve kitabı hakkında ne diyor-sun? Ondan bir şeyi inkâr ediyor musun?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ben İsa'nın (a.s) peygamberliğini, kitabını, ümmetine verdiği ve havarilerin de ikrar ettiği müjdesini kabul ediyo-

rum. Ama Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğini ve kitabını kabul etmeyen, onu ümmetine müjdelemeyen her İsa'yı da inkâr ediyorum.

Casilik şöyle dedi:

– Hükümler iki adil şahitle kesinleşmezler mi?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– O zaman senin dinine mensup olmayan ve Hıristiyanlığın da inkâr etmeyeceği iki şahit göster. Bizden de, bizim dinimizden olmayan bunun gibi şahitler iste.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Şimdi doğru bir tavır sergiledin, ey Hıristiyan adam! Meryem oğlu İsa Mesih katında da makbul olan adil bir kanıt sunsam, kabul eder misin?

Casilik:

–Bu adil şahit kimdir? Bana adını söyle, dedi.

Dedi ki:

– Yuhanna ed-Deylemî'ye ne dersin?

Dedi ki:

– Peh, peh. İsa'nın herkesten çok sevdiği birini andın.

Dedi ki:

– Seni yemine veriyorum; İncil'de Yuhanna'nın: "İsa bana Arap Muhammed'in dinini haber verdi, bana onu müjdeledi, onun kendisinden sonraki peygamber olacağını bildirdi, ben de onu havarilere söyledim, onlar da ona iman ettiler." diye bir şeyden söz ediliyor mu?

Casilik şöyle dedi:

– Yuhanna, İsa'dan böyle bir haber bildirmiş ve ailesinden bir adamın peygamberliğini, vasiliğini müjdelemiştir; ama bunun ne zaman olacağını, hangi kavimden olacağını belirtmemiştir ki, bilelim.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Sana İncil'i okuyan birini getirsek ve bu kimse İncil'de Muhammed'den, Ehl-i Beyt'inden ve ümmetinden söz eden bölümü okusa, inanacak mısın?

– Kesinlikle inanacağım, dedi.

İmam Rıza (a.s) Rum Kıstası'na:

– İncil'in üçüncü sifri (bölümünü) ezbere biliyor musun, diye sordu.

– Ezbere bilmiyorum, dedi.

Sonra Hahambaşına (Re'sul-Calut) döndü:

– İncil'i okudun mu, diye sordu.

– Evet, ömrüm hakkı için, okudum, dedi.

Dedi ki:

– O hâlde üçüncü sifri aç. Eğer orada Muhammed'den (s.a.a), Ehl-i Beyt'inden ve ümmetinden söz ediliyorsa, benim için şahitlik et. Eğer söz edilmiyorsa, şahitlik etme.

Sonra İmam (a.s) üçüncü sifri (bölümü) okumaya başladı. Peygamber'den (s.a.a) söz eden bölüme gelince, durdu ve dedi ki:

– Ey Hıristiyan adam! Mesih ve annesi hakkı için sana soruyorum, ben İncil'i biliyor muyum?

– Evet, dedi.

Sonra İmam (a.s), bize; Resulullah'tan (s.a.a), Ehl-i Beyt'inden ve ümmetinden söz eden bölümü okudu ve dedi ki:

– Ne dersin, ey Hıristiyan adam? Bu Meryem oğlu İsa'nın sözleridir. Eğer İncil'in dediğini yalanlarsan, İsa'yı (a.s) ve Musa'yı (a.s) yalanlamış olursun. Bu bölümü inkâr ettiğin zaman öldürülmen gerekir. Çünkü Rabbini, peygamberini ve kitabını inkâr etmiş olursun.

Casilik şöyle dedi:

– İncil'de açıkça yazılan bir şeyi inkâr etmem, onu mutlaka kabul ederim.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bu ikrarına şahit olun.

Sonra şöyle dedi:

– Ey Casilik! İsteddiğini sor.

Casilik şöyle dedi:

– Söyle bakalım, İsa'nın havarileri kaç taneydi? İncil âlimlerinin sayısı kaçtı?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Tam da bilen birine sordun. Havarilerin sayısı on ikiydi. En faziletli ve en âlimleri Luka'ydı. Hıristiyan âlimleri üç kişiydi: Ec'deki Büyük Yuhanna, Gırgısiye'deki (Suriye'de bir şehir) Yuhanna ve Deylem bölgesinde olan Zican'daki Yuhanna. İşte bu (son) Yuhanna'nın yanında Peygamber, Eh-l-i Beyt'i ve ümmeti ile ilgili bilgiler vardı. Bunu İsa, ümmetine ve İsrailoğulları'na müjdelemişti.

Sonra şöyle dedi:

– Ey Hıristiyan adam! Allah'a yemin ederim, biz, Muhammed'e (s.a.a) inanan İsa'ya (a.s) inanıyoruz. Bizce İsa'nın (a.s) tek eksigi; zayıflığı, orucunun ve namazının azlığıdır.

Casilik şöyle dedi:

– Allah'a yemin ederim, şimdi ilmini bozdun, konumunu zayıflattın. Ben senin İslâm ehlinin en âlimi olduğunu sanıyordum.

İmam Rıza (a.s):

– Bu nasıl oldu, diye sordu.

Casilik dedi ki:

– "İsa'nız zayıf bir kimseydi, orucu ve namazı azdı." Demenden dolayı. İsa hiçbir günü oruçsuz geçirmemiş, hiçbir geceyi namazsız geçirmemiştir. Her gün oruç tutardı ve her geceyi ibadetle geçirirdi.

İmam Rıza (a.s) sordu:

– Kimin için oruç tutardı? Kimin için namaz kılardı?

Casilik sus pus oldu, söyleyecek bir şey bulamadı.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Ey Hıristiyan adam! Sana bir şey soracağım.

Dedi ki:

– Sor, eğer bilirim cevabını veririm.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– İsa'nın (a.s) ölülere Allah'ın izniyle dirilttiğini niçin inkâr ettin?

Dedi ki:

– Bunu, bundan (diriltmekten) önce inkâr ediyordum.¹ Çünkü ölülere diriltten, anadan doğma dilsiz olan ve alaca hastalığına yakalanan kimseyi iyileştiren biri rabdir ve ibadete lâyıktır.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– el-Yesa' da İsa'nın yaptığını yapmıştı; su üzerinde yürümüş, ölülere diriltmiş, anadan doğma dilsiz ve alacalıyı iyileştirmişti. Ama ümmeti onu rab edinmedi, hiç kimse Allah'ı bırakıp da ona tapmadı. Hazkil Peygamber de, İsa'nın yaptığını yapmıştı; ölümlerinden altmış sene sonra otuz beş bin kişiyi diriltmişti.

Sonra İmam Rıza (a.s), Hahambaşına (Re'su'l-Calut) döndü ve şöyle dedi:

– Ey Hahambaşı! Böyle bir olay, İsrailoğulları'ndan bazı gençlerin başından geçmiş olarak Tevrat'ta da yer almaz mı? Buhtunnasr, Kudüs'ü ele geçirin, İsrailoğulları'nın tutsakları arasından bunları alır, sonra onları Babil'e getirir. Sonra yüce Allah onları diriltir. Bu olay, Tevrat'ta yazılıdır ve sizden ancak kâfir olanlar bunu inkâr edebilir.

Hahambaşı:

– Bu olayı duymuşuz ve biliyoruz, dedi.

– Doğru söyledin, dedi.

Sonra şöyle dedi:

1- Allah'ın izniyle bu işleri yaptığını inkâr etmiştir.

– Ey Yahudi! Tevrat'ın bu bölümünü aç.

Sonra İmam (a.s) Tevrat'tan ayetler bize okudu. Yahudi âlim de, İmam'ın okuduğu yerleri kontrol ediyor ve hayretler içinde kalıyordu.

Sonra Hıristiyan'a döndü ve şöyle dedi:

– Ey Hıristiyan! Bunlar mı İsa'dan önceydiler, yoksa İsa mı onlardan önceydi?

– Onlar, İsa'dan önceydiler, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Kureyşliler Resulullah'ın (s.a.a) yanında toplandılar ve ondan ölülerini diriltmesini istediler. Resulullah (s.a.a) onlarla birlikte Ali b. Ebu Talib'i (a.s) gönderdi ve *"Cebane'ye git ve diriltmelerini istedikleri bu adamların isimlerini yüksek sesle anarak çağır. 'Ey falan, ey falan...' de ve 'Allah'ın Resülü Muhammed: 'Allah'ın izniyle kalkın.' diyor.' de."* Ali (a.s) onları çağırınca, adı zikredilen kimseler, kabirlerinden başlarının üzerindeki toprakları silkeleyerek kalktılar. Kureyşliler de onlara durumlarını sormaya başladılar. Onlara, "Muhammed (s.a.a) peygamber olarak gönderildi." dediler. Dediler ki: "Keşke onun zamanına yetişseydik ve ona iman etseydik!"

Resulullah (s.a.a) da anadan doğma dilsizi, alacalıyı ve delileri iyileştirmiş; hayvanlar, kuşlar, cinler ve şeytanlar onunla konuşmuştur. Buna rağmen biz, Allah'ı bir yana bırakarak onu rab edinmedik. Ayrıca biz, sözü edilen bu şahsiyetlerin hiçbirinin de üstünlüğünü inkâr etmeyiz.

Siz İsa'yı rab edindiğinizde, el-Yesa'ı ve Hazkil'i de rab edinmeniz gerekir. Çünkü onlar da İsa'nın yaptığını yapmışlardır, ölülerini diriltmişler vs...

İsrailoğulları'ndan bir topluluk, veba salgını nedeniyle memleketlerinden kaçtılar. Binlerce kişiydiler. Allah bir tek saatte tümünün canını aldı. O kasabanın halkı, onların etrafına bir sur çevirdi. Derken kemikleri çürüyüp toprak oldu. İsrailoğulları peygamberlerinden bir peygamber oradan geç-

ti. Onların bu durumuna ve çürüyüp giden kemiklerin çokluğuna şaşırды. Allah ona: "Onları senin için diriltmemi ve onları uyarmayı ister misin?" diye vahyetti. "Evet, ya Rabbi." dedi. Allah: "Onlara seslen." diye vahyetti. Dedi ki: "Ey çürümüş kemikler! Allah'ın izniyle kalkın." Onlar hemen kalktılar. Başlarındaki toprakları silkeliyorlardı.

Yine Rahman'ın dostu İbrahim (a.s) birkaç kuş aldı, onları parçaladı, sonra etlerinden birer parçayı birkaç dağın başına koydu. Sonra onlara seslendi, derhal kuşlar ona doğru gelmeye başladılar.

Musa b. İmran ve ashabından seçtiği yetmiş kişi beraber bir dağın başına gittiler. Dediler ki: "Sen Allah'ı gördün, gördüğün gibi bize de göster O'nu." Onlara dedi ki: "Ben O'nu görmedim." Dediler ki: "Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız." O anda bir yıldırım üzerlerine düştü. Hepsi yanıp kül oldu. Geride sadece Musa kaldı. Musa dedi ki: "Ey Rab-bim! İsrailoğulları'ndan yetmiş adam seçtim, onları beraberimde buraya getirdim. Şimdi buradan yalnız dönüyorum; kendilerine verdiğim haberi kavmim nasıl doğrulasın? Eğer dileseydin, onları ve beni önceden helâk ederdin. Şimdi i-çimizdeki beyinsizlerin yaptığından dolayı bizi helâk eder misin?" Bunun üzerine yüce Allah, ölümlerinden sonra onları diriltti.

Sana anlattığım bu olayların hiç birini reddedemezsin. Çünkü Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân bunları dile getirmektedirler. Eğer ölüleri diriltlen; anadan doğma dilsizi, alacalıyı ve delileri iyileştiren herkes Allah'tan başka ilâhlar edinilecek olsa, adı sayılan bu kimseleri de ilâh edinin. Ne dersin ey Hıristiyan?

Caslik (Patrik) dedi ki:

– Dediğin doğrudur ve Allah'tan başka ilâh yoktur.

Sonra İmam (a.s) Re'sul-Calut'a (Hahambaşı'na) döndü ve dedi ki:

– Ey Yahudi! Bana bak; Musa'ya (a.s) indirilen on ayeti sana soracağım. Tevrat'ta, Muhammed ve ümmetinden haber verildiğini gördünüz mü? Şöyle ki: Son ümmet, deveye binenin izleyicileri geldiği zaman, Rabbi çok çok tesbih ederler. Yeni mabetlerde ve yeni tesbihlerle tenzih ederler. İsrailoğulları, onlara ve onların mülküne koşsun. Ki kalpleri mutmain olsun. Çünkü onların ellerinde kılıçlar olacaktır. Onlarla yeryüzünün her tarafında kâfir milletlerden intikam alacaklardır. Tevrat'ta böyle yazılı değil midir?

Hahambaşı:

– Evet, Tevrat'ta böyle yazıldığını gördük, dedi.

Sonra Patrik'e döndü ve şöyle dedi:

– Ey Hıristiyan! Şa'ya kitabını bilir misin?

– Harf harf bilirim, dedi.

İmam Rıza (a.s) ikisine şöyle dedi:

– Peki, Şa'ya'nın şu sözlerini biliyor musunuz: "Ey kavimim! Ben bir suret gördüm. Eşeğe binmiş üzerinde nurdan giysiler vardı. Bir de deveye bineni gördüm. Işığı ayın ışığı gibiydi.

İkisi de:

– Evet, Şa'ya bunu demiştir, dediler.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Hıristiyan! İsa'nın (a.s) İncil'de yer alan şu sözünü biliyor musun: Ben, benim ve sizin Rabbinize gidiyorum. Gelecek olan Faraklita, benim kendisine şahitlik ettiğim gibi, benimle ilgili olarak hak şahitlikte bulunacaktır. O size her şeyi açıklayacaktır. O, milletlerin utançlarını ortaya çıkaracaktır. O, küfrün dayanaklarını kıracaktır?

Patrik şöyle dedi:

– İncil'den bize neden söz ettiysen, hepsini ikrar ediyoruz.

Dedi ki:

– Ey Casilik! Bu ifadenin İncil'de yer aldığını kabul ediyor musun?

– Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Patrik! Bana söylesene, ilk İncil'i yitirdiğiniz zaman onu kimin yanında buldunuz ve kim size şu İncil'i yazdı?

Dedi ki:

– İncil'i sadece bir gün yitirdik. Sonra onu taze ve yumuşak bir hâlde bulduk. Bu İncil'i, Yuhanna ve Matta bize yazdılar.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– İncil'in, İncil'in sırrı ve âlimleri hakkındaki bilgin ne kadar da azmış! Eğer dediğin gibi olsaydı, o zaman niçin İncil hakkında ihtilafa düştünüz? İhtilaf, bugün elinizde olan İncil üzerine çıkmıştır. Eğer bu İncil ilk dönemde olsaydı, o zaman aranızda bu ihtilaflar olmazdı. Ama ben sana buna dair bilgileri vereceğim. Bil ki, ilk İncil kaybolunca Hıristiyanlar, âlimlerinin yanında toplandılar ve onlara dediler ki: "Meryem oğlu İsa (a.s) öldürüldü. Biz de İncil'i kaybettik. Siz âlimsiniz, yanınızda ne gibi bir çare var?" Markus (Merkeb) ve Luka onlara dediler ki: "İncil bizim ezberimizdedir. Onu bölüm bölüm sizin için ortaya çıkaracağız. Üzülmeyin ve kiliseleri boşaltmayın. Onu bölüm bölüm size okuyacağız, ta ki tümünü toplayıncaya kadar." Luka, Markus, Yuhanna ve Matta oturdular, bu İncil'i onlar için yazdılar. Bu, ilk İncil'i kaybetmelerinden sonradır. Bu dördü, ilk şakirtlerin talebeleridir. Anladın mı?

Patrik şöyle dedi:

– Bunu bilmiyordum, ama şimdi öğrenmiş oldum. Şu anda İncil'e dair yüksek bilgini açıkça görüyorum. Bildiğim birçok şeyi senden duydum. Kalbim onların hak olduğuna şahitlik ediyor. Dolayısıyla anlamam daha da arttı.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Senin nazarında bunların şahitlikleri muteber midir?

Dedi ki:

– Olabilir, bunlar İncil âlimleridir; onların şahitlik ettiği her şey hakır.

İmam Rıza (a.s), Me'mun'a ve orada ailesinden ve başka insanlardan hazır bulunanlara:

– Bu adamın sözlerine şahitlik edin, dedi.

– Şahitlik ediyoruz, dediler.

Sonra İmam Rıza (a.s) Patrik'e şöyle dedi:

– Oğul ve ananın hakkı için söyle: Matta'nın: "İsa, Davud İbn-i İbrahim İbn-i İshak İbn-i Yakup İbn-i Yahuda İbn-i Hadrun'un oğludur." dediğini; Markus'un, Meryem oğlu İsa'nın nesebi hakkında: "O, Allah'ın kelimesidir. Allah onu insan bedenine yerleştirmiş, böylece insan olmuştur." dediğini, Luka'nın: "Meryem oğlu İsa ve annesi birer insandılar, etten ve kemiktendiler. İçlerine Ruhul-Kudüs girdi." dediğini biliyor musun? Sonra İsa'nın kendisi hakkındaki bu şahitliğine ne dersin: "Hakkı size söylüyorum, ey havariler topluluğu! Göğe, ancak oradan inen yükselir. Ancak deveye binen son peygamber müstesna. O göğe çıkacak ve inecek." Bu söz hakkında ne dersin?

Patrik dedi ki:

– Bu, İsa'nın sözüdür, bunu inkâr edemeyiz.

İmam Rıza (a.s):

– Peki, Luka, Markus ve Matta'nın İsa hakkındaki şahitliklerine ve ona nispet ettikleri sözlere ne dersin, dedi.

Patrik dedi ki:

– İsa adına yalan söylüyorlar.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey topluluk! Bu adam onların İncil âlimleri olduklarını ve söylediklerinin hak olduğunu söyleyerek onları tezkiye etmemiş miydi?

Patrik şöyle dedi:

– Ey Müslümanların âlimi! Bunlarla ilgili olarak beni mazur görmeni istiyorum.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Dediğin gibi olsun. Şimdi ey Hıristiyan, istediğini sor.

Patrik dedi ki:

– Başkası sana sorsun. Mesih hakkı için, Müslümanların âlimleri arasında senin gibi birinin olduğunu sanmıyordum.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s), Hahambaşı'na dönerek:

– Sen mi bana soru soracaksın, yoksa ben mi sana sorayım, dedi.

– Ben soracağım, dedi. Senden Tevrat, İncil, Davud'un Zebur'u veya İbrahim ve Musa'nın Mushaf'ı dışında bir kanıt kabul etmem.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Benden, Tevrat'ın Musa b. İmran'ın lisaniyle, İncilin Meryem oğlu İsa'nın lisaniyle ve Zebur'un Davud'un lisaniyle dile getirdiği kanıtlardan başkasını kabul etme.

Hahambaşı şöyle dedi:

– Muhammed'in peygamberliğini nasıl ispat ediyorsunuz?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Onun peygamberliğine İmran oğlu Musa, Meryem oğlu İsa ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi Davud şahitlik etmiştir.

– İmran oğlu Musa'nın bu sözünü kanıtla, dedi.

Dedi ki:

– Ey Yahudi! Musa'nın İsrailoğulları'na şu tavsiyede bulunduğunu biliyor musun: "Size kardeşlerinizin soyundan gelen bir peygamber gelecektir. Onu tasdik edin. Onu dinleyin." İsrailoğulları'nın, İsmail'in çocuklarından başka kardeşleri var mıdır? İsrail ve İsmail'in yakınlığını, İbrahim'in

(a.s) çocukları olmaları hasebiyle aralarındaki bağı biliyor-
san eğer?

Hahambaşı şöyle dedi:

– Bu, Musa'nın sözüdür, bunu reddedemeyiz.

İmam Rıza (a.s) ona şöyle dedi:

– İsrailoğulları'nın kardeşleri arasında Muhammed'den
(s.a.a) başka bir peygamber size geldi mi?

– Hayır, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bu size göre sahih değil midir?

– Evet, dedi, ancak bunu bana Tevrat'tan doğrulamamı
isterim.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Tevrat'ta: "Bir nur, Tur-i Sina dağından geldi. Sair da-
ğından bizim için parladı. Faran dağından da bize ilan edil-
di." denildiğini inkâr mı ediyorsun?

Hahambaşı şöyle dedi:

– Bu sözleri biliyorum, ama anlamlarını bilmiyorum.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ben sana anlamlarını söyleyeyim. "Bir nur, Tur-i Sina
dağından geldi." sözünün anlamı, yüce Allah'ın Tur-i Sina
dağında Musa Peygamber'e indirdiği vahiydir. "Sair dağın-
dan bizim için parladı." sözüyle de Allah'ın İsa'ya vahiy in-
dirdiği dağ kastediliyor. "Faran dağından da bize ilan edil-
di." sözüyle de Mekke'ye bir günlük mesafede bulunan dağ
kastediliyor. Ayrıca, senin ve arkadaşlarının da kabul ettiği
gibi, Şa'ya Peygamber (a.s) Tevrat'ta şöyle der: "Bineklere
binmiş iki kişi gördüm. Yeryüzü onlar için aydınlatıldı. Biri
eşeğe binmişti, biri de deveye..." Şimdi söyle, eşeğe binen
kim, deveye binen kim?

Hahambaşı:

– Bilmiyorum, sen onların kim olduğunu söyle.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Eşeğe binen Meryem oğlu İsa'dır. Deveye binense Muhammed'dir (s.a.a). Bunun Tevrat'tan olduğunu inkâr edebilir misin?

– Hayır, inkâr edemem, dedi.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Peygamber Haykuk'u bilir misin?

– Evet, onu biliyorum, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Sizin kitabınızda, onun şu sözüne yer verilir: "Allah, beyanı Faran dağından getirdi. Gökler Ahmed'in ve ümmetin tesbihiyle doldu. Onun kafilesi, karada taşındığı gibi, denizde de taşınır. Beytu'l-Makdis'in yıkılmasından sonra bize yeni bir kitap -Kur'ân-ı Kerim'i kastediyor- getirir." Bunu biliyor ve inanıyor musun?

Hahambaşı dedi ki:

– Haykuk (a.s) bunu söylemiştir; sözünü inkâr edemeyiz.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Davud da senin okuduğun Zebur'da şöyle diyor: "Allah'ım! Fetretten sonra Sünnet'i ikame edecek olanı gönder." Muhammed'den (s.a.a) başka, fetretten sonra Sünnet'i ikame eden başka birini biliyor musun?

Hahambaşı şöyle dedi:

– Bu, Davud'un sözüdür, biliyoruz ve inkâr etmiyoruz. Fakat bununla, İsa kastedilmiştir. Çünkü onun dönemi fetrettir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bilmiyorsun. İsa Sünnet'e muhalefet etmemiştir. O, Allah tarafından göğe yükseltilinceye kadar Tevrat'ın öngördüğü Sünnet'e muhalefet etmedi. İncil'de şöyle yazar: "İffetli kadının oğlu gidecek, ondan sonra Faraklita gelecek. Yükleri

hafifletecek olan odur. O size her şeyi açıklayacaktır. Ona şahitlik ettiğim gibi o da bana şahitlik edecektir. Ben size misaller getirdim, o size teviller getirecektir." Bunların İncil'de yer aldığına inanıyor musun?

– Evet, inkâr etmiyoruz, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Hahambaşı! Sana, peygamberin olan İmran oğlu Musa hakkında soracağım.

– Sor, dedi.

Dedi ki:

– Musa'nın peygamber olduğuna dair delil nedir?

Yahudi şöyle dedi:

– O, kendisinden önceki peygamberlerin getirmediği şeylerle gelmiştir. Denizi yarmak, elindeki asayı hareket eden bir yılanı dönüştürmek, esasını taşa vurup ondan pınarlar fışkırtmak, bembeyaz elini bakanlara göstermek gibi benzerini yapmaya güç yetirilemeyecek işaretler göstermiştir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Doğru söyledin. Onun peygamberliğinin delili, halkın yapamayacağı mucizeleri göstermesi ise, onun peygamber olduğunu söyleyen, sonra kendisi de halkın yapamayacağı mucizeleri gösteren herkesi tasdik etmeniz gerekmez mi?

– Hayır, dedi. Çünkü Rabbinin katındaki yüksek mertebesinden ve Rabbine olan yakınlığından dolayı Musa'nın bir benzeri yoktur. Musa'nın getirdiklerinin benzerlerini getirmediği, peygamberlik iddiasında bulunan birini tasdik etmemiz gerekmez.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– O hâlde Musa'dan önce gelen, ama denizi yarmayan, taştan on ki pınar fışkırtmayan, Musa'nın beyaz elini çıkarması gibi beyaz ellerini çıkarıp göstermeyen ve asayı da yılanı dönüştürmeyen peygamberleri nasıl tasdik ettiniz?

Yahudi şöyle dedi:

– Sana söyledim; onlar geldikleri zaman, Musa'nın getirmedeği şeyler getirmiş olsalar veya Musa'nın getirdiğinden başka şeyler getirmiş olsalar da halkın benzerini yapmaya güç yetiremeyeceği mucizelerle geldikleri için onların tasdik edilmeleri gerekir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Hahambaşı! Meryem oğlu İsa'yı tasdik etmeni engelleyen nedir? O ölüleri diriltiyor, anadan doğma dilsiz ve alacalıyı iyileştiriyor, çamurdan kuşlar yaratıyor, sonra içlerine üfürdüğünde Allah'ın izniyle bir kuş olup uçuyorlardı?

Hahambaşı şöyle dedi:

– Onun bunları yaptığı söylenir, ama biz görmedik.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Musa'nın gösterdiği mucizeleri gördün mü, şahit oldun mu? Bunları, Musa'nın güvenilir ashabından gelen haberlerden öğrenmedin mi?

– Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– İşte bunun gibi, size Meryem oğlu İsa'nın bu tür mucizeler gösterdiğine ilişkin haberler geldi. Böyle iken nasıl oluyor da Musa'yı tasdik ediyorsunuz, buna karşılık İsa'yı tasdik etmiyorsunuz?

Yahudi verecek cevap bulamadı.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– İşte Muhammed'in (s.a.a) ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin durumu da böyledir. Onun peygamberliğinin alameti; yetim, yoksul, ücretle tutulan bir çoban olmasıydı. Hiçbir kitabı ders almamıştı, bir öğretmene gitmemişti. Sonra içinde peygamberlerin kıssaları, onlara dair haberleri harfi harfine içeren, geçmiş ve kıyamete kadar gelecek olan toplumlara dair haberleri veren bir Kur'ân getirdi. Sonra insanlara gizli sırlarını, evlerinde sakladıkları şeyleri haber verdi. Daha birçok mucize gösterdi.

Hahambaşı dedi ki:

– Bize göre İsa ile ve Muhammed ile ilgili haberler sahih değildir. Sahih olmayan bir şeyi ikrar etmemiz de caiz olmaz.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Şu hâlde sana göre, İsa ve Muhammed (s.a.a) hakkında şahitlik eden, yalancı şahittir!

Hahambaşı nasıl bir cevap vereceğini bilemedi.

Sonra İmam Rıza en büyük Mecusi din adamını çağırdı ve ona şöyle dedi:

– Peygamber olduğunu ileri sürdüğün Zerdüş'ten haber ver; onun peygamberliğine ilişkin kanıtın nedir?

Dedi ki:

– O, daha önce hiç kimsenin getirmediği bir şey getirmiştir. Şüphesiz buna tanık olmadık. Fakat geçmişlerden bize ulaştığına göre o, kendisinden başka kimsenin helal kılmadığı şeyler helal kılmıştır. Biz de ona tâbi olduk.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Size haberler geldi, siz de ona tâbi oldunuz, değil mi?

– Evet, dedi.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– İşte bunun gibi, diğer geçmiş ümmetlere de peygamberlerin gösterdiği mucizelerle ilgili haberler gelmiştir. Bu gibi mucizeleri Musa, İsa ve Hz. Muhammed (s.a.a) de göstermiştir. Peki, adı geçen bu peygamberleri tasdik etmemenizin gerekçesi nedir? Değil mi ki siz, daha önce kimsenin getirmediği şeyler getirdiğine ilişkin olarak gelen haberlere dayanarak Zerdüş'tü tasdik etmişsiniz?!

Mecusi din adamı ne söyleyeceğini bilemeden sustu kaldı. Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey topluluk! Eğer içinizde İslâm'a muhalif olan ve bir şey sormak isteyen kimse varsa, utanmadan sorsun.

Bunun üzerine bir kalamcı olan İmran es-Sabi kalktı ve şöyle dedi:

– Ey insanların âlimi! Eğer sana soru sorulmasına davet etmeseydin, sana herhangi bir soru sormayacaktım. Kufe'ye, Basra'ya, Şam'a, Cezire'ye gittim, kalamcılarla buluştum; fakat hiçbiri vahdaniyetiyle kaim olan bir Vahid'i (Allah'ı) bana kanıtlayamadı. Sana bir soru sormama izin verir misin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Eğer bu toplulukta İmran es-Sabi varsa, o sensin.

– Evet, o, benim, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– Sor, Ey İmran! Ama insaftan ayrılma, laf kalabalığından ve haksızlıktan sakın.

Dedi ki:

– Ey efendim! Allah'a yemin ederim ki, bütün istediğim, sürekli bağlı kalacağım ve ötesine geçmeyeceğim bir ilkeyi kanıtlamandır.

– Aklına geleni sor, dedi.

Oradakiler başında toplandılar, birbirine sokularak pür dikkat dinlemeye başladılar.

İmran es-Sabi dedi ki:

– İlk varlıktan ve bu ilk varlığın hangi şeyden yaratıldığından haber ver.

İmam (a.s) dedi ki:

– Soruyu sordun, şimdi cevabını anlamaya çalış. Bir, her zaman Bir'di; vardı, beraberinde hiçbir şey yoktu, sınırsız ve arazsızdı. Hep böyleydi. Sonra bir örnek edinmeksizin mahlûkatı yarattı. Bunlar birbirlerinden farklıydı, her birinin farklı arazları ve sınırları vardı. (O Bir) Hiçbir şeyin içinde ikame olmuş değildir. Hiçbir şeyde O'nun sınırı yoktur. Hiçbir şeyde de O'nun hizası yoktur ve hiçbir şey de kendisine ben-zemez. Bu yaratmadan sonra kimini seçkin, öz kıldı, kimini böyle kılmadı. Farklılıklar ve kaynaşmalar yarattı.

Renkler, zevkler ve tatlar var etti. Bunlara ihtiyacı olduğu ya da ancak bunlarla ulaşacağı bir menzile ulaşmak yahut yarattıklarında kendisi için bir fazlalık veya eksiklik gördüğü için değil. Bunu anladın mı ey İmran?

– Evet, Allah'a yemin ederim ki anladım, efendim, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle devam etti:

– Bil ki ey İmran! Eğer Allah ihtiyacı olduğu için mahlûkatı yaratmış olsaydı, sadece ihtiyacında kendisine yardım-cı olacak şeyleri yaratırdı. Ayrıca yarattıklarından katbekat fazlasını yaratması gerekirdi. Çünkü yardımcıları çoğaldıkça yardım ettikleri kişi daha çok güçlenir. Ey İmran! İhtiyaç O'-nu kaplayamaz. Çünkü O, mahlûkattan her neyi yaratmışsa, mutlaka onda başka bir ihtiyaç da var etmiştir. İşte bu yüzden: "Mahlûkatı ihtiyacı olduğu için yaratmamıştır" diyorum. Ancak mahlûkatı yaratmakla, ihtiyaçları mahlûkatın bazısından bazısına nakletmiştir ve bazısını bazısından üstün kılmıştır. Ama kendisinin, kendisini üstün sayacak birine ihtiyacı yoktur. Ya da birilerini ezmek gibi bir intikam alma hissiyle hareket etme ihtiyacını duymamıştır. Yaratma bunun içindir.

İmran dedi ki:

– Ey efendim! O ilk olan (varlık), kendiliğinden kendi yanında biliniyor muydu? (Kendisini biliyor muydu?)

Buyurdu ki:

– Bir şeyle ilgili bilme, ancak hilafını (başkasını) olumsuzlamak (bilinmek istenen şeyi başkasından ayırt etmek) ve de kendisinden olumsuzlanan şeylerle onun kendisinin var olması içindir. Ortada O'na muhalif bir şey olmadığı için de, O'na dair bilgi edinmek suretiyle o muhalif şeyi olumsuzlamaya ilişkin bir ihtiyaç hâsıl olmamıştır. Anladın mı ey İmran?

– Allah'a yemin ederim ki ey efendim, anladım. Şimdi bana haber ver: Bildiğini ne ile bildi; kalp ile mi, başka bir şeyle mi?

Buyurdu ki:

– Sence bir kalple (zihinsel şekil ile) bilmiş olsaydı, bilginin gelip dayandığı bu kalp için bir sınır belirlemen gerekmez miydi?

– Gerekirdi, dedi.

– O hâlde bu kalp ne olabilir sence?

İmran sustu, söyleyecek söz bulamadı.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Zararı yok. Eğer sana kalbin kendisini sorsaydım, onu başka bir kalp ile tarif edebilir miydin?!

İmam Rıza (a.s) devamla şöyle dedi:

– Ey İmran! İddianı bozdun ve sözünün yanlışlığını çelişkiye düşmekle ortaya koydun. Vahid'in (Bir'in) kalp ile vasfedilmeyeceğini bilmen gerekmez miydi? O'nun hakkında birden çok fiil, amel ve yapıp etme tasavvur edilemez, O'nunla ilgili olarak çeşit (değişik yönler) ve bölünmeler düşünülemez. Mahlûkatın çeşit ve bölünmeleri gibi bir durum O'nun hakkında söz konusu olamaz. Bunu iyice anla ve doğru bildiğin şeyleri işte bu temele bina et.

İmran dedi ki:

– Ey efendim! Bana O'nun yaratmasının sınırlarından haber verir misin? Bu sınırlar nelerdir? Anlamları nelerdir? Kaç tür üzerinde oluşmuştur?

Buyurdu ki:

– Soruyu sordun; şimdi cevabını anlamaya çalış. O'nun yarattıklarının sınırını altı tür oluşturmaktadır: Dokunulan şeyler, tartışılabilen şeyler, görülebilen şeyler, ağırlığı olmayan şeyler, ki bu ruhtur; görülebildiği hâlde ağırlığı olmayan, dokunulmayan, hissedilmeyen ve tadı olmayan şeyler; takdir (ölçü), arazlar ve suretler, en ve uzunluk.??? Amel ve hareketler de bunlardan biridir. Ki eşyaları meydana getirilmesi, öğrenilmesi, hâlden hâle değiştirilmesi, arttırılması ve eksiltilmesi bu hareketler aracılığıyla. Fakat ameller ve hare-

ketler gidicidir. Çünkü bunların, kendilerine ihtiyaç duyulan süreden fazla vakitleri olmaz. Bir şeyden ayrıldığı zaman, hareketi götürür ve geride eseri kalır. Böylece uçup giden ama etkisi kalan söz konumunda olur.

İmran şöyle dedi:

– Ey efendim! Bana söyler misin? Yaratıcı, kendisinden başka ve beraberinde herhangi bir şey olmadığı sırada bir olsa da, mahlûkatı yaratmakla değişmiş olmadı mı?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Allah, mahlûkatı yaratmakla değişmedi. Fakat mahlûkat, O'nun değiştirmesiyle değişir.

İmran dedi ki:

– Peki, O'nu ne ile bildik?

Buyurdu ki:

– O'ndan başkasıyla.

Dedi ki:

– O'ndan başkası nedir?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Dilemesi (meşiyeti), ismi, sıfatı vs. Bunların tümü sonradan olmadır, mahlûktur, tedbir edilendir.

İmran şöyle dedi:

– Ey efendim! Peki, O nedir, hangi şeydir?

Buyurdu ki:

– O bir nurdur. Yani göklerde ve yerde bulunan mahlûkatına yol gösterir. Senin, O'nu birlememden fazla bir şey ben-den isteme hakkın yoktur.

İmran şöyle dedi:

– Ey efendim! Mahlûkatı yaratmadan önce susmuş, konuşmaz hâldeydi; sonra onları yaratınca mı konuştu?

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

– Susmak, ancak bir konuşmadan sonra söz konusu olabilir. Buna bir örnek verecek olursak: Lamba için susmuş,

konuşmuyor, denilemez. Yine lamba, bizim için yapmak istediği bir şey (aydınlatmak) olunca, aydınlık verir de, denemez. Çünkü lambanın ışığı onun fiili ve varlığı değildir; lamba, lambadan başka bir şey değildir. Sadece bizim etrafımızı aydınlattığı zaman, bizi aydınlattı ki, onunla aydınlanalım, deriz. Bu örnekle meseleyi daha açık görebilirsin.

İmran şöyle dedi:

– Ey efendim! Benim bildiğim bir şey vardır: Varlıkları var edenin, mahlûkatı yaratmakla bulunduğu durumunda bir değişiklik meydana gelir (hâlden hâle geçip değişikliğe uğrar).

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bu konuşmanla ey İmran, imkânsız bir şey söyledin. Diyorsun ki, var eden, bir şekilde değişikliğe uğrar. Hatta onun zâtı da kendisini değiştirenden etkilenir. Ey İmran! Ateşin kendisini değiştirdiğini gördün mü? Ya da hararetin kendisini yaktığını gördün mü? Veya gören bir kimsenin kendi gözünü gördüğünü hiç gördün mü?

İmran dedi ki:

– Bunları görmedim. Şimdi bana söyler misin: O mu mahlûkatın içindedir, yoksa mahlûkat mı O'nun içindedir?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey İmran! Allah bundan münezzehtir. Ne O mahlûkatın içindedir, ne de mahlûkat O'nun içindedir. Allah bundan yücedir. Şimdi sana öğreteceğim ve sen bileceksin. Güç ve kudret ancak Allah'ındır. Şimdi bana söyle: Sen mi aynanın içindesin, ayna mı senin içindedir? Eğer hiçbirinin içinde değilse, seni gösteren nedir?

İmran şöyle dedi:

– Benimle ayna arasında var olan ışığı kanıt gösteririm.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Sen bu ışık aracılığıyla, gözünle aynada gördüğünden fazlasını görebiliyor musun?

– Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s):

– O zaman onu bize göster, dedi.

İmran ne cevap vereceğini bilemedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Nuru göremem; ama nur, ikinizden birinin içinde olmaksızın sana ve aynaya kendinizi göstermiştir. Bunun bundan başka birçok örneği vardır. Cahil kimsenin bunlar karşısında söyleyecek bir sözü olamaz. Ve en yüce örnek, Allah'ındır.

Sonra İmam Rıza (a.s) Me'mun'a döndü ve "*Namaz vakti geldi.*" dedi.

İmran dedi ki:

– Ey efendim! Sorularımı kesme. Kalbim iyice yumuşadı.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Namaz kılalım, döneriz.

İmam (a.s) kalktı, Me'mun da kalktı. İmam (a.s) içeride, insanlar da dışarıda Muhammed b. Cafer'in arkasında namaz kıldılar. Sonra da dışarı çıktılar. İmam Rıza (a.s) meclise geri döndü, İmran'ı çağırды ve:

– Ey İmran! Sor, dedi.

Dedi ki:

– Ey Efendim! Bana Allah'tan bahset; gerçek (hakikat) olarak mı birleşir, yoksa vasıf olarak mı?

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

– Var eden, tek, evvel (ilk) ve var olan Allah her zaman birdi ve beraberinde hiçbir şey yoktu. Tekti, beraberinde ikinci biri yoktu. (Hakikati) ne malumdu (bilinen), ne de meçhul (bilinmeyen); ne muhkemdi, ne de müteşabih; ne mezkûrdu (anılan, hatırlanan), ne de unutulmuş; O'ndan başka hiçbir şeyin ismini alan bir şey de değildi. Bir vakitten beri var değildi ve bir vakte kadar da var olacak değildi. Bir şeyle kaim ol-

madığı gibi, bir şeye yönelik olarak da kaim değildi. Bir şeye dayanmamıştı, bir şeyde de durmamıştı. Bütün bunlar yaratmadan önceydi ki, O'ndan başka hiçbir şey yoktu. Bu sayılanların tümü ise, sonradan olma (hâdis) sıfatlardır ve bir tür açıklamalardır ki, anlayan bunlar aracılığıyla hakikati anlar.¹

Bil ki, yoktan var etmenin, meşiyetin ve iradenin hepsinin anlamı birdir; ama isimleri üç tanedir. (Yaratıcının) yoktan ilk var ettiği, iradesi ile meşiyetinin ilk taalluk bulduğu şey harflerdir. Ki onları her şeyin aslı, idrak edilen her şeyin delili ve her müşkülü birbirinden ayıran kılmıştır. Bu harfler; hak ve batıl, edim ve edilgen, mana veya mana dışı gibi isimlerin birbirinden ayrılmasını sağlamaktadır. Bütün işler, bu harfler üzerinde toplanır. Allah harfleri yaratırken, onlar için kendilerinden başka bir anlam öngörmemiştir; sonludurlar ve (kendilerinden) varlıkları yoktur. Çünkü bunlar yoktan var eden yaratıcının var etmesi ile var edilmişlerdir. Bu mevzu da nur, göklerin ve yerin nuru olan Allah'ın ilk fiilidir.

Harfler ise, bu fiilin mefulleridir. Bunlar Allah'ın bütün kelim ve ibarelerinin esasını oluşturan harflerdir. Bunları Allah mahlûkata öğretmiştir. Bunların sayısı otuz üçtür. Bunlardan yirmi sekizi Arap diline delalet eder. Yirmi sekiz harften yirmi ikisi Süryanî ve İbranî diline delalet eder. Bunlardan beş tanesi de Arap olmayanların sair dillerinde kullanılır. Bunların sayısı beştir; ama yirmi sekiz harften türetilmişlerdir. Böylece harflerin sayısı toplam otuz üç olmuştur.

Değişik olan beş harfe gelince; bunlar, birbirlerine alternatif olarak kullanılabilirler,??? S.199 anlattıklarımızdan fazla bir ayrıntıya girmek uygun değildir.

1- [Tuhefu'l-Ukul kitabında bu cümle şöyle nakledilir: "Bütün bunlar yaratmadan önce, O'ndan başka bir şey olmadığı durumda idi. Şimdi de bu durumdadır."]

Sonra yüce Allah bu harfleri saydıktan ve sayılarını sağlama bağladıktan sonra fiile dönüştürdü. "Ol, dedi, hemen oluverdi." buyruğu gibi. O'ndan "ol" fiili yapma, "oluverme" de yapılmayı ifade eder. Allah'ın ilk yaratması, yoktan var etmedir ki, ağırlığı, hareketi, işitmesi, rengi ve hissi yoktur. İkinci mahlûk ise harflerdir. Bunların da ağırlığı ve rengi yoktur. Bunlar işitilirler, vasfedilirler; ama görülmezler. Üçüncü mahlûk ise bütün varlık türlerinden hissedilen, dokunulan ve tadı olan, bakılan şeylerdir. Yüce Allah, yoktan var etmeden öncedir. Çünkü O'ndan önce hiçbir şey yoktur. O'nunla beraber de hiçbir şey yoktur. Yoktan var etme, harflerden öncedir. Harfler ise kendilerinden başka bir şeye delalet etmezler.

Bu aşamada Me'mun araya girdi:

– Harfler nasıl kendilerinden başka bir şeye delalet etmezler, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Çünkü yüce Allah, onları bir anlam dışındaki bir amaç için bir araya getirmez. Bunlardan dört, beş, altı tanesini veya bundan daha fazla veya daha azını bir araya getirdiğinde, bir anlamdan başkası için olmaz. Bu anlam da sonradan değildir ve bundan önce bir şey değildir.

Tam bu sırada İmran şöyle dedi:

– Peki, biz bunu nasıl bilebiliriz?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bilmeye gelince, bunun yolu ve kapısı şudur: Harfleri zikrederken, bunlardan kendilerinden başka bir şey murat etmezsen eğer, elif, ba, ta sa, cim, ha, hı... şeklinde teker teker sonuna kadar bu harfleri sayarsın. Bunların kendilerinden başka bir anlamlarının olmadığını görürsün. Ama bunları kaynaştırırsan, birkaç tanesini bir araya getirsen ve bir isim veya irade ettiğin bir anlamın, kastettiğin cihetin vasfı yap-

san, o zaman bunlar o anlamlara delalet ederler, vasıf oldukları şeyi (mevsufu) çağrıştırırlar. Bunu anladın mı?

– Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Bil ki, mevsuf olmayanın sıfatı, anlamı olmayanın ismi ve mahdud olmayanın da sınırı olmaz. Bütün sıfatlar ve isimler ise kemal ve varlığa delalet ederler. İhata edişe delalet etmezler; nasıl ki kare, üçgen ve altıgen gibi sınırlara delalet ederler. Çünkü yüce Allah'ın marifeti sıfatlar ve isimler aracılığıyla kavranır. Uzunluk, en, azlık, çokluk, renk ve ağırlık gibi sınırlamalarla kavranmaz. Bunlardan hiçbiri yüce Allah açısından söz konusu olmadığı için, mahlûkat zorunlu olarak kendilerini bilme yoluyla O'nun marifetine ulaşırlar. Ki biz bu zorunluluğa işaret ettik.

Ne var ki, yüce Allah'a sıfatlarıyla delalet edilir. O, isimleriyle idrak edilir, mahlûkatı O'nun varlığının kanıtları olarak algılanır. Ki kuşkular içinde olan bir hakikat arayıcısı bizzat görmek, kulakla işitmek, elle dokunmak ve kalp ile ihata etmek gibi bir duruma muhtaç olmasın. Eğer Allah'ın sıfatları O'na delalet etmeselerdi, isimleri O'na çağırmasalardı ve mahlûkattaki alametler aracılığıyla anlamı idrak edilmeseydi, o zaman mahlûkatın ibadetleri O'nun isimlerine ve sıfatlarına yönelik olurdu, anlamına değil. Eğer bu böyle olmasaydı, o zaman ibadet edilen mabut Allah'tan başkası olacaktı. Çünkü sıfatları ve isimleri O'ndan başkasıdır. Anladın mı?

– Evet, efendim, anladım; bana biraz daha anlat, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Kör ve dalalet ehli cahillerin sözlerinden sakın. Onların iddiasına göre, yüce Allah ahirette hesap, sevap ve ceza için mevcuttur. Ama dünyada itaat ve umut için mevcut değildir. Eğer varlıkta Allah için bir kusur ve yıkım olsaydı, ahirette hiçbir şekilde var olmazdı. Ama bu topluluk şaşırmıştır, bilmedikleri bir yönden hak karşısında kör ve sağır hâle

gelmişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Dünyada kör olan, ahirette de kördür ve o yolunu şaşırmıştır.**" Yani mevcut hakikatler karşısında kördür.

Öz akıl sahipleri, ahirette olanı kanıtlamanın ancak dünyada olanı kanıtlamakla mümkün olduğunu kavramışlardır. Buna dair ilmi kendi kişisel görüşünden (rey) edinmek isteyen, varlığını ve idrakini başkasından değil de kendinden ta-lep eden kimsenin bilgisi artmaz, sadece sapıklığı artar. Çün-kü yüce Allah bu gerçeği ve ilmi; akleden, bilen ve anlayan kavim olarak nitelediği özel şahsiyetlere öğretmiştir.¹

İmran dedi ki:

– Bana ibdai (yoktan var etmeyi) anlat; yaratma mıdır, değil midir?

İmam Rıza (a.s) buyurdu ki:

– Bilakis sakın bir yaratmadır; ama sakinlikle idrak edilmez. Yaratmaya dönüşmüştür; çünkü sonradan olma (hadis) bir şeydir. Onu sonradan var eden ise Allah'tır. Böylece O'nun mahlûku olmuştur. Allah vardı, bir de yarattıkları. Ara-da ikisinden başka bir şey yoktu. Allah'ın yarattığı, mutlaka O'nun mahlûkudur. Yaratılmış olan bir şey ise sakin, hareketli, ayrı, bitişik, bilinen ve müteşabih (benzeşen) olabilir. Sınır konulabilen her şey Allah tarafından yaratılmıştır.²

Bil ki, duyular bir şey algıladıklarında bu, onun duyular tarafından idrak edildiği anlamını ifade eder. Her duyu, yüce Allah'ın, onun idrakinde meydana getirdiği şeye delalet eder. Bunların tümünü anlamak ise, kalbin görevidir.

Bil ki, ölçü ve sınır olmaksızın kaim olan Bir, mahlûkatı sınır ve ölçüyle takdir edilmiş olarak yaratmıştır. O hâlde iki şey yaratmıştır; ölçü (sınır) ve ölçülü (sınırlanan). Bunların

1- Müsnedu'l-İmami'r-Rıza (a.s), 2/88-90

2- Müsnedu'l-İmami'r-Rıza (a.s), 2/88-90

hiçbirinde de renk, lezzet ve ağırlık yoktur. Bunlardan birinin öbürü aracılığıyla algılanmasını sağlamış, ayrıca her ikisini de kendileriyle algılananlar olarak kılmıştır. Hiçbir şeyi tek olarak ve sırf kendisiyle kaim, başkasına muhtaç olmayan bir nitelikte yaratmamıştır. Çünkü yüce Allah, böylelikle kendisine delalet etmek ve varlığını kanıtlamak istiyordu. Allah, tektir, birdir. Kendisini kaim kılan, kendisine destek olan ve kendisini ayakta tutan bir ikincisi yoktur. Ama mahlûkat, Allah'ın meşiyet ve izniyle birbirlerini tutarlar. Ancak insanlar bu alanda ihtilafa düştüler. Derken şaşırıyorlar, hayretlere kapıldılar. Allah'ı kendi sıfatlarıyla (mahlûkatın nitelikleriyle) niteleyerek, karanlıkla karanlıktan kurtulmak istediler. Böylece haktan daha da uzaklaştılar.

Oysa eğer yüce Allah'ı O'nun sıfatlarıyla, mahlûkatı da kendi sıfatlarıyla nitelemiş olsalardı, anlayarak ve yakın üzere (yerinde) bir şey demiş olurlardı ve ihtilafa da düşmezlerdi. Fakat onlar, kendilerini şaşkınlığa düşüren şeyin peşine düştüklerinde, yanılığa ve içinden çıkılmaz bir karışıklığa yakalandılar. Allah, dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir.

İmran şöyle dedi:

– Ey efendim! Allah'ın senin vafettiğin gibi olduğuna şahitlik ederim. Ama sormak istediğim bir soru var.

– İstediyini sor, dedi.

Dedi ki:

– Bana Hikmet Sahibi'ni (Hakim) anlat; O neyin içindedir? Bir şey O'nu ihata eder mi? Bir şeyden bir şeye dönüşür mü? Ya da bir şeye ihtiyaç duyar mı?

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

– Sana anlatayım, ey İmran! Ama sen de sorduğun hususu anlamaya çalış. Çünkü mahlûkatla ilgili olgulara ilişkin en zor sorulardandır bu sorduğun. Akli değişkin ve az olan, bunları algılayamaz; ama insafli akla sahip olan kimse, bunları anlamaktan acizlik göstermez.

Öncelikle Allah, mahlûkatı bir ihtiyacıdan dolayı yaratmış olsaydı, biri çıkıp şöyle diyebilirdi: O, ihtiyacı olduğu için yarattığı şeye yönelik bir değişiklik yaşar, onlara doğru hareket eder yönelir. Ama ulu Allah hiçbir şeyi ihtiyacı olduğu için yaratmış değildir. O, hep sabitti; ama bir şeyin içinde ve üzerinde olmadan. Ancak mahlûkatın bir kısmı diğer bir kısmını (ayakta) tutar, bazısı bazısına girer ve bazısından çıkar. Allah ise, kudretiyle bunların tümünü (ayakta) tutar. Hiçbir şeyin içine girmez ve hiçbir şeyden çıkmaz. Onları tutup korumak da, O'na ağır gelmez. Onları tutmaktan aciz olmaz. Mahlûkat içinde hiç kimse bunun nasıl olduğunu bilmez, sadece Allah bilir. Bir de bu gerçeklere mutali kıldığı elçileri, sırlarına ehil kıldığı, emrini koruyan, şeriatını uygulamakla, korumakla görevlendirilen zatlar bilir.

Allah bir şey dilediği zaman, emri, bir göz açıp kapama veya daha kısa bir sürede gerçekleşir. Sadece "ol" der, o da O'nun iradesi ve meşiyetiyle hemen "oluverir". Yarattığı varlıklar içinde, hiçbir şey bir başkasına göre O'na daha yakın değildir. Hiçbir şey bir başkasına göre O'ndan daha uzak da değildir. Anladın mı ey İmran?!

– Evet ey efendim, dedi, anladım. Şahitlik ederim ki, Allah senin vafettiğin ve birlediğin gibidir. Muhammed de O'nun hidayet ve hak dinle gönderilmiş kuludur.

Sonra Müslümanların kıblesine dönerek secdeye kapandı ve Müslüman oldu.

Hasan b. Muhammed en-Nevfelî der ki:

Kelamcılar, İmran es-Sabi'nin sözlerini duyunca -ki hiçbiri onun ileri sürdüğü kanıtları çürütememişti- İmam Rıza'ya (a.s) yaklaşmadı; hiçbiri ona soru sorma cesaretini gösteremedi. Böylece akşamı getirdik. Ardından Me'mun ve İmam Rıza (a.s) kalktılar, makamlarına geçtiler. Böylece insanlar dağılıp gittiler. Ben de bizim ashabımızdan (Şiîlerden) bazı kimselerle birlikte oturdum. O sırada Muhammed b. Cafer beni çağırdı. Yanına gittim. Bana dedi ki:

– Ey Nevfelî! Arkadaşının yaptığını gördün mü? Hayır, Allah'a yemin ederim ki Ali b. Musa'nın bu meselelere dala-bileceğini hiç düşünmemiştim. Medine'de kelamla ilgilendiğini ve kelimcilerin onun yanında toplandıklarını da bilmi-yorduk.

Dedim ki:

– Hacılar ona geliyor, helal ve haramlarla ilgili bazı so-rular soruyorlardı ve o da bu sorularına cevaplar veriyordu. Bir ihtiyacı için yanına gelenler de onunla konuşup sohbet ederlerdi.

Muhammed b. Cafer şöyle dedi:

– Ey Ebu Muhammed! Ben şu adamın onu kıskanıp ze-hirlemesinden ya da başına bir belâ getirmesinden korkuyo-rum. Bu gibi konulara girmemesini söyle.

Dedim ki:

– Fakat benim bu önerimi kabul etmeyecektir. Adam sa-dece onu denemek istiyor, acaba atalarının ilminden bir şeye sahip midir, değil midir, diye.

Bana dedi ki:

– Ona de ki: Amcan, bu konulara girmeni istemiyor, birçok nedenden dolayı bu konularda konuşmamanı istiyor.

İmam Rıza'nın (a.s) evine gittiğimde, amcası Muhammed b. Cafer'in sözlerini ona aktardım. Gülümsedi, sonra da şöy-le dedi:

– Allah, amcamı korusun; ben onu iyi tanıyorum! Niçin hoşlanmıyor bundan? Ey delikanlı! İmran es-Sabi'ye git ve onu bana getir.

Dedim ki:

– Sana kurban olayım, onun yerini biliyorum. O, şimdi Şia'dan kardeşlerimizin yanındadır.

Dedi ki:

– Zararı yok, ona bir binek götürün.

Derhal İmran'ın yanına gittim, İmam'ın (a.s) yanına getirdim. İmam (a.s) onu iyi karşıladı. Bir giysi istedi, ona giydirdi, sonra onu bineğine bindirdi. Bu arada on bin dirhem istedi, onları da peşinden ona ulaştırdı. Dedim ki:

– Sana kurban olayım, deden Emirü'l-Müminin'in (a.s) yaptığının aynısını yaptın.

Dedi ki:

– Böyle davranmayı severiz biz.

Sonra onu akşam yemeğine çağırdı. Beni sağına, İmran'ı da soluna oturttu. Yemeği bitirdikten sonra İmran'a dedi ki: *"Sabah akşam bize gel, sana Medine yemeklerinden yedirelim."*

O günden sonra çeşitli görüşlere sahip kelamcılar İmran'ın yanında toplanırlardı, o da onların görüşlerini birer birer çürütürdü. Sonunda, ondan uzak durmaya başladılar. Me'mun ona on bin dirhem verdi. Fazl da ona büyük miktarda mal gönderdi. İmam Rıza (a.s) ise onu Belh bölgesinin zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Gerçekten insanlar tarafından büyük bir rağbete mahzar oldu.¹

Ali b. Cehm'le Tartışması

Ali b. İbrahim b. Haşim, Kasım b. Muhammed el-Bermekî'den, o da Ebu Salt el-Herevî'den rivayet eder:

Me'mun, Müslümanlardan çeşitli görüş sahiplerini, Yahudilerden, Hıristiyanlardan, Mecusîlerden ve Sabiîlerden birçok din adamını ve diğer mezheplerden önde gelen kişileri İmam Rıza (a.s) ile tartışmak üzere topladığında, İmam (a.s) karşısına çıkıp konuşan herkesin kanıtlarını çürüttü ve adeta onun karşısında dut yemiş bülbüle döndüler.

Bu esnada, Ali b. Muhammed b. Cehm kalktı ve şöyle dedi:

1- et-Tevhid, s. 417-441; el-Uyun, s.1-154

– Ey Resulullah'ın oğlu! Peygamberlerin masumiyetine inanıyor musun?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– Ya şu ayetlere ne diyeceksin: "**Âdem Rabbine karşı geldi ve yolunu şaşırdı.**" "**Balık sahibini de an. Hani o kızarak çekip gitmişti de bizim ona darlık vermeyeceğimizi (güç yetiremeyeceğimizi) sanmıştı.**" Yusuf hakkında: "**Andolsun kadın ona meyletmiş, o da kadına meyletmişti.**" Davud hakkında: "**Davud, bizim kendisini sınıdığımızı sanmıştı.**" Muhammed (s.a.a) hakkında da: "**Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun. İnsanlardan korkuyordun. Allah korkulmaya daha lâyıktır.**"

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Yazıklar olsun sana ey Ali! Allah'tan kork ve Allah'ın kitabını kendi görüşün doğrultusunda tevil ederek peygamberlere çirkin hayâsızlıklar isnat etme. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Onun tevilini Allah'tan başkası bilemez ve ilimde derin kavrayışa sahip olanlar...**"

Âdem hakkındaki: "**Âdem Rabbine karşı geldi ve yolunu şaşırdı.**" ayetine gelince; Allah, Âdem'i arzında hücceti ve yeryüzünün memleketlerinde halifesi olması için yarattı. Onu cennette yaşaması için yaratmamıştı. Âdem günahı cennette işlemişti, yeryüzünde değil. Bunun amacı da Allah'ın takdirinin gerçekleşmesiydi. Âdem yeryüzüne inip Allah'ın hücceti ve halifesi olunca, Allah onu şu ayette belirttiği gibi masum kıldı: "**Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler arasından seçti.**"

"**Balık sahibini de an. Hani o, kızarak çekip gitmişti. Bizim ona darlık vermeyeceğimizi (güç yetiremeyeceğimizi) sanmıştı.**" ayetine gelince; Yunus Peygamber (a.s) yüce Allah'ın, kendisinin rızkını daraltmayacağını sanmıştı. Yoksa siz şu ayeti duymadınız mı: "**Rabbi onu sınıyıp rızkını daraltınca.**"

Yani rızkını kısınsca. Eğer Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini sansaydı, hiç kuşkusuz kâfir olurdu.

"Andolsun kadın ona meyletmış, o da kadına meyletmışti." ayetine gelince; kadın günah işlemeye meyletmışti, Yusuf ise, kendisini zorlaması durumunda onu öldürmeye meyletmışti. Çünkü kadının bu tavrı karşısında büyük bir öfke duyuyordu. Yüce Allah onu, kadını öldürmekten ve kötülükten alıkoymdu. Nitekim bir ayette şöyle buyurmuştur: **"Böylece ondan kötülüğü -yani katli- ve çirkinliği -yani zinayı- uzaklaştıralım diye."**

Davud'a gelince, sizden öncekiler onunla ilgili olarak ne söylüyorlar?

Ali b. Cehm dedi ki:

– Diyorlar ki: Davud mihrabında namaz kılariken, İblis ona güzel bir kuş şeklinde göründü. Bir kuş ancak o kadar güzel olabilirdi. Davud namazını bıraktı ve kuşu yakalamak için harekete geçti. Kuş oradan eve çıktı. Davud da onun arkasından gitti. Kuş çatıya uçtu. Davud da onu yakalamak için çatıya tırmandı. Kuş Uriya b. Hanan'ın evine kondu. Davud kuşun peşinden gitti. Birden Uriya'nın hanımının yıkanmış olduğunu gördü. Davud kadına bakınca ondan hoşlandı. Davud Uriya'yı bir sefere göndermişti. Davud, komutana: "Uriya'yı ön cepheye sür." diye yazdı. Uriya cephenin önüne geçti ve müşriklere karşı zafer kazanarak geri döndü. Davud b duruma çok kızdı. Bir kez daha komutana: "Onu tabutun önünden cepheye sür." diye yazdı. Uriya öldürüldü, Allah ona rahmet etsin, Davud da onun karısıyla evlendi.

Ravi der ki: İmam Rıza (a.s) elini yüzüne vurdu ve dedi ki:

– Biz Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz! Allah'ın bir peygamberine namazı önemsemeyip bir kuşun peşine düşmeyi, sonra çirkin bir hayâsızlığı ve ardından da bir adamı katletme suçunu isnat ettiğinizin farkında mısınız?

Dedi ki:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Peki, onun işlediği hata neydi?

Dedi ki:

– Yazıklar olsun sana! Davud, yüce Allah'ın kendisinden daha âlim birini yaratmadığını sanmıştı. Bunun üzerine yüce Allah ona iki melek gönderdi. Bunlar mihrapta ona göründüler ve dediler ki: "Biz, biri diğerine haksızlık eden iki davacıyız. Aramızda hak ile hüküm ver ve adaletsizlik etme. Bizi doğru olan yola ilet. Şu benim kardeşimin doksan dokuz tane koyunu vardır. Benimse bir tane koyunum var. "Bu koyunu da bana ver." dedi ve konuşmasıyla beni yendi." Davud, derhal aleyhine iddiada bulunulan kişinin aleyhine hüküm verdi ve "Onca koyununa ek olarak senin koyununu da istemekle sana zulmetmiştir." dedi ve iddiada bulunan kim-seden delil istemedi. Hakkında iddiada bulunulan kişinin de konuşmasına fırsat vermedi.

Bu, verdiği hüküm açısından bir hataydı. Yoksa sizin ileri sürdüğünüz gibi bir hata işlemiş değildi. Yoksa Allah'ın şu ayetini duymadınız mı: "**Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife seçtik. Öyleyse insanlar arasında hakka göre hükmet...**"

Dedim ki:

– Ey Resulullah'ın oğlu! O hâlde şu Uriya kıssasıyla ilişkisi nedir?

İmam Rıza (a.s) buyurdu ki:

– Davud Peygamber zamanında, bir kadının kocası öldüğünde, artık o kadın artık hiç evlenemezdi. Yüce Allah'ın, kocası öldürülmüş bir kadınla evlenmesini helal kıldığı ilk kişi Davud'dur. Uriya'ya ağır gelen buydu.

Allah'ın peygamberi Muhammed'e (s.a.a) ve onun hakkında inen: "**İnsanlardan korkarak Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde saklıyordun. Oysa Allah herkesten daha çok korkulmaya lâyıktır.**" ayetine gelince; yüce Allah, Peygamber'ine (s.a.a) dünyada ve ahirette eşi olacak kadınları açıkladı ve on-

ların müminlerin anneleri olduklarını belirtti. İsimlerini zikrettikleri arasında Zeyneb bint-i Cahş da geçiyordu. Zeyneb ise o sırada Zeyd b. Harise'nin karısıydı. Peygamber (s.a.a) onun ismini içinde sakladı, kimseye söylemedi. Ki münafıklardan biri çıkıp, bir adamın evinde olan bir kadının müminlerin analarından biri olduğunu söylemesin. Dolayısıyla münafıklardan çekindi. Allah, daha çok korkulmaya lâyıktır. Yüce Allah bütün kulları içinde, sadece Âdem ile Havva'yı, Zeyneb ile Resulullah'ı (s.a.a) ve Fatıma ile Ali'yi (a.s) evlendirmiştir.

Ravi der ki: Ali b. Cehm ağlamaya başladı ve şöyle dedi:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Ben Allah'a tövbe ediyorum. Senin bu açıklamaları yaptığın bugünden sonra bir daha Allah'ın peygamberleri hakkında ileri geri konuşmayacağım.¹

Patriğin Arkadaşıyla Konuşması

Ali b. İbrahim b. Haşim, babasından, o Safvan b. Yahya'dan (Sahibu's-Sabirî) rivayet etmiştir:

Casilik'in (Patrik) arkadaşı Ebu Karra, benden kendisini İmam Rıza'ya (a.s) götürmemi istedi. Ben de gidip izin istedim. İmam (a.s): "*Onu yanıma getir.*" dedi. İçeri girince, İmam'ın (a.s) altındaki sergiyi öptü ve "Dinimizde, zamanımızın eşrafına bu şekilde saygı göstermemiz bir gerekliliktir." dedi. Sonra şöyle dedi:

– Allah seni ıslah etsin, ne dersin; bir fırka bir şey iddia ediyor, bir diğer fırka onların lehine şahitlik ediyor, bunlar eşit olurlar mı?

Dedi ki:

– O zaman bu iddiaları doğrudur.

Dedi ki:

1- el-Emali, Şeyh Saduk, s. 55

– Fakat diğer fırka bir iddiada bulunuyor, ama kendilerinden başka buna şahitlik edecek kimse bulamıyorlar?

Dedi ki:

– O zaman bunların bir dayanakları olmaz ve iddiaları geçersiz olur.

– Biz, İsa'nın Allah'ın ruhu ve Meryem'e ilka ettiği kelimesi olduğunu iddia ediyoruz. Müslümanlar bizim bu iddiamızı tasdik ediyorlar. Yine Müslümanlar Muhammed'in peygamber olduğunu iddia ediyorlar, ama biz bu hususta onlara uymuyoruz. Şu hâlde üzerinde birleştiğimiz husus, üzerinde ihtilafa düştüğümüz husustan daha hayırlıdır.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Adın ne senin?

– Yuhanna, dedi.

Dedi ki:

– Ey Yuhanna! Biz, Muhammed'e (s.a.a) iman eden, onun geleceğini müjdeleyen, kendisinin Allah'a ibadet eden bir kul olduğunu söyleyen, Allah'ın ruhu ve kelimesi olan Meryem oğlu İsa'ya inanıyoruz. Eğer sana göre Allah'ın ruhu ve kelimesi olan İsa, Muhammed'e inanmıyorsa, onun geleceğini müjdelememişse ve kendisinin Allah'a ibadet eden bir kul olduğunu ikrar etmemişse, biz ondan beriyiz (uzağız). Bu durumda birleştiğimiz nokta hangisidir?

Adam kalktı ve Safvan b. Yahya'ya şöyle dedi:

– Kalk, bu meclisin bize bir yararı olmaz.¹

İslâmî Mezhep Mensuplarıyla Konuşması

Bir gün Ali b. Musa er-Rıza (a.s) Halife Me'mun'un meclisine gitti. Irak ve Horasan ulemasından bir grup toplanmıştı. Me'mun dedi ki:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/230

– Bana şu ayetin anlamını söyleyin: "**Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik.**"¹

– Bu ayette ümmetin tamamı kastediliyor, dediler.

Me'mun:

– Sen ne dersin, ey Ebu'l-Hasan, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ben onların düşündüğü gibi düşünmüyorum. Ben diyorum ki: Yüce Allah burada Peygamber'in (s.a.a) tertemiz soyunu kastediyor.

Me'mun dedi ki:

– Nasıl olur da bütün ümmet değil, sadece Peygamber'in (s.a.a) soyu kastedilmiş olur?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Eğer ümmetin tamamı kastedilmiş olsaydı, bu takdirde bütün ümmet cennete girerdi. Çünkü yüce Allah devamında şöyle buyuruyor: "**Onlardan kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.**"² Ardından onların cennette olduklarını belirtiyor ve şöyle buyuruyor: "**İçine girecekleri Adn cennetleridir.**"³ Dolayısıyla kitabın mirasçısı olanlar, peygamberin Ehl-i Beyt'idir, başkası değil.

Sonra İmam Rıza (a.s) şunları söyledi:

– Ehl-i Beyt yüce Allah'ın aşağıdaki ayette vafettiği kimselerdir: "**Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizden, günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.**"⁴ Yine onlar, Allah Resulü'nün (s.a.a) haklarında şöyle buyurduğu kimselerdir: "*Size i-ki ağır emanet bırakıyorum: Biri Allah'ın kitabı, biri de Ehl-i Beyt'im. Bunlar havuz başında benimle buluşuncaya kadar birbirlerinden ayrılmazlar. O hâlde benden sonra ikisine karşı*

1- Fâtr, 32

2- Fâtr, 32

3- Fâtr, 33

4- Ahzâb, 33

nasıl bir tavır takındığımıza bakın. Ey insanlar! Onlara öğretmeye kalkmayın, çünkü onlar sizden daha âlimdirler."

Âlimler şöyle dediler:

– Ey Ebu'l-Hasan! Bize itreti anlat; Ehl-i Beyt midir, yoksa başkaları mıdır?

İmam Rıza (a.s):

– Ehl-i Beyt'tir, dedi.

Bunun üzerine âlimler dediler ki:

– Resulullah'tan (s.a.a) nakledilir ki: "*Ümmetim, benim Ehl-i Beyt'imdir.*" demiştir. Ashaptan da reddedilmesi mümkün olmayan müstefiz bir haber olarak: "*Âl-i Muhammed, Muhammed'in ümmetidir.*" rivayet edilmiştir.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Söyleyin bana, sadaka almak Âl-i Muhammed'e haram mıdır?

– Evet, dediler.

Buyurdu ki:

– Ümmete haram mıdır?

– Hayır, dediler.

Buyurdu ki:

– İşte Ehl-i Beyt ile ümmet arasındaki fark budur. Yazıklar olsun size! Nereye sürükleniyorsunuz? Zikirten yüz mü çevirdiniz, yoksa siz haddi aşan bir topluluk musunuz? Bu rivayetin zahiren ümmetin seçilmişleriyle ilgili olduğunu, diğerleriyle ilgili olmadığını bilmiyor musunuz?

Dediler ki:

– Bunu nereden çıkarıyorsun, ey Ebu'l-Hasan?!

Dedi ki:

– Allah'ın şu ayetinden: "**Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik; peygamberliği de, kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan kimi doğru yoldadır; içlerinden birçoğu**

da yoldan çıkmışlardır."¹ Bundan da anlıyoruz ki kitap ve peygamberliğin mirası doğru yolda olanlara aittir, fasıklara ait değildir. Nuh'un, Rabbine şöyle seslendiğini bilmiyor musunuz: "**Dedi ki: Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemendendir. Senin vadin ise haktır.**"² Çünkü Allah, onu ve ailesini kurtaracağına vaat etmişti. Rabbi ise Nuh'a şu cevabı verdi: "**O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı, kötü bir iştir. O hâlde, hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.**"³

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi:

– Allah Ehl-i Beyt'i diğer insanlardan üstün tutmuş mudur?

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Aziz ve Cebbar olan Allah, kitabının muhkem ayetlerinde, Ehl-i Beyt'in diğer insanlardan üstün olduğunu belirtmiştir.

Me'mun:

– Allah'ın kitabının neresinde yazar, diye sordu.

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

– Şu ayetlerde: "**Allah birbirinden gelmiş bir nesil olarak Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmran ailesini seçip âlemlere üstün kıldı.**"⁴ Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmuştur: "**Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümlerlik bahsettik.**"⁵ Sonra bu ayetin ardından hitabı diğer müminlere yönelterek şöyle buyurmuştur: "**Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Pey-**

1- Hadîd, 26

2- Hûd, 45

3- Hûd, 46

4- Âl-i İmrân, 33–34

5- Nisâ, 54

gamber'e ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin."¹ Burada kendilerine kitap ve hikmet miras bırakılan ve şu ifade de başkaları tarafından kiskanıldıkları belirtilen kimseler kastediliyor: "**Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümrânlık bahsettik.**" Burada bu seçilmiş ve tertemiz kılınmış kullara itaat edilmesi kastediliyor. Çünkü ayette geçen mülk, onlara itaat edilmesi anlamındadır.

Âlimler dediler ki:

– Allah Tealâ Kur'ân'da seçkin insanları açıklamış mı?

İmam (a.s) dedi ki:

– Evet, batına ilave olarak zahirde de Kur'ân'ın on iki yerinde açığa beyan etmiştir:

Birinci ayet şudur: "**(Öncelikle) en yakın akrabalarını korkut.**"² Allah Tealâ'nın bu ayette Peygamber'in Âl'ini kastetmesi (onlar için) güzel bir makam, büyük bir fazilet ve yüce bir şereftir. İşte bu (on iki ayetten) birincisidir.

İkinci ayet şudur: "**Ey Ehl-i Beyt! Gerçekten Allah sizden her çeşit kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.**"³ Bu da hiçbir katı düşmanın dahi inkâr etmediği bir fazilettir.

Üçüncüsü de şudur: Allah Tealâ, yaratıklarından tertemiz olanları ayırdığında, Mübahele Ayeti'nde Peygamber'ine şöyle emretti: "**(Ey Muhammed!) De ki: Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da dua edelim ve Allah'ın lanetini yalan söylemekte olanların üstüne kılalım.**"⁴ Peygamber (s.a.a) bu ayetin düsturu gereğince Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma'-

1- Nisâ, 59

2- Şuarâ, 214

3- Ahzâb, 33

4- Âl-i İmrân, 61

yı (üzerlerine selâm olsun) Medine'nin dışarısına çıkardı ve onları kendisi gibi kabul etti. Ayette geçen "kendimizden" ve "kendiniz"den maksadın ne olduğunu biliyor musunuz?

– Kendisini kastetmiştir, dediler.

– (Hayır!) Yanıldınız. Çünkü Allah, onunla Ali'yi (a.s) kastetmiştir. Buna delil de Peygamber'in (s.a.a) buyurduğu şu sözdür: *"Ya, Benî Velia kabilesi bundan vazgeçeceklerdir ya da kendim gibi olan bir kişiyi onlara (karşı koymak için) göndereceğim."* Yani Ali'yi (a.s). İşte bu hiçbir kimsenin, ötesine geçmeyeceği bir özelliktir; hiçbir kimsenin ihtilaf etmediği bir üstünlüktür ve daha önce hiçbir yaratığın elde edemediği bir şereftir. Çünkü Peygamber, Ali'nin nefisini kendi nefsi gibi saymıştır. Bu da üçüncü ayettir.

Dördüncüsü de şudur: Peygamber (s.a.a), Ehl-i Beyt'ten başka bütün insanları camiden dışarı çıkardı (onların camiye açılan evlerinin kapılarını kapattı). Bu duruma halk ve özellikle Abbas itiraz etti. Abbas: "Ya Resulullah, neden Ali'yi bırakıp da bizi dışarı çıkardın?" dediğinde, Resulullah şöyle buyurdu: *"Ben onu bırakıp sizi dışarı çıkarmadım. Allah onu bıraktı ve sizi dışarı çıkardı."* İşte Resulullah'ın (s.a.a) Ali'ye (a.s) buyurduğu: *"Harun Musa'ya nasıldıysa sen de bana öylesin."* sözünün açıklaması da budur.

Ulema:

– Bu üstünlüğün Kur'ân'la ne ilişkisi vardır, dediler.

İmam (a.s) dedi ki:

– Bu konuda size Kur'ân'dan bir ayet getirip okuyacağım.

– Getir, dediler.

İmam (a.s) dedi ki:

– O ayet şudur: **"Musa'ya ve kardeşine, Mısır'da kavminiz için evler hazırlayın ve evlerinizi kible yapın... diye vah-**

yettik."¹ Bu ayet Harun'un Musa'nın nezdindeki makamını beyan ediyor. (Harun, Musa'nın kardeşi, yardımcısı ve veziri idi). Bu ayet yine Ali'nin (a.s), Peygamber (s.a.a) nezdindeki makamını da beyan etmektedir. Bununla birlikte Peygamber'in şu buyruğunda da, (Ehl-i Beyt'in üstünlüğü için) apaçık bir delil vardır: *"Bu camiye, Muhammed ve Âl-i Muhammed'den başka hiçbir kimsenin cünüp ve hayız olarak girmesi caiz değildir."*

Ulema dediler ki:

– Bu (çeşit) izah ve beyan ancak siz Resulullah'ın Ehl-i Beyt'i yanında bulunur. (Yani bu çeşit açıklamaları sizden başka kimse bilmez.)

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

– Bizim bu makamımızı kim inkâr edebilir? Oysaki Hz. Resulullah (diğer bir yerde) şöyle buyurmuştur: *"Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. Kim ilim şehrini dilerse, kapısından girmelidir."* İzah ve beyan ettiğimiz şeylerdeki (mevcut olan) üstünlüğü, şerefi, seçkinliği ve temizliği inatçı düşmanlardan başka hiç kimse inkâr etmez. Bu nimetlere karşı Allah-u Azze ve Celle'ye şükürler olsun. Bu da dördüncüsüdür.

Beşinci ayet de şudur: **"Akrabalarının hakkını ver."**² Bu, yüce Allah'ın, Ehl-i Beyt'i mahsus kıldığı bir özelliktir. Allah Tealâ onları bütün ümmetten seçkin kılmıştır. Bu ayet Resulullah'a (s.a.a) indiğinde, şöyle buyurdu: "Fatıma'yı yanıma çağırın." Fatıma (s.a) geldiğinde, Resulullah (s.a.a): "Ey Fatıma!" diye buyurdu. Fatıma: "Buyur ey Allah'ın Resülü!" dedi. Resulullah (s.a.a): *"Fedek'i elde etmek için ne at sürülmüştür ve ne de deve. Bu yüzden Fedek (arazisi) bana mahsustur, diğer Müslümanlara mahsus değildir. Ben Allah'ın emri üzerine onu*

1- Yûnus, 87

2- İsrâ, 26

sana bağışladım. Öyleyse onu kendin ve evladın için al." Bu da beşincisidir.

Altıncı ayet de şudur: **"De ki: Sizden, tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum, isteğim ancak yakınlarıma sevgidir..."**¹ Bu, sadece Peygamber'e (s.a.a) mahsus olan bir özelliktir, diğer peygamberlere değil. Yine Ehl-i Beyt'e mahsus olan bir özelliktir, diğer kimselere değil. Bunun beyanı şudur ki: Allah Tealâ diğer peygamberlerden bu sözü naklederken, örneğin Nuh'tan (a.s) şöyle naklediyor: **"Ey kavmim! Ben sizden buna karşılık bir mal istemiyorum. Benim ecrim ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak da değilim; şüphe yok ki onlar, Rablerine kavuşacaklar; fakat ben sizi, cahillik etmekte olan bir kavim görüyorum."**²

Hud'dan (a.s) da şöyle naklediyor: **"Dedi ki: ...Ey kavmim! Ben bunun karşılığında sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratana aittir. Hâlâ akıl etmeyecek misiniz?"**³

Ama yüce Allah Resulullah'a (s.a.a) şöyle buyurmuştur: **"De ki: Sizden, tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum; isteğim, ancak yakınlarıma sevgidir."**⁴ Allah Tealâ, Ehl-i Beyt'in kesinlikle dinden çıkmayacaklarını ve hiçbir zaman sapıklığa yönelmeyeceklerini bildiğinden dolayı onların sevgisini ve dostluğunu farz kılmıştır.

Onları sevmenin farz olmasının bir diğer delili de şudur: Eğer bir kimse bir kimseyle dost olur da akrabalarından bazıları ona düşman olursa, (ister istemez) kalp salim kalmaz (o dostluk bozulur). Allah Tealâ da Peygamber'in mübarek kalbinde hiçbir mümine karşı bir kırgınlık olmamasını istediği için Ehl-i Beyt'in sevgisini onlara farz kıldı. Kim bu vazifeye

1- Şûrâ, 23

2- Hûd, 29

3- Hûd, 51

4- Şûrâ, 23

riayet edip Resulullah'ı ve Ehl-i Beyt'ini severse, Resulullah'ın (s.a.a) onu sevmemesi mümkün değildir. Ama kim bu vazifeyi terk eder, ona amel etmez ve Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine nefret duyar, düşmanlıkta bulunursa, Resulullah (s.a.a) da ona nefret duyar. Çünkü o adam ilâhî farizalardan birini terk etmiştir.

Bundan daha üstün bir fazilet ve bir şeref var mıdır? Şu ayet: "**De ki: sizden tebliğime karşılık hiçbir ücret istemiyorum, isteğim ancak yakınlarıma sevgidir.**" nazil olduğunda, Resulullah (s.a.a) ashabı arasında ayağa kalkıp Allah'a hamdüsena etti ve şöyle buyurdu: "*Ey insanlar! Allah size bir vazife farz kılmıştır, onu yapar mısınız?*" Hiç kimse cevap vermedi. İkinci gün de ayağa kalktı ve aynı sözü tekrarladi. Yine hiç kimse cevap vermedi. Üçüncü gün de ayağa kalkıp: "*Ey insanlar, Allah size bir vazife farz kılmıştır, onu yapar mısınız?*" diye buyurunca yine hiçbir kimse cevap vermedi. Bunun üzerine: "Ey insanlar, bu vazife ne altın gerektirir, ne de gümüş; ne yenilecektir, ne de içilecek." buyurduğunda halk: "Artık ne buyuruyorsanız buyurun." dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) mezkûr ayeti onlara tilavet etti. Onlar da: "Allah'ın istediği bu olursa, bunu yaparız." dediler. Ama onların çoğu, bu söze bağlı kalmadılar.

Daha sonra İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

– Babam ceddinden, o da babalarından ve onlar da Hüseyin b. Ali'den şöyle rivayet ederler:

Muhacir ve ensar, Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna varıp şöyle dediler: "Ya Resulullah, hem sizin ve hem de gelen misafirlerin masrafları oluyor. İşte bu (sizin yetkinizde olan) mal ve kanlarımızdır; bu hususta istediğiniz şekilde hüküm verin. Çekinmeden dilediğiniz şeyi bağışlayın ve dilediğiniz şeyi bırakın." Allah Tealâ, (onlara cevap olarak) Ruhu'l-Emin'i göndererek şöyle dedi: "(Ey Muhammed!) **De ki: Sizden teb-**

liğime karşılık hiçbir ücret istemiyorum; isteğim, ancak yakınlarıma sevgidir. Benden sonra da akrabalarımı incitmeyin."

Toplantıda bulunanlardan bazıları dışarı çıktıklarında şöyle dediler: "Resulullah teklifimizi, kendisinden sonra yakınlarına özenmemiz için reddetti. Bu, Peygamber'in (kendi yanından uydurup) Allah'a iftirasından başka bir şey değildir." -Elbette çok ağır bir sözdü bu.- Bunun üzerine yüce Allah şu ayeti indirdi: "**Yoksa kendisi onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer onu ben uydurdumsa, bu durumda siz Allah'tan bana (gelecek) olan hiçbir şeye (karşı) malik olamazsınız. O sizin, kendisi hakkında ne taşkınlıklar yapmakta olduğunuzu daha iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.**"¹

Peygamber (s.a.a) onların peşine birisini gönderdi. Geldiklerinde onlara: "*Sizler bir şey mi söylediniz?*" diye buyurdu. Onlar: "Evet, ya Resulullah, bizlerden bazıları bizim için hoş olmayan ağır bir söz söyledi." dediler. Resulullah (s.a.a), nazil olan ayeti onlara okudu. Onlar (bunu duyunca) şiddetli bir şekilde ağladılar. Daha sonra Allah Tealâ şu ayeti nazil etti: "**Kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve işlemede olduklarınızı bilen O'dur.**"² Bu da altıncısıdır.

Yedinci ayet de şudur: "**Hiç şüphesiz, Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle ona selâm verin.**"³ Bunu düşmanlar da biliyorlar ki, bu ayet nazil olduktan sonra halk: "Ya Resulullah, biz sana selâm vermeyi biliyoruz; fakat salât nasıl olur?" diye sordular. Peygamber (s.a.a) buyurdu ki: "Şöyle deyin: Allahumme salli ala Muhammed'in ve Âl-i Muhammed, kema salleyte ala İbrahim'e ve Âl-i İbrahim; inneke Hamidun Mecid."

1- Ahkaf, 8

2- Şûrâ, 25

3- Ahzâb, 56

İmam Rıza (a.s) orada bulunanlara: "

– Ey cemaat, sizler arasında bu konuda bir ihtilaf var mı, diye sordu.

Orada bulunanların hepsi:

– Hayır, dediler.

Me'mun:

– Bu konuda asla ihtilaf yoktur, bilakis ittifak vardır. Fakat Ehl-i Beyt hakkında bundan daha açık bir ayet var mı?

İmam (a.s) dedi ki:

– Söyleyin bakalım: "Yâ Sîn ve'l-Kur'âni'l-Hakîm, inneke le mine'l-mürselin, ala sıratın mustakim" ayetlerinin başında geçen "Yâ Sîn" kelimesinden kastedilen kimdir?

Ulema:

– Yasin, Muhammed'dir ve bunda hiçbir şüphe yoktur, dediler.

İmam (a.s) dedi ki:

– Allah Tealâ, bu konuda Muhammed ve Âl-i Muhammed'e öyle bir fazilet vermiştir ki, hiç kimse vasfının hakikatine erişemez. Çünkü Allah Tealâ, peygamberlerin dışında, başka hiç kimseye selâm vermemiştir. Yüce Allah buyurmuştur ki: "**Âlemler içinde Nuh'a selâm olsun.**"¹ "**İbrahim'e selâm olsun.**"² "**Musa'ya ve Harun'a selâm olsun.**"³ Ama "Nuh'un Âl'ine selâm olsun" veya "İbrahim'in Âl'ine selâm olsun" ve yahut "Musa ve Harun'un Âl'ine selâm olsun." buyurmamıştır, sadece "Âl-i Yâsîn'e selâm olsun" diye buyurmuştur. Yani Muhammed'in Ehl-i Beyt'ine.

Me'mun:

– Andolsun ki, bu nükte ve bu izah ve beyan, ancak nübüvvet madeninde olabilir.

1- Sâffât, 79

2- Sâffât, 109

3- Sâffât, 120

İmam Rıza buyurdu ki:

– Bu yedincisiydi. Sekizinci ayet ise şudur: "**Bilin ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz şeylerin beşte biri muhakkak Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarındır...**"¹ Allah Tealâ, ken-dine ve Peygamber'ine bir pay ayırdığı gibi, yakınlar da bir pay ayırdı. İşte bu, Âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki farktır. Çünkü Allah Tealâ, Âl'i (Ehl-i Beyt'i) bir mevki-de karar kılmış, diğer insanları da ondan aşağıdaki bir mevki-de. Ken-disi için beğendiğini onlar için de beğenmiştir ve bu konuda onları seçkin kılmıştır. Kendisi ve onlar için beğendiği her fey, ganimet ve diğer şeylerde ilk önce kendisini, sonra Peygamber'i, daha sonra da Peygamber'in (s.a.a) yakınlarını zikretmiştir. Nitekim (humus ayetinde) şöyle buyurmuştur: "**Bilin ki, ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerin beşte biri mutlaka Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarındır...**" İşte bu ayet Al-lah'ın natık/konuşan kitabında kıyamete kadar onlar için açık bir tekit ve daimî bir emirdir. Öyle bir kitaptır ki: "**Batıl, ona önünden de, ardından da yaklaşmaz. (Çünkü o,) hüküm ve hikmet sahibi olan ve çok övülen (Allah) tarafından indirilmiştir.**"²

Ayetin ardında zikredilen yetim ve yoksullara gelince; (onların durumları yakınlardan farklıdır, çünkü) yetim baliğ olduğunda humus sahipleri sırasından çıkar ve onun için bir pay olmaz. Yoksul da zengin olduğunda ganimetlerden onun için bir pay olmaz; ganimeti almak da onun için caiz değildir. Ama yakınların payı kıyamete kadar, ister zengin olsunlar, ister fakir, onlar için sabittir. Çünkü Allah ve Resulü'nden daha zengin hiçbir kimse yoktur; bununla birlikte kendisi ve Resulü için ganimetten bir pay ayırmıştır. Kendisine ve Resulü'ne beğendiği şeyi zi'l-kurba (yakınlar) için de beğenmiştir. Böylece fey' (savaş yapılmadan elde edilen mal,

1- Enfâl, 41

2- Fussilet, 42

ga-nimet) hakkında da kendisi ve Resulü için istediği şeyi, zi'l-kurba için de istemiştir. Ganimette olduğu gibi ilk olarak ken-di hakkını, sonra Peygamber'in hakkını ve daha sonra da zi'l-kurba'nun (Resulullah'ın yakınlarının) hakkını zikrederek zi'l-kurba'yı Allah ve Resulü'nün (s.a.a) ismiyle birlikte ve onların peşinden zikretmiştir. İtaat konusunda da durum aynıdır. Yüce Allah buyurmuştur ki: "**Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre.**"¹ [Ulu'l-emr, Allah ve Resulü'nden sonra kendilerine itaat edi-lecek emir sahipleridir.] Burada da yine ilk önce kendisini, sonra Peygamber'i ve daha sonra da Ehl-i Bey'ti zikretmiştir. Velayet Ayeti'nde de Allah Tealâ şöyle buyurmuştur: "**Sizin veliniz (ve yetki sahibiniz) ancak Allah'tır, O'nun Resulü'dür ve inananlardır...**"² [Yani Emir-ül Mü'minin Ali'dir.]

Allah Tealâ ganimet ve fey'de, kendi payını ve Peygamber'in payını onların payıyla birlikte ve beraber zikrettiği gibi, onların velâyetini (yöneticilik hakkını) ve Peygamber'e itaati de kendisine itaatle birlikte zikretmiştir. Yüce Allah'ın, Ehl-i Bey't'e olan bu nimeti ne kadar da büyüktür! Ama sadaka (zekât) meselesi geldiğinde; kendisini, Resulü'nü ve Resulü'nün Ehl-i Bey't'ini ondan münezzehtir ve şöyle buyurdu: "**Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak yalnızca fakirler, düşkünlükler, (zekât) işinde görevli olanlar, kalpleri (İslâm'a) ısındırılacaklar, köleler, borçlular, Allah yolunda (olanlar) ve yolda kalmışlar içindir.**"³ Bunların arasında Allah Tealâ'nın, kendisi, Resulü ve zi'l-kurba (yakınlar) için bir pay tayin ettiğini bulabilir misiniz? Münezzehtir kılma sırası geldiğinde, kendisini, Resul'ünü ve Resul'ünün Ehl-i Bey't'ini ondan münezzehtir kıldı. Münezzehtir kılmakla yetinmeyip, sadakayı onlara haram

1- Nisâ, 59

2- Mâide, 55

3- Tevbe, 60

kıldı. Çünkü sadaka Muhammed ve Ehl-i Beyt'ine haramdır. Sadaka insanların (malının) kırı olduğu için onlara helal değildir. Çünkü onlar her çeşit kirden münezzehe kılınmışlardır. Allah onları her çeşit kirden münezzehe kılıp seçtiğinde, kendisine beğendiği şeyi onlar için de beğenmiştir; kendisine beğenmediği şeyi onlar için de beğenmemiştir.

Dokuzuncusu da şudur: Biz zikir ehliyiz; öyle zikir ehli ki Allah Tealâ, kitabında (onların hakkında) şöyle buyurmuştur: **"Eğer bilmiyorsanız zikir ehlinde sorun."**¹

Ulema:

– Allah bu ayetten Yahudi ve Hıristiyan âlimlerini kasetmiştir, dediler.

İmam (a.s):

– Böyle bir şey mümkün mü? O zaman bizi kendi dinlerine çağırırlar ve "Bizim dinimiz, İslâm dininden daha üstündür." derler.

Me'mun:

– Ya Ebe'l-Hasan, bunların sözünün reddinde bir izah ve beyanın (delilin) var mıdır?

İmam (a.s):

– Evet. Zikir Resulullah'tır, biz ise zikrin ehliyiz. Talâk Suresi'nin şu ayetiyle bu konu açıklığa kavuşmuştur: **"Ey inanan akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının. Doğrusu Allah, O'nun apaçık ayetlerini size okuyacak bir resul, bir zikir indirmiştir."**² Bu ayetteki zikir Resulullah'tır, biz ise onun ehliyiz. Bu da dokuzuncusudur.

Onuncusu da şu Tahrim Ayeti'dir: **"Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz... size haram kılındı."**³ Söyleyin bakalım, Eğer Resulullah hayatta olsaydı, benim kızım veya oğ-

1- Nahl, 43

2- Talâk, 10–11

3- Nisâ, 23

lumun kızı veyahut soyumdan gelen kızlarla evlenmesi doğru olur muydu?

Ulema:

– Hayır, olmazdı, dediler.

İmam (a.s) dedi ki:

– Sizin kızlarınızla nasıl; evlenebilir miydi?

– Evet, evlenebilirdi, dediler.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– Öyleyse bu, bizim O'nun Ehl-i Beyt'i olduğumuza bir delildir, sizin değil. Eğer O'nun Ehl-i Beyt'inden olsaydınız, bizim kızlarımızın O'na haram olduğu gibi, sizin de kızlarınız O'na haram olurdu. Demek ki biz onun Ehl-i Beyt'indeyiz, siz ise onun ümmetindensiniz. İşte Âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki fark budur. Âl (Ehl-i Beyt) Peygamber'in kendisindedir, ama ümmet böyle değildir. Bu da onuncusudur.

On birincisi de Mü'min Suresi'ndeki şu ayettir: "**Firavun ailesinden imanını gizlemekte olan mümin bir adam dedi ki: Siz, 'Benim Rabbin Allah'tır' diyen bir adamı öldürüyor musunuz? Oysa o, size Rabbinizden apaçık belgelerle gelmiş bulunmaktadır...**"¹

Bu adam Firavun'un dayısı oğluydu. Allah onu, nesebinden dolayı Firavun'a nispet etmiştir, dininden dolayı değil. Böylece biz de doğum yönünden Peygamber'in Ehl-i Beyt'i olduğumuz için ona mahsus kılınmışız, din yönünden ise bütün insanlar gibi sayılmışız. Bu da Âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki diğer bir farktır. Bu da on birincisidir.

On ikincisi de şu ayettir: "**Ehline namazı emret ve kendin de ona karşı sabırlı ol.**"² Allah bizi bu özellikle üstün kılmıştır. Çünkü bizi de onunla beraber namaza emretmiştir. Sadece bizi bu özellikle üstün kılmıştır, ümmeti değil.

1- Mü'min, 28

2- Tâhâ, 132

Resulullah bu ayet nazil olduktan sonra dokuz ay boyunca her gün beş defa namaz vakitlerinde Ali ve Fatıma'nın kapısına gelip şöyle buyuruyordu: *"Namaza! Allah size rahmet etsin."* Allah Tealâ, Peygamber'in bütün ailesi içerisinde bize yaptığı bu bağışı, peygamberlerin evlatlarından hiçbiri hakkında yapmamıştır. Bu da Âl (Ehl-i Beyt) ve ümmet arasındaki diğeri bir farktır.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur ve Allah'ın salâtı peygamberi Muhammed'e olsun.¹

Halife Me'mun'la Konuşması

Ebu Salt el-Herevî rivayet eder: Me'mun bir gün İmam Rıza'ya (a.s) şöyle dedi:

– Ey Ebu'l-Hasan! Söyler misin; deden Emirü'l-Müminin hangi bakımdan cennetlik ve cehennemliklerin ayrışmasının kriteridir? Ve bunun anlamı nedir? Çünkü bu hususta birçok düşünce var aklımda!

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Ey müminlerin emîri! Senin baban atalarından, onlar da İbn Abbas'tan: "Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini duydum: *Ali'yi sevmek iman, ona buğz etmek de küfürdür.*" diye rivayet etmedi mi?

– Evet, rivayet etti, dedi.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Cennetlik veya cehennemlik olmak onu sevmeye ve ondan buğz etmeye bağlı olduğuna göre, o cennet ve cehennem ehlinin ayrışmasını sağlayan bir ölçüdür.

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi:

– Allah senden sonra beni hayatta bırakmasın, ey Ebu'l-Hasan! Şahitlik ediyorum ki, sen Resulullah'ın (s.a.a) ilminin vârisisin.

1- Tuhefu'l-Ukul, s.313

Ebu Salt el-Herevî diyor ki: İmam Rıza (a.s) evine dönünce, yanına gittim ve dedim ki:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Müminlerin emîrine ne güzel cevap verdin.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Ey Ebu Salt! Ben onunla onun kabul edebileceği şekilde konuştum. Babamdan duymuştum, o da atalarından Ali'nin şöyle dediğini duymuş: Resulullah (s.a.a) dedi ki: *"Ey Ali! Sen kıyamet günü cennetlikleri ve cehennemlikleri birbirinden ayıransın; cehenneme, bu benim, bu da senindir, dersin."*¹

Çeşitli İslâmî Fırkalara Mensup Kelamcılarla Konuşması

Hasan b. Cehm rivayet eder: Bir gün Me'mun'un meclisine gitmiştim. Ali b. Musa er-Rıza (a.s) da yanındaydı. Çeşitli fırkalara mensup fakihler ve kelamcılar toplanmıştı. Bunlardan biri İmam'a (a.s) bir soru yöneltti ve dedi ki:

– Ey Resulullah'ın oğlu! İmamlık iddiasında bulunan kimşenin bu iddiası hangi şarta bağlı olarak doğru kabul edilir?

– Nass ve delille, dedi.

Adam dedi ki:

– İmamlığın delili nerededir?

Buyurdu ki:

– İlimde ve duasının kabul oluşunda.

– Olacak şeyleri haber vermenizi ne ile açıklarsın?

Buyurdu ki:

– Bu, Resulullah (s.a.a) tarafından bize aktarılmış bir bilgidir.

– Peki, insanların kalplerinde olanları haber vermenizi ne ile izah edersin?

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/86

Dedi ki:

– Resulullah'ın (s.a.a): "*Müminin ferasetinden korkun, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar.*" dediğini duymadın mı?

– Duydum, dedi.

Buyurdu ki:

– Her müminin feraseti vardır ve imanının oranında, basiretinin ve ilminin kapasitesi miktarınca Allah'ın nuruyla bakar. Yüce Allah, bütün müminler arasında dağıttığı bu özelliği biz imamlarda toplamıştır. Yüce Allah kitabının muhkem bir ayetinde şöyle buyuruyor: "**İşte bunda işaretlenmiş olanlar için işaretler vardır.**"¹ Bu işaretlenmiş olanların ilki Resulullah'tır. Onun ardından Emirü'l-Müminin'dir. Sonra Hasan ve Hüseyin'dir. Sonra da kıyamete kadar Hüseyin'in soyundan gelecek olan İmamlar'dır.

Me'mun İmam'a (a.s) baktı ve şöyle dedi:

– Ey Ebu'l-Hasan! Allah'ın siz Ehl-i Beyt'e verdiği bilgilerden bize biraz daha anlat.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Allah bizi kendisinden olan mukaddes ve temiz bir ruh ile desteklemiştir. Bu ruh melek değildir. Resulullah'tan (s.a.a) başka geçmişte hiç kimse ile beraber olmamıştır. Bu ruh bizden olan İmamlar'la beraberdir. Onları doğrultur, muvaffak kılar. O bizimle Allah arasında nurdan bir sütundur.

Me'mun dedi ki:

– Ey Ebu'l-Hasan! Duyduğuma göre bir topluluk sizinle ilgili aşırı gidiyorlar ve sizin hakkınızda haddi aşılıyorlar!

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bana babam Musa b. Cafer anlattı, ona babası anlatmış, o Cafer b. Muhammed'den, o babası Muhammed b. Ali'den, o babası Ali b. Hüseyin'den, o babası Hüseyin b.

1- Hicr, 75

Ali'den, o babası Ali b. Ebu Talib'den rivayet etmiştir ki: Resu-lullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Beni hakkım olan mertebenin üstüne çıkarmayın; çünkü Allah beni peygamber yapmadan önce kul edinmiştir."*

Yüce Allah da şöyle buyuruyor: **"Hiçbir insan, Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra kalkıp insanlara: 'Allah'ı bırakıp bana kul olun!' demek hakkına sahip değildir. Bilakis şöyle demesi gerekir: 'Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbe halis kullar olun.' Ve size: 'Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin.' diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?"**¹

İmam Rıza (a.s) devamla şöyle dedi:

– Benimle ilgili olarak iki kişi helâk olur, ama bunda benim bir suçum yok. Aşırı derecede seven ve aşırı derecede buğz eden. Bizim hakkımızda aşırı giden ve bizi haddimizin yukarısına yükselten kimselerden Allah'a teberri ediyorum; Meryem oğlu İsa'nın (a.s), Hıristiyanlardan teberri etmesi gibi. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: **"Allah: 'Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin.' diye sen mi dedin?' buyurduğu zaman o der ki: 'Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim, sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içindekini bilirsin, hâlbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: 'Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin.' İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine gözetleyici idim. Beni vefat ettirince de, artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensiz."**²

1- Âl-i İmrân, 79–80

2- Mâide, 116–117

Yüce Allah başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: "**Ne Mesih ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar.**"¹ "**Meryem oğlu Mesih ancak bir resuldür. Ondan önce de resuller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi.**"² Bu, her ikisinin defi hacet ettiği anlamına da gelir. Dolayısıyla kim peygamberler için rablık, imamlar için rablık veya peygamberlik ya da imam olmayanlar için de imamlık iddiasında bulunursa, biz dünya ve ahirette ondan beriyiz.

Me'mun dedi ki:

– Ey Ebu'l-Hasan! Ricat (ölen bazı kimselerin tekrar dünya hayatına geri dönmesi) hakkında ne dersin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Öldükten sonra bazı kimselerin dünyaya tekrar gelmeleri haktır. Geçmiş ümmetlerde bu tür olaylar yaşanmıştır ve Kur'ân da bu olaylardan söz etmektedir. Ayrıca Resulullah (s.a.a): "*Geçmiş ümmetlerde olan her şey, bu ümmette de olacaktır; onları adım dım, karış karış izleyeceksiniz.*" buyurmuştur.

İmam (a.s) ardından sözlerini şöyle sürdürdü:

– Benim soyumdan Mehdi ortaya çıktığı zaman, Meryem oğlu İsa incek ve onun arkasında namaz kılacaktır.

İmam (a.s) dedi ki:

– Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "*İslâm garip başladı ve tekrar garip olarak geri dönecektir. Ne mutlu gariplere!*" Denildi ki: "Ya Resulallah! Sonra ne olacak?" Dedi ki: "*Sonra hak asıl sahiplerine geri dönecektir.*"

Me'mun:

– Ey Ebu'l-Hasan! Tenasuha (Reenkarnasyon) inananlar hakkında ne dersin, dedi.

1- Nisâ, 172

2- Mâide, 75

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Tenasuha inanan kimse, azamet sahibi Allah'ı inkâr eden bir kâfirdir, cennet ve cehennemi yalanlayandır.

Me'mun:

– Meshedilen (başka varlıklara dönüştürülen) topluluklar hakkında ne dersin, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bunlar yüce Allah'ın gazabına uğrayan bir topluluktu. Allah onları başka varlıklara dönüştürdü. Üç gün bu hâlde yaşadılar, sonra öldüler; onların nesli devam etmedi. Dünyada maymun ve domuz gibi meshedilmiş ismi verilen canlılar, etleri yenilmeyen ve kendilerinden yararlanılmayan hayvanlara örnek olmuşlardır.

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi:

– Allah, senden sonra beni sağ bırakmasın ey Ebu'l-Hasan! Allah'a yemin ederim ki, doğru ilim ancak Ehl-i Beyt'in yanında bulunur. Atalarının ilmi sana ulaşmıştır. İslâm'a ve İslâm ehline yönelik bu yararından dolayı Allah seni hayırla ödüllendirsin.

Hasan b. Cehm şöyle der: İmam Rıza (a.s) oradan kalkınca, ben de onu izledim. İmam (a.s) evine döndü, ben de eve girdim ve ona dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Müminlerin emîrinin senin hak-kında güzel düşünceler beslemesini, sana ikram etmesini ve sözlerini can kulağıyla dinlemesini sağlayan Allah'a hamdolsun."

Bana dedi ki: *"Ey İbn Cehm! Bana ikram etmesini, benim sözlerimi can kulağıyla dinlemesini görmen seni yanıltmasın! O beni zehirleyerek öldürecektir, bana zulmedecektir. Bunu; atalarından, onların da Resulullah'tan (s.a.a) aktardıkları bir haberden dolayı biliyorum. Ben sağ oldukça kimseye bundan söz etme."*

Hasan b. Cehm anlatıyor: İmam (a.s) Tus'a gittikten, orada zehirlenerek öldürüldükten, Harun Reşid'in mezarının

bulunduğu kubbede, onun yanına, yani Humeyd b. Kahtabe et-Taî'nin evine defnedildikten sonra bu hadisi insanlara anlattım.¹

Yahya b. Dahhak es-Semerkindî İle Konuşması

Farklı bir görüntü sergilese de Me'mun, İmam Rıza'nın (a.s) sürçmesini, bir tartışmacının onu susturup mağlup etmesini çok isterdi. Bir gün fıkıhçılar ve kelamcılar yanında toplanmışlardı. Onlara gizlice İmam Rıza'yla (a.s) imamet konusunda tartışmalarını fısıldadı. İmam (a.s) onlara dedi ki:

– Aranızda bir sözcü seçin; onu bağlayan şey, sizi de bağlasın.

Aralarında Yahya b. Dahhak es-Semerkindî adında birini seçtiler. Horasan'da onun gibisi yoktu. İmam Rıza (a.s):

– Ey Yahya! İsteddiğini sor, dedi.

Dedi ki:

– İmamet meselesini konuşalım. İmamlık yapmayan birinin imamlığını nasıl iddia edebiliyorsun ve imamlık eden, üstelik razı olunan birinin de imamlığını reddediyorsun?

İmam (a.s) ona şöyle dedi:

– Ey Yahya! Bana söyler misin; kendisi hakkında yalan söyleyen birini doğrulayan ve de kendisi hakkında doğru söyleyen birini yalanlayan hakkında ne düşünürsün?

Yahya sustu.

Me'mun:

– Ona cevap ver, dedi.

Yahya:

– Müminlerin emîri, bu soruya cevap vermekten beni muaf tutsun, dedi.

Bu sefer Me'mun İmam Rıza'ya (a.s) döndü ve:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/200

– Ey Ebu'l-Hasan! Bu sorunun gerisindeki maksadı bize anlat, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Yahya'nın söylemesi gerekiyor: İmamları kendileri ile ilgili olarak yalan mı söylediler, yoksa doğru mu söylediler? Eğer onların yalan söylediklerini iddia ediyorsa, yalancıya güven olmaz, emanet teslim edilmez. Yok, eğer doğru söylediklerini iddia ediyorsa, imamlarının ilki şöyle demiştir: "Sizin en hayırlınız olmadığım hâlde başınıza geçmiş bulunuyorum." İkincisi ise: Birinciye yapılan biat, bir oldubittiydi, beklenmedik bir gelişmeydi. Bir daha böyle bir şey yapan olursa onu öldürün." demiştir. Allah'a yemin ederim ki, bu sözlerinden, onun böyle bir şeyi yapan kimse için öldürülmekten başka bir cezaya razı olmadığı anlaşılıyor. İnsanların en hayırlısı olmayan -bilindiği gibi hayırlı olmak, ancak ilim, cihat ve diğer erdemler gibi birtakım niteliklere sahip olmakla olur- kimsede birtakım erdemler yok demektir.

Kendisine yapılan biat, beklenmedik bir oldubittiden ibaret olan ve böyle bir şeyi yapana verilmesi gereken ceza ölüm olan bir kimse için, başkalarının üzerinde imamlık iddiası geçerli olabilir mi? Bu hâlde iken ona imam denebilir mi? Sonra bu kimse kalkıyor, minberde şunları söylüyor: "Bana bir şeytan musallat oluyor. Eğer beni saptırırsa, beni doğrultun. Eğer yanlış yaparsam, bana doğruyu gösterin." Şu hâlde bu adamlar doğru da söyleseler, yalan da söyleseler imam değildirler. Yahya'nın bunlara vereceği cevap nedir?

Me'mun, İmam'ın konuşmasını beğendi ve:

– Ey Ebu'l-Hasan! Yeryüzünde bu işi senden iyi bilen kimse yoktur, dedi.¹

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/231

Süleyman el-Mervezî ile Konuşması

Hasan b. Muhammed en-Nevfelî anlatıyor: Horasan bölgesinin meşhur kelamcısı Süleyman el-Mervezî, Me'mun'un huzuruna çıktı. Me'mun ona ikramda bulundu, onunla ilgilendi. Sonra ona dedi ki:

– Amcamın oğlu Ali b. Musa Hicaz'dan yanıma geldi. Kelam ilmini ve kelamcıları seviyor. Tevriye günü (8 zilhicce) onunla tartışmak için yanımıza gelsen olmaz mı?

Süleyman şöyle dedi:

– Ey Müminlerin emîri! Haşimoğulları'ndan oluşan bir mecliste onun gibi birine soru sormak istemiyorum. Çünkü benimle konuştuğu zaman kavmin yanında eksikliği ortaya çıkar. Onun aleyhine olmak üzere meseleyi irdelemek doğru olmaz.

Me'mun şöyle dedi:

– Sana böyle bir öneride bulunmamın nedeni, gücünü bilmemdir. Bütün istediğim, onun bir tek delilini çürütmen-
dir.

Süleyman dedi ki:

– Sen merak etme, ey müminlerin emîri! Beni ve onu bir araya getir, aramızdan çekil, ikimizi baş başa bırak ve sonucu bekle.

Sonra Me'mun, adamlarından birini İmam Rıza'ya (a.s) gönderdi ve şöyle demesini söyledi: "Merv'den bir adam bize gelmiş. Horasan kelamcıları arasında bir tanedir. Eğer bize bu amaçla gelmen sana zor gelecekse gelmeyebilirsin."

İmam Rıza (a.s) abdest almak maksadıyla kalktı ve bize şöyle dedi: "*Önümden gidin.*" İmran es-Sabi de yanımızdaydı. Sarayın kapısına gittik. Yasir ve Halid ellerimden tutup beni Me'mun'un yanına götürdüler. Selâm verdiğimde, bana dedi ki:

– Kardeşim Ebu'l-Hasan nerededir? Allah onun eksikliğini vermesin.

Dedim ki:

– Ondan önce geldim. Elbisesini giyiyor, bizim önden gelmemizi emretti.

Sonra şöyle dedim:

– Ey Müminlerin emîri! Hizmetçin İmran da bizimledir. Kapıda duruyor.

– İmran kimdir, dedi.

– Senin huzurunda Müslüman olan Sabî, dedim.

– Girsin, dedi.

İmran içeri girdi, Me'mun ona, hoş geldin, dedi. Sonra dedi ki:

– Ey İmran! Haşimoğulları'ndan biri olmadan ölmedin!

Dedi ki:

– Beni sizinle şereflendiren Allah'a hamdolsun, ey müminlerin emîri!

Me'mun ona dedi ki:

– Ey İmran! Bu Horasan kelmancısı Süleyman el-Mervezî'dir.

İmran:

– Ey müminlerin emîri! O, Horasan'da üstüne kelmancı olmadığını iddia ediyor, buna karşılık beda düşüncesini inkâr ediyor, dedi.

– Niçin onunla tartışmıyorsun, dedi.

İmran:

– Bu ona kalmış, dedi.

Bu sırada İmam Rıza (a.s) içeri girdi ve:

– Ne yapıyorsunuz, dedi.

İmran:

– Ey Resulullah'ın oğlu! Bu Süleyman el-Mervezî'dir, dedi.

Süleyman şöyle dedi:

– Ebu'l-Hasan'ı ve sözlerini kabul ediyor musun?

İmran:

– Ebu'l-Hasan'ın beda ile ilgili görüşünü kabul ediyorum, benim gibi kelimelerine karşı bir delil getirmesini istiyorum, dedi.

Me'mun araya girdi ve dedi ki:

– Ey Ebu'l-Hasan! İkisinin tartıştığı konu hakkında ne dersin?

Dedi ki:

– Ey Süleyman bedanın nesini inkâr ediyorsun? Oysa yüce Allah şöyle buyuruyor: "**İnsan, daha önce bir şey değilken, bizim onu yarattığımızı düşünmez mi?**" "Yaratmayı başlatan, sonra tekrar eden O'dur." "Gökleri ve yeri yoktan var etmiştir." "Yaratmada dilediğini arttırır." "İnsanı yaratmaya balçıktan başladı." "Diğerleri Allah'ın emrine kalmışlardır; ya onlara azap eder ya da tövbelerini kabul eder." "Bir canlıya ömür vermesi de, onun ömründen azaltması da mutlaka bir kiptedir."

Süleyman de ki:

– Bu hususta atalarından bir söz sana ulaştı mı?

İmam (a.s.):

– Evet, dedi. Bana Ebu Abdullah'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah'ın iki ilmi vardır. Biri saklı, gizli ilimdir ki, O'ndan başka kimse bilemez. Beda bu ilimle ilgili olarak gerçekleşir. Bir ilim de vardır ki, meleklerle ve resulere öğretmiştir. Peygamber'inin Ehl-i Beyt'inden âlimler bu ilmi bilirler."

Süleyman dedi ki:

– Bu sonucu Allah'ın kitabından çıkarmanı istiyorum.

İmam (a.s) şöyle dedi:

– Yüce Allah'ın, Peygamber'ine (s.a.a) hitaben söylediği şu söz buna örnektir: "**Onlardan yüz çevir, çünkü sen kına-**

nacak değilsin." Burada yüce Allah onların helâk edilmelerini kastediyor, ama sonra Allah için beda hâsıl oluyor. Şöyle buyuruyor: "**Uyar, çünkü uyarı müminlere fayda sağlar.**"

Süleyman dedi ki:

– Devam et, sana feda olayım.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Babam, atalarımın aktararak Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini bana anlattı: "Yüce Allah İsrailoğulları peygamberlerinden birine şöyle vahyetti: 'Falan krala, onun canını şu şu zamanda alacağımı söyle.' Peygamber o krala geldi ve ona bunu haber verdi. Kral tahtının üzerinde dua etti. O kadar içten dua etti ki kendinden geçip tahttan düştü. Dedi ki: 'Ey Rabbim! Ecelimi, küçük çocuklarım büyüünceye ve işlerimi tamamlayıncaya kadar ertele.' Bunun üzerine yüce Allah adı geçen peygambere, falan krala git ve ecelini ertelediğimi ve ömrüne on beş sene eklediğimi bildir.' diye vahyetti. Adı geçen peygamber dedi ki: 'Ey Rabbim! Benim hiç yalan söylemediğimi biliyorsun.' Allah ona şöyle vahyetti: Sen ancak görevli bir kulsun, ona bunu bildir. Allah yaptığından sorguya çekilmez."

Sonra İmam Rıza (a.s) Süleyman'a döndü ve şöyle dedi:

– Bu hususta Yahudilere benziyor olmak, senin için yetmez mi?

Dedi ki:

– Bundan Allah'a sığınırım! Ne demişler Yahudiler?

Dedi ki:

– Onlar dediler ki: "**Allah'ın eli bağlıdır.**" Bununla demek istiyorlardı ki O, her şeyi bitirmiş, artık yeni bir şey yapmıyor.

Allah onlara cevap olarak şöyle buyurmuştur: "**Dedikleri yüzünden elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar!**" Bir topluluğun babam Musa b. Cafer'e (a.s) beda ile ilgili bir soru sorduklarını gördüm. O da onlara şu karşılığı verdi: "İnsanlar

bedayı ve ircaı, Allah'ın bir kavimle ilgili emrini ertelemesini nasıl inkâr edebiliyorlar!

Süleyman dedi ki:

– "**Biz onu Kadir Gecesi indirdik.**" (Kadir) Suresi'nin ne hakkında nazil olduğunu söyler misin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Süleyman! Bazı işler vardır ki, Allah bunların bazı-sını katında durdurur, dilediğini erken ortaya çıkarır, dilediğini de erteler. Ey Süleyman! Ali (a.s) şöyle derdi: *"İki türlü ilim vardır: Bir ilmi Allah meleklerine ve resullerine öğretmiştir. Meleklerle ve resullerine öğrettiği mutlaka olur. Allah kendisini, meleklerini ve resullerini yalancı çıkarmaz. Bir ilim de vardır ki, O'nun katında gizlidir. Yarattıklarından hiç kimse bu ilme muttali olamaz. Bu ilimden dilediğini önce ortaya çıkarır, dilediğini de erteler. Dilediğini siler, dilediğini yerinde bırakır."*

Süleyman, Me'mun'a şöyle dedi:

– Ey müminlerin emîri! Bugünden sonra beda fikrini inkâr etmeyeceğim. İnşallah onu yalanlamayacağım.

Me'mun şöyle dedi:

– Ey Süleyman! Ebu'l-Hasan'a istediğini sor, onu iyi dinle ve adilce karar ver.

Süleyman dedi ki:

– Efendim! Sana bir soru sorayım mı?

İmam Rıza (a.s):

– Evet, sor, dedi.

Dedi ki:

– İradeyi diri, işiten, gören ve güç yetiren gibi Allah'ın ismi ve sıfatı olarak kabul edenler hakkında ne dersin?

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Diyorsunuz ki, eşya sonradan oldu ve farklılaştı; çünkü Allah istedi ve irade etti. Ama eşya sonradan oldu ve farklı-

laştı; çünkü Allah işitendir, görendir, demiyorsunuz. Bu da gösteriyor ki, irade işiten, gören ve güç yetiren gibi değildir.

Süleyman dedi ki:

– O her zaman irade edendi.

Dedi ki:

– Ey Süleyman! İradesi O'nun gayrisi midir?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– O zaman sen, her zaman O'nunla beraber olan ve O'nun da gayrisi olan bir şeyi ispat etmiş oluyorsun.

– Böyle bir şey ispatlamadım, dedi.

İmam Rıza (a.s):

– İrade sonradan olma (hâdis) midir, dedi.

– Hayır, sonradan olma değildir, dedi.

Bunun üzerine Me'mun güldü ve şöyle dedi:

– Ey Süleyman! Onun gibisi aciz mi bırakılır veya ona karşı çıkılabilir mi? İnsaf et! Etrafındaki münazara ehlini görmüyor musun?

Sonra şöyle dedi:

– Konuş onunla, ey Ebu'l-Hasan! Çünkü o Horasan kelamcısıdır.

Bunun üzerine İmam Rıza (a.s) soruyu kendisi cevapladı ve şöyle dedi:

– İrade sonradan değildir, ey Süleyman! Çünkü bir şey ezeli olmayınca, sonradan olma olur. Sonradan olma olmayınca da ezeli olur.

Süleyman şöyle dedi:

– İradesi O'ndandır; işitmesi, görmesi ve bilmesi O'ndan olduğu gibi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Şu hâlde iradesi O'nun kendisidir.

– Hayır, dedi.

Dedi ki:

– O hâlde irade eden, işiten ve gören gibi değildir.

Süleyman şöyle dedi:

– Kendisini irade etmiştir; kendisini işittiği, gördüğü ve bildiği gibi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Ne demek kendisini irade etmiştir?! Bir şey olmayı mı irade etti, yoksa diri olmayı mı, işiten olmayı, gören olmayı veya kadir olmayı mı?!

– Evet, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bunlar O'nun iradesiyle mi oldu?!

Sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

– Bunlar O'nun iradesiyle olmamışsa senin; diri olmayı, işiten, gören olmayı irade etti, demenin bir anlamı yoktur.

– Aksine, O'nun iradesiyle olmuşlardır, dedi.

Me'mun ve etrafındakiler güldüler. İmam Rıza (a.s) da güldü. Sonra Me'mun onlara şöyle dedi:

– Horasan kelamcısına acıyın. Ey Süleyman! Bu demektir ki, size göre Allah'ın durumunda değişiklik olmuş, hâl-den hâle geçmiştir. Oysa yüce Allah böyle bir şeyle nitelen-dirilemez.

Bunun üzerine Süleyman söyleyecek söz bulamadı.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Süleyman! Sana bir soru sorayım mı?

– Sor, dedi, sana feda olayım.

Dedi ki:

– Söyler misin; sen ve arkadaşların insanlarla konuşurken onların anladıkları, bildikleri şeyleri mi söylüyorsunuz, yoksa bilmedikleri şeyleri mi söylüyorsunuz?

Dedi ki:

– Bilakis, anladıkları ve bildikleri şeyleri söylüyoruz.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Öyleyse insanların bildiği bir şey; irade edenin iradeden ayrı, irade edenin iradeden ve failin mefulden önce olduğudur. Bu ise sizin: "İrade ve irade eden aynı şeydir" şeklindeki sözünüzü geçersiz kılıyor.

Dedi ki:

– Sana feda olayım; Allah'ın bu durumu, insanların bildiği ve anladığı tarzda değildir.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– Gördüğüm kadarıyla tanımadan bilmek iddiasıdır ve diyorsunuz ki: İrade de işitme ve görme sıfatları gibidir. Bu da gösteriyor ki, size göre bu da insanların bildiği ve düşündüğü tarzda değildir.

Süleyman ne cevap vereceğini bilemedi.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Süleyman! Yüce Allah cennette ve cehennemde olan her şeyi bilir mi?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– Yüce Allah'ın olacağını bildiği bir şey de bunlardan olabilir mi?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– Olmayan bir şey kalmayınca kadar her şey olunca, onlara bir şey artırır mı, yoksa öncekilerin bir kısmını onlardan dürer mi?

– Aksine, onlara artırır, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– Senin bu sözünde şunu görüyorum: Olacağını bilmediği şeyler onlara eklenmektedir.

Dedi ki:

– Sana feda olayım, fazlalığın sonu yoktur.

Dedi ki:

– Eğer fazlalıkların sonunu bilmiyorsa, o zaman size göre O'nun ilmi, cennet ve cehennemde olanları kuşatmaz. Eğer O'nun ilmi cennet ve cehennemde olanları kuşatmazsa, olmadan önce ikisinde olanları da bilmiyordur. Allah bundan münezzehtir, yücedir.

Süleyman şöyle dedi:

– Onu bilmez dedim, çünkü bunun bir sınırı yoktur. Çünkü yüce Allah cennet ve cehennemi sonsuzlukla nitelendirmiştir. Biz de cennet ve cehenneme sınır koymak istemedik.

İmam Rıza (a.s) şu karşılığı verdi:

– Allah'ın onları (ceza ve mükâfatı) bilmesi, onların sonlu olmalarını gerektirmez. Çünkü O bunu bilir, sonra arttırır ve cennet ve cehennemi de sonlu kılmış olmaz. Nitekim yüce Allah kitabında şöyle buyurmuştur: "**Onların derileri pişip acı duymaz hâle geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar!**" Bir diğer ayette de cennetlikler hakkında şöyle buyurmuştur: "**Tükenmez bir lütuftur.**" Başka bir ayette de şöyle buyurmuştur: "**Tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler.**" O hâlde bunları biliyor ve artış olması da onları sonlu kılmış olmuyor. Cennetlikler yiyip içmezler mi? Yiyip içtiklerinin yerini başka nimetler almaz mı?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– Yerlerine başka nimetler geldi diye, orada sonlu mu olurlar?

Süleyman:

– Hayır, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– İşte cennette olan her şey de böyledir; yerlerine başkaları gelince, sonlu olmuş olmazlar.

Süleyman dedi ki:

– Bilakis, sonlu olurlar, artış da olmamış olur.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Şu hâlde oradakiler kökten yok olup gidiyorlar! Ey Süleyman! Bu, sonsuzlukla ve Kur'ân'la çelişen bir düşüncedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Tükenmez bir lütuf.**" "**Onlar oradan çıkarılacak değiller.**" "**Orada ebediyen kalırlar.**" "**Tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler.**"

Süleyman ne cevap vereceğini bilemedi.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu:

– Ey Süleyman! Söyler misin; irade fiil midir, yoksa fiilden ayrı bir şey midir?

– Fiildir, dedi.

Dedi ki:

– O zaman sonradan değildir; çünkü bütün fiiller sonradan değildir.

Dedi ki:

– Öyleyse fiil değildir.

Dedi ki:

– O zaman ezelden beri hep O'nunla beraberdi.

Süleyman:

– İrade inşa demektir, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle cevap verdi:

– Ey Süleyman! Bu, Darar ve arkadaşlarının söylediğinin aynısıdır. Onlar diyorlar ki: Allah'ın göklerde, yerde, denizde veya karada yarattığı domuz, maymun, insan ve canlı olan her şey Allah'ın iradesidir. Allah'ın iradesi yaşar, ölür, geçip gider, yer, içer, çiftleşir, ürer, zulmeder, hayâsızlık eder, inkâr eder, şirk koşar... Bundan teberri edip karşı çıkıyorsun. Oysa söylediklerinizin varacağı nokta budur.

Süleyman:

– İrade; işitme, görme ve bilme gibidir, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bu sözü ikidir söylüyorsun. Söyler misin; işitme, görme ve bilme yaratılmışlar mıdır?

– Hayır, dedi.

Dedi ki:

– Peki, nasıl oluyor da nefyediyorsunuz; bazen irade etmez, bazen irade eder, diyorsunuz; üstelik size göre de O'nun mefulü (fiili) değildir.

Süleyman şöyle dedi:

– Bu, bazen bilir, bazen bilmez, dememiz gibidir.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Bu ikisi bir değildir. Çünkü bilineni nefyetmek, bilmeyi nefyetmek gibi olmaz. Oysa irade edileni olumsuzlamak, iradenin olmasını olumsuzlamaktır. Çünkü bir şey irade edilmezse irade olmaz. Fakat bilinen, göz menziline olmasa da bilme sabit olabilir. Görülen bir şey olmasa da, insan gören olabilir. Bilinen bir şey olmadan da ilim sabit olur.

Süleyman:

– O zaman bunlar yaratılmışlardır, dedi.

İmam Rıza (a.s) dedi ki:

– O hâlde irade sonradan olmadır ve işitme ve görme gibi değildir. Çünkü işitme ve görme masnu (yapılmış) şeyler değildir; irade ise masnudur.

Süleyman şöyle dedi:

– İrade, ezeli biçimde Allah'ın sıfatlarından biridir.

İmam:

– O zaman insanın da her zaman olması gerekir; çünkü sıfatı her zaman vardı, dedi.

Süleyman:

– Hayır, çünkü insan onu yapmamıştır, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Ey Horasanlı! Ne çok yanlış yapıyorsun! Varlıklar O'nun iradesi ve kavliyle olmamışlar mıdır?

Süleyman:

– Hayır, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– O'nun iradesi, meşiyeti, emri ve doğrudan yapmasıyla olmamışlarsa bütün bunlar nasıl oldu? Allah bundan münezzehtir, yücedir.

Süleyman verecek cevap bulamadı.

Sonra İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Şu ayeti bana açıkla mısın: "**Bir beldeyi helâk etmek istediğimizde orada varlık içinde şımaran kimselere emrederiz; orada günah işlerler.**" Burada yüce Allah'ın iradeyi meydana getirdiği mi anlatılıyor?

– Evet, dedi.

Dedi ki:

– Eğer iradeyi meydana getiriyorsa, o zaman, senin; irade ya O'dur ya da O'ndan bir şeydir, şeklindeki sözün batıldır. Çünkü O'nun kendisini meydana getirmesi, buna rağmen değişmemesi mümkün değildir. Allah bundan münezzehtir, yücedir.

Süleyman dedi ki:

– Bununla iradeyi meydana getirdiği kastedilmemiştir.

– Peki, ne kastedilmiştir, dedi.

Dedi ki:

– Bir şeyi yapma kastedilmiştir.

İmam (a.s) dedi ki:

– Yazıklar olsun sana! Kaç kere evirip çevirdin bu meseleyi! Sana iradenin sonradan olma olduğunu söylemişim, çünkü bir şeyi yapmak sonradan değildir.

Dedi ki:

– O zaman bunun bir anlamı yoktur.

İmam (a.s) dedi ki:

– Hiç kuşkusuz size göre de Allah kendisini vasfetmiştir. Bir de size göre, demek ki, kendini anlamı olmayan iradeyle de vasfetmiştir! Eğer iradenin kadim veya sonradan olma gibi bir anlamı yoksa sizin, Allah her zaman irade edendir, sözünüz de geçersiz olur.

Süleyman şöyle dedi:

– Onun her zaman Allah'ın bir fiili olduğunu kastettim.

İmam dedi ki:

– Her zaman olan bir şeyin aynı hâlde hem meful (yapılmış), hem sonradan olma, hem de kadim olamayacağını bilmiyor musun?

Süleyman öylece susup kaldı.

İmam Rıza (a.s):

– Zararı yok, sen meseleyi tamamla, dedi.

Süleyman dedi ki:

– Dedim ki, irade O'nun sıfatlarından biridir.

İmam Rıza (a.s) buyurdu ki:

– Bana daha kaç kere, iradenin Allah'ın sıfatlarından biri olduğunu söyleyeceksin? Allah'ın sıfatı sonradan olma mıdır, yoksa her zaman var mıdır?

Dedi ki:

– Sonradan değildir.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– Allahu Ekber! Demek ki irade, Allah'ın ezelden var olan sıfatlarından biri olmakla birlikte sonradan değildir.

Süleyman bir şey söylemedi.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– Her zaman olan bir şey, meful (yapılmış) olamaz.

Süleyman dedi ki:

– Eşya irade olmadığı gibi, bir şey irade etmezler de.

İmam şöyle dedi:

– Vesveseye düştün, ey Süleyman! Öyleyse Allah, yaratmayı ve yapmayı dilemediği şeyi yapmış ve yaratmıştır. Bunlar, ne yaptığını bilmeyen birinin sıfatlarıdır! Allah bundan münezzehtir.

Süleyman dedi ki:

– Efendim! Sana, iradenin işitme, görme ve bilme gibi olduğunu söylemişim.

Bu esnada Me'mun söze girdi:

– Yazıklar olsun sana ey Süleyman! Kaç kere bu yanlışla düşeceksin! Durmadan tekrarlayıp duruyorsun. Bu meseleyi kes, başka bir konuya gir. Buna cevap verecek güçte olmadığın anlaşılıyor.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Onu rahat bırak ey müminlerin emîri! Meseleyi kesme. Sonra bunu bahane eder. Konuşacak mısın ey Süleyman?

– İradenin işitme, görme ve bilme gibi olduğunu sana söyledim, dedi.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Zararı yok; bunun anlamını da bana söyle. Bir mana mı, yoksa değişik manalar mı kastediliyor?

– Bilakis, bir mana kastediliyor, dedi.

İmam:

– O hâlde bütün iradelerin anlamı birdir, dedi.

– Evet, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– Eğer bütün iradelerin anlamı bir anlamsa, o zaman kalkmayı irade etmek, oturmayı irade etmek, hayatı irade etmek ve ölümü irade etmek aynı anlama gelir. Eğer bunların irade edilmesi aynı anlamda ise, o takdirde bazısı bazısından önce olmadığı gibi sonra da olmaz. Çünkü aynı şeydirler.

Süleyman:

– Bunların anlamları farklıdır, dedi.

İmam (a.s) sordu:

– Söylers misin; irade eden, irade midir, iradeden başkası mıdır?

Süleyman:

– O, iradedir, dedi.

İmam (a.s):

– O zaman size göre irade eden, iradenin kendisi de olsa değişebiliyor, dedi.

Süleyman dedi ki:

– Efendim! İrade edenin iradesinden başka bir şey yoktur.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– O hâlde irade sonradan değildir. Aksi takdirde Allah'la beraber başkası olacaktır. Bunu anla, meseleyi daha da aç.

Süleyman:

– İrade Allah'ın isimlerinden biridir, dedi.

İmam:

– Allah kendisini bununla isimlendirmiş midir, dedi.

Süleyman:

– Hayır, dedi, kendisini bununla isimlendirmemiştir.

İmam dedi ki:

– O zaman sen de O'nu, kendisini isimlendirmedeği bir şeyle isimlendiremezsin.

Süleyman:

– Allah, kendisini mürid (irade eden) diye isimlendirmiştir, dedi.

İmam dedi ki:

– Allah'ın kendisini mürid (irade eden) olarak nitelendirmesi, kendisinin irade olduğunu veya iradenin O'nun isimlerinden biri olduğunu haber verdiği anlamına gelmez.

Süleyman:

– Çünkü O'nun iradesi ilmidir, dedi.

İmam dedi ki:

– Ey cahil! Allah bir şeyi bildiği zaman onu irade mi etmiş olur?

– Evet, dedi.

– İrade etmediği zaman da bilmemiş mi oluyor?

– Evet, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– Bunu nereden çıkarıyorsun? Onun iradesinin ilmi olduğunun delili nedir? Oysa Allah ebediyen irade etmeyeceği şeyleri bilir. Nitekim şöyle buyurmuştur: **"Eğer dilesek, şüphesiz sana vahyettiklerimizi ortadan kaldırırız."** Allah, bunu dilemediği hâlde, onları nasıl ortadan kaldıracığını ve ebediyen yok edeceğini bilir.

– Çünkü işi bitirmiştir ve artık buna eklemeye bulunmayacaktır, dedi.

Dedi ki:

– Bu Yahudilerin sözüdür. Peki, nasıl oluyor da: **"Bana dua edin, size icabet edeyim."** diyor?

Dedi ki:

– Bununla, icabet etmeye kadir olduğunu kastediyor.

İmam (a.s) dedi ki:

– Yani Allah yapmayacağı bir şeyi mi vaat ediyor? Peki, nasıl oluyor da şöyle buyuruyor: **"Yaratmada dilediğini artırır."** **"Allah dilediğini siler, dilediğini yerinde bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır."** Eğer iş tamamlanmışsa, bunlar ne oluyor?

Buna da cevap veremedi.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– Ey Süleyman! Allah bir insanı ebediyen yaratmak istemediği hâlde bir insanın olacağını bilir mi? Bir insanın bu

gün ölmesini irade etmediği hâlde bir insanın bugün öleceğini bilir mi?

– Evet, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– O hâlde, olmasını irade ettiği şeyin olacağını bilir ya da olmasını irade etmediği şeyin olmasını da bilir?

– İkisinin birlikte olacağını bilir, dedi.

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

– O hâlde bir insanın aynı durumda yaşayan ölü, oturan ayakta, gören kör olduğunu bilir öyle mi? Bu imkânsızdır.

Dedi ki:

– Sana kurban olayım, şu hâlde onlardan sadece birinin olacağını bilir.

Dedi ki:

– Sakıncası yok; peki hangisi olur? Olmasını irade ettiği mi, olmasını irade etmediği mi?

Süleyman:

– Olmasını irade ettiği olur, dedi.

İmam Rıza (a.s), Me'mun ve orada bulunan düşünce sahibi herkes güldü.

İmam Rıza (a.s) şöyle dedi:

– Yanlış yaptın ve bir insanın bugün ölmesini irade etmediği hâlde o insanın bugün öleceğini bilir, bir varlığın olmasını irade etmediği hâlde onu yaratır, şeklindeki sözünü terk etmiş oldun.

Süleyman dedi ki:

– Ben şunu söylüyorum: İrade O değildir, gayrisi de değildir.

İmam:

– Ey Cahil, dedi. "İrade O değildir." dediğin zaman, iradeyi O'ndan başkası yapmış olursun. "O'ndan başkası değildir." dediğin zaman da, O yapmış oluyorsun.

Süleyman:

– O hâlde O, bir şeyi nasıl yapacağını bilir, dedi.

İmam (a.s):

– Evet, dedi.

Süleyman:

– Bu, şeyin ispatı demektir, dedi.

İmam Rıza (a.s):

– Şimdi meseleyi çözdün, dedi, çünkü bir adam hiç bina yapmasa da iyi bina yapabilir; bir adam hiç elbise dikmese de iyi dikiş yapabilir; bir adam hiçbir zaman yapmasa da bir şeyi iyi yapabilir.

Ardından sözlerini şöyle sürdürdü:

– Ey Süleyman! Allah, kendisinin bir olduğunu ve beraberinde bir şey olmadığını bilir mi?

Süleyman:

– Evet, dedi.

Buyurdu ki:

– Bu da bir şeyin ispatı anlamına gelir mi?

Süleyman dedi ki:

– Allah, bir olduğunu ve beraberinde bir şey olmadığını bilmiyor.

İmam (a.s) dedi ki:

– Sen bunu biliyor musun?

Sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

– O zaman sen, ey Süleyman, daha iyi biliyorsun!

Süleyman:

– Bu meselenin çözümü imkânsızdır, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

– Sana göre, O'nun bir ve beraberinde bir şey olmaması, işiten ve gören olması, hikmet sahibi, bilen ve kadir olması mı imkânsız olan?

– Evet, dedi.

Buyurdu ki:

– O zaman Allah, bilmediği hâlde, nasıl kendisinin bir, diri, işiten, bilen ve her şeyden haberdar olduğunu haber veriyor? Bu, söylediklerinin reddedilmesi ve yalanlanması anlamına gelmez mi? Kuşkusuz Allah bundan münezzehtir.

Ardından İmam (a.s) şöyle dedi:

– Yapmasını ve ne olduğunu bilmediği şeyi nasıl irade eder?! Bir işi yapan, o işi yapmadan önce nasıl yapacağını biliyorsa şaşkındır. Allah bundan münezzehtir.

Süleyman dedi ki:

– O hâlde irade kudrettir.

İmam (a.s) buyurdu ki:

– Yüce Allah, ebediyen irade etmediği şeye de kadirdir. Ve bunun böyle olması da bir zorunluluktur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Eğer istesek, sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırsız.**" Eğer irade kudret olsaydı, o zaman buna kadir olduğu için, istemiş olacaktı.

Süleyman sustu kaldı.

Bu esnada Me'mun şöyle dedi:

– Ey Süleyman! Bu, Haşimîlerin en âlimidir.

Sonra insanlar dağılıp gittiler.¹

İslâmî Mezheplerin Fukahasıyla Tartışması

Horasan'da adamın biri talak (boşanma) üzerine yemin ederek Muaviye'nin, Rasulullah'ın (s.a.a) ashabından biri olmadığını söylemişti. Fakihler, adamın karısının boş olduğu yönünde fetva verdiler.

İmam Rıza'ya (a.s) soruldu: "*Adamın karısı boş olmaz.*" diye fetva verdi.

Bunun üzerine fakihler bir mektup yazarak ona ulaştırdılar. Mektupta şöyle yazıyordu:

1- et-Tevhid, s.441-454

Adamın karısının boş olmayacağını neye dayanarak söyledin, ey Resulullah'ın oğlu?!

İmam (a.s), gönderdikleri mektuba şu notu yazdı:

Bunu sizin rivayet ettiğiniz bir hadise dayanarak söyledim. Ebu Said el-Hudrî rivayet etmiştir ki: Resulullah (s.a.a), Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olup etrafında birikerek konumlarının ne olduğunu sorup duran kişilere şöyle dedi: *"Siz hayırlısınız, ashabım da hayırlıdır. Fetihden sonra hicret yoktur."* Burada Resulullah (s.a.a) artık hicretin geçersiz olduğunu söylüyor ve onları da ashabı olarak nitelendirmiyor.

Ravi der ki: Bunun üzerine fakihler, İmam'ın (a.s) fetvasını kabul ettiler.¹

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/87

İMAM RIZA'NIN (A.S) İLMÎ MİRASI

İmam Rıza'nın (a.s) İslâm dünyasına, daha doğrusu tüm insanlık âlemine, özelde de Ehl-i Beyt tâbilerine bıraktığı olağanüstü ilmî miras; felsefeden kelama, tıptan fıkha, tefsirden tarihe, edebiyattan siyasete ve sosyolojiye kadar türlü ilim dallarını kapsamaktadır.

Halife Me'mun, farkında olmayarak İmam Rıza'nın (a.s) toplumsal hayatta belirginleşmesi, tebarüz etmesi için altın bir fırsat sağlamıştı. İmam'ı zayıf düşürmek, ilmî yüzleşmelerde delillerini çürütmek için topladığı değişik grupların ve dinlerin âlimlerine İmam Rıza'nın (a.s) meydan okuyarak hepsini susturmasına imkân tanımış oldu.

Me'mun'un daveti üzerine toplanan değişik İslâmî mezheplerin âlimlerine nasıl karşı koyduğunu gördük. Bunlar, Me'mun'un isteğine uyarak İmam'a (a.s) en zor, en içinden çıkılmaz sorular sormuşlardı. Kendilerince kapalı olan meseleleri sormuşlardı.

Tarihçiler, İmam'a (a.s), çeşitli ilim dallarıyla ilgili olmak üzere yaklaşık yirmi bin sorunun sorulduğunu bildirmektedirler. İmam Rıza (a.s), bu soruların tümüne cevap vermiş, böylece özelde Me'mun'un ve Abbasoğulları'nın zorbalıklarına, genelde de Ehl-i Beyt'in faziletinden habersiz tüm cahillere meydan okumuştur.

Bu tartışmaların dışında İmam Rıza'dan (a.s) değişik açıklamalar da aktarılmıştır. Konunun uzmanları bunları derlemiş ve bağımsız eserler hâlinde İslâm ümmetinin istifade-

sine sunmuşlardır: "İmam Rıza'nın (a.s) Tıbbı", "İmam Rıza'nın (a.s) Müsnedi"¹ ve "Sahifetu'l-İmami'r-Rıza" (er-Razaviyat adı da verilen bu eser, "Sahifetu Ehli'l-Beyt" ismiyle de bilinir), "Risaletu Cevamii'ş-Şeria". Yine İmam Rıza'ya (a.s) "Fık-hu'r-Rıza" adında fikhî bir eser de nispet edilmiştir.²

Silsiletu'z-Zehab (Altın Zincir) hadisini İmam Rıza (a.s) masum atalarından, onlar da dedeleri Seyyidü'l-Mürselin'den (s.a.a), o da Cebrail'den, o da âlemlerin Rabbinden nakletmiştir. Hadisin metni şöyledir:

Lailahe illallah benim kalemdir. Kim bu sözü söylerse, kaleme girmiş olur. Kaleme giren de azabımdan emin olur.

Ahmed b. Hanbel, bu hadisin rivayet zinciri hakkında şöyle der:

Bu öyle bir silsiledir ki, deliye okunsa derhal akıllanır.³

Ayrıca İmam Rıza'nın (a.s) Müsned'inde toplanan hadisler iki bini geçmektedir ve değişik konularla ilgilidir. Akait, fıkıh, ahlâk, tefsir, tarih ve tartışmalar, Müsned'in ana konularını oluşturmaktadır ve eser bu konular esasında tertip edilmiştir. Fakat İmam'ın (a.s) önem verdiği ilmî alanlar bu konularla sınırlı değildir.

Öte yandan akait ve şeriat usulüne, özellikle imamet meselesine özel bir önem verildiğini ve detaylı olarak ele alındığını görüyoruz. Bunlara ne denli özen gösterildiğini bu

1- Müsned, 240 hadis içermektedir. Bunları, Abdullah b. Ahmed b. Amir et-Taî İmam Rıza'dan (a.s) rivayet etmiştir.

2- Bu eserin İmam Rıza'ya (a.s) ait olup olmadığı hususunda mezhebimizin mensubu âlimler arasında üç farklı görüş hâkimdir. bk. Ab-dülhadi el-Fadlî, Tarihu't-Teşrii'l-İslâmî, s.175

3- Menakıbu Âli-i Ebî Talib, 3/433, Biharu'l-Envar, 48-107, A'yanu's-Şia, 1/100

metinlerden de gözlemleyebiliyoruz. İmam (a.s) bu sözlerinde, şu veya bu şekilde Ehl-i Beyt (a.s) mezhebinden uzaklaşmış diğer grup ve mezheplerin tüm yollarını kapatmış, onlara ikna edici cevaplar vermiştir.

İmam'ın (a.s) ortaya koyduğu kanıtlar açıktır ve içerikleri itibariyle hakkı haykırır türdendir. Bunlarda takiiye yapıldığına dair bir işaret de bulamazsın. Nitekim sadece tarihî gerçeklerin bazı yönlerinin açıklanışı da söz konusu değildir. Aksine İmam Rıza (a.s), mezhebî-akidevî alanlara bü-tün ağırlığıyla giriyordu. O, ilkelerini savunma uğruna girdi-ği bu yolun sonunda suikast ve öldürülmenin kendisini beklediğini de biliyordu. O, bütün yönleri ve boyutlarıyla savaş meydanına atılmıştı. Mezhebin hakikatini, delillerini, gerekçelerini ve varlığını kanıtlayıp yerleştirmekti amacı. Çünkü bu, Allah'ın yeryüzündeki risaletini temsil eden tek çizgiydi. Başkası değil, sadece bu, Hz. Resul'ün (s.a.a) çizgisinin devamıydı.

İmam'ın (a.s) ilmî mirasının büyüklüğünün, amaç ve alanlarının farklılığının kanıtı olarak bazı örnekleri aşağıda sunuyoruz:

Akıl, İlim ve İrfan Üzerine

1- Akıl, Allah'ın bir bağıdır. Edep ise zahmet çekilerek elde edilir. Edep elde etmek için uğraş veren kimse, sonunda onu elde eder; ama akıl edinmek için çabalayan insan, cahilliğini arttırmaktan başka bir iş yapmaz.¹

2- İbadet çok namaz kılmak ve çok oruç tutmak demek değildir; ibadet Allah'ın işleri üzerinde tefekkür etmektir.²

3- Allah bir kuluna akıl emanetini vermişse, mutlaka onu bu akıl sayesinde bir gün kurtarır.¹

1- el-Kâfi, 1/24

2- el-Kâfi, 2/55

Kur'ân-ı Kerim Üzerine

1- Hasan b. Halid rivayet eder: er-Rıza Ali b. Musa'ya (a.s) dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Söyler misin; Kur'ân yaratıcı mıdır, yaratılmış mıdır?" Buyurdu ki:

Ne yaratıcıdır, ne de yaratılmıştır. O, Allah'ın kelamıdır.²

2- Reyhan b. Salt rivayet eder: İmam Rıza'ya (a.s): "Kur'ân hakkında ne dersin?" diye sordum. Buyurdu ki:

Allah'ın kelamıdır, sakın onun sınırlarını aşmayın. Ondan başka yol gösterici de aramayın, aksi takdirde sapıtırınız.³

3- İmam Rıza'nın (a.s) azatlısı Ebu Hayyun rivayet eder:

Kur'ân'ın müteşabih ayetlerini muhkem ayetlerine döndürerek açıklayan kimse dosdoğru yolu bulur.

Sonra İmam (a.s) şöyle der:

Kur'ân'da olduğu gibi, bizim hadislerimizde de müteşabih ve muhkem ifadeler vardır. Bizim hadislerimizdeki müteşabih ifadeleri muhkem ifadelere döndürün; muhkemleri bir kenara bırakıp sadece müteşabih ifadelere uymayın, aksi takdirde sapıtırınız.⁴

4- Bir gün İmam Rıza (a.s) Kur'ân'dan söz etti, Kur'ân'ın içerdiği kanıtları, nazmındaki ayet ve mucizeleri yüceltti ve şöyle dedi:

Kur'ân, Allah'ın sağlam ipidir, kopmaz kulpudur, örnek yoludur. Cennete götürür, ateşten kurtarır. Üzerinden çok zaman geçti diye çürümez, diller tarafından sürekli tekrarlanmaktan dolayı zayıflamaz. Çünkü belli bir zaman için indirilmemiştir. Bilakis bütün

1- el-Emali, Şeyh Tusî, 1/55

2- et-Tevhid, s.223

3- et-Tevhid, s.223; el-Emali, s.226

4- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/290

insanlar için bir delil, bir burhan, bir hüccet kılınmıştır. Ne önünden, ne de ardından batıl bulaşır ona. Hikmet sahibi, daima övülen Allah tarafından indirilmiştir.¹

Tevhid Üzerine

1- Bir adam âlemin hâdis (sonradan olma) oluşuna dair kanıt istedi. İmam (a.s) şöyle dedi:

Sen yoktun, sonra oldun. Senin kendini ve kendin gibi olanların seni var etmediğini de biliyorsun.²

2- Belh nehrinin ötesinden bir adam Ebu'l-Hasan er-Rıza'ya (a.s) geldi ve dedi ki: "Sana bir soru soracağım; eğer benim düşündüğüm gibi cevap verirsen, senin imamlığını kabul edeceğim." Ebu'l-Hasan: "*İstediğin sor.*" dedi. Adam dedi ki: "Bana Rabbinin ne zamandan beri var olduğunu, nasıl var olduğunu ve neye dayandığını söyle?"

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Allah, neresiz, nereyi, nere yapandır. Ve nasılsız, nasılı, nasıl yapandır. O, kudretine dayanır.

Bunun üzerine adam yerinden kalktı, İmam'ın alnından öptü ve dedi ki: "Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna, Ali'nin Allah Resulü'nün vasisi olduğuna, ondan sonra Resulullah'ın yerine geçtiğine, siz imamların doğru sözlü olduklarınıza ve senin de onlardan sonra onların görevini üstlendiğine şahitlik ederim."³

3- Hasan b. Beşşar rivayet eder: Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza'ya (a.s) sordum ki: "Allah olmayanı, bu olmayanın olması durumunda nasıl olacağını bilir mi? Yoksa sadece o-

1- Uyun Ahbari'r-Rıza, 2/130

2- et-Tevhid, s.293

3- el-Kâfi, 1/88

lanı mı bilir?" Buyurdu ki: "*Allah, eşyayı, onların olmalarından önce bilir.*"

4- Yunus b. Abdurrahman rivayet eder: Ebu'l-Hasan er-Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Bize: 'Allah, cehalet içermeyen ilimdir, ölümsüz hayattır, karanlıksız nurdur:' diye rivayet edilmiştir." Buyurdu ki: "*O, öyledir.*"¹

Peygamberlik ve Peygamberler Üzerine

1- İbn Sikkıt İmam Rıza'ya (a.s) şöyle dedi: "Niçin Allah Musa b. İmran'ı asa ve parlak el ve sihir iptal edecek vesileyle ve İsa'yı tıp ve Muhammed'i söz ve hutbelerle gönderdi?"

İmam Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle dedi:

Kuşkusuz Allah Teala Musa'yı (a.s) gönderdiğinde o dönemde yaygın olan, sihir idi. Bu yüzden, Musa (a.s), yüce Allah'ın katından onların güçlerini aşan ve onların sihirlerini iptal eden ve onlara karşı hücceti geçerli kılan bir mucize getirdi. İsa'yı (a.s) ise yüce Allah müzmin hastalıkların ortaya çıktığı ve insanların tıbbı gerek duyduğu bir dönemde peygamberlikle görevlendirdi. Böyle bir dönemde onların yanında benzeri bulunmayan bir bilgi ile ve yüce Allah'ın izni ile ölüleri diriltecek ve dilsizi ve abraşı iyileştirecek bir mucize ile gönderdi ve bu yolla onlara hücceti geçerli kıldı.

Muhammed'i (s.a.a) de hitabet, konuşma (sanıyorum şunu da ekledi:) ve şiir sanatının halk içinde yaygın olduğu bir dönemde gönderdi. Muhammed Allah'ın kitabından, öğütlerinden ve hükümlerinden onların sözlerini iptal edecek ve onlara karşı hücceti ispat edecek gerçekleri açıkladı.

1- et-Tevhid, s.38

İbn Sıkıt: "Allah'a yemin ederim, senin gibi birisinin bugün olduğunu sanmıyorum dedi." dedi ve ardından: "Bugün İnsanlara karşı Allah'ın hücceti nedir?" diye sordu. İmam buyurdu ki:

Akıldır. Akıl ile Allah hakkında doğruyu söyleyen tanınır ve tasdik edilir ve Allah hakkında yalan uyduran bilinerek yalanlanır.

İbn Sıkkıt: "Allah'a yemin olsun ki, doğru cevap işte budur." dedi.

2- İmam Rıza'dan (a.s) şöyle nakledilir:

Ulu'l-azm peygamberlerin ulu'l-azm diye isimlendirilmelerinin sebebi, onların şeriat ve azimet sahibi olmalarıdır. Şöyle ki: Nuh'tan sonra gelen her peygamber onun şeriat ve yöntemi üzere idi ve onun kitabına uyuyordu. Bu durum İbrahim-i Halil'in (a.s) zamanına kadar devam etti.

İbrahim'in (a.s) döneminde ve ondan sonra olan her peygamber Musa'nın (a.s) dönemine kadar onun şeriat ve yöntemi üzere idi ve onun kitabına uymakta idi. Musa'nın (a.s) zamanından ve ondan sonra gelen her peygamber İsa'nın (a.s) dönemine kadar Musa'nın (a.s) şeriatı, yöntemi ve kitabı üzere idi. İsa'nın (a.s) zamanından ve ondan sonra gelen her peygamber peygamberimiz Muhammed'in (s.a.a) dönemine kadar İsa'nın (a.s) şeriatı, yöntemi ve kitabı üzere idi. Bu beş peygamber, peygamberlerin ve resullerin en faziletlisi idi. Muhammed'in şeriatı kıyamete kadar nesholmaz ve kıyamete kadar ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Ondandır kim peygamberlik iddia ederse veya Kur-ân'dan başka bir kitap getirirse, bunu ondan duyan her-kese onun kanı mubahtır.¹

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/80

İmamet ve İmamlar Üzerine

1- Abdülaziz b. Müslim şöyle rivayet eder: İmam Rıza (a.s) ile birlikte Merv'de idik. Merv'e girişimizin ilk cuması camide toplandık. İmamet konusundan söz açıldı. Bu konuda insanların farklı görüşlere sahip oldukları dile getirildi. Ben İmam'ın yanına gittim ve insanların bu konuya daldıklarını bildirdim. İmam gülümsedi sonra şöyle dedi:

Ey Abdülaziz! Bu topluluk cehalete kapıldılar, görüşlerine aldandılar. Kuşkusuz yüce Allah dinini Peygamber'ine (s.a.a) tamamlamadan ve her şeyin açıklaması bulunan Kur'ân'ı indirmeden, Peygamber'i bu dünyadan götürmedi. Kur'ân'da helal ve haramı, hadleri ve ahkâmı ve insanların ihtiyaç duyduğu her şeyi mükemmel olarak açıkladı. Yüce Allah: **"Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."**¹ Allah Teala, Resulullah'ın (s.a.a) ömrünün sonunda vaki olan Haccetü'l-Veda'da şu ayeti nazil etti: **"Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım, size din olarak İslâm'ı seçip beğendim..."**²

İmamet meselesi, dini tamamlayan ve onu kemale erdiren bir meseledir. Resulullah (s.a.a) vefatından önce, dinin nişanelerini ümmetine açıklamış, onun yollarını onlara izah etmiş, onları doğru yola iletmış, Aliyi (a.s) onlara bir imam ve kılavuz tayin etmiş ve halkın ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklamıştır. Kim, Allah'ın kendi dinini kâmil etmediğini düşünürse, gerçekte Allah'ın kitabını reddetmiştir; Allah'ın kitabını redde-den de kâfirdir. Acaba halk imametin kadrini ve üm-met arasındaki konumunu biliyor mu ki, onların bu konudaki seçimleri de doğru olabilsin?

1- En'âm, 38

2- Mâide, 3

İmamet, kadri ve değeri halkın kendi akıllarıyla ulaşabileceğinden veya kendi görüşleriyle anlayabileceğinden ya da kendi seçimleriyle bir imamı seçebileceğinden daha büyük, şanı daha ulu, makamı daha yüce, alanı daha engin, dibi daha derindir. İmamet öyle bir makamdır ki, Allah Teala İbrahim'i (a.s) nübüvvet ve halillik (Allah'ın dostu olma) makamından sonra üçüncü bir makam ve fazilet olarak onunla şerefendirip bu makamla onun adını yüceltmıştır. Yüce Allah İbrahim'e şöyle buyurmuştur: **"Ben seni insanlara imam kılacağım."**¹ İbrahim (a.s) sevinçle: **"Benim zürriyetimden de mi?"** dediğinde, Allah Teala: **"Benim ahdim zalimlere ulaşmaz!"** buyurdu. Bu ayet kıyamete kadar her zalimin imametini iptal etmektedir. Böylece imamet, ümmetin seçkinlerine mahsus kılınmış oldu.

Sonra yüce Allah imameti İbrahim'in (a.s) soyundaki seçkin ve temiz insanlara vererek ona ikramda bulunmuş ve şöyle buyurmuştur: **"Ve ona (İbrahim'e) İshak'ı armağan ettik, üstüne de Yakup'u ve hepsini de salih kişiler kıldık ve onları kendi emrimizle hidayete yönelten önderler kıldık ve onlara hayırlı işleri; namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik ve onlar, bize ibadet eden kişilerdi."**²

İşte imamet böylece sürekli olarak onun neslinde baki idi. Peygamber (s.a.a) onu miras alıncaya kadar da-ima asırdan asra, nesilden nesle imameti birbirinden miras alıyorlardı. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur: **"İbrahim'e gerçekten de yakın olanlar, ona uyanlarla bu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah inanların dostu ve yardımcısıdır."**³

Böylece imamet, Peygamber'e (s.a.a) mahsus kılınmıştı. O da onu Allah'ın emriyle -Allah'ın farz kıldığı

1- Bakara/124

2- Enbiyâ, 72-73

3- Âl-i İmrân, 68

şekilde- Ali'nin (a.s) uhdesine bıraktı; daha sonra bu makam onun, Allah'ın kendilerine ilim ve iman verdiği seçkin nesline intikal etti. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "**Kendilerine ilim ve iman verilirse derler ki: Andolsun ki siz, Allah'ın kitabında (yazılı süre boyunca) diriliş gününe kadar (kabirde) yatıp kaldınız; işte bu dirilme günüdür.**"¹ Öyleyse bu (imamet), kıyamet gününe dek sadece Ali'nin (a.s) soyunda baki kalacaktır. Çünkü Muhammed'den (s.a.a) sonra hiçbir peygamber yoktur. O hâlde bu cahil insanlar, imamı (kendi reyleriyle) nasıl seçebilirler?!

İmamet, peygamberlerin makamı ve vasilerin mirasıdır. İmamet, Allah'ın ve Peygamber'in (s.a.a) hilafetidir; Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) makamı ve Hasan ile Hüseyin'in (a.s) mirasıdır. İmamet, dinin yuları, Müslümanların nizamı, dünyanın salâhı ve müminlerin izzetidir. İmamet, İslâm'ın gelişen kökü ve yükselen dalıdır. İmam'la namaz, zekât, oruç, hac ve cihat kâmil olur; ganimet ve sadakalar çoğalır; had ve hükümler uygulanır; hudut ve sınırlar korunur. İmam Allah'ın helalini helal, haramını da haram kılar; şer'î hadleri (cezaları) icra eder, Allah'ın dinini savunur; hikmet, güzel öğüt ve kesin delillerle halkı Rablerinin yoluna davet eder.

İmam âlemlere ufukta yer edinerek doğan bir güneş gibidir; öyle bir güneş ki, ne eller ona erişebilir, ne de gözler. İmam aydınlık saçan bir dolunay, parlak kandil, doğan nurdur. Karanlıkların ortasında, ıssız çölde ve engin denizlerde hidayet yıldızıdır. Susuzlar için tatlı bir su gibidir; doğru yola kılavuzluk eden ve tehlikeden kurtarandır. İmam, tepedeki ateş gibidir; soğuktan kaçıp ona sığınanı ısıtır, tehlikeli yerlerde kılavuzdur; kim ondan ayrılırsa, helâk olur.

1- Rûm, 56

İmam, çok yağmurlu bulut, sağanak yağmur, ışık saçan güneş, geniş yer, bol suyu olan pınar, su biriken büyük göl ve bahçedir.

İmam; mihriban bir dost, şefkatli bir baba, öz bir kardeş, küçük çocuğu üzerine titreyen bir anne ve zorluklarda kulların sığınağıdır.

İmam, Allah'ın yeryüzündeki emini (güvenilir kulu), kullarına hücceti, beldelerindeki halifesi, halkı Allah'a davet eden ve hürmetleri (korunması gerekli olan şeyleri) savunandır.

İmam, günahlardan arındırılmış ve ayıplardan tertemiz kılınmıştır; ilim ona mahsustur, sabırlı ve halîmdir; dinin düzeni, Müslümanların izzeti, münafıkların öfkesi ve kâfirlerin yok olmasına sebep olandır...¹

2- Hüseyin b. Halid, Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza'dan o da babasından, o da babalarından Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini nakleder:

Kim kurtuluş gemisine binmek, sağlam kulptan tutunmak ve Allah'ın sağlam ipine sarılmak isterse, benden sonra Ali'yi (a.s) veli edinsin, onun düşmanına düşman kesilsin ve onun evlatlarında olan hidayet imamlarına uysun. Çünkü onlar benim halifelerim, vasilerim ve benden sonra Allah'ın yeryüzündeki hüccetleridir. Onlar ümmetimin efendileri, takvalıları cennete götüren önderlerdir. Onların hizbi, benim hizbidir.

1- Hadis uzundur, tamamını görmek için Şeyh Saduk'un Men Lâ Yahzuruhu'l-Fakih, c.4, s.300; el-Hisal, s.527 ve Uyunu Ahari'r-Rıza (a.s), 1/212 adlı eserlerine bakınız. [Hadisi, Ebu Muhammed b. Yakub el-Kuleynî, Ebu Muhammed Kasım b. Âla'dan, o da Kasım b. Müslim'den, o da kardeşi Abdülaziz b. Müslim'den, o da İmam Rıza'dan (a.s) nakletmiştir. bk. Usul-i Kâfi, 1/24. Yine Tuhefu'l-Ukul'da, İmam Rıza'nın (a.s) imametle ilgili sözleri bölümünde de hadisin tamamı yer alır.]

Benim hizbim, Allah'ın hizbidir. Düşmanlarının hizbi ise, Şeytan'ın hizbidir.

3- İmam Rıza'dan (a.s) aynı senetle şöyle dediği nakledilir. Resulullah şöyle dedi:

Ey Ali! Sen benim kardeşim, vezirim ve dünya ve ahirette benim bayrağımı taşıyansın. Sen benim havuzumun sahibisin. Seni seven, beni sever ve kim sana düşman olursa, bana düşman olur.

Gadir-i Hum Hakkında

İmam Rıza'nın (a.s) Gadir-i Hum gününde şöyle dediği nakledilir:

Bu gün tebrik günüdür. Birbirinizi tebrik edersiniz ve mümin, mümin kardeşini görünce şöyle der: "Bizi Emirü'l-Müminin'in ve imamların velâyetine sarılanlardan kılan Allah'a hamdolsun."

Bu gün iman ehlinde olan kişilerin yüzüne tebesüm etme günüdür. Kim Gadir günü tebesüm ederse, Allah kıyamet günü ona rahmet ile nazar eder, bin ihtiyacını giderir, ona cennette beyaz inciden bir saray yapar ve onu sevindirir.

Bu gün, süslenme günüdür. Kim Gadir günü için süslenirse, Allah yaptığı büyük veya küçük her günahı bağışlar ve gelecek yıl bu güne kadar kendisine sevap yazmak ve derecelerini yükseltmek için meleklere onları gönderir. Ölürse, şehit olarak ölür. Yaşarsa, mutlu olarak yaşar. Kim bir mümine (bu günde) yemek yedirse, tüm peygamberlere ve doğrulara yemek yedirmiş gibi olur. Kim bir mümini ziyaret ederse Allah, kabrine nur indirir ve kabrini genişletir; her gün yetmiş bin melek onu kabrinde ziyaret ederek onu cennetle müjdeliler.

Gadir gününde Allah, velayeti yedi kat göğün halkına sundu. Yedinci katın ehli ona doğru koşular da

bu katı arşıyla süsledi. Sonra dördüncü katın halkı ona koştu, onu Beytu'l-Mamur'la süsledi. Sonra dünya semasının halkı ona koştu ve bunu da yıldızlarla süsledi. Sonra Medine buna koştu, Allah Medine'yi de Muhammed Mustafa ile süsledi. Sonra Kûfe buna koştu, Allah onu Emirü'l-Müminin ile süsledi. Sonra onu dağlara sundu. Buna ilk ikrar eden üç dağdır: Akik dağı, Firuze dağı ve Yakut dağı. Bu dağlar bu değerli taşların dağı oldular ve bu taşlar da en değerli mücevherler oldular.

İmam Rıza'nın (a.s) Fıkhı Hakkında

İmam Rıza'nın (a.s) fıkhî mirası o İmam'dan müsnet olarak/rivayet zinciri zikredilerek elimize ulaşan fıkhî nasslar-da belirginleşir. Taharet, namaz, oruç, zekât, hac ve ziyaret konularında somutlaşan ibadetler konusuyla ilgili olarak 437 nass İmam'dan ulaşmış bulunmaktadır. Nikâh ve talak nass-ları 62 nassa, geçim, bayram ve yemek-içmekle ilgili nasslar 255 nassa, giyim ve süslenme ile ilgili nasslar 82 nassa, cihatla ilgili nasslar 12 nassa ve hadler, diyetler, yargı ve şahitlik ile ilgili nasslar 39 nassa ve yemin, nezir, vasiyet, cenaze ve miras ile ilgili nasslar 62 nassa ulaşır. Bu fıkhî nassların tümünün sayısı ise, 1049 nassa varmaktadır. Bu da İmam'dan ulaşan tüm nassların yarısından fazlasını teşkil etmektedir. Çünkü tüm nasslarını saydığımızda, bunların yaklaşık 2033 rakamını bulduğunu gördük.

İşte bu da, İmam'ın (a.s) Ehl-i Beyt'in fıkhî ekolünü ihya etmeye yönelik verdiği öneme bir işarettir.¹

Öğütleri ve Kısa Sözlere

1- İmam Rıza'dan (a.s) şöyle buyurduğu nakledilir:

1- bk. Müsned-i İmam Rıza, c.2, s.155

Bir mümin, şu üç haslete sahip olmadıkça gerçek mümin olamaz: Rabbinden bir Sünnet, Peygamber'inden bir Sünnet ve Veli'sinden bir Sünnet. Rabbinin Sünnet'i, işini gizlemesidir. Peygamber'inin Sünnet'i, insanlarla iyi geçinmesidir. Veli'sinin Sünnet'i, darlıkta ve genişlikte sabretmesidir.

2- Yine şöyle buyurmuştur:

Nimet Sahibi ailesini bollukta yaşatmalıdır.

3- Şöyle buyurmuştur:

Peygamberlerin ahlâkından biri de temizliktir.

4- Yine buyurmuştur ki:

Güvenilir adam sana hıyanet etmedi, ama sen haine güvendin.

5- Ve şöyle buyurdu:

Allah bir işi yapmak istediğinde, kulların akıllarını alır ve işini gerçekleştirir ve iradesi tamamlanır. İşini gerçekleştirince de her akıl sahibinin aklını kendisine geri verir. Sonra o: "Bu iş nasıl oldu? Neden kaynaklandı?" demeye başlar.

6- İmam Rıza buyurdu ki:

Susmak, hikmet kapılarından bir kapıdır. Susmak, muhabbete sebep olur ve her iyiliğe insanı kılavuzluk eder.

7- Şöyle buyurmuştur:

Kendini insanlara sevdirmek, aklın yarısıdır.

8- Yine şöyle buyurmuştur:

Kuşkusuz Allah boşuna konuşmayı, malı zayi etmeyi ve başkalarından çok istekte bulunmayı sevmez.

9- İmam'a (a.s) kulların en iyileri hakkında soruldu. İmam (a.s) şöyle dedi:

Onlar iyilik yapınca sevinen, kötülük işleyince Allah'tan bağış dileyen, kendilerine nimet verilince şükreden, bir belâya duçar olunca sabreden ve bir şeye kıncınca affeden kimselerdir.

10- İmam'a (a.s) tevekkülün sınırı hakkında sorduklarında şöyle buyurdu:

Tevekkül, Allah'tan başka kimseden korkmamanıdır.

11- Şöyle buyurmuştur:

Evlenince yemek vermek sünnettendir.

12- Şöyle buyurmuştur:

İman dört kısımdır: Allah'a tevekkül etmek, Allah'ın kaza ve kaderine razı olmak, Allah'ın emrine teslim olmak ve işi Allah'a bırakmak. Salih kul¹ şöyle demiştir: "**İşimi Allah'a bırakıyorum... Bu yüzden Allah da onu, onların kurdukları kötü tuzaktan korudu.**

13- Şöyle buyurmuştur:

Akrabanla iyi ilişki kur, bir içim su vermekle bile olsa. Akrabaya karşı en iyi ilişki, ona eziyet etmekten sakınmaktır. Allah kitabında şöyle buyurur: "**Sadakalarınızı minnet ve eziyetle batıl etmeyin.**"²

14- Yine buyurmuştur ki:

Hilim ve ilim, fıkıhın (dinde derin bilgiye sahip olmanın) belirtilerindendir. Konuşmamak hikmetin kapılarından bir kapıdır ve her hayra kılavuzdur.

15- Ve şöyle buyurmuştur:

Bir nimet arayıp onunla ailesinin ihtiyaçlarını gideren kimsenin, Allah yolunda cihat eden kimseden mükâfatı daha çoktur.

1- Salih kuldun maksat Firavun ailesinin müminidir. İşaret edilen ayetler Gâfir Suresi, 44 ve 45'te yer alır.

2- Bakara, 266

16- İmam'a (a.s): "Nasıl sabahladın (Nasılsınız)?" denildi. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Azalmış bir süreyle, korunan amelle, boynumuzda duran ölümlle, arkamızda olan ateşle ve bize ne yapacağımızı da bilmediğim hâlde sabahladım.

Rabbanî ilim ve marifetler için sürekli verimli bir memba olan ve öğrenen, bilinç kazanan kimseyi mutlular yurduna taşıyan İmam'ın (a.s) dolgun mirası hakkında bu kadarıyla yetiniyoruz.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun

İÇİNDEKİLER

Takdim.....	7
Önsöz.....	9

Birinci Bölüm / 19

İmam Rıza'nın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış.....	21
İmam Rıza'nın (a.s) Kişiliğinden Yansımalar.....	25
İmam Rıza'nın (a.s) Kişiliğinden Görünümler.....	31
İmam'ın (a.s) Zühdü.....	33
Cömertliği.....	34
İlmi	38
Her Dili Bilmesi	40
İmam ve Bazı Olayları Önceden Haber Vermesi	41
İbadeti ve Takvası	46
Dua Silahını Kuşanması.....	50

İkinci Bölüm / 52

İmam Rıza'nın (a.s) Doğumu.....	55
İmam Rıza'nın Hayatının Aşamaları	59
İmam Rıza Babası İmam Musa Kâzım Himayesinde	61
İmam Musa Kâzım ve İmam Rıza'nın İmamlığına Hazırlık ..	64

İmametın Vasiyet Edilmesi	66
İlk Aşamada Vasiyet (Hicrî 150-178).....	68
Tutukluluğu Sırasında Yaptığı Vasiyet	71
İmam Rıza'nın (a.s) İmamlığı ve İlan Edilme Zamanı	73

Üçüncü Bölüm / 75

İmam Rıza ve Babası İmam Kâzım'ın Çektiği Zorluklar	77
Harun Reşid Dönemindeki Nispî Rahatlama.....	80
İmameti Fiilen Üstlenmesi.....	81
İmam Rıza Döneminde Sapma Belirtileri.....	85
Düşünsel Sapma.....	85
Müslümanların Mallarıyla Oynamaları.....	90
Ahlâkî Yozlaşma	93
Siyasal Yozlaşma	97
1- Harun Döneminde Siyasal Durum	97
Birincisi: Terör.....	98
İkincisi: İstibdat	100
Üçüncüsü: Dış Tehlikeler.....	101
Dördüncüsü: İç Cepenin Çözülmesi	102
2- Muhammed el-Emin Döneminde Siyasal Ortam	103
Veliaht Olmadan Önce İmam Rıza'nın (a.s) Rolü.....	107
Fikrî ve Dinî İslah.....	107
Birincisi: Fikrî Sapmalara Cevap	108
İkincisi: Sahih Düşünceleri Yaymak.....	112
Üçüncüsü: Ümmeti Âlimlere Yönelmek	114
Ekonomik İslah.....	114
Ahlâkî İslah.....	118
Birincisi: Resulullah'ı (s.a.a) Örnek Alma Ruhunu Yeniden Canlandırmak	118

İkincisi: Örneklik Görevini Yerine Getirmek.....	120
Üçüncüsü: Üstün Ahlâka Davet Etmek.....	122
Dördüncüsü: Salih Bir Toplum Kurmak	124
Siyasal Islah	126
1- İmam Rıza ve Risalet Hareketinin Önderliği	126
2- Harun Reşid ve Muhammed el-Emin Dönemlerinde İmam Rıza'nın (a.s) Oynadığı Siyasî Rol	134

Dördüncü Bölüm / 140

İmam Rıza (a.s) ve Velihtlik Olayı.....	143
Velihtlikten Önce Gerçekleşen Siyasal Olaylar	143
İmam Rıza'nın (a.s) Siyasî Tavrı.....	146
Me'mun'un, Velihtliği Zorla İmam Rıza'ya Kabul Ettirmesinin Nedenleri	148
1- Kaotik Ortamın Yatıştırılması	149
2- Yönetimine Meşruiyet Kisvesi Giydirmek.....	151
3- İmam'ın, İnsanları Kendisine Davet Etmesini Engellemek	152
4- İmam'ı, Tabanından Uzaklaştırılmak	152
5- İmam'ın, Mevcut İktidar Açısından Oluşturduğu Tehdidi Durdurmak.....	153
6- İmam'ın (a.s) İmajını Zedelemek.....	153
7- Muhalefet Cephesini Bölmek.....	154
İmam'ın Velihtliği Kabul Etmesinin Sebepleri	155
İmam'ın (a.s) Koşulları Değerlendirmesi.....	158
1- Koşulları, Dini Egemen Kılmak ve Sünnet'i İhya Etmek İçin Değerlendirmesi.....	158
2- Güçleri Toparlamak.....	159
3- Me'mun'un Plânlarının Başarısızlıkla Sonuçlanması	159

4- Yanlış Siyasal Düşünceleri Düzeltmek.....	160
Veliahtlık Biati Nasıl Gerçekleşti?.....	160
Me'mun'un Kendi Eliyle Yazdığı Veliahtlık Vesikasından Bölümler.....	162
İmam'ın (a.s) Kendi El Yazısıyla Veliahtlık Vesikasına Düştüğü Notlardan Bölümler.....	162
Me'mun'un Biatten Sonraki Emirleri	163
Biatten Sonraki Hadiseler.....	164
Veliahtlığı Kabul Etmenin Kazanımları.....	166
1- Me'mun'un Ehl-i Beyt'in Hak Sahibi Olduğunu Kabul Etmesi.....	166
2- İletişim Araçlarının İmam'ın Yararına Olacak Şekilde Görevlendirilmesi.....	168
3- İmam'ın Başka Din ve Mezheplerden Kimselerle Tartışma Özgürlüğüne Sahip Olması	170
4- Ehl-i Beyt Kavramlarının ve Erdemlerinin Yayılması.....	172
5- Ehl-i Beyt'in Kanını Korumak.....	175
İmam Rıza'nın (a.s) Veliahtlıktan Sonraki Faaliyetleri.....	177
Me'mun'un Stratejisinin Başarısızlığa Uğraması.....	177
Yargının Islahı	178
İdarî İşlerin Islahı	180
Sarayda Doğru Görüşleri Yayıması	181
İmam Rıza'nın (a.s) Me'mun'a Verdiği Öğütler	183
İslâm'ın Varlığını Koruma	185
İmam'ın Gösterdiği Kerametler ve Bunları Islah Amacına Yönelik Olarak Kullanması	187
Risalet Çizgisine Bağlı Şairlerin Teşvik Edilmeleri.....	189
İmam Rıza'nın (a.s) İlmî Faaliyetleri	191

İmam Rıza (a.s) ve Gelecek.....	192
İmam Cevad'ın İmamlığına İlişkin Nass.....	193
Beklenen Mehdi (a.s) Devletine Hazırlık	198
İmam Rıza'ya (a.s) Suikast Düzenlenmesi.....	203
İmam Rıza'nın Zehirlenerek Şehit Edildiğinin Kanıtları.....	205
Me'mun'un İmam Rıza'yı Zehirleyerek Öldürmesinin Sebepleri	207
İmam Rıza'nın Kabrini Ziyaret Etmenin Kerametleri.....	209
İmam Rıza'nın (a.s) Mirası.....	211
İmam Rıza (a.s) Medresesi.....	213
İmam Rıza'nın (a.s) Tartışmaları	219
Senevîlerle Tartışması.....	222
Diğer Dinlerin Mensuplarıyla Tartışması.....	222
Ali b. Cehm'le Tartışması.....	254
Patriğin Arkadaşıyla Konuşması	258
İslâmî Mezhep Mensuplarıyla Konuşması.....	259
Halife Me'mun'la Konuşması	274
Çeşitli İslâmî Fırkalara Mensup Kelamcılarla Konuşması	275
Yahya b. Dahhak es-Semerkindî İle Konuşması.....	280
Süleyman el-Mervezî İle Konuşması	282
İslâmî Mezheplerin Fukahasıyla Tartışması.....	300
İmam Rıza'nın (a.s) İlmî Mirası.....	303
Akıl, İlim ve İrfan Üzerine.....	305
Kur'ân-ı Kerim Üzerine.....	306
Tevhid Üzerine.....	307
Peygamberlik ve Peygamberler Üzerine	308

İmamet ve İmamlar Üzerine.....	310
Gadir-i Hum Hakkında	314
İmam Rıza'nın (a.s) Fıkı Hakkında	315
Öğütleri ve Kısa Sözleri	315